Бр. 1. Год. XXXIII.

Школски Лист.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шаљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору, 31. Јануара 1901. године.

НА ПРАГУ НОВОГА ВЕКА.

С новим летом прекорачисмо и праг новога — двадесетога — века од рођења Спаситеља и Откупитеља човештва Христа Богочовека.

Па стојећи на помолу и освитку једног новог века, истодобно стојимо и поред свежа гроба старога столећа, усрећени да бацимо поглед на живот његов, да из догађаја, у њему догођених, стечемо искуства за живот у веку будућем, за правилно процењивање и избор путева и срестава, који воде човештво срећи и напретку.

Деветнаести је век био заиста век просвете, век напретка људскога. Али је напредак тај ипак несавршен, јер је био једностран. Дух људски је напредовао али не у хармоничкој целини. Ум се усавршавао и усавршио, а срце, то легло благородних и узвишених дела људских, остало је без пажње занемарено, запарложено. Хитало се само за паметним и корисним, а пренебрегавало се оно што је у човеку свето, нежно и племенито. Та једностраност и јесте узрок, што деветнаести век силази са попришта живота пред суд повести, жигосан неделима, која човека и од стоке ниже понизише. Безверје и анархија јесу најречитији докази, да у колико се је човечанство умно дизало, да је у равном сразмеру морално назадовало и пропадало.

У настојању да створи и прибере што више умних тековина, човештво пренебегло беше развијање и неговање живота сходног евангелију Христову (Фил. I. 27.). С тога и постадоше људи саможиви, сребролупци, хвалише, поносити, хулници, непокорни родитељима, неблагодарни, неправедни, нељубавни. непримирљиви, опадачи, неуздржници, бесни, не доброљубиви, издајници, нагли, надувени,

који више маре за сласти него за Бога (П. Тим. 3. 2—4); — с тога су ретки карактери и људи од истине и поштења.

*

И наш српски народ, који се на почетку деветнаестога века још у тешкоме ропству налажаше, има много да захвали деветнаестоме веку, али исто тако у многоме и да се зажали на њега. На почетку његову народ наш, одушевљен љубављу за веру своју и народне идеале — чинио је чуда, дигао се противу злоће и напасти својега мучитеља, извојевао себи слободу, стао ведар и чио у редове осталих слободних и просвећених народа Европе, подобан и сам да се просвети и напредује. Али неумереним и непромишљеним усвајањем просветних тековинâ и безразложним подражавањем рђавој страни просвете западних народâ, толико се је оптеретио, да је ето на заласку деветнаестога века — слободно можемо рећи — дегенерисан.

Неслогом разбраћен, себичњаштвом растројен и раздружен, неверством и индиферентизмом отрован, партиским трзавицама раслабљен, — ступа он у двадесети век, слаб и немоћан да ступи у културну и моралну заједницу славјанских народа, који су Богом позвани, да у наступајућем веку преобразе човештво, да од романских и германских народа подигнуту зграду културнога напретка усаврше и заврше, облагорођењем срца, оплемененњем нрава људских, да јединством вере обрате човештво Богу, да га уједине везама љубави, да му учврсте срећу, напредак и благостање на подлози мира и тиме да створе на бедној земљи овој — *љето Господње пријатно.*

И ако је стање народа нашега у сваком погледу јадно и очајно ипак му има лека, а тај је лек — добро, **хришћанско васпитање.** На школи нашој, на тој васпитаоници масе народне и на њезиним радницима, учитељима, почива велики задатак у двадесетом веку. На школи и учитељству лежи дужност, да васпитањем у духу науке Христове препороде народ наш, и да га учине подобним за извршење племенитога позива, који ће му наступајући нови век — век културне и моралне хегемоније славјанства — одредити.

У то име поздрављамо српској школи и српском учитељству ступање у двадесети век!

Ст. С. Илкић.

ПОГЛЕД НА РАЗВИТАК НЕМАЧКЕ ПЕДАГОГИКЕ У XIX. СТОЛЕЋУ.

— По Звилинг-у. —

Сто година прође од онога доба, како је отац народног учитељства, велики Песталоције отпочео свој тешки рад око васпитања оне несретне и напуштене деце у бившем манастиру Станцу, чији родитељи делом изгибоше у борби, други напустише отаџбину или ти позатварани у тамницама чамише. — Али наскоро мораде велики муж овај здање ово у Станцу оставити и ученике своје распустити; веома тежак удар беше то по узвишени дух његов, којим толико љубљаше народ свој. — Напорни рад којим више месеци без ичије помоћи васпитаваше душевно и неговаше телесно ону посве напуштену, телесно изнурену а душевно јадну децу, скрха најзад како телесну, тако и душевну снагу овога великога мужа, који тада беше у 54. години живота свога. Пошто се мало опорави у планинском купатилу Гурниглу, стаде он поново, исмеван и презрен и од пријатеља и непријатеља својих у службу учитељску у месту Бургдорфу, да овде поред тада уваженога учитеља, Дисли-а опроба свој метод наставни, — па и ово место наскоро мораде напустити, јер по савету овога учитеља забринути очеви односно деце поверене Песталоцији решише, да нису ради да се новим начином учења покушаји чине на њиховој деци. Као нека баснословна прича утичу на нас данас одушевљене речи тврдога и непоколебивога уверења великога учитеља овога о могућности поправљања и оплемењивања рода људскога. „Грозим се онога човека," вели он, „који још може тврдити, да је поправљање јаднога стања рода људског само неостварљиви сан. Не, то није и не може бити сан! Ја ћу вештини овој да научим матере, положићу начин овај наставни у руке невиности, и зао дух тада заћутаће и не ће више смети тврдити; како је то само пуки сан. Боже, како да Ти се захвалим на овим мојим патњама и бедама! Да није њих, ја зацело не бих изрекао ове речи!"

Сто година прође од тога доба, и тврдо уверење учитеља нашег остварено је. Колико напредоваше само мили му Швајцарци у знању и умењу! У свим просвећеним државама спомиње се данас име Песталоцијево са највећим поштовањем и пијететом, а у школама свугде и у најслабијем месту и закутку дела дух Песталоцијев на поправљању стања рода људскога. — Неограничена љубав

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ" БЕОГРАД

и пожртвовање Песталоцијево за свој народ и род људски уопће приказују данас њега као див-јунака, чије ће се име у повесници светској свагда са достојним поштовањем спомињати. Идеје његове око васпитавања рода људскога учинише име његово бесмртним. Дух његов и данас будан је, љубав његова и данас загрева и одушевљева, подстиче и храбри учитеље и све трудбенике на народној просвети на даљи узвишени и племенити рад, име његово данас чаробно је: оно нас храбри, кад нам је — посред неприликâ у школском животу — утешна реч потребна, — оно нас уверава, да истинита и права љубав према школи народној кад-тад, али победити мора, жељена успеха постићи хоће.

Основна начела и идеје педагогике Песталоцијове истините су, и у току прошлог столећа истинитост и ваљаност њихова само појачана је, с тога не ће бити без интереса, ако летимице преглед бацимо, какову су борбу имале исте да издрже у прошлом веку и како су се развиле до данашњега доба.

*

Што год је писао Песталоције у животу свом, скоро искључиво спада у обим педагогике и број његових дела и списа у том погледу чини у неку руку — малу библиотеку. Жарка љубав и одушевљење избија из свакога реда, његова необуздана оданост и уверење о истинитости и оправданости својих начела загрева и нас, али често пута служи и на штету јасности и прегледности слога. То је узрок, да се дела Песталоцијева данас већ ређе читају, шта више и признати педагози данас после летимичног и брзог прочитања дела његових незадовољни остављају му дела на страну и преухитрено сувише оштар суд изричу онда, када веле, да дела Песталоцијева данас већ губе много од вредности своје. Раумер па и сам Дитес признаје доцније, да је у својој историји педагогије „слабе стране овог великог мужа много јаче обележио, које данас, пошто је дубље проучио дела његова, држи да су добре,“ а у расправи својој „Песталоције за увек“ слави овога великога мужа као најплеменитијега човека, као мужа, који је пута крчио на пољу педагогике.

Мотив и прави узрок, који Песталоција учини педагогом беше његова превелика љубав и неограничена тежња, да свој народ из физичног и моралног, бедног и јадног стања избави. Он одма упознаде, да је ово само наравним васпитањем могуће постићи. „Опће развијање свих прирођених снага нарави људске, до јасне

свести о задатку људскога живота, то је опћи задатак образовања и васпитања људи и најнижег положаја и стања.“ Најглавнији задатак васпитачев јесте: „организам човечији у суштини својој упознати, опште истине као светиљке у тами живота упознати, исте у посебним приликама по потреби применити тактом и начином психолошким и многогодишњим искуством и вежбањем присвојеним, — а поврх свега решити преважно питање: како да се имају развијати и неговати прирођене снаге нарави човечије.“ „Нема на свету позива, који би захтевао темељнијег познавања природе човечије с једне и веће извежбаности и окретности у раду исте,“ но позив учитељски и наставнички. Самовољно смишљеним начином утицати на развијање дечије са стране одраслих, још не значи васпитавати исту; право васпитање и образовање човека састоји се у неку руку у простом суделовању са стране васпитача при буђењу и нези разних особина и снага, које су детету већ урођене. Васпитање је слично вештини каква баштована. Гле, он се у самој суштини не додаје и не чини ништа, да биљка расте и цвета. — Не раствара баштован жиле у биљке, да исте увлаче у себе храну из земље. Он ти само полива суху земљу, да жиле не долазе са земљом, као оно са каменом у додир; он ти само одводи непотребну и по биљку шкодљиву воду; он ти само пази, да какова спољашња сила не повреди жиле, стабло или грање у биљке, или да се одређење саме природе не поремети, на основу чега ће сви делови у биљке, упоредо развијајући се један поред другога, ујемчити и обезбедити успевање биљке. — То исто чини и васпитач. Не може он никакове нове снаге или способности дати човеку, или тој снази и способности живота подарити; он ваља само да пази, да не би какова спољашња неприлика пореметила или зауставила природни ток развијања у човеку; он се има старати, да се свака снага и способност нарави човечије по законима природним у непрекидној вези и току непрестано, хармонично развија.“

Као облике и ступњеве, у којима бива ово природно развијање нарави људске, Песталоције наводи осећање, мишљење и рад, или другим речима: срце, дух и руку. Први развитак човечијег духовног живота јавља се у изразима осећаја. „Први знак унутрашњег живота код детета јесте његов анђеоски осмејак; то је израз унутрашњега задовољства, то је први знак упознавања љубави, којег познавања клица дубоко је скривена у детету.“ „Љубав подиже управо битно нашу природу до човечности.“

Не представе, појмови и апстрактне идеје, него осећаји, које љубав материнска рађа у нама, подстичу нас, да се морално усавршујемо. С тога и даје Песталоције толику важност породичном животу у погледу васпитном, с тога и цени Песталоције праву матер, као најплеменитији створ на земљи највише. „Школско васпитање, ако не обухвата целокупни дух човечији, којег ваља васпитати, и ако истом васпитању као подлога не служи домаће васпитање, у мојима очима не вреди ништа, јер то је управо нека вештачки измишљена метода, како да се закржљави род људски.“

У крилу ове љубави, која му живота даје, напредује дете постепено у знању и мишљењу, стиче разне представе и појмове, развија се, док не постане најзад бићем, које је свесно што ваља да ради и чини у животу. Једино прави пут стицању овога знања јесте: очигледност. Учење простих речи без стварних слика и представа Песталоције сматра највећим грехом, што се само може учинити односно душевног развитка детињег.

Очигледност назива Песталоције основом свега нашег знања; али он не схваћа ту реч у најужем смислу и не односи је само на око, него под очигледношћу у најширем смислу разуме све оно, што смо у животу непосредно осетили и примили у душу своју. „Сваки акт љубави, пожртвовања и верности, који је дете у родитељској кући видело, сваки акт побожности, које је опазило,“ све то спада у обим очигледности. Без такова посматрања, врлине у души детињој развијати немогуће је. С тога и даје Песталоције самој настави много мању вредност, него други педагози. Служи ли настави јасно посматрање фактичног живота за основ у том погледу, може она тек тада са успехом утицати на душу детињу, иначе не. — Нису просте речи, већ на свако пожртвовање готова љубав, рад и дела човечија, која служе врлини и моралу, могу бити главни фактори и чињенице образовања људског; њима ваља тек да сљедују речи, којима означујемо само стечено искуство своје, а на основу тек ових могу се у души човечијој развијати нови појмови и идеје. Само овим начином може васпитач постићи смер свога рада, који Песталоције своди у ове речи: „Задатак васпитања јесте: развијање свих способности и снага човечијих до моралног савршенства, карактера.“

(Наставиће се.)

НАЦРТ*
специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

Већ одавна осећа се у нас потреба сачињавања таковог специјалног наставног плана, који би у првом реду намењен био неподељеној основној школи нашој, каквих школа у нас овостраних Срба има понајвише. — Непобитна је истина, да успех у школи зависи у многоме и од добро распоређена наставног градива, те у колико важи ово у опће за сваку школу, у толико више мора се узети у обзир ова чињеница код неподељених школа, у којима једна учитељска снага има са више (6, односно 4) разреда да ради.

Као да су преку потребу сачињавања таковог наставног плана уочили и наши учитељски зборови, јер мање-више тако рећи на сваком учитељском састанку таковом повела се реч и о тој потреби; но рад учитељских зборова у том погледу није, или ти тек делимице угледао је света. Тој опћој потреби хтедосмо да удовољимо овим нашим ретцима, шат се поведе и у том погледу и код нас озбиљна реч и у педагошким часописима нашим.

При састављању овога нашега покушаја држасмо се назначених опћих тачака; код сваког наставног предмета назначисмо у сваком разреду, шта је смер учењу истога предмета, колико време стоји учитељу у том погледу на расположењу, назначисмо помоћна средства наставна код сваког предмета у сваком појединoм разреду, а за тим расподелили смо само наставно градиво по месецима на методичне јединице, од којих би се свака у једном или обично два получаса непосредне наставе имала свршити, а на крају додасмо у најглавнијим цртама још и наставни поступак код сваког наставног предмета у сваком разреду.

Свеколиком овом раду нашем за основ имала је на сваки начин да послужи од Школског Савета издана наставна основа за српске народне основне школе од год. 1895. — Осим тога послужили смо се још и другим радовима ове врсте, особито пак били смо обзиром на најновији предлог наставног плана за државне основне школе.

Овде ћемо сад почињући са науком вере, редом код сваког наставног предмета саопштити свој нацрт.

I. Наука вере хришћанске.

Веронаучна настава у српској народној основној школи дели се на троје: а) на наставу у науци вере православне, б) на наставу у црквено-славенском читању и разумевању и в) на наставу у црквеном појању.

А) Наука вере.

Смер: Буђење и развијање православно-хришћанског моралног осећања и свести, познавање најглавнијих православних хришћанских истина, свештених радња и црквених ствари.

I. и II. разред.

1. Задатак: Учењем мањих и лакших молитава и одабраних библијских прича упознају се ученици са првим истинама вере православне и тиме се буде у њима блага и побожна и човекољубива морална чуства.

*) Нацрт овај, уваженог г. сарадника нашег, топло препоручујемо озбиљној пажњи нашег учитељства Ур.

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ" БЕОГРАД

2. *Наставно време:* На расположењу седмично 2 получаса непосредне наставе, свега на годину (35 недеља рачунајући годишње) 70 получасова, осим тога још 2 получаса седмично за посредну наставу.

(У самом нацрту распореда часова доцније начињено ће бити, како би се имали употребити часови посредне наставе).

3. *Помоћна средства наставна:* а) Уџбеник: Прва настава у вери од Н. Ђ. Вукићевића. — б) Слике Шрајберове, IV. и V. свеска.

Учитељ даље при руци има: Упутство за прву наставу мале деце у вери, од Н. Ђ. Вукићевића.

4. *Распоред наставног градива: Септембар:* а) Припрема за прву наставу у вери: 1. Разговор о родитељима и 2. Разговор о Богу, као оцу небесноме. 3. О једном Богу у св Тројици; Знамење часнога крста. — б) Учење молитве Господње.

Октобар: а) 1. О створењу света. 2. Блажено стање првих људи. 3. О рају. 4. О првом греху, кајању и казни — б) Учење молитве Господње

Новембар: а) 1. О обећању Искупитеља. 2. Благовести 3. и 4, Рођење Христово. — б) Учење молитве: „Богородице дјево".

Децембар: а) 1. Мудри волсви (звездари). 2. Бежање у Египат. 3. Крштење Христово. — б) Учење молитве: „Богородице дјево".

Јануар: Понављање и утврђивање свршеног градива.

Фебруар: а) 1. Сретеније Господње. 2. Исус благосиља малу децу. 3. и 4. Свечани долазак Христов у Јерусалим. — б) Молитва јутрења.

Март: а) 1. Тајна вечера. 2., 3. и 4. Страдање и смрт Христа. — б) Молитва јутрења.

Април: а) 1., 2. и 3. Воскресење Христово. — Молитва пре обеда.

Мај: а) 1. Воснесење Господње. 2. и 3. Силазак св. Духа — б) Молитва пре обеда.

Јуни: Понављање и утврђивање свеколиког градива.

5. *Поступак наставни:* Свакога получаса наставу у науци вере ваља отпочети учењем молитава. Учитељ поделиће молитву на одсеке и постепено свакога получаса предузимајући и утврђујући по већ познатом методу, одсек по одсек, за два месеца лако ће моћи научити по једну молитву. (Ова настава заузима мањи део получаса, ради утврђивања молитава учитељ свакога дана по одређеном реду читаће друге и друге молитве).

При учењу библијских прича увек ваља нам имати пред очима, шта је смер наставе у науци вере уопће? Стога ће учитељ поглавиту пажњу обратити на буђење благих хришћанских осећаја и чустава, а не толико на то, да ученици исто градиво тек само што боље напамет науче. Ученици се претходно спреме из читања односне приче, те одређенога часа бољи ученици читају одсек по одсек, при чему им учитељ исто тумачи, а на крају сам својим речима — ради већ поменутог смера — испричаће им целу причу и напослетку ради утврђивања истога задаће им, да се у читању односне приче тихо вежбају у одређено време посредне наставе. Наравно да се свеово само са ученицима II. разреда овако може предузимати, при чему ће ученици I. разреда на све ово пазити.

Наведено наставно градиво понавља се сваке године, те ће га тако на сваки начин ученици у току две године олако моћи присвојити.

Како и којим начином ваља при свакој лекцији поступати, у том погледу подробна упутства даје методика учења науке вере у основној школи.

III. и IV. разред.

1. Задатак: Проширивање знања из библијске повеснице старога и новога завета; упознавање ученика са основима вере и благонравности православно-хришћанске.

2. Наставно време: Седмично 2 получаса, на годину 70 получасова непосредне наставе; осим тога 4 получаса посредне наставе, од којих 2 получаса одређују се за тихо вежбање а у друга 2 получаса пак ученици пазе на наставу у науци вере у млађа два разреда.

3. Помоћна средства наставна: а) Уџбеници: Прва настава у вери од Н. Ђ. Вукићевића и Кратки катихизис од Н. Ђ. Вукићевића. — б) Слике Шрајберове, IV. и V. свеска. — Помоћне књиге за учитеље: Библијске повести старога и новога завета од Ј. Петровића, односно Н. Ђ. Вукићевића.

4 Распоред наставнога градива: Наставно градиво сваке друге године мења се:

А) Прве године:

Септембар: а) Из библијске повеснице новога завета: 1. Захарија и Јелисавета, рођење св. Јована крститеља. — б) Из катихизиса: 2. Увод. 3. Први члан символа вере.

Октобар: а) 1. Младост Исусова. 2. Проповедање Христово и апостоли. — б) 3. Други члан символа вере. 4. Трећи члан символа вере. (1—3. питање.)

Новембар: а) 1. Чудеса Христова. 2. Младић у Наину. — б) 3. Трећи члан символа вере (4. питање) 4. Трећи члан символа вере (5. питање).

Децембар: а) 1. Јаирова кћи. — б) 2. Четврти члан символа вере. 3. Четврти члан символа вере.

Јануар: а) 2. Како је Исус Христос нахранио пет тисућа људи. — б) Пети члан символа вере.

Фебруар: а) 1. Марта и Марија. — б) 2. Шести члан символа вере 3. Седми члан символа вере. 4. Осми члан символа вере.

Март: а) 1. Воскресење Лазарево. — б) 2. Осми члан символа вере. 3. Девети члан символа вере. 4. Десети члан символа вере.

Април: а) 1. Јуда издајник. — б) 2. Десети члан символа вере. 3. Десети члан символа вере.

Мај: а) 1. Други долазак Христов и страшни суд. — б) 2. Једанајсти члан символа вере. 3. Дванајсти члан символа вере.

Јуни: Понављање и утврђивање свршеног градива.

Б) Друге године.

Септембар: а) Из библијских повести старога завета: 1. О Авраму. — б) Из катихизиса: 2. О молитви Господњој. Призив 3. I. и II. прошење.

Октобар: а) 1. и 2. О Јосифу. — б) 3. III. и IV. прошење 4. V. прошење.

3304

ШКОЛСКИ ЛИСТ

1901.

ГОДИНА ТРИДЕСЕТ И ТРЕЋА.

УРЕДИО:

НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ
УПРАВИТЕЉ СРП. УЧИТ. ШКОЛЕ У СОМБОРУ.

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ" БЕОГРАД

СОМБОР.
ШТАМПАРИЈА Ф. БИТЕРМАНА И СИНА У СОМБОРУ.
1901.

САДРЖАЈ.

Страна.

На прагу новога века од Ст. Илкића 1
Поглед на развитак немачке педагогике у XIX. столећу по Цвилингу од Д. Радића 3, 17
Нацрт специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основ. школу израдио Д. Радић 7, 21, 33, 40, 72, 96, 135, 154. 172
Дружина ученика српске учитељске школе „Натошевић“ у Сомбору од М. Поповића . , ... 11
Говор о св. Сави од П. Коњовића 27
Школа и седма божја заповед по словеначком од Ст. С. Илкића . . 36
Етично васпитање и дисциплина од П. Терзина 50
Нешто о дисању и неговању коже од В. Војновића 53
Слике из школе од Ј. Беловић-Бернадзиковске . . . 56, 106
Осећање или чувствовање од Ј. Ј Кнежевића . . . 65, 88
Омладина и њезини идеали по Бјељајеву од Ст. С. Илкића . . 68
Школа под утицајем рационализма од Р. М. Грујића . . 81, 113
Роман и васпитање од Ј. Беловић-Бернадзиковске 92
Заборав од Вл. Војновића 101
Димитрије И. Тихомиров од Ст. С Иикића 104
Васпитање женскиња од М. Новаковића 123
Ко да предаје науку вере у православним српским основним школама од Ст. С. Илкића 128
Тридесетогодишњица хрватског-педагошког књижевног збора од Ст. С. Илкића 134
Свечано отварање алумнеума срп. учитељске школе сомборске од Д. Радића 140
Ко да предаје иауку вере у православним српским основним школама од Ђ. Терзина 145
О утицају дисциплине на наставу 151
Школе код Бура од М. Бандића 157
Јован Рајић од Ст. С. Илкића 161
Жан де ла Сал од Ст. С. Илкића 166
Директриса и директор од Јелице Беловић-Бернадзиковске . . . 187
Допис 75
Некролог 13, 31, 58, 80, 107, 144. 191
Белешке 13, 32, 61, 80, 107, 142, 159, 190
Разно 109
Нове књиге и листови 63, 75, 143, 160
Позив на претплату 192

Сарадници „Школскога Листа“ у 1901. години:

Милош Бандић учитељ у Великој Кикинди. — *Јелица Беловић-Бернадзиковска* умир. управитељица више дев. школе у Бањој-Луци. — *Вл. Војновић* уч. канд. за грађанске школе у Винковци. — Јереј *Радослав М. Грујић* капелан у Земуну. — *Павле Коњовић* учитељ у Сомбору. — *Јован-Јанко Кнежевић* професор у Пакрацу. — *Милан Новаковић* учитељ у Долову. — *Милорад Поповић* учитељ у Србији. — *Ђорђе Терзин* учитељ у Темишвару. — *Павле Терзин* учитељ у Ади.

Главни сарадници: **Стефан С. Илкић** учитељ и **Душан Радић** професор у Сомбору.

Новембар: а) 1. и 2. О Јосифу. — б) 3. VI. и VII. прошење. 4. Славословље.

Децембар: а) 1. О Мојсију — б) 2 и 3. О кратким молитвама и молитвеним знацима.

Јануар: а) 1 О Мојсеју. — б) Понављање свршеног градива из катихизиса.

Фебруар: а) 1. О судијама. — б) 2. Прва заповед Божија. 3. Друга, 4. Трећа заповед Божија.

Март: а) 1. О детињству Самуилову. — б) 2. Четврта заповед. 3. Пета заповед. 4. Шеста и седма заповед.

Април: а) 1. О цару Давиду. — б) 2. Осма заповед Божија 3. Девета заповед Божија.

Мај: а) 1. О пророку Илији. — 2. Десета заповед Божија. 3. Две највеће заповеди у закону Божијем.

Јуни: Понављање и утврђивање свршеног градива.

5. Поступак наставни: Како при учењу катихизиса, тако исто и при учењу библијских прича ученици најпре спреме се из читања дотичне лекције, на одређеним получасовима непосредне наставе, ученици читају одсек по одсек а учитељ им исто тумачи и на крају све сâм понови; за тим ради утврђења предузетог градива задаје им исто, да на получасовима за то одређеним још неколико пута размишљајући све то прочитају. — У колико из новог завета који предмет и предмети из старог завета не би били у уџбенику, учитељ ће им исту причу сâм неколико пути испричати, па за тим пропитивати.

Наставно градиво узели смо свакога месеца паралелно из библијских повести и катихизиса.

Осим тога у два получаса седмична ученици ће пазити на наставу из науке вере у млађа два разреда, те тиме научено већ градиво понављати и утврђивати.

V. и VI. разред.

1. Задатак: Ученици се а) упознају са св. богослужењем и свештеним радњама у опће, б) уче најглавније црте из живота св. Божјих угодника.

2, Наставно време: Седмично 2 получаса непосредне наставе; за посредну наставу пак, као и у III. и IV. разреду још 4 получаса седмично.

3. Помоћна средства наставна: Литургика од Ђоке Милића и Огледало хришћанске добродетељи из живота светих од Н. Ђ. Вукићевића.

4. Распоред наставног градива: Наставно градиво сваке друге године мења се:

А) Прве године:

Септембар: 1. Богослужење. 2. Храм Божји. Олтар. 3. Средњи део храма и притвор.

Октобар: 1. Свештени служитељи. 2. Црквене одежде. 3. Црквени сасуди и утвари. 4. Црквене књиге.

Новембар: 1. и 2. Вечерња. 3. Јутрења. 4. Литургија.

Децембар: 1. Проскомидија. 2. Литургија оглашених до трисвете песме. 3. Литургија оглашених од трисвете песме.

Јануар: 1. Почетак литургије верних, херувимска песма и велики вход. 2. Приправљање верних за св. тајну причешћа.

Фебруар: 1. Свршавање св. тајне причешћа. 2. Причешћивање свештеника и верних. 3. Свршетак св. литургије. 4. Литургија пређеосвећена.

Март: 1. Непокретни празници Христови. 2. Покретни Христови и Богородични празници. 3. Светитељски празници. 4. Срби свеци.

Април: 1. Свечарство и постови. 2. Крштење. 3. Миропомазање.

Мај: 1. Причешће и покајање. Свећенство. 2. Брак и јелеосвећење. 3. Погреб умрлих и помен мртвих.

Јуни: Понавља се и утврђује свршено градиво.

Б) Друге године.

Септембар: 1. Рођење дјеве Марије. 2. Воведење и благовештење. 3. Рођење Исусово и љубав Његова к матери својој. 4. Последњи завет Исусов на крсту.

Октобар: 1. Живот Богородице после васкресења и вознесења Христова 2. Успеније Богородице. 3. Преподобна мати Параскева. 4. Св. Димитрије.

Новембар: 1. и 2. Св. Никола. 3. и 4. Св. Јован Златоусти.

Децембар: 1., 2. и 3. Св. Василије Велики.

Јануар: 1. и 2. Григорије Богослов.

Фебруар: 1. и 2. Св. Георгије. 3. и 4. Цар Константин и царица Јелена.

Март: 1—4. Св. Сава.

Април: 1—3. Св. кнез Лазар.

Мај: 1. и 2. Преподобна мати Ангелина. 3. и 4. Св. Ст. Штиљановић.

Јуни: Понављање и утврђивање свршеног градива.

5. *Наставни поступак*: У овим разредима при учењу науке вере може се употребити исти поступак, као и у III. и IV. разреду. Због скучености времена, држимо да је непотребно да учитељ најпре сам исприча дотични предмет, па за тим да га предузима из уџбеника; у неподељеној школи, где и онако учитељу мало време стоји на расположењу, мислимо да је боље поступати при учењу онако, како то назначисмо код III. и IV. разреда.

Не можемо довољно да нагласимо овде, да науци вере, као наставном предмету у школи никако не сме бити смер просто учење напамет односних прича библијских или верских истина, него код овога предмета у првом реду задатак је учитељев, да срцу детињем говори, да га у побожном и благом хришћанском осећању утврди, благонравствено морално мишљење у њему оснажи. — Греше дакле сви они, који градиво из овога предмета просто испитују, или само задате лекције пропитују; такова настава у науци вере просто не вреди ништа, од ње уопће нико не може имати користи.

(Наставиће се.)

ДРУЖИНА УЧЕНИКА СРПСКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ „НАТОШЕВИЋ“ У СОМБОРУ.*

Након много година од укинућа ђачке дружине „Венац“ и после неоствареног покушаја учитељских приправника из 1893. године, тек се ових дана остварила замисао, коју су овдашњи приправници већ из одавна гајили.

*) Због нагомиланог материјала, тек сада угледа света. Ур.

БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“ БЕОГРАД

Узајамно обавештавање и вежбање умних и физичких сила код наших будућих учитеља без сумње, да је од неоцењене вредности. С тога су овдашњи учитељски приправници засновали ђачку дружину, која ће носити име нашег најславнијег педагога *др. Ђорђа Натошевића*. Средства и начини путем којих ће се горепоменути смер друштвени постизавати биће: а) дружинска књижница, б) читање и претресање самостално израђених састава и превода, реферата о прочитаним књигмма, бесеђење нарочито спремних или импровизованих беседа, естетско читање и декламовање одабраних комада из српске књижевности, в) излети, младићске и гимнастичке игре и забаве у време, које г. професор-надзорник у споразуму са г. управитељем одреди као најподесније.

Ово је друштво добило већ и правила, која су од стране ужег професорског одбора написана, а од стране славног професорског збора одобрена и потврђена. По чл. 2. истих правила, редовни састанци се могу одржати највише двапут у једном месецу. Разликују се пак редовни и свечани састанци.

Редовни састанци нису јавни, а напротив свечани су приступачни и широј публици.

Над свеколиким радом дружинским води надзор један од г. г. професора, кога професорски збор бира из своје средине на годину дана. Без његова пристанка и присуства не сме дружина ништа радити.

Прва седница је одржана у недељу 3—16. децембра у сали мушке учитељске школе. На овој седници се имало изабрати часништво. Седницу је отворио г. проф. Јован Поповић као надзорник дружински кратким и језгровитим говором. Затим су наступиле уобичајене формалности, као наименовање приватног председника, који бира верификациони одбор ради прегледања чланске листе и састављања кандидационе листе Само пак бирање ишло је акламацијом.

За председника је изабран једногласно: Милорад Поповић уч. IV. р. Остало часништво: Д. Вијатовић уч. III. р. потпредседник; Р. Поповић IV. р. перовођа; Лазар Грчић IV. р. благајник: Дим. Хаднађев III. р. књижничар. За помоћника перовође изабран је К. Стојачић IV. разр. а за помоћника књижничара Ник. Коларов III. разреда. На овом састанку донесено је још и то решење, да изабрано часништво у исто време врши дужност дружинског одбора. Затим је ова прва седница закључена с тим, да се друга има одржати 17. (30.) овога месеца.

Друга редовна скупштина била је 17. (30.) децембра 1900. год. са овим дневним редом:

I. Прочитање записника од прошле седнице.

II. Биографија Др Ђорђа Натошевића срп. педагога говорио М. П.

III. Песме * * * учит. приправника.

IV. Естетско читање: На бунару од Л. К. Лазаревића чита П. К.

V. Важност школе, тема од Ал. Дрндарског.

По исцрпеном дневном реду решавана су још нека дружинска питања, заказана је идућа седница за 7. јануар 1901. године и тиме је седница закључена.

Нека би дао благи Бог, да им ова установа добрим и жељним плодом уроди, како би не само себи и заводу, него и целоме Српству на дику и понос послужити могли.

У то име кличемо им: Сретно да Бог дâ!

М. Поповић, припр. IV. године.

НЕКРОЛОГ.

† **Коста Берић** професор гимназије кнеза Милоша Великог преселио се у вечност 21. септембра прошле године у београдској болници за душевне болести. Покојник је родом из наших крајева и свој наставнички рад започео је 1879. године на сомборској вишој девојачкој школи, на којој је био све до 1883. године, када је прешао у краљевину Србију. Био је спреман и ваљан школски радник.

† **Милица Миљковићева** учитељица у Вршцу, преселила се у вечност 22. децембра 1900. године у 38. години живота свога. Сахрањена је сљедећега дана на тамошњем гробљу.

† **Жарко Чавић** учитељски приправник II. године, преминуо је код својих родитеља у Великој Кикинди 10. јануара т. г. у 18. години живота.

† **Жарко Филиповић** учитељ пучке школе у Великим Радинцима, умро је ноћу између 14. и 15. јануара ове године у 25. години живота, а седмој учатељског рада.

† **Терезија Поповић рођ. Петровић** супруга почившег чувеног пароха сомборског и катихете приправничког јереја Димитрија Поповића, преселила се у вечност 19. јануара т. г. у 85. г. живота.

Мир праху њиховом!

БЕЛЕШКЕ.

Божићња свечаност у сомборским народним школама одржана је најсвечаније на бадњи дан после вечерња у великој дворани школске зграде. Изложен је био вертеп и лепо украшена зелена јелка. У бело обучени и с клобуцима на глави ученици, говорили су повест о рођењу Христову, а остали су појали прикладне духовне песме. На крају свечаности узео је реч учитељ V. и VI. разреда Стефан С. Илкић те је протумачио деци значај духовне радости, јелке и вертепа сљедећим речма:

Драга и мила децо!

Пре пуних деветнаест стотина година на данашњи дан, у сред тамне ноћи озарила се питома околина града јудејског Витлејема необичном светлошћу. И из необичне светлости те, од које се простодушни витлејемски пастири

уплашише, разглегаше се дивном армонијом анђеоска песма: „Слава во вишњих Богу и на земљи мир в человјецјех благовољеније!“ И радосни звуци ове песме славопојне не изгубише се у великом простору времена, већ ето и данас, када се навршује равно деветнаест столећа од те велезнамените ноћи, удружујемо се и сами с анђеоским хоровима те с њима заједно појемо, величамо и славимо виновника данашњега славља нашег — Бога Свемогућега.

А шта ли је узрок деветнаесто-вековном празновању човечанства, данашњем весељу нашем? — Испуњење обећања Божјег, усиновљење Богу, од Њега грехом прародитељским одметнутога човечанства. И заиста имамо пуно права и узрока радовати се данас, јер нам се роди обећани Спас и Избавитељ Христос Господ. Радост та краси на данашњи дан душе и срца свију православних хришћана, она данас пуни миљем и добром вољом сваки дом у којем се православним крстом крсте, почевши од сјајних царских палата, па до убоге колибе уличнога просјака. Невоља се данас губи, нужда се заборавља, свакидање бриге и тегобе ишчезавају, јер нам се све мисли усредсређују на великом делу милосрђа и љубави Божје, започетом у скромној пећини витлејемској.

Па и ми закупљени данас овде, у овом просветном дому, сматрамо се за истинске удеоничаре данашњега великога славља. Радости тој нашој дајемо ево и излива у овим свечаним тренуцима, када окупљени око вертепа и окићене јелке из дубине срдаца појемо хвалу Цару небескоме.

Па стојећи пред овим блештавим символима унутарњих радосних чуствовања наших, грехота би било да се не заронимо дубље, те да не посмотримо и њихов виши, духовни значај, јер би без њега они били пусти и голи накити, који пружају само неко уживање чулима нашим, а душе нам се ни мало не дотичу.

С тога драга дечице, када год на данашњи празник стојите у присенку овакова вертепа, знајте, да вам он преставља ону сурову, хладну и пусту пећину витлејемску у којој се родио Спаситељ наш, Цар над царевима. И знајући то пренесите се духом вашим у непосредну близину њезину и невиним срцима вашим прославите у њојзи данас скромно рођенога.

А кад год вам очице ваше застану на овој зеленој, осветљеној и даровима украшеној јелци, знајте, да је она слика дрвета живота из раја, од којега је човек због преступа одстрањен, а којему га опет приведе на данашњи дан рођени Спаситељ — извор благодетног живота нашег. Зеленило, свежина и непроменљивост њезина усред ове студене зиме, када сва природа сном мртвим спава, нека вас подстрекава на вазда живу веру, свежу љубав и неизмењиву наду на Бога. Па као што вам је мила светлост на њојзи запаљених свећица, тако нека вам, драга и мила буде светлост науке Христове, и као што радо примате поклоне са ове окићене јелке, са истом таком радошћу поклањајте и срце ваше, душу вашу и сав живот ваш Спаситељу Христу, који веома воли невина и неокаљана срца млађане дечице.

Пред овим свештеним символима данашње радости наше, одлучите се и заверите се, да ћете вазда бити верни вршиоци заповеди Божјих, да ћете се украшени духом хришћанске љубави и еванђелске кротости и речју и делом, борити за остварење царства Христова на земљи, које се састоји у

томе, да људи верују у Бога, да га добрим делима славе и да се међу собом као браћа пазе и помажу.

На данашњи дан, који је по преимућству празник мира и љубави радујте се у Господу и целујте један другога целивом искрености и светости, па у радости тој вашој будите и од мене као саучесника у њојзи и учитеља вашега искрено поздрављени, када вам речма Спаситељевим велим: Мир Вам! јер дође мир Божји! Христос се роди!

Осим школске деце, на свечаности овој присуствовали су и родитељи њихови, те професори са учитељских школа овдашњих.

Светосавско славље у Сомбору. Дан првог архијепископа и просветитеља српског прослављен је овде у Сомбору најсвечаније. Пре божанствене литургије освећена је водица у здању учитељске школе овдашње, а после саборне св. литургије ишао је крсни ход у здање средсредне српске основне школе овдашње, где је освећена водица и где је том приликом свечану заклетву на своје звање положио учитељ IV. разреда г. Павле Коњовић, који је уједно држао свечаности дана сходан и родољубљем задахнут красан говор. У вече је приредила приправничка омладина беседу с игранком у просторијама гостионице „Ловачког Рога". Програм забаве био је одабран и изведен је тачно и прецизно, да би могао задовољити и публику префињена укуса. На жалост сомборска интелегентна публика — осим неколицине, коју би без претеривања са пет прстију једне руке могли избројати — није за вредно нашла да посети ову забаву, јер јој је ваљада испод достојанства, да дође у додир *с учитељском* приправничком омладином и да јој иста уметничког уживања пружа. Истина, она је (публика) у материјалном погледу учинила своје, али тај прилог без интересовања за забаву изгледа, као просјаку без саучешћа добачена милостиња. Мађарска интелигенција на челу с великим жупаном Бароном Војнићем и градским начелником Хауке-ом присуствовањем на забави засведочила је искрене симпатије, које гаји према српском живљу у нашем месту.

На благајни је пало преко 900 фор., те по одбитку трошкова чист приход износи око 700 форината. *Ст. С. Илкић.*

Добротвор учитељске омладине. Поседник и оспособљени учитељ г. Евгеније Вучић из Београда послао је на интернат учитељске школе свој прилог од *две стотине круна.* У наредном броју проговорићемо о овоме племенитом делу опширније.

Учитељ јавни чиновник. На упит кр уг. министра просвете, кр. уг. министар правде на основу V. зак. чл. од 1878. §. 270. 2. тачке и §. 461. прогласио је, да се сваки учитељ на државној или ма којој другој јавној школи сматра за *јавног чиновника.* Овим проглашењем добило је учитељство правну одбрану, јер од сада у сваком случају, када учитеља као јавног чиновника

нападну или увреде, кривичан поступак противу нападача дужно је државно одветништво *званично* покренути.

Стање државног учитељског мировинског фонда. Концем 1899. године имовина овог фонда износила је 13,930.415 фор. 62 новчића. — Фонд овај има 20,736 чланова. Мировину је добивало 2905 учитеља у износу од 726,933 форината, 2626 учитељских удовица добивало је припомоћ у износу од 370,446 фор. 29 новчића. На 1935 сирочади издато је 73,487 фор. 67 новчића. 6 учитељских удовица добиле су 421 фор. 67 новчића припомоћи. 19 учитеља, односно учитељских удовица добило је отправнину у износу од 5258 фор, и 7 учитељица примило је на погребне трошкове 837 форината. Фонд овај издржава осим тога четири дома за учитељску сирочад у Дебрецину, Коложвару, Кечкемету и Ход-Мезе-Вашархељу у којима је било укупно 480 учитељске сирочади.

Телесна казна. Поводом једног конкретног случаја, кр. Курија у Будимпешти недавно је ослободила једнога учитеља од оптужбе, подигнуте против њега што је једно дете у школи телесно казнио. Разлог за ослобођење био је тај, што по мнењу кр. Курије, учитељ има права телесно казнити оно дете, које својим неваљалим понашањем квари и ремети школску дисциплину.

Прво полугодиште 1900/901. школске године завршено је 18 (31.) јануара о. г. у свима српским просветним заводима. У основним школама одржани су прописани полугодишњи — мали — испити, у вишој девојачкој школи и у учитељским школама прочитана је разредница и раздати су ученицима извештаји о постигнутом успеху.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Умољавамо пријатеље наше, да претплатом омогуће одржање овога најстаријега нам педагошког часописа.

Годишња цена је листу, који излази један пут месечно на целом табаку, *три круне*, ђаци и учитељи с платом испод 800 круна добивају га у пола цене.

У Сомбору, 31. јануара 1901. године.

Уредништво и наклада
„Школског Листа.“

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.

Бр. 2. Год. XXXIII.

Школски Лист.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шаљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро Угарска).

У Сомбору 28. Фебруара 1901. године.

ПОГЛЕД НА РАЗВИТАК НЕМАЧКЕ ПЕДАГОГИКЕ У XIX. СТОЛЕЋУ.

— По Цвилингу. —

(Наставак.)

Ово су у најкраћим потезима основне идеје педагошких начела Песталоцијевих. С правом вели Дитес о истим идејама: „Од доба Песталоцијева и ван круга његових сљедбеника ни општа педагогика а тако исто ни дидактика није учинила ни један корак у напред, т. ј. није успоставила ни једно једито начело, које би од опште важности по педагошки рад а уједно и истинито било.“ Основне идеје Песталоцијеве тако су јасне и убедљиве, да би човек могао рећи, да је то сасвим природно, да тако мора бити како је то изложено у начелима Песталоцијевим. Па ипак и поред тога мора се признати, да исте нису продрле у све слојеве учитељскога сталежа и раденика на васпитању млађих нараштаја. Свугде слави се Песталоци као највећи или један од највећих мислилаца на пољу педагогике, силноме утицају његових идеја имамо да захвалимо да се у XIX. веку тако јако развило народно школство, али баш то народно школство, односно учитељство које је у најтешњој вези са тим народним школством не стоји у служби његових идеја, него је већим делом прожето идејама и начелима другога педагога, Хербарта, чији се ученици тако радо називају научним педагозима (wissenschaftliche Pädagogen) и који са неком једностраношћу и неком грозничавошћу презирају свакога школског раденика, који није присталица њихових, једино спасавајућих начела.

Овде ћемо сада у најзбијенијим потезима изложити педагошка начела и идеје Хербарта, као филозофа и његових ученика и исте сравнити са онима, које изложисмо код Песталоције.

Хербарт беше филозоф, те баш у томе и лежи црта која га битно разликује од Песталоција. Док Песталоци једино из искуства црпе своја начела и целога живота свог испитује и проучава појаве душе детиње, да на истима оснује и одреди задатак и смер васпитања, Хербартова педагогика чини, из једног основног начела изведену, метафизично-филозофску систему, у којој се оснивалац њен само у толико користи искуством, у колико исто потпомаже његову систему, а избегава пак ово свагда, чим исто стоји са његовим идејама у опреци. Као непроменљива догма ове филозофске системе јесте: једноставност и јединство човечје душе. Са овим јединством — истина — у опреци стоји свакидашње искуство, које нас учи, да је дете одмах од почетка душевнога живота свог биће које у исто доба осећа, упознаје и има своје воље, — па ипак ово искуство свакидашње морало је места уступити системи филозофској Хербартовој.

Као и Песталоци, тако и Хербарт тврди, да је смер и задатак васпитања: јачање моралнога карактера. Али основ, на коме је по мишљењу Хербартову могуће исти смер остварити, јесте по Хербарту — једино круг мисли и идеја код појединаца. „Само онда можемо рећи,“ — вели он — „да смо васпитали кога, ако смо му у душу детињу знали унети велик и у најмањим делићима тесно везани круг мисли, на основу којих у стању је дете или младић све непријатности околице своје савладати с једне, а с друге стране и све оно, што је у складу са душом његовом и што одговара потребама духа његова, у себе претопити и својином душе своје учинити.“ Упознавање је по учењу Хербартову првобитни облик, у ком се јавља живот душевни, и тек из овога проистичу осећања и воља, и круг стеченог и проширеног знања одређује пут развијању осећања (чуствовања) и воље.

Средство којим се најуспешније може ширити круг упознавања јесте: настава (обука), те због тога и мора се настава средиштем целокупног васпитног рада сматрати. У првим годинама живота, у којима још не може бити говора о каковој одређеној настави, управо и нема васпитања, него само управљања (Regierung). Забављање, надзор, заповест, казна или награда, према приликама и присиљавање јесу средства, којима се управља живот детињи у том добу, тим средствима морају се деца задржати, да уређења и установе старијих не наруше а и сама себе разним неприликама и опасностима не изложе. Тек доцније отпочиње свој рад настава,

и плод тога рода јесте: развијање многостручног интереса (mâра), што затим подстиче на рад вољу, као прави предмет васпитног рада. С почетка и са наставом иде упоредо управљање, али доцније уступа место ово дисциплини, којом се у васпитанику полагано самосталност буди.

Овако схвата васпитање Хербарт; сравнимо ли ово са начелима Песталоцијевим, на први поглед мора нам упасти у очи, да је настава код Хербарта заузела оно место, које јој по праву и важности и припада, док напротив Песталоци наставу није онолико ценио и ону јој важност придавао, која јој припада. Но Хербарт у својој педагогици прецењује интелект и то чини његова педагошка начела једностранима, ма да се с друге стране мора признати да су васпитна начела код њега у хармоничној и природној целини изложена. Јер никако не може бити истинито и оправдано становиште, да се васпитање тек наставом отпочиње; колико осећаја и представа продрло је у душу детињу, колике склоности су се код њега развиле. још пре но што је у школу ступило и пре него што се настава отпочела! А с друге стране никада не ће поћи за руком никоме, да наставу тако створи, да ова обухвати све области живота човечјег, које су по хармоничан развитак духа човечјег, по јачање моралнога карактера од одсудне важности. Посматрамо ли идеје Хербартове у светлости великих идеја Песталоцијевих, видећемо да и поред све темељитости, којом су израђена појединa, и поред све дубљине мисли, — Хербартовим начелима недостаје оне свежине, која провејава истинитост и стварност идеја Песталоцијевих. Главна црта свакога научнога рада ма на ком пољу јесте, да се полазећи са једног основног начела строгим научним апаратом и логиком има успоставити целокупна система, те у толико с правом може се Хербартова педагогика назвати научном педагогиком, — али наравски само до тог доба, док се не обори главно начело читаве системе: јединство и једноставност душе. Али ако нас не варају знаци, тако изгледа као да то време већ није тако далеко. Од доба Хербартова физиолошка и емпирична психологија учинила је велике кораке у народу, и представници Хербартовог аксијома данас су већ доста ретки.

Данас изгледа да је узалудан напор, када желимо да педагогику, као науку у везе строго на једном основу развијене системе спутамо. Једна те иста настава у погледу развијања моралности карактера уродиће разним резултатима код разних индивидуа,

баш према различитости њихових душевних особина, према различитости осећања и чуствовања, према великој разноликости оних представа, идеја и склоности, које у тако великој мери продиру у душу детињу и ван круга наставног из спољашњег света. — Тврдњу ову може свако својим сопственим искуством посведочити, те тако мора признати, да је једнострано и неоправдано васпитање као таково, једино на интелекту душевном, на настави оснивати.

Толико о Хербарту; са његовим ученицима пак моћи ћемо лакше свршити. Ти педагози не само да укупно васпитање базирају на настави, већ они сву наставу без обзира на индивидуално развијање детиње хтели би и неким културно-хисторичним јединицама да одреде, једне године хтели би да се одаберу приче, друге године Робинзон, треће повести из библијске историје итд. и тиме хтели би да одреде концетрацијоне тачке за укупан душевни развитак ученика; ти педагози, као Цилер, не захтевају само особите школе за сироте и оделите за богате, већ захтевају особите и за поједине сталеже итд. Према педагозима задатак данашње школе сматра се да је, да се у њој створи место, где ће се и богат и сиромах, дете отменог и ниског порекла подједнако развијати до моралног савршенства.

*

Па и поред тога, што се данас већим делом учитељска младеж образује у Хербартовој педагогици како у Аустрији тако и у Немачкој, ипак може се смело тврдити, да већина учитељства стоји данас на земљишту ономе, које је обрадио неуморни Песталоци, исповеда и у живот спроводи његове идеје. — Да је то тако, у том погледу у великој мери имамо да захвалимо неуморном раду трију одличних мужева, који су у историји педагогике неувеле славе стекли, а то су: Бенеке, Дистервег и Дитес.

Заслуге Бенекове падају већим делом у поље филозофије. Песталоци је своју педагогику основао искључиво на искуству, којим је сâм испитивао и проучавао живот душе детиње, Хербарт је пак резултате његове на основу свога филозофскога система педагогике побијао, и тако између ова два становишта отпочео је рат, који беше положен у руке Бенекове.

Превелика заслуга Хербартова јесте, што је он први применуо индукцију и на пољу психологије и стварањем своје ептиричне психологије што је учинио, да се иста примењивати почела на педагогику. Да му овај посао не беше потпун, да се он и поред свога емпиричног становишта није могао ослободити мета-

физичне идеје о јединству душе људске, то беше једина погрешка при том. Ту је погрешку поправио Бенеке, када је Хербартову психологију ослободио од оне метафизичне основне идеје о јединству душе и када је тиме ударио основ чистој новој емпиричној психологији и етици. И заиста резултати истраживања Бенекова, примењени на педагогику потпуно подудараше се са основним педагошким начелима Песталоцијевим. И тако постаде Бенеке филозофско-научни оснивалац педагогике Песталоцијеве.

Поље рада Дистервегова беше сасвим друге природе. Он беше човек, који живот свој провађаше у школи и школском раду, који своје одушевљење за школски рад црпљаше баш из дела Песталоцијевих, који дух великог Песталоција улеваше и речју и делом у душе млађега нараштаја учитељства немачког, који беше целога живота свог један од најватренијих поборника за слободу и независност школе и педагогике, као науке.

(Наставиће се.)

НАЦРТ
специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Наставак.)

Други веронаучни предмет, који ваља да је у најтешњој вези са оним првим јесте: настава у црквено-славенском читању и разумевању. По нашем мишљењу само оно ваљало би и уопће могуће је у основној неподељеној школи на црквено-славенском језику читати и тумачити, што ученици уче појати, које молитве уче напамет, што у цркви у обичним приликама слушају да се чита и поје, — даље ићи и више захтевати, мислимо с једне стране, да је непотребно, а с друге стране да је и неостварљиво већ због скучености времена, које на расположењу стоји нам у неподељеној школи. Заман ће прописивати наставна основа многе лепе псалмове, да се читају и разјашњују у основним школама, кад је то у данашњим приликама посве немогуће остварити. Стога код овога предмета особито пазисмо, да га доведемо у што тешњу везу са науком вере; овде ваља да ученици утврде оне молитве, које су учили и на часовима науке вере, а с друге стране овде ваља да науче разумевати све оно, што ће на часовима појања да уче појати.

Б) Црквено-славенско читање и разумевање.

Смер: Ученици вежбају се у црквено-славенском читању и разумевању духовних песама, тропара, кондака, псалмова и молитава, које се читају и поје на обичним богослужењима.

I. разред.

Ученици у I. разреду уче најпотребније молитве на црквено-славенском језику.

II. разред.

1. Задатак: Ученици се упознају са црквено-славенском азбуком и вежбају се у читању појединих речи, изрека, познатих молитава и символа вере на црквено-славенском језику.

2. Наставно време: Седмично 2 получаса непосредне наставе и 2 получаса посредне наставе.

3, Помоћна средства наставна: Црквено-славенски буквар за основне школе од Натошевића. — Штица црквено-славенска, издана од Шк. Савета.

4. Распоред наставног градива:

Септембар и октобар: Познавање писмена славенских, која су једнака са српскима. (Страна 3—8.)

Новембар, децембар и јануар: Познавање писмена славенских, којих у српској азбуци нема. (Страна 8—10.)

1. и 2 ѣ, 3. лѣ, нѣ, є. 4. ю, лю. 5. ню, и ї. 6. ы и і. 7. ꙗ. 8. ѧ. 9. лѧ и нѧ.

Фебруар и март: 1. и 2. ѝ. 3. ї̀ 4 ы̀. 5. ѯ и ѻ. 6 и 7. ѡ̀ 8. ѿ и 9. остало. — Учење славенске азбуке, са означењем имена.

Април: Примери за прво читање. 1. а) Хришћанске врлине, четири главне врлине, тајне новога завета и дарови Духа Светога, и б) Молитва Господња и Богородице Дјево. — 2. а) Плодови дарова Духа Светога и дела милости телесне, и б) Молитва јутарња. — 3. а) Дела милости душевне, и б) Молитва пре ручка.

Мај: 1. Символ вере (1. и 2. члан). 2. Символ вере (3—6. члан). 3. Символ вере (7. и 8. члан) 4. Символ вере (9—12).

Јуни: Вежбање у читању већ свршеног градива.

5. Наставни поступак: Како при читању појединих речи, тако исто и при читању реченица има се особита пажња обратити на разумевање прочитанога; непознате речи имају се на српском језику протумачити и по могућству учити на памет.

Код оних писмена, којих и у српском језику има, учитељ ће иста славенска писмена сравњивати са српским, — а код оних писмена славенских којих у српском језику нема, учитељ ће представити иста најпре на табли, за тим пак показати их на штици; после тога ће под односним писменом најпре сâм јасно и разговетно прочитати поједине речи из буквара, тумачећи уједно и значење им, за тим ће сами ученици прочитавати исте речи са разумевањем и напослетку ће учитељ задати ученицима, да се на получасовима посредне наставе још вежбају у читању тих речи, које су већ научили читати.

Фебруара и марта месеца на крају свакога получаса црквено-славенског читања учиће ученици постепено црквено-славенску азбуку напамет.

Месеца априла градиво за читање, назначено под б) предузима се на получасовима посредне наставе и ова настава служи за утврђење већ дотле научених молитава.

III. и IV. разред.

1. Задатак: Ученици читају и вежбају се у разјашњавању молитава, духовних песама о св. литургији и великим празницима, наука и закона Божјих, апостола, лакших псалмова и молитава из часословца.

2. Наставно време: Седмично 1 получас непосредне и 2 получаса посредне наставе.

3. Помоћна средства наставна: а) Црквено-славенски буквар од Ђ Натошевића, Часослов од М. Нешковића, осим тога по потреби и Мала катавасија. — б) За учитеља: Спомоћна књига за разјашњавање црквеног појања од Н. Ђ. Вукићевића.

4. Распоред наставног градива: Наставно градиво мења се сваке године:

А) Прве године чита се из буквара:

Септембар: Примери за прво читање из буквара: 1 а) VIII. и IX. одсек. — б) Молитва Св. Духу. — 2. а) X. и XI. одсек. — б) Молитва Св. Духу. — 3. а) XII. и XIII. одсек. — б) Молитва пре вечере. — 4. а) XIV. и XV. одсек. — б) Молитва пре вечере.

Октобар: 1—4. а) Песме на св. литургији. — б) Молитва пре учења.

Новембар: 1. и 2. а) О Богобојазни и Богољубљу. — б) Молитва после учења. 3. и 4. а) О поштовању старијих и родитеља. — б) Молитва после учења.

Децембар: 1. и 2. а) О поштовању учитеља, свештеника и власти. — б) Тропар и кондак на Божић. — 3. а) Апостол на Божић. — б) Тропар и кондак на Божић.

Јануар: 1. и 2. Тропар на Богојављење, Св. Саву и Сретеније.

Фебруар: 1., 2. и 3. а) О братољубљу и о љубави ближњих. — б) Тропар на Цвети и Ускрс, и ипакој на Ускрс. — 4. а) Заповести црквене. — б) Тропар на Цвети и Ускрс, и ипакој на Ускрс.

Март: 1. и 2. а) Заповести Божје. — б) Кондак на Ускрс и Воскресеније твоје. — 3. и 4. а) Апостол на Цвети. — б) Тропар и остало на Ускрс.

Април: 1. и 2. а) Апостол на Ускрс. — б) Све песме за Ускрс. — 3. а) Апостол на Духове. — б) Тропар на Духове.

Мај: 1. а) Апостол на Духове. — б) Тропар на Духове. — 2. а) Апостол на други дан Духова. — б) Тропар на Вознесеније — 3. и 4. а) Апостол рођењу Јована Предтече. — б) Молитва пре спавања.

Јуни: Понављање и утврђивање свршеног градива.

Б) Друге године чита се из часословца:

Септембар: 1—3. а) Поноћница. — б) Тропар 1. гласа.

Октобар: 1—4. а) Са јутрења до шестопсалмија. — б) Тропар 2. гласа.

Новембар: 1. а) Песма пресветој Богородици: Величит душа моја. — б) Тропар 3. гласа. — 2. Хвалитни и псалми (Стихови из 148., 149. и 150. псалма) и богородичан. — б) Тропар 3. гласа. — 3. и 4. а) Слава тебје показавшему нам свјет и васкресни тропари. — б) Тропар 3. гласа.

Децембар: 1—3. а) Псалам 102. (Благослови душе моја). — б) Тропар 4. гласа.

Јануар: 1. и 2. а) Псалам 102. (наставак). — б) Тропар 4. гласа.

Фебруар: 1. и 2. а) Псалам 145. и Јединородни сине. — б) Тропар 5. гласа. — 3. и 4. а) Даље до Вјерују. — б) Тропар 5. гласа.

Март: 1. и 2. а) Молитве: Остави и ослаби, прости Боже; Предстатељство и Придите поклонимсја. — б) Тропар 6. гласа. — 3. и 4. а) Господи воззвах и Свјете тихи. — б) Тропар 6. гласа.

Април: 1. а) Прокимени. — б) Тропар 7. гласа. — 2. а) Молитва: Сподоби Господи. — б) Тропар 7. гласа. — 3. а) Молитва свјатаго Симеона и трисвјатоје. — б) Тропар 7. гласа.

Мај: 1. а) Тропари: Богородице дјево, Крестителу Христов и Под твоје благоутробије. — б) Тропар 8. гласа. — 2. а) Молитва о царје. — б) Тропар 8. гласа. — 3. и 4. а) Молитва: Иже на всјакоје времја. — б) Тропар 8. гласа.

Јуни: Понавља се свршено градиво.

5. *Наставни поступак*: Наставно градиво предузима учитељ на получасовима непосредне наставе. Ученици на тим получасовима вежбају се у читању, при чему им учитељ на српском језику тумачи и разјашњује прочитано, а за тим на получасовима посредне наставе сами се ученици вежбају и усавршују у читању свршеног градива.

Наставно градиво назначено под б) у колико је могуће, учи се и напамет.

V. и VI. разред.

1. *Задатак*: Ученици вежбају се и усавршују у читању са разумевањем антифона, тропара и кондака Христових празника, тропара Богородичних и већих светитељских празника, духовних песама, одабраних псалмова из часословца.

2. *Наставно време*: Седмично 1 получас непосредне и 2 получаса посредне наставе.

3. *Помоћна средства наставна*: а) Часослов од М. Нешковића и Малаја катавасија. — б) За учитеља: Спомоћна књига за разјашњење црквеног појања од Н. Ђ Вукићевића.

4. *Распоред наставног градива*: Наставно градиво сваке године мења се:

А) Прве године читају се са тумачењем одабрани псалми из часословца:

Септембар: Са јутрења из шестопсалмија: 1 3. псалам, 2. и 3. 62. псалам, и понавља се све оно, што се читало са јутрења у нижем разреду.

Октобар: 1. и 2. 87. псалам. — 3. и 4. 142. псалам и понавља се све оно, што се са јутрења читало у нижем разреду.

Новембар: Са трећега часа: 1. и 2. 50. псалам. — 3. Остало са трећега часа, што је у часослову. — Са шестога часа: 4. 90. псалам.

Децембар: Са шестога часа: 1. Молитва свјатаго Василија Великаго. — 2. и 3. Понавља се са изобразителна оно, што се читало у нижем разреду, особито псалми 102. и 142.

Јануар: 1. и 2. Псалам 33.

Фебруар: Са деветог часа: 1. Псалам 83. — 2. Псалам 84. — 3. Молитва: Иже на всјакое времја. — 4. Молитва: свјатаго Василија Великаго.

Март: Са вечерња: 1—3. Псалам 103. — 4. Понавља се оно, што се са вечерња већ читало у нижем разреду.

Април: Са великог повечерја: 1. Псалам 24. — 2. С нами Бог. — 3. Ден прешед благодарју тја Господи.

Мај: Са јутрења: 1. и 2. Псалам 134. — 3. и 4. Псалам 135.

Јуни: Понавља се свршено градиво.

Б) Друге године чита се из мале катавасије:

Септембар: 1. Тропар на малу Госпојину, даље тропар и кондак на Крстов-дан. — 2 Антифоне на Крстов-дан и прокимен апостола. — 3. Тропар преподобне матере Параскеве и св. Димитрија.

Октобар: 1. Тропар и кондак на Арханђелов-дан. — 2 Тропар и кондак на Воведеније. — 3. Тропар и кондак на светог Николу. — 4. Антифони на Божић.

Новембар: 1. и 2. Катавасија Божићна. — 3. Духовне песме: Слава во вишњих Богу. — Јегда приде конец вјека. — 4. Ликуј днес Сионе и Вси јазици.

Децембар: 1. Тропар на Нову годину и светог Василија Великог. — 2. О тебје радујетсја и Небојавленаго. — 3. Тропар, кондак и антифони на Богојављење.

Јануар: 1. Тропар на св. Јована и Три Јерарха. — 2 Тропар и духовно-народна песма на светог Саву.

Фебруар: 1. Тропар на Сретеније и стихире: Покајанија отверзи ми двери и На спасенија стези. — 2. Тропар и кондак на Благовести. — 3. и 4. Катавасија Благовештенска.

Март: 1. Тропар и кондак на Цвети. — 2. Антифони и ирмос на Цвети. — Тропар на велики четвртак и Вечери твојеја тајнија — 4 Стихира: Тебе одјејушчагосја.

Април: 1. и 2. Катавасија Ускршња. — 3. Антифони на Ускрс.

Мај: 1. Тропари на великомученика Георгија, Константина и Јелену. — 2 Тропар, кондак и антифони на Спасов-дан — 3. Тропар, кондак и антифони на Духове. — 4. Тропар на св. Лазара и апостоле Петра и Павла. Тропар и кондак преображења.

Јуни: Понављање свршеног градива.

5 *Наставни поступак*: Ученици уз стварно и језично тумачење учитељево вежбају се у читању и разумевању одређеног наставног градива на получасовима непосредне наставе, а усавршују се у томе на получасовима посредне наставе.

В) Црквено појање.

Као трећи веронаучни предмет, који служи уопће оном истом смеру, као и ова два, напред наведена наставна предмета, има се сматрати црквено појање.

I. и II. разред.

1. а) Задатак: Ученици уче појати кратка одговарања на јектенија: Господи помилуј, Тебје Господи, Подај Господи, Амин. — И духови твојему, Слава тебје Господи слава тебје — Господ воцарисја и недељне прокимене пред апостолом, — даље ове празничне тропаре: Рождество твоје, Во Јордање, Общчеје воскресеније и Христос воскресе.

III. и IV. разред.

1. б) Задатак: У овим разредима учи се појати: а) велико Господи помилуј, Господи помилуј три пута, молбанско једанпут и три пута, даље велико Тебје Господи и Амин, — б) цело обично мало литургијско појање осим херувимске песме, достојна и причасна, као: Слава Отцу и благослови душе и јединородни Сине, трисвјатоје итд — в) тропари васкресни свих осам гласова, тропар и кондак храма, придите поклонимсја и предстателство Христијан (IV. разред), — г) даље тропар и кондак на Божић, тропари на Богојављење, св. Саву и Цвети, тропар и кондак на Ускрс, Воскресеније твоје и инакој на Ускрс, тропаре на Вознесеније и Духове.

V. и VI разред

1. в) Задатак: Ученици ових разреда усавршују се у појању онога што су научили у нижим разредима, осим тога уче још појати:

а) једну херувимску песму, једно достојно и причасно недељно, — б) антифоне, тропаре, кондаке и входнаја свих осам Христових празника, тропаре свију Богородичних и већих светитељских празника, — в) духовнонародне песме о Божићу, Новој години, Богојављењу, св Сави, св Николи и кнезу Лазару, — г) катавасије празничне: Ускршњу, Божићну и Благовештенску, непорочне васкресне тропаре и антифоне 4 гласа, — д) велики прокимен: Не отврати лица твојего, стихиру: Возсија благодат твоја Господи, Да исправитсја молитва моја, Благословљу Господа, Вечери твојеја тајнија и Тјело Христово, — е) одговарања на заупокојна јектенија при служби и опелу, Со свјатими упокој, Вјечнаја памјат и Свјати Боже.

2. Помоћна средства наставна: 1. Мала катавасија и 2. Спомоћна књига за разјашњење црквеног појања од Н Ђ. Вукићевића.

3. Наставно време: У неподељеној школи, због множине других наставних предмета, по нашем мишљењу немогуће је одредити засебне наставне часове и за овај предмет. У овом погледу имаће доста времена учитељ на расположењу, ако само рацијонално узбуде се знао користити часовима такозваних каталога, које је у смислу издате наставне основе и тако дужан држати пре вечерња и литургије сваког празника и недеље. Осим тога у нижим разредима, особито у I и II разреду предузима се црквено појање у часовима за црквено-славенско читање одређенима.

4. Распоред наставног градива: У погледу овога наставнога предмета, држимо да је непотребно износити подробан распоред наставног градива по месецима за сваки разред; природа самога наставнога предмета према годишњим приликама, држећи пред очима свагда свршено градиво из црквено славенског читања, — јесте најбоље упутство за млада учитеља, како и којим редом ваља му поступати при учењу црквенога појања.

Разуме се да при овом предмету сви ученици уче се заједно, но зато ипак саветно је према потреби и оделито поучавати ученике појединих разреда у оном наставном градиву, које наставна основа прописује за поједине разреде.

*

На послетку има се овде још приметити, да ваљан и добар учитељ на такозваним каталозима пре св. литургије сваке недеље и празника чита и тумачи са својима ученицима апостоле и св. јеванђеља, те тиме, наравски у многоме доприноси, да му се ученици што више приближе смеру учења уопће науке вере у основној школи, као што то и прописује Наставна Основа, издана 1895 године од Шк. Савета.

(Наставиће се.)

ГОВОР О СВ. САВИ.

У сомборској основној школи говорио **Павле Коњовић** учитељ.

Високопречасна Господо!
Милостиве Госпође и Госпођице!
Поштована Господо!

И опет смо се искупили, да се винемо духом у оно старо доба, кад је — као што песник Змај каже — *наша* слава била, да охрабрени и оснажени онда бујним животом народним, који је толико плода донео, погледамо у дане неизвесне нам будућности. Искупили смо се, да се винемо у доба, кад је живео св Сава.

И сећајући се дана тих, прелећемо у духу све фазе ондашњег и доцнијег народног и његовог живота, који је као луч светлио кроз толика сретна и несретна поколења. После многе борбе постизава народ под *Немањом* своје јединство, а св. Сава полаже то јединство на трајан и снажан темељ, стварајући поред снажне државе снажну цркву. И дела Немање и св. Саве тим боље напредују јер су обојица мужеви крвљу тесно везани.

Рођен на простолу као син Немањин и ако не најстарији, однегован беше, да временом може понети круну. Но Богом му би друго суђено, Бог хтеде начинити од њега својега војника — и заиста св. Сава постаде, па и целог века свога остаде *војник Божји.*

Он бежи са сјајних владалачких дворова у светогорске манастире и овде прима скромни монашки чин: Тако постаје од Растка Сава; том примеру следује на скоро за тим и отац му који у студеничкој лаври прими име *Симеона;* затим одлази сину своме, где подиже велељепни *Хиландар*, који још и данас стоји, као дивно сведочанство културне способности српског народа.

Побожност његова и даље га вуче — он у два маха похађа света места и враћајући се по други пут у домовину своју умре у Трнови 12.*) јануара 1236 год. Тело му би пренесено у манастир Милешево, где се хранило до год 1594. кад га Синан-паша однесе на Врачар и ту спали.

* * *

*) Дан смрти св. Саве пада на 14. јануар. Спорна је само година, јер неки тврде да је св. Сава умрьо 1236. г. а други 1235. године (в. Вуловића, Руварца, Станојевића). Ур.

На земљама, где је живео народ српски додиривао се Исток и Запад — и као о златну јабуку отимали се о њега Рим и Византија. У том тешком положају спасло је народ српски од брзе пропасти једино мудро држање, по коме су с обе стране чували самосталност своју али не водећи ни с једном силом отворено непријатељство. И када Срби примише веру од Грка чуваху се да им се са вером не натуре и остале грчке установе, те зато поведоше борбу против свега што би ишло на уштрб српској самосталности — поименце стадоше се борити против грчке хијерархије. *Народна црква у народној држави* — то је била девиза, која је са св. Савом победила. А што је девиза та живела у народу — лако је разумети. Је ли могао грчки епископ, коме народ српски беше потпуно стран и по духу и по језику, разумети тежње тога народа и по томе пригрлити интересе његове? И били потпуна била тешко извојевана самосталност државе српске да јој епископе, поглавице црквене из Цариграда шаљу? Свети Сава је разумео ове интересе народа српског а увиђао је да поред страних епископа ни вера не би могла вршити свој спасоносни задатак.

Он чини дакле сасвим по жељи народа српског, када је отишавши у Никеју-ондашњу престолницу грчкога царства испословао тамо одобрење самосталне српске архиепископије и што би другом тешко пошло за руком, постизава *св. Сава*, окружен нимбусом свога високог порекла, које му је на све стране пута утирало и срца освајало.

* * *

Са оснивањем српске архиепископије ступа српска држава у ред самосталних културних држава. Благотворни утицај оснивања архиепископије српске осећао се у спољним и у унутрашњим одношајима младе државе српске.

У међу народним одношајима својима српска држава се еманципује од штетног византијског уплива, и одржавајући са грчком црквом једино јединство у православним догмама, ослобађа се у управном погледу сваког мешања од стране Грка. Неће више Грци епископи бити органи у рукама лукаве Византије, којој је не народна црква била згодно средство однарођивања. — А исто тако и нападајима од стране римске цркве боље је умела одољевати црква на народним основама.

Још од благотворнијег утицаја био је рад св Саве у унутарњем погледу. Божја реч, слушана са усана Срба архијереја продирала је у срца народна. И гле — јеретици се обраћају правој вери, и међу свештенством и народом развија се узајамна љубав. Видећи на челу цркве своје мужа, који се одрекао круне, те — по општем мишљењу света — највећега блага земаљскога, народ верује у идеале религије и пригрљава веру православну тако силно, да му она у току времена постаје поред језика најбитније обележје. *Православна црква постаје народном црквом.*

* * *

А у каквом је одношају црква са државом? Да ли остварујући своје идеале, те две важне чињенице друштвенога благостања долазе једна са другом у сукоб? Познаје ли стара српска историја борбе између цркве и државе, са каковом се на западу сретамо? Не! Св. Сава створивши народну цркву, створио је између цркве и државе ону хармонију, која је на западу непозната.

Стара српска држава не познаје поделу црквене и световне власти. Нема ту оне гадне борбе, која имајући само циљ пред очима не бира средстава, као што су у римској цркви рекли *„циљ освештава средства.“*

Моћ цркве почива на љубави и оданости како народа тако и владара, који се надметаху у побожности, у дизању манастира, тада скоро јединих расадника просвете, а доцније у несрећна времена скоро јединих уточишта народног живота — и скоро сви примивши монашки чин на себе бише увршћени у свеце. Народ не уме лепше наградити своје велике синове, него увршћењем у свеце. На тај начин је историја српске цркве и државе у многом истоветна. И Србија цвета и напредује, она одољева и спољним и унутрашњим непријатељима, она привлачи на себе пажњу читаве Европе — и сви јој признају улогу водиље на Балканском полуострову.

* * *

Али посред цветања, које најлепше плодове обећава, наилази на народ српски навала Турака. — Заман су јуначке борбе, узалуд проливена крв — Турци побеђују и са победом том пада стара српска држава, нестаје самосталности народне. После периоде славе, долази периода беде, патње и понижења

Али као што историја у опште не зна, да се даје умље за безумље; да се културно јаче племе претопило у некултурно, и ако је овоме морало за време и подлећи и одрећи се можда своје самосталности, тако и српски народ није могао сасвим изгубити свој духовни живот народни. За то су се бринули спомени славних отаца; за то су се бринули народни певачи гуслари; за то се бринула у првом реду света вера православна, која никада није дала, да се угаси живот народни; у манастирима, чуварима вере и живота народног одржава се дух заједнице народне, јер ту се састају Срби из свију крајева; и што се у Босни и Херцеговини народ истурчио, узрок је — по мишљењу једног великог историка (Ранке-а) — то, што у крајевима тим не беше толико манастира, који би чували старе успомене. И тако разумемо, што је поред све потиштености увек било људи, који се не хтедоше поклонити пред угњетачима народним, него изабраше гору зелену за стан свој и борише се за права свога народа То су хајдуци -- ти последњи, идеални браниоци српске независности, племенити заштитници свију угњетених.

Тако разумемо, што су се и самом бечком ћесару свидели Срби као згодни савезници и он их позива на оружје противу заједничког непријатеља, радо их види као грађане државе своје; и Срби прелазе овамо, да по цену крви своје нађу овде другу домовину; *домовину,* у којој ће моћи и даље живети својим народним животом, који се огледа нарочито у слободном исповедању православне вере и слободној употреби свога језика. Под том погодбом дошли смо овамо и *тога нити смо се одрекли, нити ћемо се одрећи!*

* * *

Борба за опстанак народни није престала ни по преселењу у ове крајеве; с почетка се наставила борба против старог противника — али када је сила турска, бар за онај део народа, који се у ове крајеве преселио, престала бити опасна, видесмо се угрожени и у вери од латинства и од уније а у Ердељу и од калвинизма; свуда пак од несретне феудалне системе коју је тек 1848. у пролеће добри краљ Фердинанд укинуо.

Листови повеснице српске и опет се пуне црним странама. Ко би набројао оне силне нападаје и на саму цркву нашу, на народни језик и на обичаје народне, којима је нападајима наш српски народ у Хрватској и Далмацији изложен био. Ко би набројао она вероломна гажења уговорâ! Па ипак нисмо клонули! У гонењу још силније пригрлисмо православну веру нашу, која нас је одојила и језик свој, нама најлепши међу најлепшима!

И када се у старој матери земљи све на оружје диже, када дивови српски витештвима својима изазивају чуђење целога света, ми смо у духу с њима и са пуно наде и страха погледамо на браћу нашу. Где је Србину добро, ма где он био, ми се заједно са њиме радујемо, као што и болове његове заједно осећамо — и никакова сила неће моћи прогнати из срдаца наших мисао о духовном, о културном јединству целог нам народа. И са поносом погледамо на све, што служи мисли српској, што диже духове српске.

Мелени смо — али радећи у правцу, у коме је делао св. Сава, осећамо се велики. Још живи дух св. Саве међу нама, и поред свију зâлâ још не клонимо!

Ено светлих примера неумрлих: Саве Текелије и Саве Вуковића, ено у најближој прошлости барона Милоша Бајића, и још много других; — који подигавши делима својима себи вечите споменике, дадоше доказ буднога духа и свести народне; — као и дичних мужева преминулих и многих који цео век проведоше и проводе на српским просветним заводима паштећи се, да дигну тиме српски народ, да га изједначе са просветом најпросвећенијих народа овога доба.

* * *

И са прошлости славне упримо поглед свој на садашњост — високој столици архиепископа српског — наследника круне св. Саве. И са синовљим страхопоштовањем покланимо се светој поглавици овопредеопе православне цркве наше Патријарху Георгију Бранковићу. Дужност нам је, као добрим синовима цркве наше са синовљом захвалношћу поменути она многа доброчинства, којима је Његова Светост већ за живота народ свој обасула:

Он оснива фонд св. Саве за потпомагање вероисповедних школа народних;

Он пружа своме родном месту средства, да безбрижно може издржавати вероисповедне школе своје;

Он диже Белом Брду школско здање;

Он оснива монашку школу;

Он диже српску манастирску штампарију;

Он прилогом својим од преко 200.000 круна диже богословски семинар у Ср. Карловци;

Он стално води бригу свију просветних завода српских

Али круна свију доброчинстава Његових, којим је читав народ српски, а нарочито нас *Сомборце* обвезао јесте *Приправничко Училиште* које ће као расадник просвете бити народу српском оно, што му је некад Хиландар био. И када се захвално потомство буде још увек снажило храном науке у просветном дому који подиже света десница Патријарха Георгија Бранковића — и загревала примером узвишеним племенитог Добротвора — у велико ће умук-

нути гласови, који данас у грудима сваког пријатеља народног, родољубиви бол изазивају. Сви, који одиста воле свој род виде Тебе, Свети Патријарше, у реду великих добротвора наших, јер као и они и Ти си нас задужио великим делима својим. Дужност је наша враћати тај дуг. А враћамо га, радећи у оном правцу, који су нам св. Сава и његови велики последници обележили. Радимо сви поштено на томе, да се не угаси име *српско*, да се не изгуби вера православна! Не допуштајмо, да се све већма шири у народу нашем она опасна равнодушност према свему, која нас је равнодушност дотле довела, да се — признајмо на жалост нашу — у будућност српску на много места скоро не верује.

У место те очајне малодушности, пригрлимо нашу свету веру православну, која нас је кроз толике векове а уједно и невоље спасла; чувајмо и негујмо свој лепи језик српски, то највеће благо наше и не заборављајмо никада колико сваки на своме месту дугујемо своме народу. У место да стојимо само скрштених руку, радимо сваки на своме месту уверени да нам рâд неће остати без успеха, јер ће народ, који је умео толике невоље победити уздајући се у Божију помоћ и у будуће одолевати свима искушењима, *ма она с које стране долазила!*

Нека дâ Бог, да народ српски, да омладина српска из рâда великих својих и народних мужева, чијој је успомени посвећен данашњи дан, *то* научи, да народ свој они највећма љубе, који за њега највише и најпоштеније раде!

Онда ћемо моћи достојно изаћи пред лице св Саве и са поносом му кликнути: Слава првом просветитељу српском Светом Сави! Слава му! Слава!

НЕКРОЛОГ.

✝

Његово Величанство

Краљ Милан I. Обреновић IV.

Први краљ иза Косова ослобођене Србије, преминуо је 29. јануара о. г. у Бечу, а сахрањен је 3. фебруара о. г. у манастиру Крушедолу у Фрушкој Гори.

Вечан му спомен!

† **Стеван Лазић** умировљени управитељ Православне Српске Гимназије Карловачке, члан црквено-народног Школског Савета, члан патроната гимназије Карловачке, Архидијецезалне Конзисторије и

Административног Одбора, после дуге и тешке болести преселио се у вечност 2. (15.) фебруара ове године у својој 71. години. Погреб многозаслужног школског трудбеника овог обављен је 4. фебруара. На опелу је присуствовао Његова Светост Патријарх *Георгије* а началствовао је високопреосвештени епископ бачки Митрофан уз припомоћ многобројног свештенства. Посмртне говоре држали су г. г. Василије Вујић директор гимназије и Ст. В. Поповић управитељ Текелијанума. Тело покојниково је сахрањено у породичној гробници на Черату. Нека је слава овом знаменитом школском мужу и нека му је вечна успомена!

† **Милева Гавриловић рођ. Костић** супруга нашег поштованог сурадника преч. г. јереја Милутина Гавриловића пароха сомборског, упокојила се 2. фебруара т. г. у 36. години живота свог. Покојница је с одликом свршила учитељску школу у Сомбору, те је за тим до ступања у брак учитељевала у свом родном месту Новоме Саду. Била је одушевљена Српкиња, те се с тога вазда интересовала, а у свом кругу и заузимала, за напредак српских ствари. Као девојка основала је у Новоме Саду девојачко друштво, а Сомборској Добротворној Женској Задрузи била је основни стуб. Као супруга, мати и домаћица могла је служити за узор, с тога је са уцвиљеним супругом, са троје малолетне дечице и осталом родбином искрено оплакује сваки познавалац. Лака јој црна земља и вечан јој спомен!

† **Милена Ајваз** испитана учитељица преселила се у вечност 21. фебруара т. г. у 20. години живота свога у наручју своје матере у Великој Кикинди. Бог да јој душу прости!

БЕЛЕШКЕ.

Стање школства у Хрватској и Славонији концем 1899/1900 год. Концем прошле 1899/1900. године било је у Хрватској и Славонији 1378 опћих пучких школа, те према томе једна школа долази на 1586 становника. За издржавање ових школа утрошено је 3.540,635 кр 47 ф. На једног учитеља трошило се просечно 1183 кр 68 ф., на једну школу 3982 кр. 15 ф, а на једног ученика 32 кр. 60 филера. Од укупних школских трошкова на једног становника долази 1 кр. 69 филера — Православних српских вероисповедних школа било је 22. — Виших пучких школа било је 29.

Дарови школама и учитељима. Његово високопреосвештенство епископ пакрачки Господин *Мирон* изволео је и ове године послати претплату на наш лист за школе у Капелни и Сухомлаки у пакрачкој, и за вероисповедну школу у Липови у будимској дијецези. — Врли родољуб и књиженик г. Арса Пајевић претплатио је на наш лист за школе: у Приштини, Митровици, Скопљу, Солуну, Гљилани, Прилипу, Дјевичу, Велесу, Феризовићу, Ђурђеви Стубови и Цариграду. — Из закладе почившег архимандрита Стефана Михаловића примају наш лист ове 1901. године школе у Плашкоме, Костајници и Дубици у епархији горњо-карловачкој, као и српске школе у Вемену, Ланчугу и Бати у будимској епархији. — Хвала даровательима!

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.

Бр. 3. и 4. Год. XXXIII.

Школски Лист.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шаљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору, 30. Априла 1901. године.

ПОГЛЕД НА РАЗВИТАК НЕМАЧКЕ ПЕДАГОГИКЕ У XIX. СТОЛЕЋУ.

— По Цвилингу. —

(Свршетак.)

Идеје и Бенекове и Дистервелове пак у једну целину саставио је и потпуно развио их је, Фридрих Дитес, и у томе и лежи његова велика заслуга на пољу педагошкоме. — Што се тиче основе, на којој Дитес оснива своју педагогику, што се тиче и задаће, коју има педагогика као такова да реши, о одношају педагогике према држави и другим наукама суди велики овај муж овако: „Непобитна и једна од најузвишенијих истина јесте, да су сви људи браћа, једног те истог порекла а и заједничке будућности, једна те иста су бића, која имају једнаке потребе, а уједно и једнаке снаге и способности за живот, jedes Menschenkind selbstzweck ist. Услови, циљеви и закони човечијег развитка јесу општи те баш стога и ваља нам говорити о једној општој, јединственој педагогици, која по своме одређеном задатку, кадра је а и позвана је да развија душевне и телесне способности код свих људи подједнако, не чинећи никакве разлике међу њима по сталежима или ти другим којим околностима. Задатак педагогике као науке јесте: идеју човечанства чисто и потпуно развијати, чувати исту да не потамне и вазда ју држати у свести друштвене заједнице, исту идеју општег човечанства из оних клица, које су већ и у души детињој дубоко урезане, према непроменљивим законима развитка рода људског природно, слободно и свестрано развијати, чувати је од странпутица, погрешке и недостатке у том погледу поправљати и попуњавати. Ради постизања и остварења овога циља пак потребан је рад. И стога педагогика у своме раду прима са захвалношћу

сваку помоћ, долазила она ма с које стране, користи се у своме раду свима тековинама културног нам развитка, а понаособ стоји у тесној вези са антрополошким и философским наукама; али поред тога ипак педагогика као наука не сме се никада ставити у службу које струје културне, она мора вазда пред собом имати целину и потпуност свога рада. Стога тачно мора проучавати и испитивати, што од ње захтевају државници, теолози и црква, друштво и људи разних занимања, стручњаци-учењаци, философи и лечници итд.; она мора тачно испитати, да ли су ти захтеви оправдани, да ли се могу у склад довести са педагошким назорима и идејама, и не мање има тачно проучити, како би се евентуално све то и у самој ствари произвести дало.“

У свима овим назорима код Дитеса пак видимо дух Песталоцијев. И Дитес, као оно и Песталоци оснива васпитање на принципу складности природе дечије. Главно дело његово, у коме се најбоље огледа педагошко његово становиште јесте: Die schule der Pädagogik. Одма у почетку свога дела са особитим нагласком расправља важност телесног васпитања. Цилер као најглавнији представник Хербартове школе, просто побија и могућност сваког телесног васпитања. До душе и васпитачева је дужност старати се за здравље свога васпитаника, — вели он — но зато ипак телесна нега и нега здравља није ни у каковој вези са самим васпитањем. Напротив Дитес на основу најновијих резултата физиологије указује нам на ону тесну везу, која постоји међу телесним и душевним појавама, те стога по његову мишљењу и старање око телесног развитка спада свакако у делокруг васпитања, као таковог.

Односно душевног васпитања Дитес не сматра душу детињу као биће јединствено, него нам приказује исту, како она у исто доба у три правца може да делује: у правцу познавања и сазнања, правцу чуствовања и правцу воље. Васпитање — по Дитесу — почиње већ одма даном рођења и развија непрестано у човеку све снаге и способности према општој моралној норми и карактерности. Дитес задатак васпитања не одређује једном речју, као: Божја прилика, хуманост и човечност, морално самопредељење или јачање воље моралног карактера, него он дефинише васпитање, да је „die gesammte Menschennatur in ihrer normalen Ausgestaltung, also ein gesunder und wohlgeübter Körper, ein kenntnisreicher und denkender Geist, ein sittlich reiner und thatkräftiger Wille, ein heiteres und für das schöne empfängliches Gemüth, eine vermüftige Religiosität.“

Два васпитна фактора постоје, који у великој мери утичу на васпитање људско: породица и школа. Већ је Песталоци упознао ваљаност породице, као васпитног фактора, стога се и обратио био с почетка у првоме реду матерама детињим. Дитес је концентрисао тако рећи сав рад свој једино на развитак народне школе. Општа, слободна и независна народна школа, како ју је Песталоци замишљао, јесте само идеал, од чијег остварења смо још веома далеко. Потпуно је слободна, није она потчињена ни државним назорима и намерама, ни црквеном уређењу и схваћању, а тако исто не стоји она у служби ни које философске школе и струје, она је потпуно независна и самостална. Задатак педагогике је у погледу народне школе, да прикупља и прибира са свих поља човечијег знања и умења градива ради наставе и вежбања; но што није пријемљиво за децу, што душа детиња не може да схвати и прими у себе, па све ако је то какова ма и највиша истина, томе нема места у наставном градиву за народне школе. Народне школе не образују будуће земљоделце, занатлије, трговце итд., већ оне развијају у деци оне способности и снаге, које ће послужити као чврста подлога за сваки позив у животу. Ученици народних школа су још млади за стручно образовање, и нико не може рећи већ у напред, што ће од њих доцније бити. Али то се ипак за извесно зна, да они ваља људи да буду, и да то буду, да се тако развију, томе и јесте то доба најподесније.

Један од првих и највиших задатака у држави јесте, да се она постара за издржавање и успостављање школа; унутрашња организација и уређење школско, одређење начина и пута наставног у школама спада у делокруг стручних људи, педагога, а не државе.

Дитес, који тако високо цени ваљаност народних школа, не мање увидео је и знао је схватити и превелику, одсутну ваљаност учитеља народних школа. Стога и захтева, да учитељ ваља да најтачније и најподробније упозна живот душе детиње, те обогаћен знањем са највећом вољом и љубављу ваља да поради на васпитању поверене му невине деце, тога највећега блага једног народа.

Повесница педагогике тешко да нам може показати још којега, тако одлучна поборника за слободу независност учитељског сталежа, какови беше Дитес, али који беше уједно и строг муж у погледу захтевања што потпунијег и темељнијег образовања будућих учитељских нараштаја.*)

*) Уредништво овога листа дужно је изјавити, да оно и ако у многоме цени педапошке назоре Дитесове, ипак се не слаже с њима у свему. Ур.

Његова борба за слободу учитељског сталежа далеко је одјекнула међу раденицима на просветном пољу, идеје пак педагошке су му још и данас тако рећи у потпуној крепости и важности како у практичном раду васпитном, тако исто и у самој теорији.

Д. Р.

ШКОЛА И СЕДМА БОЖЈА ЗАПОВЕД.*

Између разних врлина које смо дужни усађивати у срца школске младежи, веома важно место заузима стид и срамежљивост. То су два цветка невинога живота, то су најлепши украси младости, извори среће и задовољства детињега срца. Код одраслих називамо врлину ту моралношћу или нравственошћу.

Велики васпитни значај ове врлине признају сви педагози, разних времена и разних праваца, те је према томе неоспориво право и дужност школе, да код својих васпитаника развија поменуту врлину.

Пре него што би одговорили на питање како и у колико може школа развијати природан стид и срамежљивост код поверене јој омладине, морамо бацити озбиљан поглед и на оно васпитно поприште у којему дете проводи највећи део својега живота, у којем се стално крећу његове мисли и представе; морамо се упознати с оном околином која има најјачи васпитни утецај на дете — а то је дом родитељски. Па када сазнамо у каквом смислу утиче дом и породица на развитак стида и срамежљивости, сазнаћемо и какво дете — у том погледу — прима школа из руку родитељских, те ће нам ласно бити одредити задатак школског васпитног утецаја на развитак ове веома чедне врлине.

На жалост, поглед нам се неће зауставити ни на чему таквом, што би у стању било задовољством испунити срце наше, шта више уверићемо се, да се при домаћем васпитању ни у једном погледу не греши тако и толико, колико у погледу развитка стида и срамежљивости.

Главна погрешка у овоме погледу састоји се у томе, што одрасли људи одвећ мало пазе на то шта говоре у дечјој присутности; они обично расправљају ствари које се косе са седмом Божјом заповећу, и то са таквом безобзирношћу, да често и одраслога човека мора облити румен стида од таквих срамних и дву-

*) Прерађено са словеначког.

смислених разговора, а приповедачи и расправљачи у подобним случајевима обично се правдају тиме, да деца не могу схватити њихов разговор. Али нас та извина не може задовољити, јер знамо, да је баш код деце од шест до седам година радозналост највећа, и да деца тога доба веома добро пазе и усвајају сваки нов израз и сваки нов појам, разумела га или не, те се у овом другом случају буди код њих природна радозналост да разумеју смисао за њих неразумљивих изрека.

Захтеви дечји у овом погледу с почетка се не испуњавају, јер им се на подобна питања гледе објашњења обично одговара још нејасније или с неким тајанственим осмејком, што још више побуди радозналост у њима, док се најзад не намере на каквог „искусног“ дечака који им на сва питања тачна и јасна одговора даде. Жалосна посљедица свега овога је то, што се искра радозналости разбукти у пламен који опали невиност детињега срца, и наклоност к неваљалству обраћа се у дело. А какво је то дело, о томе је срамота и говорити.

Колико ли тако покварене деце прими школа, која тако рећи, по неком нагону причају о свему томе и другој невиној деци, те се цело стадо поквари. Тада се обично сумњичи школа, да је она свему томе крива, а нико не мисли нити хоће да помисли, да је горки корен овога зла поникао на домаћем и сокачком земљишту и да му је савршени плод у школи и нехотице — дружбом поднегован — приспео.

С тога с правом можемо захтевати од родитеља̂, да своје васпитачке дужности врше пажљиво и савесно; да добро пазе на своју децу и да се клоне сумњивих разговора и дела; да свим угледом својим настоје, да младиће одуче од говора и употребе стидних и срамних речи.*)

Па како да поступа народна школа при развијању природнога стида и срамежљивости код поверене јој дечице?

Већ из до сада реченога јасно је, да учитељ не може постићи велика успеха у том погледу, јер као што видесмо, утецај дома и домаће околине је супротан школину васпитну утецају.

Главни задатак школе према томе налази се у томе, да одвраћа ученике од свега што вређа чедност и стид, да у срцима

*) Општење учитеља с родитељима дечјим сваком приликом, а особито на родитељским вечерима и другим згодним састанцима, много би могло допринети у овоме погледу. А још би од већег утецаја и практичног успеха било, опомињање родитеља са црквенске проповедаонице на васпитачке им дужности. Прев.

њиховим развија одвратност према свему оном што је противно правилима морала и захтева врлине чистоте. Школа — у колико то до ње стоји — не сме дозволити, да ученик икада види или чује ишта, што би вређало стид. Њезин је задатак у овом погледу више негативан него позитиван.

Стид је унутарњи судија који излишном чини појединости у поуци — „Die schamhaftigkeit ist der innere Universalrichter, welcher Einzelnheiten der Belehrung überflüssig macht“ — вели педагог Келнер.

Веома је занимљиво знати, какве су чудне назоре имали неки педагози XVIII. века о стиду, срамежљивости и сполној разлици. Базедов је на пример захтевао да се ученицима подробно објасни разлика између мушког и женског пола, шта више да им се протумаче и речи које се сударају са седмом Божјом заповећу. Он је полазио са становишта, да ако дете све потанко и правилно зна, и ако се упути у свему што је морално и што не, да ће тек онда моћи правилно поступати и не огрешити се о седму Божју заповед. На жалост он је заборавио да је детиња моћ уображења одвећ будна, те ако се још ма и најневинијим начином распири путем објашњавања, да ће се врло лако скренути на странпутицу и згрешити. Много је истине у старој изреци, која вели да човек и не тежи за оним што не познаје.

Како је далеко отишао Базедов са својим екстремним назорима види се и из тога, што је 1776. године на јавном испиту у једном заводу у Десави изнео пред школску омладину слику на којој је престављена породиља, те су деца морала — помоћу те слике — побијати стару народну бајку о роди, која доноси децу матерама!

Вратићемо се сада поново на сресства, која су педагози признали као целисходна за неговање и развијање срамежљивости код школских васпитаника. Навешћемо дакле неколико напутака, којих се учитељ у овом погледу има придржавати, да би од поверене му младежи однеговао срамежљиве и у полном погледу моралне људе.

У првом реду учитељ мора пазити и настојавати на томе, да се од омладине одстране сви они узроци и оне околности, које би у стању биле подрити здрави темељ зграде моралнога живота. Да би то постићи могао, учитељ ће пазити у првоме реду на дечје седење у школи. Из разлога наведенога не сме се дозволити ни мушким ни женским ученицима да седе са прекрштеним ногама, што се у осталом веома често догађа. Опази ли учитељ таково

седење, нека одмах благим начином опомене дотичнога да седи уљудно, и обавести га да се таково седење противи пристојности.

Код деце се опажа наклоност за употребом срамних речи и израза, и та наклоност интензивно напредује баш у оном периоду када деца постају свесна полне разлике. Од ове зле навике ваља децу одвраћати благим карањем и упозоравати их да употребом тих речи чине грдан преступ противу седме Божје заповеди, те тиме навлаче на се гњев Божји и презор поштених људи. На ово се особито има пазити у мешовитој школи, због чега се деца имају оделити при седењу, игрању и излажењу из школе, што се све има изводити уз добар надзор учитељев. Нарочиту пажњу ваља обраћати на мушку децу, која су слободнија од женске, којој прирођени јачи стид не дозвољава употребу поменутих речи. Што су деца одраслија потребан им је и бољи надзор.

Нужници и у опште места где деца нужде своје врше, такође подлеже надзору учитељеву. Предуго остајање на таквим местима, веома лако разбуди у детету разне грешне мисли и жеље, о чему се већ и из тога можемо уверити, што ћемо кад уђемо у један дечји нужник, исти обично наћи исписан и исцрган разним неподобним и неморалним речима, изрекама и фигурама. Слободно смемо тврдити, да нам нужници дају најбољи доказ о томе, у коликој је мери развијен стид и срамежљивост у једној школи. Јесу ли исти чисти и у реду, доказ је, да је већина младежи дотичне школе непокварена; у противном пак случају сазнајемо, да су се жиле покварености дубоко укорениле у млађаним срцима школске деце. Молимо да нас ко не разуме криво, јер ми ни у овоме случају нисмо вољни свргнути сав терет кривице на школу, за коју знамо како и у колико може с успехом да утиче у овоме погледу.

У добу сазнавања полне разлике и полног сазревања (као н. пр. у повторној школи), лектира је од веома велика утецаја на ученике. Код деце је у том добу уображење живо и бујно. Учитељева ће дужност бити, да пружи деци ваљану лектиру, која ће у срцу детињему побудити нежна и блага чуства, и моћи паралисати неморалне пожуде. Због тога је неопходно потребно, да уз сваку школу постоји дечја књижница с довољним бројем одабраних књига, које ће учитељ деци на прочитавање издавати. Сем тога од не мала утецаја биће — савет па и захтев учитељев, да ученици од њега изишту мнење какве књиге да си купују.

Обзрив мора бити учитељ при испитивању тужаба дечјих, које спадају у ову категорију. У подобним приликама не сме се испитивањем својим упустити у најмање ситнице, доста је ако — између четири ока — озбиљно испита ствар у опште, а за тим, ако је преступ познат свој деци, јавно учини свој приговор и надовеже поуку — али све на основу седме Божје заповеди.

Често се догађају у мешовитим школама и разни љубавни односи; ако учитељ дозна за таково шта, не сме бити равнодушан све ако је ствар чиста и невина, јер се често може и такав најневинији одношај да изопачи. Овакове ствари у осталом никада не треба расправљати пред целим разредом.

Једном се догодио сљедећи случај. Један ученик за време школског часа изађе из скамије и пред целим разредом ослови учитеља овако: „Молим Господине Петар Н. ми је рекао да воли Ану К.!“ Сва деца прснуше у смех и упиљише очи на учитеља, жељно ишчекујући његов одговор. Али се учитељ не збуни. Схвативши свој положај, он се уозбиљи и обративши се целоме разреду мирно рече: „Шта је у томе смешно? Не разумем чему се смејете. Па и ја волим Ану К. Ми смо се сви дужни волети, сетите се само оне дивне поуке из св. Писма. Љуби ближњег свога као самога себе!“ С овим је ова деликатна ствар завршена и то са свим прилично и угодно за све три странке.

Нађе ли се у школи какав веома покварен дечко, учитељ га мора из школе искључити, да не би окужио осталу невину и неваљалством незаражену децу.

Пазимо бодро на чистоту и невиност поверене нам омладине и настојмо свим силама, да ју однегујемо у духу чистоте и морала. Не заборављајмо, да при томе вршимо свету службу Богу, јер му васпитавамо верне, који ће га по речи апостолској достојно прославити душама и телима својима, која су Божја. **Ст. С. Илкић.**

НАЦРТ

специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Наставак.)

II. Српски језик.

Смер: Разумевање и правилна употреба усменога и писменог говора, а уз то развијање и јачање народног осећања.

А) Очигледна настава.

Смер: На основу посматрања вежбање ученика у мишљењу и говору, и тиме приправљање истих за стварну наставу.

I. и II. разред:

1. Задатак: У првом разреду развија се способност посматрања и расуђивања код ученика, објашњују се и сређују се стечене представе, — у другом разреду привикавају се ученици течном и слободном говору и самосталном изражавању мисли.

2. Наставно време: Седмично 2 получаса, свега на годину 70 получасова.

3. Помоћна средства наставна: Осим слика за очигледну наставу, деци се по могућству показују ствари и предмети из природе. — Спомоћне књиге: 1. Упутство за предавање очигледне наставе од Л. Нађа, Будимско издање. 2. Упутство за предавање буквара од Н. Ђ. Вукићевића. Београдско издање. 3. Читанка за II. разред српске основне школе.

4. Распоред наставног градива: *Септембар*: 1. Упознавање ученика са школом и међу собом, буђење поверења. 2. Ред у школи и школском дворишту.

1. Разговор о школи и цркви; посматрање и упознавање ствари у школи. 3. Школа и шта се учи у школи? 4. Таблица и школска табла 5. Писаљка, перо, мастило и хартија.

Октобар: 1. Читанка. 2. Школски намештаји и учила. 3. Школска соба. 4. Школска кућа и школски врт. 5. Учитељ и ученик у школи. 6. Црква и ђаци у цркви.

Новембар: II. Разговор о родитељској кући, стварима и животу у њој. — 1. Деца и родитељи. 2. Од чега и како се граде куће? 3. Грађа и кућни одељци; ко гради кућу? 4. Собе. 5. Прозори и врата. 6. Сто и столица. 7. Кухиња. 8. Двориште и побочне зграде у кући.

Децембар: 1. Домаће животиње. Коњ 2. Крава и во. 3. Пас и мачка. 4. Овца и свинче. 5. Петао, кокош и ћурка. 6. Гуске и патке.

Јануар: III. Разговор о човеку и неговању здравља. — 1. Дете и човек. 2. Створ тела. 3. Глава и лице. 4. Очи.

Фебруар: 1. Ухо и нос. 2. Уста, језик и зуби. 3. Труп. 4. Кожа и нокти. 5. Ваздух је извор живота. 6. Добра и рђава храна. 7. Вода и друго пиће. 8. Одело.

Март: IV. Породица и родбина; општина. Село и град. Занимање становника. Најглавнији путеви у месту. — 1. Породица и родбина. 2. Стање родитеља и њихова радња. 3. Улице и пијаца. 5. Јавна и приватна здања у месту.

V. Шира околина. Посматрање земљишта у околини. — 6. Шта има у врту? 7. Воће и воћњаци.

Април: 1. Четири стране света. 2. Шта има у пољу? 3. Њиве и ливаде. 4. Шума. 5. Вода и шта има у води? 6. Земља и разне ископнине.

Мај: VI. Посматрање ваздуха и природних појава у њему. — 1.

Ваздух. 2. Ветар и киша. 3. Небо, сунце, месец и звезде. 4. Дан и ноћ. 5. Четири доба године. 6. Творац света.

Јуни: Вежбање у посматрању, мишљењу и говору.

5. Наставни поступак: Ток очигледне наставе је аналитичан са обликом развијања. Ученици питањима се упућују, да показани предмет сами разгледају и посматрају, и за тим да правилно исказују све оно, што се видело, чуло или питањем изазвало и развило.

а) Посматрање и описивање ствари. (Име, број; делови, облик, боја, положај и правац; градиво, корист и употреба ствари). б) Сравњивање и разликовање ствари. в) Индуктивним начином, упоређивањем стварање појмова из представа.

Уз ову наставу уче се на памет неколике кратке, лако разумљиве песме и поучне изреке.

Б) Читање и вежбање у говору.

Смер: Од најстаријих времена свугде читање сматра се управо главним наставним предметом основне школе Оно оспособљава ученике, да стечено своје знање самостално могу допунити и учврстити. По течности, разумевању и нагласку разликујемо три врсте читања: механично, логично и естетично.

I. разред.

1. Задатак: Читање и писање. — Познавање писаних и штампаних, малих и великих писмена и писање истих Вежбање у механичном читању појединих речи и реченица, а за тим (особито при крају школске године) и омањих читалачких предмета. — Преписивање из буквара и писање речи и реченица по такту.

2. Наставно време: Седмично 3 получаса непосредне наставе, на годину свега 105 получасова. — За вежбање у читању осим тога 10 получасова посредне наставе, а за српско писање 7 получасова седмично.

3. Средства наставна: а) Уџбеници: 1. Буквар од Натошевића и 2. таблица. — б) Школска табла, штица и слике за очигледну наставу. — в) Спомоћна књига за учитеље: Упутство за предавање буквара од Н. Ђ. Вукићевића.

4. Распоред наставног градива: *Септембар*: Усмена и ручна припрема за читање и писање. — 1. а) Вежбање у упознавању реченица. — б) Писање тачке. — 2. а) Разликовање речи у реченицама. — б) Писање тачке. — 3. — 4. а) Разликовање речи у реченицама. — б) Писање усправне црте. — 5. — 7. Растављање речи на слогове и обратно. — 8. Писање положених и косих црта. — 8. — 11. а) Растављање слогова на гласове. — б) Познавање и повлачење других потребних црта.

Октобар: 1. — 12. Мала писмена до „ј“.

Новембар: 1. — 12. Мала писмена до краја.

Децембар: 1. — 9. Теже шчитавање.

Јануар: Понављање и утврђивање свршеног градива.

Фебруар и март: Велика писмена.

Април, мај и јуни: Букварска читанка.

5. Наставни поступак:

А) Усмена припрема за читање и писање предузима се наставним поступком аналитичним, па за тим синтетичним. — Није доста да се деца вежбају у растављању речи на слогове и гласове и у састављању гласова у слогове и речи само за време усмене припреме, него треба да се доцније непрестано вежбају у томе, докле год добро не науче читати и писати.

Б) Упоредо са усменом припремом предузима се и ручна припрема. — Наставни поступак јесте: а) Ученици посматрају на односним предметима дотичну црту. — б) Учитељ представља исту црту (на табли). — в) Ученици вежбају се на својим таблицама у писању односне црте, при чему ће учитељ особиту пажњу обраћати на правилно држање тела и руку (писаљке итд.)

В) При учењу појединих писмена поступак је овај: а) Гласање речи, у којима се налази односни глас. — б) Кад се учитељ увери, да су сви ученици упознали глас и да га правилно и чисто изговарају, написаће односно писме на школској табли црту по црту. За тим по учитељеву казивању ученици пишу односно писме најпре у ваздуху, а за тим и на својим таблицама. — в) После тога успоређује се ново писме са већ познатим сличним којим писменима. — д) Ученици најпре са штице и писмарице, а за тим из буквара уче писана и штампана слова и читају односне речи. — е) За време тихог вежбања преписују речи и реченице најпре под писаним, а за тим и под штампаним словом.

Чита се само шчитавањем, по слоговима, а никако срицањем, по једно слово, и свуда са објашњавањем садржине и извођењем поуке.

2. Код самосталних читалачких предмета поступа се овако:

а) Код предмета приповедне садржине: 1. Учитељ прича дотични предмет, 2. ученици читају исти предмет, 3. учитељ испитује укратко садржину прочитанога, 4. ради даљег вежбања задаје се ученицима исти предмет за време тихог вежбања ради читања, односно преписивања.

б) Код предмета описне природе: 1 на основу посматрања описује се односни предмет, 2. ученици читају, 3. испитује се кратка садржина прочитанога, 4. за време тихог вежбања чита се, односно преписује се одности читаначки предмет.

в) Код песмица: 1. учитељ казује сâм дотичну песму, 2. ученици је читају, 3. За време тихог вежбања преписују је и по могућству уче на памет.

II. разред.

1. Задатак: Вежбање ученика у течном, правилном и механичном читању омањих читалачких предмета, писаних у простим реченицама. — Вежбање ученика у разумевању прочитанога, да могу мисли своје у простим реченицама јасно и тачно изразити.

Приправљање ученика за логично и естетично читање.

2. Наставно време: Недељно 2 получаса непосредне и 6 получасова посредне наставе.

3. Средства наставна: Читанка за II. разред српске основне школе од Ђ. Натошевића.

4. Распоред наставног градива: *Септембар*: 1. У име Божје. Што

се учи у школи? 2. Школа и родитељи. 3. Кога учитељ воли? 4. Хајд' у школу! 5. Недеља. 6. Питалице и загонетке.

Октобар: 1. Молитва пре учења и благодарење после школе. 2. Болна мајка. 3. Захвално дете. 4. Добри син. 5. Три поздрављa. 6. Браћа и сестре. 7. Уљудан и неуљудан. 8. Завет.

Новембар: 1. Буди послушан. 2. Мило дете. 3. Суд Божји. 4. Не будите грабљиви! 5. Не свађајте се! Две козе. 6. Говори истину! 7. Немој лагати! Како прође онај који вара? 8. Бежи од рђава друштва!

Децембар: 1. Ко краде зло прође. 2. Чворак. 3. Котарчица јабука. 4. Бог све види. 5. Своја кућа. Станови. 6. Стан ваља да је здрав.

Јануар: 1. Собни ред. Свећа, светњак, пећ и прозори у загонеци. 2. Искра или варница. 3. Мишић и мишица. 4 Загонетке (Крава, овца итд. страна 92.)

Фебруар: 1. Дете и човек. 2. Очи. (песмица). Око у загонеци. Ухо (песмица) и исто у загонеци. 4. Питања. Глава у загонеци. 5. Здравље је највеће благо. 6. Посно јело 7. Немој се лакомити! 8. Угрејани, чувајте се да не захладните.

Март: 1. Срце? Рад и игра 3. Одмор и сан. 4. Пре и после сна. 5. Млади занатлија. 6. О санку. 7. Ваздух је извор животу. 8. Колачи и посластице.

Април: 1. Милица и ружица. 2. Ми смо деца весела. 3. Гусеница и деца. 4. Не дирај у пчеле! 5. Пчела. 6. Пчелица и лептир.

Мај: 1. Загонетке (О воћу поврћу; пчела и кошница стр. 101.) 2. Највећа трпеза. 3. Немојте легати на младо сено. 4. Житно зрно. Житни клас. 5. Загонетке (жито и ратарски алати стр. 166.) 6. Одјек. 7. Мајска песма. 8. Ветар. Киша. Звезде и земља. Звезде и деца. (песмице).

Јуни: 1. Загонетке (О светлости и мраку; сунцу, месецу и звездама). 2. Загонетке. (Дан и ноћ, недеље, месец и година). 3. и 4. Творац света.

5. Наставни поступак: а) У овоме разреду читању главни је задатак, да деца науче течно и правилно, механично читати. Половина читалачких предмета служи том смеру; тога ради бирају се они лакши читалачки предмети, при којима потребно тумачење могуће је и за време самога читања дати. — Поступак је: 1. Најпре бољи, а за тим слабији ученици читају уз стварно тумачење учитељево дотични предмет. 2. На часовима посредне наставе даље се вежбају у читању дотичних читалачких предмета.

б) Ради припреме за логично читање бирају се тежи читалачки предмети (од прилике $^1/_4$ од свих читалачких предмета). — Поступак је: 1. Причање или посматрање (према природи односног читалачког предмета). 2. Читање уз потребно тумачење стварно и непознатих речи. 3. Испитивање садржине 4. На часовима посредне наставе усавршавање у читању.

в) Ради припреме за лепо читање бирају се песме и лакше мудре изреке (од прилике $^1/_4$ од свих читалачких предмета). — Поступак је: 1. Учитељ чита сâм дотични предмет. 2. Ученици га читају уз учитељево потребно тумачење стварно и непознатих речи. 3. Пропитивање садржине с извођењем поуке. 4. На часовима посредне наставе усавршавање у читању и учење на памет.

Примедба: У овом разреду на часовима посредне наставе одређеним за читање, вежбају се ученици у читању и оних читалачких предмета, којих је градиво обрађено на наставним часовима очигледне наставе.

III. и IV. разред.

1. Задатак: Читање течно, лако и лепо, са разумевањем и правилним нагласком. — Слободно исказивање онога што се прочитало и извођење поука. — Учење на изуст одабраних песама, изрека и пословица.

2. Наставно време: Недељно 2 получаса непосредне наставе и 6 получасова посредне наставе.

3. Средства наставна: Уџбеници: Читанка за III. разред српске осн. школе од Натошевића, односно од истога писца Читанка за IV. разред.

4. Распоред наставног градива: Наставно градиво сваке друге године мења се:

А) Прве године чита се из читанке за III разред:

Септембар: 1. Молитва пре рада. Благо ономе, ко може у школу! 2. Не бежи од школе! 3. Гаша 4. Јутарњи радови. Како прође, ко не учи? 5. Загонетке (Стр. 11.). 6. Благословен ход цркву.

Октобар: 1. Како браћа воле сестру? Брат и сестра. 2. Мила мајка. 3. Мио је цветак. Шта мајка жели? 4. Добри отац. 5. Дан радовања. 6. Честитка оцу о крсном имену. 7. Сироте. Утеха сиротама 8. Сироте како да се владају?

Новембар: 1. Непослушна деца 2. Правила пристојности. 3. О владању на улици. 4. О владању у друштву. 5. Истина и лаж. 6. Моје и твоје. 7. Буди поштен! 8. Нађено врати оном, чије је!

Децембар: 1. Како мучи савест? 2. Савест. 3. и 4. Птица у зиму (Стр. 116.). 5. Полажајник. 6. Песме Божићне.

Јануар: 1. Св. Сава, Просветитељ. 2. Св. Сава (песма). 3. Свето Јеванђеље. 4. Завет. Народна химна.

Фебруар: 1. Како се чува здравље? 2. Како слепи каже, шта је слепоћа? 3. Шта квари вид? 4. Дечији рад. Вредно девојче. 5. Песма ковачу. 6. Питалице о сну. 7. Мек и врућ хлеб нездрав је. 8. Чувајте се од посластица!

Март: 1. Уредна и неуредна деца 2. Нечистота навуче болест. Непослушни болесник. 3. Сиромашки домови. 4. Подрум и подрумске ствари у загонеци. 5. Двориште и студенац 6. Како се гаси ватра? 7. Стока. Немилостиво дете. 8. Бесно псето.

Април: 1. Зароњеници. О ватреној води. 2. Поток и млин. Поточара. 3. Рода. 4. Загонетке. (Стр. 159.) 5. Киша и град шта учине? 6. У шумици. Деца и вуци.

Мај: 1. Цвеће и мај. Милом мају. 2. Мајска песма Слава прамалећа. 3. Воћка. Племенито дрвце. 4. Чувајте птицу! 5. Пчела и голуб. 6. Шта нас пчеле уче? 7. Песма тежакова. Жетва. 8. Милан и гусенице.

Јуни: 1. Волим. Сунце се рађа. 2. О Богу. Боже благи!

Б) Друге године чита се из Читанке за IV. разред:

Септембар: 1. С Богом почнимо! Школа и учење. 2. Учите што

више можете! 3. Како пролази ко учи, а како ко не учи? 4. Позив ђака на игру. 5. и 6. Добри и рђави ученици.

Октобар: 1. и 2. Ђачки радови. 3. Најбоља молитва. Света недеља. 4. и 5. Крсно име. 6. и 7. Ко крсно име слави, оном и помаже. 8. Светом Сави просветитељу. Св. Николи.

Новембар: 1. О поштовању родитеља. 2. Шта чине добра деца за родитеље? 3. и 4. Како се браћа љубе? 5. О љубави ка ближњима. 6. Добри другови. 7. Ко ће да једе, нека и ради. 8. Не дајте деци да просе.

Децембар: 1. То нека ти је последњи пут! 2. О радњи и штедњи. 3. Радња и занати. 4. Шта вреди занат? У задрузи. 5. Домовини. Где птичице.

Јануар: 1. О љубави к отаџбини. 2. Како се јунаци славе, а издајице проклињу. 3. и 4. Како се долази до снаге?

Фебруар: 1. Дечји злотвори на столу. 2. и 3. Шта треба болеснику? 4. и 5. Заразе. 6. Излазите на сунце! 7. Јутром. 8. Пазите на своју кућу.

Март: 1. Држите стоку људски! 2. и 3. Поступајте са стоком благо! 4. Пролеће. На уранку. 5. Цвеће и пролеће. 6. Гајите цвете. 7. Воћка. Голуб. Птица. 8. Како се чува ситна птица?

Април: 1. У пролеће. 2. Шта вреди земљорадња. 3. и 4. Како се напредује у земљорадњи? 5. и 6. Два сељака.

Мај: 1. Два сељака (свршетак) 2.—5. Шта вреди шума? 6. Шумица. 7. и 8. Шта вреди вода?

Јуни: 1. Циц! 2. Хвалите Господа.

5. *Поступак наставни*:

а) При *механичном* читању ($^1/_4$ свих читалачких предмета служи овом смеру): 1. Поједини ученици уз стварно тумачење учитељево вежбају се у читању. 2. Испитивање садржине и извођење поука. 3. Ученици на часовима посредне наставе усавршују се у читању.

б) При *логичном* читању ($^2/_4$ свих читалачких предмета служе овом смеру): 1. Причање или на основу посматрања развијање потребног знања (према природи односног читалачког предмета). 2. Поједини ученици читају односни читалачки предмет. 3. Испитивање садржине и извођење поука. 4. На часовима посредне наставе усавршавање у читању.

в) При *естетичном* читању (песме, мудре изреке и пословице читају се овако, од свих читалачких предмета од прилике $^1/_4$): 1. Учитељ чита дотични читалачки предмет. 2. Ученици читају га уз тумачење учитељево. 3. Извођење поуке и главне мисли, објашњење садржине 4. Усавршавање у читању и евентуално учење на памет на часовима посредне наставе.

V. и VI. разред:

1. *Задатак*: Читање течно, разумљиво и лепо. Побуђивање код ученика љубави к читању. — Правилно и логично причање прочитаног предмета. — Учење на памет и декламовање одабраних и лирских песама.

2. *Наставно време*: Недељно 2 получаса непосредне наставе, и 6 получасова посредне наставе.

3. Наставна средства: Уџбеник: Српска читанка за V. и VI. разред народне школе. Будимпешта 1899.

4. Распоред наставног градива: Наставно градиво сваке друге године мења се:

А) Прве године читају се ови предмети:

Септембар: 1. Домовини. Митар ковач. 2. Дивљи голуб и сврака. Незасејана њива. 3. Коњ и магарац. Кокошка и голуб. Новак. 4. Честит великаш. 5. и 6. Сироте.

Октобар: 1. Мали Стева. 2. и 3. Вежбање — мајстор. 4, Браца Дуја. 5. Пажљива браћа. 6. Срећа. 7. Пэпагај. Четири жеље. 8. Лисица, медвед и сиромах човек.

Новембар: 1. Незахвална деца. 2. Брескве. 3. Правда и Кривда. 4. Да ли да радимо или да просимо? 5. Скрхана нога. 6. Богаташ. 7. Богати сиромаси. 8. Циганин фали свога коња.

Децембар: 1. Солон и Крез. 2. Леонида. 3. Два дуба. У зору. 4. Мененије Агрипа. 5. Владалачки мач. 6. Краљ Имре.

Јануар: 1. Свети гроб. 2. Сиромахов дар. 3. и 4. Погибија на Мохачу.

Фебруар. 1. 2. и 3. Пустара на угарској низини 4. Банатски Немци. 5. и 6. Дијош-Ђур. 7. и 8. Шумски медвед.

Март: 1. Веверица. 2. и 3. Слон. 4. Заробљен лав. 5. Грлица. 6. Зецови у очајању. 7. Ној. 8. Мрав.

Април: 1. и 2. Стан. 3. и 4. Чување здравља. 5. и 6. Зимње вечери.

Мај: 1. Три сина. 2. Данас! Све у своје време. 3. Весеље младости. 4. и 5. Рука. 6. Ко земљу ради, земља га урани. Не жање увек, ко сеје. 7. Поштуј старије! 8. Време је новац.

Јуни: 1. Добар је Бог. Растопио се нашишљај. 2. У завичају.

Б) Друге године читају се ови предмети:

Септембар: 1. и 2. Дукат с крстом. 3. Својевољна радионица. Честити духовник. 3. Син честита оцу и матери рођен-дан 4. Изгорела рода. Кајсија. 5. и 6. Мати.

Октобар: 1. Висока н ниска судба. Младост. 2. Недеља на селу. 3 Шумарева колеба. Пролеће. 3. Последња јесења шетња. 4. Псето и мачка сведоци једног убијства. 5. и 6. Славуј. 7. Брест. 8. Брежуљак и брег.

Новембар: 1. Опсада Јегре. 2. Опсада града Сигета. 3. Цар Јосиф. Честит хусар. 4. Сагни, се сагни! Мала кухиња. 5. и 6. Барон Јосиф Етвеш. 7. и 8. Угарски министар моли у оца благослов и добија га.

Децембар: 1. Силичка ледена пећина. 2. Словак дротар. 3. Предео у Карпатима. 4. Пут кроз Сибирију у зимње доба. 5. и 6. Путник.

Јануар: 1. Животињски нагон. 2. Брез 3. и 4. Шупље дрво.

Фебруар: 1. Писмо о памуку. 2. Палме. 3. 4. и 5. Материна изложба на постављеном столу. 6. и 7. Земљотрес у Лисабону. 8. Одјек.

Март: 1. и 2. Домаћа радиност. 3. Ноћна посета. 4. и 5. Како се књиге штампају. 6. Како се израђује артија? 7. и 8. Како се израђује стакло.

Април: 1. и 2. Свила. 3. и 4. Игларница. 5. и 6. Нашто се употребљују отпатци?

Мај: 1. Подела рада. 2. Трговина и промет. 3. Занат и творница. 4. Трговац. 5. и 6. Сујевера. 7. Колевка и мртвачки сандук. 8. Три добра пријатеља.

Јуни: 1. Бог је свугде. 2. Отаџбини.

5. Наставни поступак: Половина читалачких предмета служи логичном а од прилике друга половина естетичном читању. Наставни поступак при овом онај исти је, као и у III. и IV. разреду.

III. Писање и писмени састави.

Смер: Вежбање ученика у писменом изравнању мисли. При писању особита пажња има се обратити на лепоту и правилност како писмêна, тако и на јасност и правилност израза.

I. разред.

1. Задатак: Познавање и повлачење разних црта, потребних за учење читања и писања — Писање малих и великих писмена; преписивање речи и реченица из буквара и са школске табле.

2. Наставно време: Недељно 7 получасова посредне наставе.

3. Средства наставна: Таблица; Школска табла и Буквар од Ђ. Натошевића.

4. Наставно градиво: У овом погледу наставно градиво одређено је већ самим наставним градивом читања, односно писања. Вежбање у писању ваља да паралелно иде са учењем читања: писмена, речи и реченица, у опште на часовима читања обрађено градиво послужиће у овом погледу и наставним градивом за писање.

Како ће се пак ово градиво распоредити и којим током ваља да иде напред, у том погледу ваља свагда пред очима имати свршено градиво из читања.

5. Наставни поступак: Ученици се у одређеним получасовима по упутству учитељеву вежбају у писању, при чему ваља особито да пазе, из којих се црта састоји свако поједино слово, те да посматрају, како се те поједине црте лепо састављају у слова а ова опет у речи.

II. разред.

1. Задатак: Лепо писање речи и реченица. Преписивање с табле и из читанке реченице, пословица и мудрих изрека, причица и песмица на прописи и списивање на памет научних изрека и реченица. — Вежбање у писању великих почетних писмена по азбучном реду и написивању основних бројева од 1—10.

2. Наставно време: Седмично 4 получаса посредне наставе.

3. Помоћна средства наставна: Таблица, односно пропис; школска табла и читанка.

4. Наставно градиво: Пословице, мудре изреке, кратке причице и песмице, које се у читанци налазе, јесу наставно градиво и за учење писања. — Наставно градиво за писање ваља у најтешњу везу донети са свршеним градивом наставе у читању.

5. Наставни поступак: По упутству учитељеву у одређеним наставним часовима ученици се вежбају у преписивању и исписивању појединих реченица из памети.

III. и IV. разред.

1. Задатак: Лепо писање по прегледу и без прегледа. — Преписивање из читанке без грешака. Исписивање на памет научених изрека из св. писма, пословица, чланака и песмица. Писање већих реченица из памети. — Писмено исказивање лакших испричаних чланака. — Упознавање са свима знацима за застајање.

2. Наставно време: Недељно 4 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Пропис; школска табла и читанка.

4. Наставно градиво: На основу свршеног градива из читања, а у вези са истим одређује се наставно градиво за писање из читанке. Мудре изреке из св. писма, народне пословице, као и лакше песмице, мањи описи, краће приповетке служе наставним градивом и за писање.

5. Наставни поступак: По упутству учитељеву вежбају се ученици у писању одређенога градива. — Код писменог исказивања лакших испричаних чланака учитељ написује потребна питања на школску таблу, а ученици по истима вежбају се у писменом изражавању мисли својих.

Примедба. Растављањем појединих речи на слогове и гласове, за тим очигледним посматрењем правилно написаних речи постепено уче се деца и правопису, који ће врло лако и брзо моћи научити, само ако знају правилно говорити.

V. и VI. разред.

1. Задатак: Продужење вежбања у лепом писању; већа пажња обраћа се на правопис и писмене саставе. — Описивање и поређење познатих предмета из околине. Препричавање лакших приповедака и причање простијих догађаја. Писмо родбини и кратки путописи. Вежбање у састављању обичнијих писмена која у животу најмање долазе.

2. Наставно време: Недељно 3 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Пропис; школска табла и читанка

4. Наста́вно градиво: Наставно градиво у овом погледу одређује се према свршеном градиву из читанке и у вези са истим. Ученици описују и поређују познате предмете из своје околине, лакше приповетке препричавају, излажу својим речима главне мисли и садржину протумачених песмица, причају и описују простије догађаје, у којима су и сами учествовали итд

Осим тога свакога месеца према свршеном градиву из пословних саставака, (на часовима српске граматике), вежбају се у састављању и писању и обичних писама и најобичнијих писмена и исправа, која у животу најчешће дилазе.

5 Наставни поступак: Пре сваке задаће учитељ ваља да се са ученицима разговори о дотичном градиву и облику. Ученици по упутству и под надзором учитељевим израђују односне задаће чисто и уредно. Особито ваља пазити, да се деци не задаје више, него што могу израдити према времену и својим силама.

(Наставиће се.)

ЕТИЧНО ВАСПИТАЊЕ И ДИСЦИПЛИНА.

— Herbart — Bihari. —

Дете кад се на свет појави слабо је и уз неразвитост телесних и умних способности, и етички је неразвијено и несавршено. Директно ни развијати се не може, јер душевно неразвијено ни своје воље нема што је основ сваком моралном бићу. Неприлагодно дакле осећају, неразвијено вољом, стоји под управом родитеља и васпитатеља. Ова потчињеност оснива се на захтеву друштвене заједнице, на превласти воље старијих и ваља да траје све дотле, док се у њему не појаве знаци воље за добрим.

Бујан живот детињи и ниже (телесне) жеље као посљедице првога свагда се јасно показују код њега, због тога га под заптом — тако рећи — у шкрипу држати морамо. При управи, као ширем појму запта за укроћавање, прво је средство претња. Но ово при васпитању деце, усљед лаког узрујања наставника са евентуалним врло злим, опасним посљедицама иде; због тога је свагда целисходније место тога строг надзор употребљавати. Па и непрестани строг надзор врло лако може деци несносан постати и тиме противну циљ достићи, усљед чега га само у првом добу васпитника и при заслуженим приликама употребимо.

Најбоље предспремно средство за дисциплинисање јесте поштовање (углед) и љубав а у опште ваља да је оно лако сношљиво. Каталог правилника нам да се не састоји из непрестаних захтева безусловне покорности, имајући на уму, да „запт ваља и може бити строг али оштар не. Изражавајмо га свагда са речима, ја бих волео, то желим или тако хоћу.“ То, и тако нам чинити пак ваља из узрока, што васпитаника и поред све неразвијености му за савршеног човека преставити, све услове истога постићи, а за циљ тога самоопределење му развијати морамо. Почем су пак људски захтеви, жеље многоструче, то и поступци васпитатеља различити бити морају. Сви захтеви, жеље дисциплине нам посљедицом нека су и по положају васпитаника нам разноврсни; колко је год могуће у будућност му прозрети, јер свагда нам у питању ваља да је воља детета као будућег човека и по томе хармонија свих склоности, жеља, побуда које се у вољи налазе и с њоме иду. Садржина тих разних односа пак јесу предмети добре воље као: снага, ћуд, агилност, које васпитање до савршенства воде.

Но у обзир нам ваља узети и индивидуалност васпитаника чим се ма и најмањи знак истога у њему појави. Тада се при

многом случају према томе равнајмо пазећи, да га не одгајимо као простог појединца соја му, већ као човека, члана заједнице. Према овим захтевима сам поступак васпитања дејством нека је многостручан а психолошким принципима скроз прожман. Баш из тога узрока и сам појам васпитања код свих мислилаца различан је. Сам Хербарт га дефинише на више начина, но — истина — без да противу речи. У своме „Schriften zur Paedagogik“ вели, „васпитајмо с циљу душевне слободе“, које тумачи стављајући за захтевну циљ: моралност, што се у самоувиђавности и у из ње сљедујућој вољи оснива. У другом своме делу пак „Umriss paedagogischer Vorlesungen“ као главну циљ васпитања истиче образовање моћи (снаге) моралног карактера и овде расправљајући о односу — строго рећи — васпитања и обуке, помоћу практичне философије и психологије подиже педагогију у ред наука. Са својим снажним убеђењем он нам доказа, да се свака практична идеја при васпитању ваља да и употреби; а да је то са директном циљу и могуће, неопходно је нужно знање, употреба психологије, како би умножавање и природну везу престава посматрати могли. Због тога Хербарт и не може да замисли наставу која не би и васпитавала. Па и саму науку педагогије према томе успоставља, поделив је на општу педагогију, науку запта и на специјалну методику т. ј. метод појединих предмета. Образложно за крајњу циљ настављања ставља морал као постулат врлине. На име, настављање пошав из побуде „усавршавати се!“ стиче своју битност у истоме, но дисциплином му (настављања) подиже наставу к васпитању и води моралу. Почем је пак морал идејал коме се етичним опхођењем на тај начин стиже, да се човек развитком својим узвиси своју вољу познати те и над собом владати покуша. Тако да при овом поступку човек све већма ставља себе за предмет свога посматрања, због тога се иста воља, која се при истом самоиспитивању стиче и објективним карактером назива; дочем сибјективним ону вољу, која се побуђује после дотичног самоиспитивања. По свему томе и сама циљ педагогије је двојака: прво, испуњавање многостручне пријемљивости (Wissen-interesse) и образовање снажног моралног карактера.

Многостручном делању врло јако смета, што човек у један пут само једно приметити, престављати може. Тај чин дакле једновремено бити не може, већ једно за другим у небројеним прелазима. Са чим пак да посао почнемо, који предмет прво да предузмемо — показива нам моћ душевног развитка индивидума. Настава

свагда ваља да се са најближим, најсроднијим здружи. Мирно премишљање ако је разговетно, појединости чисто види. Прелаз једног премишљања ка другоме јесте асоцијација престава, а поставку реда богатог размишљања називамо диспозицијом. Но како диспозиција и ред, тако и односи премишљања ништа не вреде без јасног појма појединости.

Ток премишљања или пертрактирања јесте метод. Он нам је садржина метода који нове и нове партије у свезу довађа и пази на конзеквентност духа нам. Пријемљивост пак, у томе се разликује од претходних, што она дотичан предмет у власти нема, већ над њим бди те тако у свези са пресудама жеље, воље и допадања, индиферентности свагда противу стаје. Усљед тога душевног процеса долази пријемљивост према корисноме, према знању и учењу, према лепоме и добру, према ближњима и својим. Ни једно од ових занемарити несме се, већ у извесној пропорцији једно према другоме гајити позив је васпитања.

Као што је при обуци од преко нужно, да се преставе што чешће понављају, тако је исто за развитак карактера неопходна потреба, да се воља у пресуђивању много пута понавља. Но почем је то код деце усљед природне лабилности воље врло ретко, то при васпитању дисциплина међу осталом има и то да врши. Код кога воље — тако рећи — памћења има, тај ће се за избор доброга брзо решити. Покушај, да човек себе разуме, схвати — самосталности води. Тим начином долази човек сам са собом у реципрочност; тим путем бивају нејасне пресуде принципи и човек се научи по мотивима пресуђивати. Сресто овога душевног развића јесте при дисциплини управа, но целисходно сресто само тада, ако је у рукама васпитатеља који је са својим позивом сасвим на чисто знајући, да душевно биће васпитаника и облагороћавати ваља. При томе чину пак строго пазити ваља, да се управа онде и онда сврши, када и где дисциплина (запт) почиње, а ова опет пре махне но обука.

Дете при управи усљед строгости, енергичности и одрешитости нам ваља свагда да осети, е с њиме као с човеком, чланом заједнице поступамо. Дочем кашња дисциплина (запт) не може бити лаконска и оштра већ трајна и стрпељива, са лаганом цељу а још лакшом попустљивошћу; јер она ваља уједно и да развија. Запт треба и мора јаки утицај имати на образовање аперцепционог круга мисли и на образовање карактера. Та баш због тога и при упо-

треби срестава дисциплине јако обазриви ваља да смо. Свагда строго да испитујемо душевно стање детета и приметимо ли код кога да је осетљиво,* то и при већој погрешци употребимо слабију или строжију опомену, дочим похвалу даруј мо само тада, кад је она у потпуном смислу и заслужена.

Небрижно сношење нечега јесте навика а противност овога одвика. Употреба истога сведочи, да свака жеља може страшћу постати, ако се ћуд у облику жеље често понавља и толико траје, да мисли концентрише, наду и планове остварива. Због тога врло бодро посматрајмо, испитујмо све трајне и понављајуће се жеље ученика. Награде и казне, као и сваки поступак нам на психолошким базама оснивајмо и употребимо их не толико као проста средства, већ као основане посљедице прошлих, а узроке будућих побуда. Како је пак добра воља постулат надражаја а зловоља притиска, то употребљени згодном приликом деца ће их такође за посљедицу својих чина сматрати. Речју, ако игде, али при запту највише пазимо, јер ту и најмања погрешка врло великог утицаја има на етично морални развитак детета.

П. Т.

НЕШТО О ДИСАЊУ И НЕГОВАЊУ КОЖЕ.

Дисање је по организам неопходно нужно, јер хилус (житка течност који постаје усљед пробаве хране) помешавши се са истрошеном, венозном за хранење дакле неупотребљивом крви, (коју вене из различитих органа враћају у срце) претварају се у плућима — пошто су се ту сјединили са кисиком из ваздуха — у артериозну, јасно-црвену крв те тим добија крв сва она својства, која ју чине прикладном и способном за поткрепљење, снажење и издржавање тела. Дисање започиње одмах после рођења и то у први мах са највећом енергијом дочим у доцнијем добу све то већма и већма слаби и попушта. Одојче у једном минуту 45 пута дане и одане, касније се овај број редуцира те тако у младићском добу не изнаша више него 20—30; одрастан пак човек 15 пута дане и одане у једном минуту.

Ваздух, што га ми удишемо, у главном је смеса нитрогена и оксигена и то $^4/_5$ те смесе сачињава нитроген, а тек $^1/_5$ оксиген. Поред споменута два елемента налазе се у ваздуху — истина у

*) Што наши кажу „чуствително.“

малој количини — као састојци му још вода у облику паре, диоксид угљика, замеци и клице разних ситних невидљивих животињица и биљака, бактерије, које разне епидемичне болести проузрокују, и т. д. У најновије доба пронађоше у ваздуху још и друге састојке, које дотле све нитрогеном сматраху. Један од ових је аргон (А), други пак хелијум (He), обадва су нови елементи. Аргон је нитрогену сличан гас, 20 пута лакши од водика а при — 187° С. постаје течним. Хелијум је неиспитан гас, који се само помоћу спектралне анализе даде опазити. Ако не узмемо у обзир хелијум, криптон и неон (довољно неиспитане састојке ваздуха) онда се у 100 запремних делова ваздуха налази: 77·10 запр. нитрогена, 0·935 аргона, 20·77 кисика, 0·85 водене паре и 0·03 угљичне киселине. N и O па донекле угљична киселина и аргон (А) су такови саставни делови ваздуха, који се увек у сталној количини у њему налазе.

Количина пак водене паре је променљива и зависи од температуре ваздуха. Ваздух, што га удишемо треба да буде чист т. ј. да не садржава у себи никаквог можда шкодљивог гаса, дима или прашине, даље нека не буде нити прехладан нити пак преврућ. Свеж, чист ваздух потребан је сваком а нарочито одојчету и малој деци с тога настојати ваља, да одојче увек што је могуће чистији ваздух удише и да је сталне, непроменљиве топлоте од прилике 18°—20° С. Соба за спавање нарочито нека буде довољно пространа, сунцу окренута чиста и за друге цели нека се не употребљује. Школа, у којој је смештено много деце треба да је висока, широка, зидови да су јој суви, чешће да се ветри јер се у тој школи оксиген брзо потроши те се напуни угљичном киселином која је по здравље врло убитачна. Количина ваздуха, што ју човек удише за 1 дан изнаша од прилике 9 m^3.

Ваздух кад је чист садржи 21 део оксигена и 79 делова нитрогена изузимајући наравно друге његове незнатне састојке. Један део кисика што смо га ваздухом у себе удисали прелази у крв, а други део опет издишемо; издисан ваздух само 14/100 делова оксигена садржи. Одраслом човеку је за један сат потребно 34 грама оксигена, за које време 40 грама угљ. киселине и 20 грама воде (у облику паре) издише. Из горе споменутог видимо да се ваздух дисањем квари на два начина и то: 1. трошењем оксигена (јер прелази крв), 2. множењем угљичне киселине. У затвореном се простору угљичне киселине за дуже време толико може накупити, да она постаје опасном по живот.

За децу је — као што напред већ рекосмо — врло нужно да су што више и дуже на свежем, чистом зраку те да се у њему крећу, за то употребљавајмо сваку дану прилику те их пуштајмо у слободну природу. По себи се разуме да при том ваља пазити како је време, ако је прехладно и неповољно треба да их више чувамо. Школски излети поред многих својих других добрих страна и у овом погледу су од врло велике важности и користи, за то их редовно у одређено време предузимајмо са школском децом.

Ако је време повољно то се и двонедељно здраво детенце може дневно изнашати на чист, слободан зрак те га по том ваља постепено дуже и дуже на пољу држати.

Поред дисања врло је важна функција, коју обавља кожа. Кожа обавља разноврсне функције наиме: брани тело, чува топлоту, излучује много воде, диоксид угљика као и друге по тело непотребне митерије.

Функција се њена — као што видимо — не састоји толико у примању колико у излучивању материја. Кожа као излучујући орган, излучује дневно извесну количину гасова, зноја, лоја и др. те ако се ова функција какогод спречи, предупреди настаје смрт исто тако као и кад се дисање спречи, заустави. Да би кожа могла све своје функције редовно обављати треба је брижљиво неговати, од хладноће чувати а што је најглавније, увек је чисто држати, јер и сама пословица вели да је чистоћа већ половина здравља. Кожу ћемо одржати у чистоти ако будемо рубље што чешће пресвлачили те ако се поред редовног умивања и купали будемо. Купање је врло важно у првом добу детинства те га треба тачно обдржавати. Овде ћу само навести то, да при купању пазити ваља да дете том приликом не добије какогод упалу очију. С тога лице и очи не треба оном истом водом прати којом тело, јер слуз и друга нечистоћа са тела лако може на тај начин доћи и у око, те му болест нанети. Најпре дакле треба очи и лице опрати, а за тим остало тело, али тако да та вода не доспе до очију.

При завршетку навешћу неколико примера, који ће нас најбоље уверити и убедити, да је кожа доиста врло важна излучујућа чињеница и да као такова пуним правом заслужује да се неговању њеном што више пажње поклони. Ако нпр. жаби извадимо плућа, она ће крај тог ипак неко време живети, али напротив ако јој кожу одстранимо одмах ће угинути. Исто тако ако коњу обријемо кожу и онда ју намажемо каквом гушћом материјом он ће

брзо томе подлећи, дакле угинути. А да је кожа и код човека важан фактор при дисању доказује и та околност, што јако опаљена кожа на човечијем телу смрт проузрокује.

В. В—ћ.

СЛИКЕ ИЗ ШКОЛЕ.

Пише **Јелица Беловић-Бернадзиковска.**

На растанку. Благој милини њезиних линија рекао би слатки Дучић, да је „дете љупке среће“ ходала је тако тихо по соби, да си мислио струји миловање ваздухом. Тако је било њезино читаво јој биће... Читав околиш јој, читави збор тетака и кума знојио се хвалећи је (опростите ово је израз Jeana Paula). Поче и стари хладни озбиљни деда, који свијет већ тријезно гледа, кад се о „њој“ говорило узе трубљу славе и пухаше у њу надуханим образима. Тако је била драга! У игри међу децом вазда бијаша краљица, то јој бијаше најмилија игра. Од чоколада, најмилије јој хране чувала би сребрни папир и градила од њега наруквице и краљевске круне за милу јој главицу. А што је била бистра — Боже — бистра! У школи нијеси ни најмање на њој опазила, да је то оно размажено голупче Перса, већ сједи и боље и пажљивије него друге. Своје је учитељице знала у душу. О том свједочи особито онај случај, који ме се са своје психолошке знаменитости дубоко дојмио. Била на заводу наше Персе нека учитељица — рјечита дама, а да јој и не споменем остале властитости и врлине, јер не спадају амо. Сваком би згодом дјеци а и колегицама држала дирљиве говоре, коју су кадикад само отклизнули нуз површину срдаца слушатеља, а кадикад и дубље продрли већ каква је кад била тема говора. Но карактеристично, да баш онај пут кад се дотична учитељица растајала од ученица да пође у други завод, па том приликом држала опросни говор, да баш тај пут ријечи њене нијесу занеле одрасле ученице, којима је пуних пет година била учитељицом, знадем то из писамца, које је бистроумна моја Перса написала другој једној својој учитељици, која је такођер отишла из завода баш онда, кад и она друга рјечита, но само без говора, већ са двије три опросне ријечи. Ево што је писала Перса дословце: „Отишла нам цијењена учитељица и на растанку држала лијеп говор.“ Било је и „маште“ и „сфера“ и „естетичности“ а ипак нијесмо плакале, а кад сте ви отишли, пла-

кале су све, макар да нијесте ни ријечице рекли, осим онај ваш тужни „С Богом дјецо!“

Колико дубљине у ово мало искрених, детињих ријечи!

Злобни језици. Сву поезију младости и дјевојачке љепоте, на лирику срца и сва вјечна снага невина оптимизма као да је добри Бог улио у њезину душу, моје љубимице Милице. Вјеровала је у идејалну љубав оца и мајке, у позитивну, вјерну и искрену њежност учитељице, у оданост и њежност срца пријатељскога. Још никад сумња или двоумица није оскврнила чисто, свето вјеровање душе њене! Ја сам у својој великој симпатији наспрам томе дјетета вазда тврдила, да њој ни највеће заповијетало са својим троструко скептичним наочарима не ће приговора наћи! Тако је била мила, добра, драга, лијепа! Лице јој бијаше студија — студија невиности и ненатрујене вјере у све што је лијепо и племенито. Поглед дубок, масаон, а ипак радознао као у младе срне. Па кад што говоре око ње, што не треба да чује млада кевица, како је дражесно умјела зачепити ружичаста уханца или се задубити у таписерију на зиду или у орнаментику на ћилимима! Ја бих се била заклела да збиља није слушала! Ништа на њој није било од оног обичног кевичког „забадања носићем у све и сва“, баш ништа! Била је, што но би Немац рекао „eine Ausnahme — Natur“. Развијала се постепено — послије сваког јачег дојма видила сам нови цвијет, који је процвао у њезиној души... У моментима када би најјаче осјећала светињу нашег лијепог звања морала сам то дјевојче назвати „анђелом.“ И тим већи бијаше мој бол, када ми баш она, неколико година послије кад је иступила из школе, писа умиљато писамце пуно туге и разочарања. У укоченом дјетињем стилу тог писма изгледао је бол душе њене још туробнији, као што мршаво тијело изгледа у трошним оскудним хаљинама још мршавије, још јадније... Злобни су језици натрунили чисту бјелину младе јој душе. Ох, како ми писа, кад сам опрезном руком настојала да скинем ружан дојам, који је попут грабежљивца закопао несмиљене кандце у младо оно срце. Злобан језик отровао мило дијете „отровом из лијепог цвијета, вјечито исцијеђеним отровом“ (Madács). Грубом руком хтједе да са њежна лица јој стресе пјеснички онај машак, владану прашиницу — али му не успије... Један је данак двоумила, сјајно око ороси суза, али га не помути, бијаше то суза — прољетна кишица од које цвијеће и зеленило још љепше пробија. Камо среће, да јој никад у животу злобна ријеч не наружи мир

срца, дај Боже да та лијепа душа вазда остане тако невина, да јој гријех ни близу не може! Нека још дуго буде у повјерењу, нека још дуго зна да још има дана у торби младости, (а само из те торбе кипте радости!)

НЕКРОЛОГ.

† **Ђорђе Гојковић** учитељ у Суботици Бачкој, преселио се у вечност 9. марта т. г. у 56. години живота а 38. учитељског рада. Сахрањен је 11. марта уз велико саучешће. На опелу опростио се с покојником учитељ тамошњи г. Богдан Свирчевић сљедећим говором:

Тужни зборе!

„Шта је сјало — а да није малаксало,
Нађ'те ми цвета, који не прецвета,
Каж'те јунака — ког не чека рака!

Да, тужни зборе, живот човечији је варљив као сан, нема у њему ничега трајног, само је животна борба трајна; човек живот свој проводи у вечитој борби за одржање своје, труди се и мучи, да савлада тешкоће, које га у животу сретају, па у колико те тешкоће лакше савладати може милији му је овај варљиви свет, задовољан је, али то за мало траје, јер крај томе задовољству напослетку шта је, ништа друго, него оно што нас све смртне људе чека, да се одрекнемо овог светског уживања и преселимо у вечност. Још боље загледавши у тај наш живот видимо како је слаб као сенка, јер у часу је сатрвен и уништен, а човека, како се са плачем рађа, а јаук и лелек прате га до вечног боравишта. Слабост и немоћ човечију видимо тек онда, када се приближи суђен данак и са душом растанак. Страшан је то час, па опет зато сви идемо у сретање томе часу, знајући да се од тог часа страшног нико не убоја. Да, хладна самрт милосрђа нема. Она нам сатире старо и младо, богато и просто, слабо и јако — све подједнако; растављa нам чедо од оца и мајке, сестру од брата, мило од драгог, — разорава све. Па ево и пред нами је један сатрвен живот, кога је уништила смрт својом леденом руком. Па дали је баш збиља смрт крај сваком животу? — Човек, који за живота свога на земљи не учини никаква добра и ништа не привреди роду људском, тај са

последњим издисајем својим умире за навек; а човек, који ма и најмање што учини за опћи напредак и после смрти живи још много и дуго у успомени својих потомака остављајући иза себе у делима својима трајна споменика. Па и наш покојник, око чијег смо се ево трошног тела искупили, преселив се са овог варљивог света у вечни живот, оставља иза себе трајна споменика у срцима нашим, који ће трајати све дотле, док и нас буде било на земљи. Наш мили покојник оставља нас и без збогом полази на далеки пут, од куда се више вратити не ће; његово трошно тело ће да прими црна земља у хладна недра своја, а код нас остају његове врлине и племенита дела његова. Да, тужни зборе, дела су његова видљива; куд се окренем, а ја видим развијен плод његовог племенитог рада учитељског, васпитачког. Видим кћери рода мога, које су данас поносне мајке српског народа, видим синове рода мога, који као узорни грађани наше домовине заузимају угледна положаја у јавном нам животу, а то је све донекле плод многогодишњег рада покојникова. Цео је век свој провео у служби народној у најузвишенијем и најплеменитијем раду људском. Или зар има чега племенитијег, узвишенијег од васпитавања рода људског? Та покојник је био васпитач и учитељ свога народа, па као такав до последњег часа живота свога неуморно је делао у народној школи, у том скромном храму народне нам просвете, васпитавајући мила чеда рода свога и оплемењавајући млађана и невина срца Српчади, а усађујући у душу њихову семе свега што је племенито и узвишено, да од њих постану поносни синци и кћери рода свога, а узорити грађани и грађанке миле нам домовине наше. Упознавао је подмладак народни са умном светлошћу, отклањајући му испред чела мутне облаке и недајући му да иде у просијаке; радом својим ширио је просвету народну, која ће једино народ усрећити и напредним га учинити. А да би покојник тој светој дужности својој одговорити могао као вредна пчела целог века свога прибирао је себи знања усавршавајући се у струци својој, изображавајући себе у правцу модерне педагошке науке, да тако што више користи народу своме и домовини својој а што боље одговори узвишеном и светом позиву учитељском. На пољу наше народне просвете успешно је делао не само речју и делом, него и витим пером. Њега видимо као неуморна трудбеника у школи народној, а у исто доба сем тога ревносно је делао на остварењу, а после и унапређењу, овдашње установе Добротворне Задруге Српкиња посветивши јој

сву своју умну снагу и признати се мора да је као толикогодишњи тајник много допринео, да суботичка задруга Српкиња данас заузима угледно и видно место у српском свету. А као 30 годишњи поровођа ове црквене општине радом својим ревносно је делао на унапређењу нашег самоуправног живота. Са тог свога тако обилатог рада и са озбиљног и примерног живота и свагда тактичног опхођења у друштвеном животу, стекао је признање не само код својих предпостављених власти, него и љубав и поштовање како својих ученика и овдашњег српског живља, тако и читавог месног грађанства без разлике вере и народности, што сведочи и овај овако леп број искупљених грађана, који похиташе, да га до вечне куће испрате и са њиме се за навек опросте.

Сва та његова доброта и врлине не умилостивише ледену смрт, јер сваког војака чека рака; а и покојник је био војак на пољу просветном, те га са тог поља из редова пионера народне нам просвете истрже неумитна смрт, одузе му племенити живот, и ми сад над трошним му телом кукамо и јадикујемо, но то наше нарицање ништ не помаже.

Свемогући Творац позва неуморног овог трудбеника нашег у крило Аврамово, да тамо ужива вечито спокојство, да се одмори од утрођена рада на овом варљивом свету. Том позиву се наш врли покојник одазва и оставља своје миле и драге, пријатеље и познанике, оставља све, јер

Кад човека самрт снађе
Ништа собом не понесе
До скрштене беле руке
И праведна дела своја.

Врли наш покојниче, ти си за путом и не ћеш да часиш, одрекао си се свега уживања овог света и полазиш у небеске дворе, да до века живиш, мир земаљски заменуо си са вечитим миром небеским. На овом тужном растанку, како да се опростим с тобом? Туга и жалост притискују ми груди моје, а срце ми се цела од бола кад помислим, да смо у теби изгубили доброг и мудрог старешину, искрена и одана друга опробана и савесна учитеља, а својта твоја дику и понос свој, ранитеља свога. Али заман су моје речи, ти си се избрисао из читуље живих, твоји осећаји за нас следише се за навек у грудима твојима. Па кад већ пође у неповрат, на место, где нема болести, плача и нарицања, него где је живот бескрајан,

на место вечног спокојства, допусти ми, мени твоме другу од скора, да ти кажем: Збогом заслужни трудбениче народни, збогом дико и поносе наш, збогом поштовани старешино и предраги учитељу наш, збогом — збогом до суђена данка и поновног нашега састанка! Вечног сећања ради понеси собом венац поштовања и признања нашег на труду твоме на земљи венац исплетен срдачном љубављу нашом, венац окађен миром осећаја наших, венац орошен светом росом наших суза жалосница. Тај венац никад увенути не ће, а твоја лепа успомена међу нами до века живеће. Бог да ти душу прости лака ти црна земља била!

— ћ.

† **Стеван Коларић** бивши учитељ основне школе у Кумани, затим учитељ више девојачке школе у Сомбору, те учитељ трговачке школе у Бихаћу (у Босни) преселио се у вечност након дугог и тешког боловања 14. априла т. г. у Сомбору пожививши 33 године. Сахрањен је 15. априла уз саучешће школске младежи и грађанства.

† **Петар Борић** бивши учитељ у Темишвару, Каменици, Лијевну (у Босни) и Старом Стапару преселио се у вечност после кратког боловања дана 16. априла т. г. у 58. години живота а 35. савесног учитељског рада. Сахрањен је сљедећега дана уз велико саучешће народа стапарског.

† **Фрања Цирфус** краљевски саветник, умировљени краљ. државни школски надзорник Бач-Бодрошке жупаније преминуо је 16. априла т. г. у 74. години живота.

БЕЛЕШКЕ.

Школе у Епархији Темишварској. У години 1900. било је у епархији Темишварској српских православних душа: 73322 мушких, 71559 женских, свега: 144881 душâ. Деце од 3—6. година било је 5857 мушке, 5671 женске, свега: 11528. Деце за свакидашњу школу обавезне од 6—12 година било је: 8860 мушких, 8365 женских, свега: 17225. За повторну школу обавезне од 12—15. година било је: 3627 мушких, 3360 женских, свеги: 6987. Обавезни су на похађање свакидашње школе: 7840 мушких, 7223 женских, свега: 15063. Обавезни да иду у повторну школу: 3016 мушких, 3047 женских, свега: 6063 Полазили школу 1899/1900. уредно по више од 8 месеци 4222 мушких, 3029 женских, свега: 7251. Мање од 8 месеци ишли су у школу 2477 мушких, 2086 женских, свега: 4563. Без наставе сваке остало: 1141

мушких, 2108 женских, свега: 3249. У повторну школу ишло је: 1961 мушких, 1800 женских, свега: 3761. Није полазило ову повторну школу 1055 мушких, 1247 жеских, свега: 2302.

Број гимназија и реалака у Аустрији. По најновијим исказима у Аустрији има 212 гимназија и 106 реалака са 104.980 ученика. Учевни језик је у 175 завода немачки, у 81 чешки, у 34 пољски, у 8 влашки, у 3 румунски и у 6 хрватски. Укупно школа са славенским наставним језицима има 124.

Заједничка настава. Под сугестијом одушевљења за еманципацију женскиња у модерном смислу, у Немачкој почињу избијати на површину мнења да школска настава ваља да је заједничка за мушку и за женску децу. За главни разлог томе наводи се *друштвена потреба.*

Дарови ђачком алумнеуму. Господа Мија Стојков $^1/_2$ хвата дрва, Паја Стојшић 10 круна, Ђорђе Павковић 6 круна, Гђа Драгиња Јовановић 2 круне, Зорка П. Бикар месечно 60 филера. У храни и посуђу даривали су: гђе Меланија Јовановић, Милица Георгијевић, Даринка Гергијевић, Марија Ш. Гргура, Софија Момнровић, Катица Бикар, Софија Стојановић, Катинка Вукићевић, Софија Арсеновић, Катица Коњовићка, Милица Јовановићка, Јулчика Лугумерска, Маца Ползовић, Јованка Коњовић, Катица и Олга Коњовић, Александра Павковић, Марија Алексијевић. Госп. Н. Н. Рус, Гђе Ана бароница Бибра, Лела Ковачић, Ленка Гргурова, Мила Гргурова, Госп. Стеван Вукићевић, Гђа Јелисавета Јерасевић, Госп. Васа Гајин месар даје месо са 4 филера по кили јефтиније. 30 школске деце добило је одело, једну ученицу I. раз. поновила је гђа Јулчика М. Поповићка са целим оделом и обућом.

Школство у Бугарској. У Бугарској има 4481 народна основна школа. Гимназија и полугимназија има 89. Осим тога има једно Богословско училиште; један универзитет са три факултета; две економске школе; једна учитељска школа и једна уметничка школа.

Педагошко друштво у Софији. Недавно је у Софији у Бугарској основано педагошко друштво које је поставило за циљ: да подпомогне проучавати разна педагошка питања, а нарочито из области школске наставе у Бугарској. Покретачи за оснивање овога друштва били су млађи бугарски учитељи, који су се на страни школовали.

„Централна школска Матица“ у Прагу ових је дана навршила двадесет година својег битисања. Важност ове Матице са славенског гледишта на западу у опште, а за Чехе на посе у борби им с германизмом, ваља и нас да заинтересује. — На крају 60-тих година био је у Аустрији министар просвете Штремајер. Циљ његова рада бејаше да западне Славене понемчи, те су Немци тада отели мах и почели радити на остварењу својих нацијоналних идејала, без обзира на закон и правичност. Ну они се не задовољише само и једино ером Штремајеровом, они хтедоше осигурати своје успехе и за будућност, те основаше своје т. з. „шулферајне“ (школске задруге) који ће независно од министра развијати немачко школство. Као реакција овим не-

мачким друштвима појави се „Школска Матица“. Много борбе и многих материјалних жртава стала је Матица чешки народ, али данас он може с поносом да гледа на успехе својега рада. Школска Матица располаже главницом од осам милијона круна, коју је народ сам основао својим прилозима. Приходом од те главнице издржава и потпомаже Матица више од сто школа, међу којима има пет гимназија. — Двадесетогодишњи јубилеј свечано је прослављен у Прагу 31. марта, на коме су учествовали сви виђенији чланови народа чешкога, а стигли су и многи поздрави из разних крајева земље светога Већеслава. — Сазнање народних потреба, сближило је све чешке родољубе без личних и партијских обзира, на заједничко деловање. А како је код нас? На жалост са свим обратно. Из никаквих побуда, с највећим цинизмом поводимо се за личним и партијским интересима, под ноге бацамо опште народне потребе и радимо на осујећењу најплеменитијих тежња и намерâ великих нам родољуба. Дарежљивом руком Његове Светости Патријарха Георгија основани „*фонд св. Саве*“ једва, да се нешто умножио, јер му несавесним „вођама“ заведени народ наш окреће леђа. Продужимо само тако па ћемо далеко дотерати!

Ст. С. И.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Slavcni za mladež napisao Davorin Trstenjaz. Zagreb 1900. Nakladom hrvatskog pedagogijskog zbora. — Да би се духовна заједница славенских народа остварила потребно је, да се народи тако великог и угледног племена међусобно што боље упознају, јер ће се само ближим познанством моћи утврдити међу њима потребна љубав и искреност, на чему се тек може зидати темељна зграда заједнице. И књига којој наслов исписасмо, ваља да послужи поменутоме пољу. Она је намењена омладини и ваљани писац њезин у лаком и разумљивом стилу — зачињеном истинским одушевљењем према мисли којој хоће да послужи — у кратким потезима износи опште црте славенскога племена, те главније моменте из повести славенских народа: Хрвата, Срба, Бугара, Чеха, Словенаца, Поланских Славена, Пољака, Руса и др. — Дело је ово савремено и веома је похвално, што га је г. писац наменио омладини, која ће се из њега одушевити за славенску заједницу. Једино би му у ману могли уписати то, што нам о садашњици поменутих народа мало говори, што се у осталом обимом књиге, а и другим околностима даје извинити. По нашем мнењу, још би ваљало опширније говорити о Русима, као најмоћнијем и најкултурнијем племену славенском.

Ст. С. И.

Накладом књижаре В. Валожића у Београду угледаше света:

Хришћанска наука за ученике-це IV. разреда основне школе са сликама и картом палестине. Израдио Ђ. Ивковић учитељ. Цена 30 п. д. — Распоред и обрада градива у овој књижици је веома добра и одабрана. По-

хвале вредно је, што је уз сваку еванђеоску причу стављен по један пример из живота, који је изведен у духу нравоучења дотичне приче. Књижица би се ова могла веома корисно употребити у нашим повторним школама.

Одговарања на Вечерњу, Јутрењу, Литургији и Преждеосвештеној са молитвама и рипидним облачењем за ђаке основних школа. Цена 30. п д. Код ове нам је књиге замерити што је цео текст одштампаних духовних песама штампан грађанском ћирилицом, као да стара и лепа наша црквено-славенска ћирилица не постоји. Догод се ми у цркви служимо језиком црквено-славенским дотле ваља и треба да знамо и буквицу тог језика. С тога су нам оваке књиге, које могу само послужити да се црквено-славенска азбука заборави и пренебрегне, сасвим илузорне. У осталом и текстови су на много места фонетички и погрешно преписани. За то употребљавајмо при учењу појања наше катавасије. *Ст. С. И.*

Геометријски облици за II. и III. разред основне школе од Н. Врсаловића проф гимназије краља Александра I. Цена 50 п. д.

Мала Геометрија за ученике-це III. разреда народне школе удесио Мих. М. Станојевић учитељ. Цена 50 п. д.

Мала Геометрија за ученике-це IV. разреда народне школе удесио Мих. М. Станојевић учитељ. Цена 50 п. д.

Рачунски задаци за ученике II. разреда основне школе. Цена 60 п. д.

Пољопривредне поуке са сеоске основне и продужне школе написао Паја Т. Тодоровић-Ђаковић. Са сликама у тексту.

Пољопривредна Читанка за III. и IV. разред основне школе и за продужне сеоске школе израдио Д. Ј. Путниковић. Цена 1 динар.

Ручни радови за ђаке цена 50 п. д.

Враголани књига за децу приредио Мих. Сретеновић. Цена 1 динар.

Јелисавка Обилића мајка — вилински суд — бајка написао Мих. Сретеновић. Цена 30 п. д.

Матерински Лист илустровани месечник за домаће васпитање и неговање деце, испитивање детињства и рад у забавишту. Уз пријатељску сарадњу образованих матера, лекара и наставника издаје и уређује Раша Митровић учитељ. Цена 6 круна годишње. Уредништво у Београду у Србији.

Молимо дужнике, да нам дугове намирити изволе.

Администрација

„ШКОЛСКОГА ЛИСТА.“

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.

Бр. 5. Год. XXXIII.

Школски Лист.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шаљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору, 31. Маја 1901. године.

ОСЕЋАЊЕ ИЛИ ЧУСТВОВАЊЕ.

Ј. Ј. Кнежевић — Пакрац.

Анализом душевног рада психолози су дошли до тога мнења, да је овај рад тројаке функције т. ј. психолози су нашли три карактеристичне и фундаментално различите врсте реакције душе наше. Прва функција је **функција чуствовања,** осећања, у коју се усредсређују сва искуства угодна и неугодна; јер нам нпр. осет телесног бола, љубав, гњев јасно означавају тон и функцију осећања. Друга функција је **интелектуална,** у коју спада рад душе као што је опажање, уображање предмета и појава и размишљање о предметима и појавама. Трећа је функција т. з. **активна** функција **воље** наше, кад хоћемо да нешто учинимо, и то свесно, намерно.

Свака је од ових функција предмет, о коме се даде много стварног писати и говорити, особито узев амо сваке душевне појаве људске у њиховом развитку, које су појаве најбољи и *стварни* материјал за Педагогику, но ми ћемо се задржати овде код душевне функције осећања или чуствовања.

I. Појам осећања (чуствовања).

Осећање је скуп угодних или неугодних осећаја или што се вели у животу угодних и неугодних доживљаја. Како је сваког осећања битни знак, да буде угодан или неугодан, и то у разном степену, то је онда јасно, да су и осећања различита, но најугодније је оно осећање, које показује постепену интензивност т. ј. постепено растење тона нпр. од обичног, мирног задовољства до усхићења.

Осећање је као душевна функција у науци призната у предпрошлом веку тек, но та је функција од увек важна била, и

ако људи нису били свесни као што је то данас, кад ју је наука јасно одредила. Та зар би спољашњи свет са својим утисцима био тако важан за унутрашњост нашу, да баш тај свет са утисцима својима не изазива, не пробуђује осећања. Имајући на уму, да осећање утиче на карактер *искуства*, по коме се појединци и друштва осећају сретним или несретним, то је јасно да од осећања зависи тон читавог живота.

Поред ове сопствене своје важности осећања морамо нагласити, да је ова душевна функција важна и због интелектуалне и активне или функције воље; она је у живој и непрекидној вези са овим двема функцијама. Утичемо ли на образовање интелекта људског морамо пазити, да с једне стране не изазивамо сувише јаке осећаје; јер интензивнија осећајност спречава хладан разбор. С друге стране, ако је осећајност слаба, мртва, слабо ће утицати и на интелект, од кога опет зависи образовање човека на све оно, што је узвишено, лепо и племенито, што је без разбора магновено, пролазно.

А шта тек да речемо за одношај осећања са *вољом* људском, са свесним радом људским? Та сетимо се само осећања љубави нпр. родитеља према деци и обратно, љубави према отаџбини, одушевљења за који предмет и појаву, сетимо се страха и нужде, па онда зар да нам није јасна узвишена и непрекидна веза осећања са вољом људском, која је израз чина, дела таквих, какова су осећања. Родитељ се жртвује за дете своје, добар син гине за отаџбину своју, љубавник и живот меће на коцку за ону, коју љуби, поборник идеје какове све и сва са собом жртвује за њу, кукавица се од страха убија, а велика нужда такођер чудо ствара.

И народ наш лепо вели: да сваки и онако ради, како и кад осећа.

Осећање је резултат душевног рада, осећање је снага, која тежи да оним правцем иде, којима је пошла не питајући сметње, за могућност. И кад се пусти, да река осећања одиста тече тамо, камо је нагла, то ћемо видети њен утицај на човека у два правца, и тај је утицај душевни и телесни.

Снажно осећање спречава ток идеја. О овом нас уверавају разне чињенице, из којих се јасно може видети, да осећајни елеменат имаде сугестивну снагу. Дете љуто је увредљиво, а у већем степену љутине није кадро, баш као и одрастао човек, да мисли, да расуђује и да врши вољу своју.

Утицај осећања њи тело нам опет најјасније показују односај и тесну везу међу душом и телом. У моменту радости, жалости или љутине у читавом телу је безброј појава, који нам потврђују утицај осећајности на тело. Срце неједнако бије, дисање неједнако убрзано ради, мишићи и нерви раздражени, све то показује узрочни односај душе и тела.

Рекли смо, да су осећању узрок два противна осећаја, и то угодни или неугодни, од којих сваки имаде своје посебне специфичке услове, који условљавају будући живот како појединцу, тако и друштву у дечјем свету и свету одраслих. Угодност се рађа у души нашој, ако су надражаји на чула наша умерени. Пређе ли овај надражај извесну границу, онда угодност прелази у противност. Нпр. кад оно, што се вели, сунце љупко сија, то ће угодно утицати на око, и по том и на центрум душе наше, на мозак. Жеже ли сунце, па још кад какав несташко хоће у пркос да гледа у сунце, то ће прекомерни утицај да изазове неугодност, јер су и мишићи и нерви преоптерећени, уморени. То бива и код других радова и појава, којима је узрок било у спољашњем, било у унутрашњем свету. Умереност угодност ствара, а неумереност неугодност. Но неугодном осећању може да буде и других узрока. Најобичније су различите забране и сметње и у дечијем свету и одраслих људи. Забранити детету нпр. да се игра, спречити му свако друго уживање, то је за њега исто тако као неугодним, које би осетило нпр. повредом кога органа на телу, кад изгуби какову ствар своју и ту. Умерен рад органа кога утиче на њега благотворно и овим угодно на душевност људску, прекомеран рад опет неугодност рађа. Но са овим богме је у свези и нерад, нефункционирање појединих органа, који неугодно утичу на душевност. Сетимо се само глувонеме деце, па ће нам овај факт јасан бити. У те деце влада поред непрестане нерасположености и суровост, која очито изјављује истину: да није ни души људској угодно, ако у организну телесном што недостаје. Ово се и у обрнутом смислу може рећи. И највеселије дете, кад му се душевност поремети, спусти ће своју главицу, оборише своје веселе очи, омлитавиће му вредне ручице и брзе ножице.

Поред ових главних принципа имаде ту разних других споредних ствари, које утичу на развијање осећања у угодном или неугодном правцу. То су т. з. једностраности и промене. Знамо, да се деца не воле дуго играти једне игре, а нити једним пред-

метом. Она стара variatio delectat је особито верна слика детињег душевног света. Дете се неугодно осећа једностраношћу предмета и појава а угодно сваком променом, која се оснива на психолошком закону противности. Који родитељи не схваћају овај закон промене или противности, срде се, ако малиша није увек задовољан и са најскупоценијим играчкама, те су кадри силом изнуђивати наклоност према ономе, што они предложе, донесу и т. д.

Но имаде случајева где се дете у првом моменту осећа неугодно нпр. привикавање да се пере хладном водом, кад устане, да спава на туђој постељи, но постепеном навиком очврсне, што но реч, и онда му је све то обично, па и угодно.

Али најзгоднији извор за развијање чуствовања је опћење, опхођење са дететом. Како се понашамо према детету, какове му речи изговарамо, таково ћемо у њега осећање да изазивамо. Псовка, исмевање, па још батине постепено утуку у детета најплеменитије осећаје; а на против лепе речи, мило опхођење и суровије природе дечије ублажава, а иначе изазива угодно осећање и ствара од сваког детета оно, што га у алегорији најбоље приказује умиљато јањешце. Зато и јесте важно оно: „с ким је дете, где је дете“, јер место и околица, вели се, ресе или обарају и мртве предмете, а некмо ли живу и невину децу, која како у детињству чуствују, тако ће као људи да раде.

(Наставиће се.)

ОМЛАДИНА И ЊЕЗИНИ ИДЕАЛИ.*

По **J. Бјељајеву** посрбио **Ст. С. Илкић.**

„На млађима свет остаје“ — вели српска народна пословица. Омладина је узданица једнога народа у њезиним је рукама будућност, срећа или несрећа, напредак или назадак једнога народа. Из тога узрока васпитачи омладине дужни су обратити живу пажњу омладини народној, бодро сљедити за животом, за тежњама и идеалима њезиним. Пажња та објасниће им живот омладине, учиниће да га правилније схвате и разумеју.

*) Дубоки поглед и озбиљне назоре протојереја J. Бјељајева, које су свратиле на себе пажњу у Русији, саопштавлмо у изводу нашим поштованим читаоцима, јер је у њима изнесено много истине, која се и на наше прилике оправдано применити може.
Ст. С. И.

Какве су тежње и идеали наше омладине и у чему се они састоје? Којим путем и каквим срествима жели омладина да оствари своје идеале? О чега ли се спотиче на том својем путу?

Наша је омладина изложена утецају разноврсних васпитних чинилаца и праваца. Између тих чинилаца на првом су месту породица, школа, литература и религија.

У много случајева под благотворним васпитним утецајем породице, школе, литературе и религије постижу се жељени резултати — и деца у самој ствари одрасту Богу на славу, родитељима на радост и утеху, цркви и друштву на корист.

На жалост такви успеси благотворног уплива на омладину данашњим су даном све ређи, управо су изузетци. Живот нам доказује нешто друго и износи нам на приказ несимпатичне типове омладинских преставника.

„Слобода мисли и чуства“, „слобода речи и дела“ — а у интересу својих субјективних погледа и страстних излива недисциплиновање воље — то су идеали данашње омладине. И живот у којем се она креће заједно с утецајем помодних (а не модерних) погледа на свет, убеђује ју, да су јој мисли правилне а поступци оправдани.

У савременој породици влада расуло. Породичне су дужности данашњим даном тешко бреме за супружнике, те с тога они и траже слободу чуства ван породичнога огњишта. Родитељима су деца на терету, она су им ланци који их спутавају те им не дају да се могу користити животним наслађама и животним задовољством. Деца пак виде то и осећају, усљед чега се с почетка несвесно, а за тим свесно побуди у њима нека хладноћа и одвратност према родитељима. И једни и други се паште да одрже неку спољашњу везу, а међу тим унутарњи међусобни животни одношај им је давно већ поремећен. Какав ли ће уплив вршити таква и слична јој породица на своје млађе поколење? У сваком случају уплив ће тај бити рђав, а никако добар и благотворан!

Школа исто тако као и породица, већ по идеји својој треба да је носилица праве просвете и васпитачица поверене јој омладине. Освећено је начело да школа није само за то, да се у њој омладина обучава, него и да се васпитава. На супрот овоме позната нам је данашњим даном жалосна истина, да школе, а особито средње школе не одговарају васпитној цељи школе. Питомци тих школа излазе у живот с неразвијеном и слабом вољом, неспремни за животну борбу, без једрих и здравих идеала.

А шта да речемо за литературу? И она у већини случајева даје нам типове више негативног него позитивиог карактера. Литература је ставила себи у задатак, да васпитава друштво, износећи му на приказ порочне појаве приватног и друштвеног живота с том претпоставком, да ће читаоци бити у стању створити себи позитивне идеале, односећи се негативно према изнесеним порочним типовима приватног и друштвеног живота. Усљед тога и наилазимо скоро у свакој новој књизи и у сваком броју новина помодне погледе наших и страних писаца, у којима се хвале и преузносе најразновнснији идеали, почињући са анархизмом и комунизмом, па терајући тако даље и певајући славопоје декадеству, будизму, ничеанству и толстовштини. У њима се све исмејава и све одриче. Хришћански идеали личног, породичног, друштвеног и државног живота проглашују се за назадњаштво и сматрају се за особину људи ограничених и непросвећених.

Наведени негативни литературни идеали, који су намењени, да читаоци из њих створе за себе позитивне животне идеале, у самој ствари достижу своју циљ, и као отровно пиће опијају и трују данашњу омладину, залуђују јој разум, дивљаче јој срце и кваре јој вољу. Омладина се одушевљава негативним литературним идеалима и настоји да се њима као позитивним истинама руководи у животу. С тога не ћемо ни мало погрешити ако кажемо, да данашња литература, која носи на себи тип данашњих животних идеала, и својим упливом јако утиче на омладину — више руши него што зида, побуђује сумњу према свему што је свето и исмејава све оно, чиме би се омладина као добрим и ваљаним руковођем послужити могла при стварању и неговању погледа на свет и живот; литература дакле више разврћује своје читаоце него што их облагорођава и оплемењава.

Остаје нам још да се обазремо на утецај, којега врши на омладину религија, при стварању идеала. С жалошћу признати морамо, да је и у овом погледу више таковнх факата и околности које нас могу уплашити и ожалостити, него које би нас могле утешити и ободрити. Већ по својој суштини религија од увек има велико значење како у личном и породичном, тако исто и у друштвеном, народном и државном животу. На жалост данашња омладина, која се сматра да је образована и васпитана, већином је хладна и равнодушна према религији, те се односи према њој као с неком снисходљивошћу с висине и брижљиво избегава свако раз-

мишљање о религији, и о њезиним истинама и захтевима, живећи зар у убеђењу, да је то узалудно провођење времена. О религији говоре данас, као о некој појави ума људског док овај беше у повоју, а која сада, када се је ум људски развио и постао пунолетан, није позвана да га руководи, већ ваља да га остави да ходи за самовласним својим закључцима и својом увиђавношћу. Лицемерно одобравају оно чему нас религија учи, а то чине у оном убеђењу, у којем одрасли и разумнији снисходљиво попуштају лакомислености и лаковерности малолетне и наивне дечице. Наведени и у самој ствари негативни одношај према религији, који се по некада крије и под маском уважења према њој, манифестује се посвудно у литературу, у породици, у друштву и у школи. Није ли дакле јасно из до сада реченога, да религија у стварању идеала код омладине, заузима данашњим даном последње место? Није ли уједно из реченога и то јасно, да религија у таком стању, где и родитељи и васпитачи јавно и потајно раде противу ње, не може имати и нема онога васпитнога уплива на омладину, којега би у другим околностиа и приликама могла имати?

Омладина руководећи се примером својих старијих, настоји да се ослободи од религије и покушава да сама створи себи идеале. Но међу тим баш усљед тога и у њезиној средини почиње да делује процес расула и рушења, којега данас опажамо у породици, друштву и литератури.

Скоро у свима државама догађају се атентати на владаре и на одличне преставнике власти. Радничке демонстрације и страјкови у разним обртничким заводима, на дневноме су реду данашњим даном на целоме свету. Социјалистички и анархистички конгреси — свакидашње су новости. И све то бодро и живо, па често и симпатично прати омладина.

Атмосфера мисли, чуства и делања савременога човештва је препуњена начелима расула, обарања и уништавања. У тој атмосфери огњена светлост обасјава речи: „слобода мисли и чуствâ“, „слобода речи и дела.“ Те су речи идеали савременога човештва, које не ће и не може да увиди, да у основи тих идеала леже други идели који се лако разбукте у „самовољу,“ „право јачега“ и „vae victis!“

Занос којега проузрокују громке речи и звучне фразе, примамљиви чар самовоље у слободи речи и дела, тежња за напретком и господством разума — веома је привлачна атмосфера која окру-

жује савремене социјолошке раднике и којој не може да не подлегне велика већина данашње омладине, због чега је и налазимо на страни тих манитих идеала.

НАЦРТ
специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Наставак.)

IV. Основи српске граматике.

Смер: На основу читанке, индуктивним начином упознају се ученици са основним законима српског језика. — Настава у граматици није смер, него средство да се ученици науче правилно и чисто српски говорити.

I. и II. разред:

Ученици у овим разредима практичним начином упознају: просте основне реченице и у њима уче познавати речи, у речима слогове и гласове (писмена, слова); — упознају имена мушка и женска, род и број у именица, даље упознају придеве и глаголе. — Вежбају се у састављању реченица, усмено и писмено, употребљавању великих писмена и најобичнијих знакова застајања.

Свеколико ово градиво предузима се на часовима, одређеним за српско читање и писање, и тиме се полаже основ даљој настави у основама српске граматике.

III. и IV. разред

1. Задатак: Ученици индуктивним начином, на основу граматичког разчлањавања читалачких предмета упознају се: 1. са простом основном и раширеном реченицом и у овима са главним деловима говора и мењањем променљивих речи, — 2. у најглавнијим цртама упознају се даље са сложеним реченицама.

2. Наставно време: Седмично 1 получас непосредне, и 1 получас посредне наставе, свега недељно 2 получаса.

3. Средства наставна: а) Српска читанка за III, односно IV. разред и свешчица за вежбање у граматичној настави. — б) Спомоћна књига за учитеље: Српска граматика од Ј. Павловића.

4. Распоред наставног градива:

Септембар: 1. Понављање и упознавање просте основне реченице. 2. и 3. Разликовање подмета и прирока у реченици.

Октобар: 1. Разликовање имена на предметима. Имена мушка и женска, стварне именице. 2. Стварне и мислене именице. Род и број именица; реченице у једнини и множини. 3. Раширење реченица означењем подмета; разликовања особина на предметима. Придеви и род у придева. 4. Раширење реченица предметом и придавним додатком (датив) прироку.

Новембар: 1. Раширење реченица додацима прирочним одређењем места и времена. 2. Раширење реченица одређењем начина и узрока. 3. Распознавање броја на предметима. Бројно означење, основни и редни бројеви. 4. Распознавање радња на предметима. Глаголи и радње у садашњем времену. Упознавање личних заменица.

Децембар: 1. Радње у прошлом и будућем времену. Упознавање личних заменица. 2. Заповедни и погодбени начин. 3. Реченице потврдне и одречне; упитне и заповедне.

Јануар: Понављање и утврђење свршеног градива.

Фебруар: 1. Мењање именица; разпознавање падежа на питања у једнини и множини. 2. Мењање именица мушког рода. 3. Мењање именица женског и 4. средњег рода.

Март: 1. Одређени и неодређени придеви и мењање истих. 2. Упоређивање придева 3. Понављање личних и упознавање повратних и присвојних заменица. Род и број заменица. 4. Показне, упитне и неодређене заменице.

Примедба: Код заменица довољно је да их деца науче само познавати, без падежа.

Април: 1. Упознавање прилога. 2. Упознавање предлога. 3. Упознавање сложених реченица и веза.

Мај: 1. и 2. Главне, споредне, одвисне реченице. Упознавање веза и односних заменица. 3. и 4. Неодвисне сложене реченице. (Спојене и супротне).

Јуни: Понављање и утврђење свршеног градива.

5. *Наставни поступак*: а) Правила граматична индуктивним начином изводе ученици из подесних реченица, народних пословица или стихова из народних песама, које су језгровите садржине, а лепе по облику, те уједно примерене дечијем разумевању. — Наставни облик јесте хевристичан и иде се свагда са примера на правило.

б) Ученици марљиво вежбају се у анализовању штива у читанкама, са којим градивом по себи се разуме — ваља да су се деца већ унапред упознала. — На часовима посредне наставе осим тога ученици се самостално вежбају у стварању облика на основу познатих им закона језика.

V. и VI. разред.

1. *Задатак:* Понављање, утврђење, сређивање и проширивање свршеног градива у нижим разредима — Вежбање ученика у састављању писмених састава, који се у грађанском животу најчешће употребљавају.

2. *Наставно време*: Недељно 1 получас непосредне и 1 получас посредне наставе, недељно свега 2 получаса.

3. *Средства наставна*: Српска читанка за V. и VI. разред, свешчица за вежбање у граматичкој настави, и Српска граматика од Ј. Павловића. Панчево.

4. *Распоред наставног градива*:

Септембар: 1. Склоп језика, речи и реченице. 2. О гласовима српског језика. 3. Рачунски извод (конте).

Октобар: 1. Врсте речи. 2. Именице. 3. Промена именица мушког рода. 4. Признаница.

Новембар: 1. Промена именица женског рода. 2. Промена именица средњег рода. 3. Промена заменица без рода. 4. Пријемница.

Децембар: 1. Промена заменица са родом. 2. Промена придева неодређених. 3. Промена одређених придева.

Јануар: 1. Поређење придева. 2. Бројеви.

Фебруар: 1. Глаголи и подела глагола по правцу и трајању радње. 2. Глаголска времена и начини; глаголски придеви и прилози. 3. Шест врста глаголских. 4. Обвезница.

Март: 1. Мењање глагола прве врсте 2. Мењање глагола друге и треће врсте 3. Мењање глагола четврте, пете и шесте врсте. 4. Уговор.

Април: 1. Реченице просте и сложене. 2. Главни и споредни делови простих реченица. 3. Сведоџба.

Мај: 1. Споредни делови простих реченица. Прилози и предлози. 2. Одвисне сложене реченице. Везе. 3. Независне сложеие реченице. Везе. 4 Молбеница.

5. Наставни поступак: а) При настави у српској граматици наставни поступак је онај исти, као и у III. и IV. разреду. б) Код писмених састава: 1. Учитељ на заданим узорцима развија главна својства и делове дотичног састава. 2. Ученици по претходном упутству вежбају се у састављању односних писмених саставака.

III. Мађарски језик.

Смер: У краљевини Угарској у смислу 18. зак. чл. од 1879. год. у свима немађарским основним школама као наставни предмет учи се и мађарски језик са тим смером, да ученици према своме добу и приликама у којима живе, науче мађарски говорити.

А) Учење мађарског језика уз очигледну наставу.

I. и II. разред.

1. Задатак: Ученици I. разреда уче мађарски именовати ствари, што се у школи и најближој им околини налазе, и вежбају се, да могу мисли своје у најпростијим реченицама мађарски исказати, — ученици II. разреда пак упознају се са називима и особинама познатих предмета и са различитим радњама, те се тако вежбају у говору мађарског језика, да могу на стављена им питања у простим реченицама мађарски одговарати.

2. Наставно време: Седмично 2 получаса непосредне наставе.

3. Средства наставна су: Осим слика за очигледну наставу по могућству ствари и предмети из природе. — Спомоћна књига за учитеље: Руководство учењу мађарског језика у српским народним школама од В. Гроа. I. део.

4. Распоред наставног градива:

Септембар: 1.—3. Разговор о школи и школским училима. (по л. 1.) 4.—6. Разговор о школи и њеним деловима. (по л. 2.)

Октобар: 1.—4. Број учила и намештаја у школи. (по л 3.) 5.—8. Разговор о оделу. (по л. 4.)

Новембар: 1.—4. Разговор о градиву различних предмета (по л. 5.) 5.—8. Разговор о бојама предмета. (по л. 6.)

Децембар: 1.—3. Разговор о особинама предмета (по л. 7.) 4.—6. Разговор о особинама предмета (по л. 8.).

Јануар: Понављање и утврђење свршеног градива.

Фебруар: 1.—4. Разговор о телу човечијем (по л. 11.). 5.—8. Разговор о телу човечијем (по л. 12.)

Март: 1.—3. Описивање и разговор о деловима књиге (по л. 14.). 4.—6. Табла и таблица (по л 17.). 7. и 8. Сто и столица (по л. 15.).

Април: 1.—3. Разговор о редним бројевима (по л. 18.). 4.—6. Разговор о радњама људским (по л. 20.).

Мај: 1.—4. Разговор о радњама људским (по л. 21. и 22.). 5.—8. Разговор о радњама људским (по л. 23. и 24.).

Јуни: Понављање и утврђење свршеног градива.

5. *Наставни поступак*: Ученици вежбају се да из речи, што сваки пут науче и понове, састављају мађарске реченице, и да на мађарска питања учитељева мађарски одговарају у потпуним реченицама

Учитељ ваља да се слободно служи наведеном спомоћном књигом, те према приликама наших школа сâм да изради посебни наставни план за сваки час наставни, пошто у том погледу наведена књига не удовољава свим захтевима и потребама наших основних школа.

У неподељеној основној школи разговор мађарски уз очигледну наставу води се са ученицима II. разреда, а ученици I. разреда пазе у слушају кад учитељ обучава ученике II. разреда у мађарском језику.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.

Нашу слабу педагошку књижевност гледе обуке у науци вере, обогати нам впреч. госп. Ј. Борота са своја два делца, која је у последње доба издао. Летошње му дело: „Шта нам прича Библија“ — градивом је тако подесно, одмерено; језиком тако просто и деци схватљиво; диспозицијом — у опште речено — тако срећено, да се заиста свакој школи најтоплије препоручити може. Дотична књижица за наставнике I-вог и II-гог разреда као спомоћна књига од неоцењиве је вредности. Врло и врло многи учитељи, не могав да нађу ону унутарњу везу између прича два завета, досљедно томе стари завет за излишан сматрају, те га и не предају у својим школама. Са овом књижицом све се то избећи може, јер сваки предавач у њојзи аријаднин конопац налази, који га при истоме испитивању руководи и диспозицију градива веронауке у дотичним разредима опредељује.

Деци старијих разреда пак слободно се може она као ручна књига дати, јер усљед пријемљивости стила и усљед већ ученог

градива у нижа три разреда — са свим ће добро доћи деци оно дедуктивно понављање по дотичној књизи. Деца ће и без тумачења учитеља са свим разумети, јер градиво знају од пређе и јер је сасма по њиховом језику писано. Тим пре је добро дошла овој деци у руке, што школа, усљед многог новог градива у дотичним разредима, није у стању градиво пређашњих година систематично понављати. А од какве је важности понављање као утврђивање, распоређивање знанога — то сваки наставник врло добро зна.

Но да би ова књижица жељеној сврси још потпуније одговорити могла, ваљало би оно градиво из VIII. одсека: о Исусу Христу од 12 година, о доласку му у цркву — и у опште о детињству му и божанском развићу му све до 30-те године у засебном, IX-ом одсеку преставити. За тим сљедујуће догађаје пак: о св. крштењу у X-том одсеку предочити. Тако би деци цео ток градива још схватљивији био а преглед и унутарња веза такође много потпунија.

Друго делце г. писца: Катихизис за малу децу — такође носи на себи печат размишљености и тактичности. Човек читајући то дело, чисто ужива у оној одмерености, разговетности. Сваки ти став са онолико речи колико баш треба потпуно расветљује дотично градиво. Речју, богословски никад бољи учебник да се не састави, тако је садржином стручно, начином постепено изведен. Али с обзиром на жељену сврху гледе развића детета — дакле са педагошког обзира — није баш потпуно синтетично. Ја тако мислим, да је боље — а радећи у пракси и уверих се — да је деци више сходно од појма цркве поћи. Оно и то је истина, да је и начин г. писца постепеност: што полази од онога, што је у руци т. ј. „шта је катихизис.“ Но тај полазак ваља оставити учитељу, а писац — био то који било и ма при ком делу — нека постепеност тражи у концентрисању већ стеченог дечјег знања и смеру нове обуке. Ја н. пр. израз „Катихизис“ и не употребљавам никад у мојој школи, већ: Наука вере. Онај први назив — као што и впреч. госп. Борота вели — скројен је од начина учења, те зашто га онда и употребити, кад нам при тумачењу деци тешкоће чини. По томе дакле, ако је речено делце школској деци као учебник намењено и то намењено деци оног доба, када се исто градиво по смислу данашњег специјалног наставног плана и учи (т. ј. IV. разред), онда би — мислим — много боље било, као што мало пре рекох, од појма цркве поћи и то, рецимо на сљедећи начин: Куда идемо

недељом и празником Богу се молити? — Ко је основао св. цркву? — После Господа Исуса, које учио људе св. писму? — Који се дан основала прва Христова црква? — Је су ли св. Апостоли баш само проповедали, кад су по свету ишли? — Па како се зову те прве владике и ти први свештеници? — А шта су ти св. Оци радили на том сабору? — (уредили црквене ствари и укратко нам саставили све оно, како треба ми да верујемо). Па за то баш, како се зове та кратка наука што су нам св. Оци саставили? — У колико су тачака саставили они тај Символ Вере? — На сва ова питања одговорити, деца већ знају обуком III-ћега разреда, те ће им лако бити. Поред те лакоће, оваковим сређивањем дотичног градива, утемељиће се и расветлиће им се знано, а и биће уједно врло добра асоцијација за идуће, ново градиво.

Она диспозиција, да се вери из символа вере —. љубави из десет заповеди —, а нади хришћанској из молитве Господње учимо, јесте врло добра замисао госп. писца.*) Учење деце у томе правцу, неговање будућих чланова верске нам заједнице на такови начин — врло је целисходно. Само кад већ на тај начин иставимо специјално градиво на питања и одговоре, онда према томе и цео методични поступак морамо истакнути, те особито код заповеди и молитве Господње (јер се код Символа вере то и само манифестује) ваља — тако рећи — очигледно да преставимо деци то учење, те их и убедимо о претпоставци нам. У заповеди н. пр. преставимо посепце у онаким кратким, језгровитим реченицама љубав према Богу и ближњем свом. У молитви Господњој пак, при прошењима, оличимо нашу молбу, те по томе и тврду наду у Бога, јер дете само не може, а и незна још у томе добу силогизирајући до тога закључка да дође.

Још неког новитета има у овоме делцу а то је, да нема у њему славенскога текста.**) Претпостављајући код свакога предавача науке вере савесност, овај поступак госп. писца не може се за рђав узети, јер не буни, не расејава дете са питатима оригиналног текста. Овако су ум и мишљење ученика мирнији, јаснији, те по томе преглед и асоцијација престава и мисли много чвршћи. Однос и напомена славенскога текста нека се усмено чини а то нека је предавачев посао приликом обуке.

П. Т.

---

*) Ово је изложено било и у досадањим Катихизисима. Ур.

**) С овим се из многих разлога не слажемо. Ур.

ДОПИС.

У Вел. Кикинди априла 1901.

Збор учитеља српских Вел.-Кикиндског протопресвитерата. — Српски учит. збор Вел.-Кикиндског среза одржан је на светлу среду у Јозепову. Овај збор је мање посећен него досадашњи зборови овога учитељскога среза. Али посета овака није била због немарности учитеља, него што је и у очи тога дана и баш на сам тај дан било ружно време, а и што место Јозепово нема жељезничке везе, да би се за један дан могло и отићи и доћи из даљих крајева, те су неки учитељи одсуствовали, али су зато своја одсуства извинили. У заказано време одосмо сви искупљени у храм Божији на призивање св. Духа. Морам признати да нас је све изненадила чистота и уредност, коју видесмо и око храма и у храму Бижијем, што на част служи онима који о томе бригу воде. На призивању св. Духа осим учитеља било је још врло много света искупљено, да чује лепо појање вештих певача, а и да види и позна сада први пут у њиховом месту у тако великом броју искупљене срп. нар. учитеље. По свршетку призивања одосмо сви у школу. Јозепово је село, али има тако лепо уређену школу, да би се и нека повећа места и варошице на њега угледати могле. И школа је била пуна радознала света, но више непозваних — одраслије деце, који кад чуше о чему се ту говори, мало по мало па се разиђоше.

Пре почетка самога збора, одбор је држао седницу, у којој је претресао поднесене писмене радње за овај збор. После доста дугог саветовања одборовог уђе председник у скупштинску дворану, поздрави искупљене чланове збора добродошлицом и отвори седницу. Пре него што се прешло на дневни ред, председник извештава збор, да је приликом смрти незаборављеног српског сина, једног правог родољуба Др. Св. Милетића у име српског учитељског збора изјавио саучешће сину великог покојника за превеликим губитком српским, и моли збор да ово на знање узме и поступак његов одобри. Збор једногласно одобрава поступак председникових и устајањем кличе: „Слава Милетићу!“ После тога члан Љ. Лотић извештава збор, да је своју расправу „О уџбеницима,“ коју је на прошлом збору у Врањеву читао, дао отштампати и подноси један примерак збору, — узима се на знање Председник позива збор да приступи раду и моли члана Св. Бајића да прочита „Нацрт правила за основне школ. књижнице.“ Члан Светозар Бајић прочита прву и другу тачку правила и већ код ових тачака развила се подужа дебата, која је много времена одузела, те се мораде читање тога нацрта скинути с дневнога реда, те предати пододбору једном, који ће та правила проучити и образложен предлог идућој скупштини поднети. У пододбор тај бирају се: Милош Бандић и Љубомир Лотић учитељи Кикиндски.

С овим у свези поново је решено, да свакн предавач своју расправу има на 14 дана пре одржања скупштине председнику збора поднети, да би се свака расправа у сталном одбору претрести могла, односно да се расправе поделе међу чланове одбора и ови да своја мишљења у одбору означе, те да после може одбор за сваку расправу свој предлог скупштини поднети; тим

ничином би скупштина могла лакше и брже посао свој обављати. После тога прочитао је перовођа Милан Моцић расправу гђце Наталије Лујановићеве учитељице Вел.-Кикиндске: „О женским ручним радовима у основној школи“; пошто ју она није могла читати због вратобоље. Расправа та је с много пажње и врло лепо написана. Сама ствар је до најмањих ситница простудирана и лепо систематски по могућности дечијег схватања по разредима распоређена У расправи се предлаже да се ручни рад почне већ у I. разреду. Овај предлог је изазвао међу учитељицама живу дебату, напослетку је решено, да се ручни рад само у оним првим разредима предузима, који су за себе у једној дворани са једном учитељском снагом. Расправа је примљена и писцу се изриче признање. — За тим председник позива члана Миту Васића учитеља Врањевачког да држи предавање из виноградарства. Члан Мита Васић није спремио писмену радњу, него је своје предавање држао по белешкама, које је белешке он правио на основу свога практичног искуства. Предавање је с пажњом саслушано, особито су се много интересовали присутни грађани Врло добра замисао је то, да се на учитељским зборовима држе предавања из привредних грана. После овога држао је практично предавање из рачуна бр. 12 г. Ђ. Кнежевић учитељ Вел.-Кикиндски. Ј. Кнежевић је радио рачун *на рачунаљци, коју је он по своме досадашњем искуству удесио.* На његово предавање је било доста примедаба од стране чланова збора, напослетку збор решава, да његова рачуница може послужити као помоћно средство при обучавању у рачуну; предавање збор прима. — За тим је члан г. Гавра Поповић учитељ Јозеповачки држао практично предавање из српског језика и то „проста и разграната реченица“ у III. разреду основне школе. Г. Поповић је своје предавање с много пажње израдио и збор му је рад примио и на труду захвалност изрекао.

После овога било је још неких предлога као: да се сви зборски записничи шаљу и другим зборовима, те тако узајамно упознају са свима радовима постојећих зборова; даље је примљен предлог да је сваки учитељ дужан купити штампано предавање, које збор прими. Ово је лепо што је збор примио само хоће ли се моћи оваки закључак и извршити? Примљен је и предлог да се сви учитељски зборови споразумно обрате представком на црквени сабор, да у будуће у основним школама свештеници предају науку вере.

После тога председник позива збор да одреди време и место идућем састанку, на што је решено да се идући сремски учитељски збор одржи 5. (18.) септембра у Меленци. — На овом збору ће држати Стеван Жупански учитељ Меленачки предавање „О декламовању“ у народној школи; Олга Думићева учитељица Меленачка држаће предавање о десетичним разломцима; Јелена Белеслијина учитељица Т. Хиђошка говориће „Шта би могла учитељица урадити за народно унапређење“; Ника Николајевић учитељ Мокрински говориће „О задаћи васпитања.“ Даље ће се позвати Милош Бандић учитељ Вел.-Кикиндски да говори „О школским вртовима,“ — Милан Ћосић учитељ Т. Бечејски „О школском надзору.“ На предлог председника изабрани су да да оверове записник: гђа Ј. Влаховић, Љ. Лотић и М. Рацков учит. Кикиндски.

За тим председник распушта збор.

НЕКРОЛОГ.

† **Јован Максимовић** учитељ у Чакову преселио се у вечност после дугог боловања 11. маја т. г. у 32. години живота.

† **Даринка Нинковић рођ. Ковачевић** учитељица у Мокрину после дужег боловања преминула је 15. маја т. г. у 33. години живота а 15. учитељичког рада.

† **Софија Терзин рођ. Лунг** мати честитих српских учитеља Павла, Ђорђа и Лазара Терзина преселила се у вечност 3. маја т. г. у 53. години живота код свога сина Павла у Ади.

Мир праху њиховом! Вечан им спомен!

БЕЛЕШКЕ.

Испити за учитељско оспособљење у сомборским учитељским школама започели су у понедеоник 14. маја т. г. и трајали су пет дана. Тих дана обављен је писмени део ових испита. Усмени део пак отпочеће 4. (17.) јунија, а 17. (30.) обавиће се проглашење оспособљених за учитељско звање. — Испит зрелости у пакрачкој мушкој учитељској школи започео је у четвртак 24. маја, а за тим ће се одржати испит зрелости и у горњо-карловачкој женској школи. — На испитима за оспособљење у сомборским учитељским школама председаваће изасланик и члан високославног Школског Савета високопречасни господин протопрезвитер Јован Борота — На испитима зрелости у Пакрацу и Горњем Карловцу председаваће пр. главни школски референт Н. Ђ. Вукићевић.

Постављење. Досадашњи министар просвете у краљевини Србији г. Павле Маринковић захвалио се на својем звању и достојанству и на његово место постављен је краљевским указом г. Љубомир Ковачевић професор Велике Школе.

Дан св. Кирила и Методија, 11. маја, у који света православна црква држи успомену светих просветитеља славенских Кирила и Методија, прослављен је свечано у Русији. У Петрограду је одржано свечано Богослужење по наредби митрополита Антонија у Казанском сабору, где су искупљени били сви ученици и ученице из свију школа Петроградских. После свете литургије одслужен је молебен светитељима, на којем су сви присутни ученици појали.

Молимо дужнике, да нам дугове намирити изволе.

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.

Бр. 6. и 7. Год. XXXIII.

Школски Лист.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шаљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору, Јуни и Јули 1901. године.

ШКОЛА ПОД УТИЦАЈЕМ РАЦИОНАЛИЗМА.*

Свештеник Радослав М. Грујић.

Од друге половине прошлога века отпочело је необично живо и свестрано интересовање школом, те се теорија педагогике убрзо на све стране обрађивала. Тај интерес школом и педагогиком исто је тако жив, силан и данас, као и у оно доба. То нам јасно сведочи огромна новија педагошка литература, која се силно труди да даде здрав и сигуран правац школи у вршењу њене узвишене мисије. А уз то свуда скоро, а нарочито у западним земљама, жртвују се на школске потребе све веће и веће суме, о каковима пређе нигде се чуло није. А да ли тој ревности, живом интересу и жртвовању силâ и средстава одговара и успех, — то је друго питање, на које безусловно позитивно одговорити не можемо. Тешко да је икад толико се жалило на непослушност и разузданост младежи, као што је то свуда већ у данашње време. Па и ако до душе узрок те жалосне појаве пре свега налази се у слабој дисциплини породицâ и у моралним приликама самога друштва, ипак изгледа, да васпитни утицај школе не даје довољног и онаковог протуделовања, каковог смо у интересу друштвеног добра дужни желети и с правом очекивати. У опће пак може се рећи, да у самом рачунању лежи погрешка, која касније у резултатима даје о себи знати, често с тешким последицама.[1]) Ну живо кретање на педагошком пољу у данашње време стоји у свези са оним покретом у том правцу из друге половине прошлога века.

* По Dr. Chr. E. Luthardt-y, Apologie des Christenthums св. IV. издање 1892. и другима.

[1]) Већ пре 3/4 столећа дивно је о томе судио Harms у свом делу Pastoraltheologie (Kiel 1834.) св. III. стр. 100. а у новије доба читаћемо доста о томе на страницама делâ скоро свих озбиљних педагошких и социалних раденика.

С тога ћемо прво разгледати тај покрет, како је он отпочео у реформатским покушајима тога времена и какав му је за тим утицај на данашње време.

Главни импулс необично живом интересовању свију педагогиком дао је Русо у прошлом столећу својим „Емилом.“ Из Француске је прешло у Немачку где га је даље развијао нарочито Базедов, а за тим утецај његов раширио се свуда све до данас.

Основом образовања у протестанској народној школи у Немачкој био је Лутеров катихизис, а главни предмети у вишим мушким школама били су стари језици. Други предмети, наиме реални, беху слабо предузимани. Мисао, на којој се оснивала сва та предавачка система, састојала се у томе, што основа свега нашег образовања има историјски карактер. А историјским изворима нашег религиозно-духовног образовања беху хришћанство и антички свет. Дакле, еванђеље и стари језици — ето то беше гесло старе школске системе.[2])

Касније, с разних страна јављала се тежња за преобразовањем школâ, а при том особито се стараху да чим више реалне науке у школу уведу. Уз то почели су и већу пажњу обраћати на здрави телесни развитак младежи.[3]) У опће од XVII. века реализам је све већма и већма истицао се, а у XVIII. веку беху већ основане и реалне школе, од којих прва би основана у Хали 1739. године.[4]) Ну тек Русо даде тим реалистичним мислима и тежњама привлачан израз и ванредан утицај.[5])

Познато је, како је Шилер, у свом младићском одушевљењу хвалио га као мислиоца, „који је од хришћанина начинио човека.“ Гете је назвао „Емила“ природним еванђељем васпитања, а Кант,

---

[2]) Види у Luther-a, An die Rathsherren aller. Städte deutshes Landes, dass sie christliche Schulen aufrichten und halten sollen 1524. год. (Sämmtl. Werke. Erl. Ausg. Bd. 22.) стр. 182.

[3]) Овамо спадају нарочито: Комениус или Амос Коменски автор знаменитог Orbis pictus, који се појавио око 1657. године (а 1659. год. већ у 2-гом издању); Лок, чије су „Мисли о васпитању деце“ покренуле опћу пажњу (издане 1693. год.) и силно утицале на васпитни рад; његова је девиза била: Mens sana in corpore sano; Франке у Хали, у чијим школама особито силно истицао се реалистички елеменат.

[4]) О том развитку види опширно у Raumer, — Gesch. der Pädagogik, св. II. стр. 46. и даље; те у Baur, — Grundzüge der Erziehungslehre (3 Aufl. Giessen 1876) стр. 69. и даље; па у Povjesti Pedagogike Dr. M. Štiglića, Basaričeka и нашег Милићевића.

[5]) О Русоу види у свим у 4 прим. споменутим делима. Затим у Müller. — J. J. Rousseau, der pädagogische Irrstern unsser Zeit und die christl. Erziehungsaufgabe. Ein Vortrag“ (Ham. 1875); Splittgerber, „Die moderne widerchristliche Pägagogik nach ihren Bahnbrechern Rousseau und Basedow“ (Leipzig 1878). чланак Хаубера о Русоу у Шмитовој Енциклопедији педагогике. А осим тога нарочито у Шлосеровој Историји XVIII-ог века (4 изд. Хајделберг 1853.). св. II. стр. 437. и даље.

тај човек ненарушивог реда у животу, прекинуо је шта више своје регуларне шетње, да би прочитао „Емила.“ Књига та изазвала је читаву револуцију у назорима.

А у чему се налазила сила тога утицаја?

Оставићемо овде на страну морални живот Русоа, који би га могао пре свим другим учинити, но никако не реформатором системе васпитања. Занимаћемо се овом приликом само његовим идејама. Он је прешао педагогици од социалне политике. Академија у Дижону расписала је награду за расправу питања: да ли су успеси у вештини и науци користили поправљању морала? Русо је одговорио на то питање 1750. год. негирајући, и добио је награду. Висина образовања, доказивао је он, свагда је уз знатно опадање морала. То доказује историја Грчке, Рима и Француске. Образовање даје само спољашњи изглед врлини, али саме врлине губе се према томе, како се над хоризонтом диже сунце просвете. Изречени факат истинит је, али објашнење његово можно је. Вештине и науке саме по себи не чине покваренost, већ злоупотреба њих. То му је већ Лесинг приметио. Иначе би варварство било благословом, а незнање — спасењем људи. Није тешко схватити, како је Русо дошао до тог свог парадокса. Образовање тога доба беше грозно и у опће распуштено, те је у многом ишло на руку прикривању неморалности. С тога не без основа могло се спасење видети само у удаљености од те лажне културе и у повраћању чистој првобитној природи. То је и постало девизом Русоа. Природно стање по њему јесте рај; првородни грех састојао се наиме у томе, што су људи изашли из тог стања. У том се и састоји извор свих друштвених зала, а пре свега оних зала, који су узрок неједнакости међу људима. Ту мисао развијао је Русо у другој својој расправи. То беше нов задатак за расписану награду дижонске академије, који је он такође обрађивао и гласио је: „Узроци неједнакости међу људима“ (1754.) природно стање људи он слика онако, како му се оно представљало и то, по његовом властитом признању, независно од свих факата историје т. ј. као машту. Људи у том стању, по његовом сликању, живели су као животиње, састајали се кад им се свидело, па се исто тако опет по вољи лако и растављали. За брак нису знали; децу су хранили док је то било нужно; кад су деца сама себи могла набављати храну, она се удаљаваху од родитеља. „Није дуго трајало, те мати и дете не знађаху више једно друго.“ О оцу није могло бити

ни речи, а о васпитању још мање. То животињско стање Русо назива временом невиности; тада су људи били срећни, срце њихово било је мирно, и телом они беху здрави; на жалост, тежња савршенству лишила их је те среће.

Није потребе да критички разгледамо ту чудовишну теорију, доста ће бити само подсетити на ону ироничку критику Волтерову о тој гадној теорији коју је у свом писму од 1755. год. овако изложио: „Никада још нико није тражио тако много ума, — писао је он Русоу, — за то, да би нас начинио животињама. Прочитавши вашу књигу, хтело би ми се пустити четвороношке и потрчати тако. Али пошто већ више од шестдесет година немам такову навику, то на жалост осећам, да је за мене већ немогуће опет се повратити тој навици и ја остављам тај природни начин хода другима, који су га достојнији него ли и ви и ја.“

А ако је то природно стање рај прошлога, то је оно такође и идеал будућега, и наша задаћа састојала би се у том, да по њему, у колико је могуће преобразујемо садашњост. Како је Русо гледао на друштво и грађански ред, те како га је хтео преобразовати, — то нас се овом приликом не тиче. Наше питање овом приликом ограничује се применом те теорије к васпитању. Од старијег поколења не може се већ почети. Требало би прерадити ново поколење, у ком би ти идеали могли наћи себи остварење. С тога је он и давао такав значај васпитању. Његова педагошка начела помажу његовим политичким. -- Тога се гледишта држи П. Милер у својим лекцијама о Русоу, а Раумер назива хипотезу Русоа о доброти човечје природе „основном заблудом“ његове педагогике.[6]) Свој „Друштвени договор“ и свога „Емила“ он је саставио и издао у једно време (1762.) Тиме је у педагогику проникла политичка тенденција и траје у њој још и данас, а мора се признати, да није на добро. Пређашња педагогика није о томе ништа знала.

---

[6]) Raumer, — ibidem стр. 194. „Основни принцип моралности — вели Русо у свом писму архиепископу паришком (Oeuvres св. XI. стр. 18.) на ком сам ја градио аргументацију у свим мојим делима, и који сам ја развијао са свемогућом јасношћу у „Емилу,“ састоји у том, да је човек од природе биће добро, воли правду и ред, те да у човечјем срцу не живи никаква првородна покваренoст.“ Коначни свој суд о Русоу изнео је Раумер овако: „окружен већ у гнилење прешлом цивилизацијом, тај мизантроп налазио је много поучнога већ у простом одбацивању обичнога. Али злоба не може проникнути у суштину истине, као што не може ни утицати на најдубљу основу покварености. То може само љубав, она једина и може извидати ране покварености. Русо постаје саблазњивим, када највештијим начином меша истину с лажју, спасоносно са штетним, тако

У практици васпитања Русо је био несрећан; тим смелији био је он у теорији. Његов „Емил“ није учебник педагогике; пре би га могли назвати педагошким романом. У тој књизи он слика васпитање младића од рођења до свадбе и до рођења првога детета, а затим још васпитање Софије, девојке, којом се он имао оженити. Све то пропраћа се суђењима, у којима се истина и лаж спајају у шареној мешавини.

Основни принцип његов састоји се у тражењу васпитања, сходног с природом. Ну каква је то природа, у којој он види спасење човештва, а пре свега младежи? То није она виша природа човекова, која нас ставља у одношај са вишим светом, у ком су крајње основе и сврхе нашег бића; већ природа чуствена у којој леже основе нашег чуственог бића и свезе са овим земаљским светом. На тај начин његова теорија васпитања води само обради те чуствене стране нашег бића, а не развитку виших страна. Он са особитом љубављу трактује о телесном васпитању и телесном развитку, кога прати од првог дана детињства. Између осталог он особитом енергијом саветује матерама да врше свету дужност своју, да саме ране децу, а не да их дају дојиљама. Последица тога беше, да његове идеје посташе своје врсте мода, која се разви до кокетства, тако да су многе знатне младе жене, полазећи у друштва, носиле за собом у дивним колевкама своју одојчад, да би и тамо занимале се испуњавањем своје материнске дужности. Моде се мењају па се то догодило и са овом модном теоријом, и данас, као што је то особито ушло у обичај у Паризу, имућније матере одправљају децу своју дојиљама на село, где она у врло великом броју и умиру. — За даљи развитак детета Русо захтева слободно кретање и напрезање свих сила, да у свежем ваздуху и свежој води очврсне, а зато су нужна још и широка пространа одела и т. д. једном речју, он води оправдану борбу против силне и лажне изнежености и педантичне затегнутости пређашњег времена. Отуд

да само пажљиви, строго критички читалац може у њега оделити добро од зла“ (ibidem стр. 288.) Баур у споменотом делу на стр. 78 вели: „Русо под захтевима човечје природе схвата обично само суму чуствених потреба егоистички изолираног субјекта и с великом неправдом у том смислу тврди да је човек од природе добар, хипотеза, која је више него и једна спасла педагошку теорију.“ А односно робинзонске простоте потреба, коју захтева Русо вели Баур следеће: „У том одношају слабости теорије Русовљеве не могуће је лепше и боље карактерисати до ли речима Фихтеа: „...Он слади чуственост, место да би снажио разум. Најпосле у Русоа овлађује, сходно његовом схватању о сагласности с природом, при одређивању предмета за предавање, брига о чисто материјалној користи.“

је изашла корисна реакција у делу васпитања младежи, и ми сви користисмо се њезиним плодовима. Ну било би увеличавање казати заједно са Дистервегом, да је Русо први прогласио права деце. Где је дело васпитања било здраво и природно, тамо је непрестано остваривано и оно, што беше истинитог у захтевима Русовљевим. Но, на жалост, он је захтевао то с протуисторијским увеличавањем.

Карактеристично је већ то, да је Емил био сиротан. Он није имао ни оца, ни матере, он се није налазио ни у каковој свези са друштвом, био је у опће личност одељена од свега, а дошао је у руке једног васпитача само тога ради, да буде васпитан у својству нормалног човека. Отуд се одмах јасно види, да је све то чисто вештачка апстракција. То је она апстракција у правцу века рационалистичке просвете, која отуђује посебну личност од окружавајућег је друштва и историје, у којој она живи. Али у истини нико не живи тако изолированим животом, нити је ико дужан живети тако. Русо измишља своје врсте Робинзона Крузо, а у сред цивилизованог света; разлика је само у том, што овај нема потребе да се облачи у зверије коже и лишава свих угодности културе.

У свези с тим, Русо га за тим изолира и од историјских одношаја духовног живота. Он до душе потпуно оправдано устаје против умног умарања и превеликог узбуђивања младежи на рачун телесног и духовног здравља и свежине. Штетност тог превеликог узбуђивања осетио је он на самом себи, јер је још као деран са оцем својим проводио читаве ноћи у читању романâ, и тиме до неприродности узбудио своју фантазију. Али одмах затим, од своје стране, он пада у неразумно преувеличавање, када захтева да Емил до дванаесте године не зна, шта је то књига не говорећи о том, да је он већ до то доба дужан био научити читати. Овде се истиче онај принцип изолирања посебне личности од историјских свеза, у којима она живи, а у поменутом случају баш од оне духовне образованости, која се врши средством литературе. „Штетност лажног образовања Русо је хтео излечити одстрањивањем сваког образовања.“

Истим начином, човек кога уобразио себи беше Русо слободан је потпуно и од ваке свезе с религиозним предањем. До самог ступања у брак Емил ништа незна о Богу. Он је до душе већ раније посматрао чуда, али у њима је видоо само природу. Дивота сунчаног изласка служила му је само као повод вежбању у природној науци. Односно таковог лишења свих религиозних

знања мора се признати потпуно неприродна природа. А у свему томе видимо први основ рационалистичког гледишта: одлучење личности од друштва, коме она припада, из самих недара породице, да би је тако тобоже поставили на властите ноге.

Уједно с тим у свези је и друго њихово основно држање, а наиме одрицање првородног греха, с тога, што то није ништа друго, до ли одлучење од моралног својства човечјег рода. Русо почиње свога Емила речима: „Из руку Творца излази све дивно; у рукама људи све се квари.“ Дакле, добар од природе дужан је човек, у колико је могуће, одлучити се од опћења с другим људима, да се не би покварио. Као дакле да сви пороци и заблуде долазе само с поља. Да из срца излазе зле мисли, о томе он ништа не зна, а међу тим он би то врло добро могао дознати из свог властитог живота. Ако је човек по природи добар, то би се и морал морао развијати такођер чисто природним путем. Из природне самољубави развијају се сви племенити нагони човечјега срца. „Зар природна самољубав“ — вели савојски викар у „Емилу“ — „не сили поштовати онога, који нас штити, и љубити онога, који нам жели добра?“ То значи оснивати морал на егоистичком рачунању, што сведочи о врло сумњивом моралу. А томе одговара и религија Русовљева. Своје религиозне мисли изложио је он у исповедању вере савојског викара. То је знаменити одељак његова Емила, и тамо ћемо наћи дивних посебних места, разбацане трагове пређашњих утисака. Но у целом тамо се проповеда само природна религија, не религија примирења и избавлења, не позитивна религија историјског хришћанства, већ продукт властитих мисли, до ког се дошло путем просте апстракције. Таковом религијом могло би се задовољити само у том случају, ако не би признавали греха. Ту дакле имамо већ други принцип рационализма не признавање греха.

Најпосле, ако се сав живот ограничава природом, то сходно тој главној тачци тога гледишта све се расматра према томе, да ли можемо и у колико можемо користити се њоме у свом свакидашњем животу. Ако се идеал састоји у томе, да се буде своје врсте Робинзоном Крузо у човечјем друштву, то тада морамо бити спремљени на самопомагање себе у свим приликама. Главна дакле тачка гледишта при суђењу о предметима образовања, састоји се у одређењу њихове корисности. И баш та страна Русовљеве педагогике разрађена је била његовим наследницима у Немачкој.

Ми се задржасмо на расматрању Русовљеве системе нешто дуже, можда и предуго. Но његов утицај шири се и данас, те она безобзирност, с којом се он изражава, јасно нам показује у себи последице оног основног гледишта, којим се он руководио заједно са својим веком.

Услед њиме даног импулса ентузиазам, за преобразовањем системе васпитања обухватио је и шире кругове друштва људског: тим путем многима се чинило да ће могуће бити образовати боље човештво и довести срећнији век.

(Наставиће се.)

ОСЕЋАЊЕ ИЛИ ЧУСТВОВАЊЕ.

J. J. Кнежевић — Пакрац.

(Наставак).

II. Врсте, класификација осећања.

Узев суштину осећања, то би их све могли уврстити, поделити у две гомиле. Једна су осећања **телесна**, која могу бити угодна или неугодна, а најбољи пример су глад и жеђ. Друга су т. з. **душевна** чула, која су по суштини својој сложена, а од безброј примера да споменемо само радост у надању каковом, срдби, и т. д. Но тачнија и достојнија подела осећања је у овом:

На првом месту ћемо споменути **чулна осећања**, која постају променљивом функцијом тела и органа му. Такова осећања су угодна или неугодна, а прати их топлота или хладноћа телесна или слободно и спречено дисање. Ова осећања зову се *оаћим* осећањима. Ова чулна осећања могу постојати и променљивом функцијом мишића и специјално чулних органа; а осећамо их, кад додирнемо нпр. хладан, гладак, храпав предмет. Од ових нарочито *оаћа* чула играју важну улогу у детињем животу, јер *физичко* стање одређује и душевни *расиоложај*, о чему се на безброју примера из живота и уверити можемо. Нека нам и најмање телу нашем фали што, то смо и душевно нерасположени, јер неугодност, бол телесни притискује и душу тим пре, што су ова осећања већим махом чулног порекла, а чула су и онако врело душевном животу нашем.

Но од чулних осећања морамо да разликујемо оне душевне сложене појаве, у којима се *јаче* излаже стање душевности наше, а то су нпр. гњев, страх, љубав и т. д. Анализирамо л' сваку од ових појава, видићемо да је свака сложена. Узмимо разљуђеног

дечка, па још кад он мисли на то, да је увређен! Престава „увређености“ је главни мотор неугодног осећања, који овлађује душом његовом; а дакако обузима му и тело његово већ према тону (и јачини) тога осећања. Крвоток и предисање неправилно функционирају, својевољни и несвојевољни мишићи грчевито се напрежу, дечко се дере, баци се на земљу, све што је око њега, туче, гура од себе. Свакој телесној промени овде је узрок разноврсни *осет*, који стоји у вези са свешћу и у овој са преставом „увређености.“ Ови осети у развијању своме стварају стање осећања (чуствовања) и према својим особинама дају читавом душевном стању *карактер* гњева (љутине). То, што се дете у гњеву дере, што гура, туче подмете, по извору су *инстинктивне* радње, но у развијању осећања гњева, претварају се ове инстинктивне радње у доцније радње *с вољом*, *с намером* изведене.

Осећајна покретања су резултат спољашњег утиска за чула детиња, и то онако истим процесом као што спољашњи надражај утиче на развијање интелекта. И овде од множине престава зависи обим и јачина чуствовања. Тако нпр. дете најраније искуси разне физичке болове (неугодности), то је природно да ће се оно на сваку повреду тела згражати, јер је основна престава као подлога ту. На против чуство *симпатије* према особама доцније се јавља, јер је овде већа компликација искуства, овде се савршеније ствара и истиче престава, која служи као подлога осећању симпатије.

За овим осећајним покретањима дошла би т. з. *типична*, којима су основ такове преставе, из којих се ствара нпр. саучешће у тузи и радости, кад мора наше искуство да и приближно престави стање човека, с којим саосећамо.

Највиша и најсложенија осећајна покретања су нпр. љубав према роду људском, љубав према природи, љубав према отаџбини где су основ многобројне и сложене преставе. Пратив важније од ових осећања, приметићемо да су ова или **интелектуална** нпр. љубав према истини, или **естетична** нпр. одушевљење за лепим, или су **морална** нпр. страхопоштовање вишег бића, вршење своје дужности и т. д.

Ове фазе осећајног покретања полазе, као што видимо од инстинктивних, од најнижих и прелазе у сложене, више, које живот и образовање организује и ствара из њих најузвишенији свет у човеку, чуствовања или осећања.

Из свега се јасно види, да су осећања у главном двојака: **инстинктивна,** која се прво појављују и **интелектуална,** која се доцније појављују с тим, да су инстинктивна осећања подлога интелектуалним, из којих се образовањем стварају *морална* чуства, извор свију узвишених мишлења и радова људских, које и карактеришу човека као узвишен Божји створ у вечној природи.

III. Први знаци детињег чуствовања.

Елеменат чуствовања или осећања показује се већ у првом моменту душевног живота детињег. У прво доба душевног развитка детињег, кад разум, што но реч, још спава, а својевољна радња ни у зачетку није, фазе чуствовања се силно и јасно истичу. Ко је ијоле посматрао дете мало чим се роди, па у даљем развитку, тај ће тврдо бити убеђен, да дете рођењем већ даје израза угодног или неугодног осећаја. Тако нпр. глађу изражава незадовољство и плачем тражи да се ова потреба задовољи; ако је опет чисто, суво и топло увијено, осмејкује се и тиме своје задовољство изражава, и то што даље у развитку, све то боље и јасније.

Искуство нас учи, да су ови први знаци чуствовања *физичке* нарави, извор им је у органичкој животној промени. Што су јаче ове промене, тиме је изражавање ових чуствовања интензивније, Но кад дете дође у трећи или четврти месец појединa *чулна* осећања се јасно изражавају. Чуло лица, слуха и опипа у безброј примера нам приказују децу, како осећају радост или жалост у појединим моментима. Погледа л' дете на осмејак мајчин, смотри л' раширене мајчине руке или груди, осети л' својим ручицама дојку материну, и зар оно није у највећем стању *чуствовања*, и то баш чулног чуствовања. Не мање осећа дете и кад смо својом побудом искусили по штогод угоднога. Јесте л' посматрали једну обичну зар појаву: кад се цица-маца приближи малиши, па кад ју овај стане миловати! Усхићено је дете и цичањем изражава неизмерну радост своју. Енглеска књижевница *Harrie Martineau* прича за себе, да се неописано радовала као дете од три године, кад би могла да милује (глади) дугме на сестриној капи, које је било превучено сомотом!

Кад се деца почну кретати, ходати, играти, онда овлада њима чежња за *ароменом*. Ко је посматрао дете у овом стадијуму на безброј примера ће и овде видети изражај чуствовања, које неки педагози већ називају *темпераментима*. Та чуствовања су *реакција*

на предмете, појаве и личности, с којима је дете у додиру. Реагујући на непослушност коња свога, дете се *љути*, реагујући са неистрајност друга, јер неће више да се игра, оно се *љути*, смотри л' мало грђи предмет, па још непознат, оно се *боји*, чује л' да је неко *расположен*, и оно је расположено и обратно, исто пева, тужи, саосећа.

Имаде чудновата једна појава у овом дечијем неговању, због чега научари упоређују дечји свет са дивљим расама људским. Реагујући дете на какову угодну ствар, она се *засмеје* и за тили час *оно окрене плакати*, и обратно из плача стане се смијати. *Ова непосредност реакција није обична ствар,* она је душевна појава, која се базира на *инстинктивној* душевној радњи и на томе, да ми нисмо кадри тако брзо пратити *оне преставе*, које су наступиле међу плачем, смехом и обратно.

Пратећи ову појаву непосредности реаговања нека је напоменут овај пример. Мој мали син браца Радивој је једном приликом плакао, што му мати није одмах дала сисе. У највећем плачу, кад се, што но реч, заценио, стаде се смејати! Свима чудно беше, но ја сам некако спазио: мати се само у моменту осмехну и Радивој, што народ вели, промену ћуд. Јаснијих непосредности реакција је ваздан у животу детињем, нарочито се то опажа при оној игри „ац," при игри давања и узимања ствари.

Скоро иста реакција се опажа у моментима, кад је дете *љутито,* кад оно хоће да буде баш оно, што оно и хоће. Мислиш у часу, да ће свиснути од љутине, али за час, па се разведри душа детиња, да те угодно дирне у срце баш као и чисто, ведро небо. Оно брзо заборави на узроке љутње своје, па и личности, које би изазвале нерасположај, особито, ако би личности покушале ма и најмањим предметима или појавама да пријатно изненаде ражљућеног „лава," да га, што но се вели у матором свету, подмите.

Но реакција ова најбоље се изражава у *пременљивости осећања* или *ћудљивости*, која обично иде из крајности у крајност. Данас он воли играчку, да већ већма не може човек ни замислити, а сутра је мрзи, гура од себе, лупа, ломи; за час воли чуварицу, за час је опет не воли. Ова се ћудљивост најбоље изражава цртама на лицу, од којих је знаменита она појава „брата се дури" и оне како се блажено осмејкују деца мала у часовима, кад се са разних узрока угодно осећају.

Доводећи ове душевне појаве у везу са физиолошким радом, са организацијом наравном већ код деце се може сва осећајност поред свију разноврсних реакција да сведе на *један степен*, која се као какова нит провлачи кроз душевност и ми је зовемо *темпераментом*. Пратећи изражаје тога темперамента за неко дете велимо, да је слободно, неко да је плашљиво, неко да је ћудљиво и т. д. Једном речи, ако добро пратимо изражаје осећања (чуствовања) детињег у разним приликама и код разног степена, јасно ће нам се већ у најмлађем дебу истицати т. з. *индивидуалност*, која и код људи може да буде само слична, а никада једна и иста, која ја код човека и у најмлађим данима нешто *посебно*. Извор овај индивидуалности је у нервној природи детињој и спољашњим утисцима, на које све може да утиче образовање, на коју чињеницу сада прелазимо.

(Свршиће се.)

РОМАН И ВАСПИТАЊЕ.

Пише **Јелица Беловић-Бернадзиковска.**

Ово је тема, која ти се, ако је у теби педагошко срце, намеће, чим узмеш какву нову књигу у руке... Па кад је прочиташ, мислиш и опет само о томе...

Занос за смела подузећа, за јуначку љубав и веру — сјаји се многоме у оку, кад дигне поглед са романа или приповетке у којој се описују сјајном поезијом старе традиције предака. Занос те обузме, кад слушаш епске песме из старијег доба, макар да све то не беше изрична поучна лектира, нити је песник пишући, имао изрично то на уму, да нам каже своје особено и специјално мњење о животу и свету. Те су песме и романи пуни јадовања. Они јадују без страсти — објективно...

Другојачији је модерни епос и роман — Данас песник пре свега хоће да пође у сасвим извесном, одређеном правцу. Он нам не прича само пуке згоде и незгоде, већ одмах из њих вади последице, те фанатичком ватром настоји да читача освоји за своје мишљење. Модерни списатељ управо нас сили, да верујемо његовој прорачунској вери. Он нас енергично опомиње, да уђемо у се и показује нам стазе, да се поправимо у његову индивидуалном смислу.

Модерни писац стоји у данашњем свету попут свесног борца. Модерни његов начин борбе и његова трофеја победе, сасвим одговарају моментаном карактеру нашега доба. И у том је баш она чудновата снага, што извире из модерне литературе у душе наше. „Дон Кижот,“ „Вертерови боли,“ „Ујак Томина колиба“ и „Римски чаробник,“ данас више не би могли стећи онакав светски глас колико год су то лепа дела. Осећаји у њима, њихови назори о животу предалеки су од данашњег схватања. Ми их читамо као дела из прошлости, а да данас неко онако стане писати — то нас не би никако занимало! Право каже критичар Gleichen: „Das Werk eines Schriftstellers kann in der Zukunft ein Culturbild werden wenn sich vor Allen aus der Dichtung die Ideale der Vergangenheit verstehen lassen; die moralische Wirkung des Romans auf die Zeitgenossen veraltet aber sobald die Ueberzeugung des Verfassers Allgemeingut geworden oder über Bord geworfen ist.“ То је жива истина!

Никада се није толико „*моралних*“ романа писало као данас. Морал данашњих романа извире из пера пишчева попут електричне струје, која спаја у некој трзавици аутора и свет. У језику новина зову оваки одношај актуалним интересима, па тако тешко признају романсијеру право на морализовање. Модерни романсијери имају дакле најбоље намере! Па да ли им ова намера и успева. То је друго. Прави дубоки дојам на људско срце може да има само право уметничко дело, докле тако зване „моралне књиге,“ чија се сврха већ у натпису извине могу људима да покваре сваку вољу на морал. Оне додијају, досаде. Баш онда, кад ти се чини, да писац ни најмање не мисли, да ти „продиче,“ баш онда може једна паметна реч, једна духовита реченица да ти се благословено усади у душу и остави добар утисак! Криви патос моралиста много квара чини. И баш зато признао је модерни свет моћ књиге на свету. Оно што читамо, прелази нам у душу, тело и крв. Роман је без сумње огледало свога доба. То је стара ствар. „Вертерови боли“ производ су осетљивог претераног и сентиметалног оног доба кад се вазда растапало у чуствима и у чуствовању. Па кад су изашли Вертерови боли онда је Немац сам себи измислио подсмешљиву реч: „Gefuhlsduselei.“ Лектира делује на читача више него научне књиге, то се већ види и код деце. Лектира делује више него ли оно што је човек сам доживео, Колико год је захватила рука човекова изумитеља и природне силе и извадила из њих своје практичне

потребе, тако је исто дубоко захватило око модерног велика психолога у срце људско и ту дуби и тражи неуморно поводе и разлоге и тумачења за све што још није јасно. И тако је постао хоризонат шири, а подручје нашег света опсежније. Ми не ходамо више по беломе свету у једноставној хаљиници простодушја, не ми смо збацили ту хаљиницу и заменили је плаштом познања...

Очински глас старих писаца, који су причали о свему, што је лепо и добро, данас се и не чује; њега је заглушио патетички говор и реторичко гласно мнење модерног романсијера. Он то мњење меће у уста сваком својем лицу, сваком догађају у својим делима тако несакривеним начином. Са намером: хтети поучити никада није писац ступио толико међу читаче као данас. Он је управо наметљив.

Свак ко чита данашње романе доћи ће до тога уверења. Модерни писци само желе обратити људе и само за то се труде и пишу...

Обратити, обратити!

„Обратити, поправити, подићи, освојити ја вас хоћу!“ виче романсијер нашега доба у вас глас и строгим лицем седа час на судачку, час на говорничку столицу и удара оштрим бичем на слабости људске, на неправде државе и друштва. Он узимље на се улогу апостола или улогу филозофа, па се служи највештијим речма из теологије, а уз то не заборавља ни на математичке доказе. Само да увери, освоји. Како пажљиво израђују модерни писци своје јунаке! Сваки је тачно посматран и из природе исписан, али кад га боље погледаш, ипак ћеш опазити, да је свако лице и свака ствар у томе роману великом уметношћу „*моралу за вољу*“ баш у оно и онако светло помакнута и постављена, да читач јаче загледа велики јаз и понор што но се развалио између зла и добра и да га од тога гледања ухвати несвестица, којој је опет задаћа та, да немило уздрма и потресе из удобног и мирног безбрижног свакидашњег му живота из „Durchschnitsleben“-а како критичар називље тај наш живот без рефлексије и без дубљих мисли. Почевши од параболе о Лазару, путује прича о добром сиромаху и злом богаташу кроз све литературе света у безброј варијација, путује као бела жена кроз стране градине... И вазда је то прича одевена у костим свога доба. Данас је та парабола постала занимљивим социјалним питањем, које управо крваво описује одношај господара и роба, посед-

ника и сељака, племића и грађана, и напослетку грађана и радника. Пре су се радо читали романи у којима се сиромах пење на лествици својих врлина и знања и напослетку стигне као главни вођа међу највише кругове друштва. Модерни рафинирани укус, који тако тешко верује у идеале, тражи, да се писац психолошки удуби у свој предмет и тако су постали *медерни* роман, којима је круна Толстојево „Васкрснуће.“ У тим романима фини бонвиван усред наслада и уживања свога богатства, одједаред уђе у се — потресе га нешто и он више не усуђује гледати себе самога у прâву, да само сâм ужива, брижно и попашно већ на једном увиђа да толики око њега трпе, што није право. Овај готово невероватни алтриуизам у човека егоисте, није скроз нова појава у свету, знамо из живота првих хришћана, како су се многи одрекли свега и поделили све своје међу сиромахе и живели сиромашки. Ко не зна Фрању Асишког? Такав је ето и Wilfried Falkenburg у Штихагеновy делу „Opfer,“ такав је ето и најмодернији кнез Димитрије Нехљудов у Толстојеву „Васкрснућу.“ Но средовечни јунак постао је славан, постао је силан и други су се за њим поводили, јер је у његовој идеји била клица пуна животне снаге, јер је његова наука била наука чистог и узвишеног морала, наука поносите ванредности, за коју их је само мало одабраних. Фрања Асишки отмено је лице, он се високо уздиже над својим сувременицима, дочим се Димитрије Нехљудов понизује у сфере гњилоће и смрада крај свих узвишених мотива својих. Уз то је Асишки освојио свет, дочим је Нехљудов разбудио интерес, али се нико не поводи за њим у данашњем свету.

Не да се порећи: има нека жеђ у данашњем свету, неко чезнуће. Многе од оних, који живе у обиљу, спопане часком нека туга, нека жеља, неко чезнуће за новом вером. Ено и Зола и сви редом, исто нам казују.

Кад се срушила атинска култура нашле су оне душе у хришћанству доста хране које сензационо љубе попут мученика нпр. кад је феудални свет разорила бура револуције — предали су се неки поетском филозофском „Weltschmerz“-у, а данас — данас траже у неким изванредним жртвама земаљску правицу, јер су заборавили вероватн у ону слатку, снажну и помирљиву небеску правицу. Штихаген и Толстој два су модерна лица!

Штихаген се губи у ситницама, па се у њима и главна мисао губи, у њима готово нестаје јунака отменог, изображеног

човека, који хоће да користи свету, тиме да постаје практични социалиста. Тај немачки роман и његов „Salon Socialist“ оставио је читаче хладне, јер се у њему аутор не бори за властите идеале већ за туђе. То је главни биљег данашњег романа — али жали Боже и данашњег васпитања. Свак се и ту брине за туђе идеале... а то није добро...

НАЦРТ
специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Наставак.)

Б) Мађарско читање, разумевање и вежбање у мађарском говору.

Смер: Ученици у српским основним школама имају научити читати и писати мађарски; вежбају се у разумевању прочитанога и о прочитаном градиву води са њима разговор, те се тако вежбају у говору мађарског језика.

II. разред.

1. *Задатак*: Читање и писање. Ученици II. разреда имају научити сва мала рукописна и штампана слова, вежбају се у разумевању речи и реченицама са малим рукописним и штампаним словима.

2. *Наставно време*: Седмично 2 получаса непосредне наставе, осим тога седмично 6 получасова посредне наставе за читање, и 4 получаса посредне наставе за писање мађарско.

3. *Средства наставна*: а) Уџбеници: Мађарско језикословље од J. Илијћа I. свеска и таблица, односно пропис. — б) Школска табла и штица.

4. *Распоред наставног градива*: Ученици у овоме разреду из наведеног уџбеника вежбају се у читању и разумевању речи и реченица под малим рукописним и штампаним словима по реду, назначеноме у истом уџбенику. (Стр. 1—18.).

5. *Наставни поступак*: Ученици све прочитане речи и најпотребније реченице мађарске уче на памет и значење дотичних речи и реченица казују српски и по могућству води се с њима разговор о прочитаном градиву на мађарском језику.

III. разред.

1. *Задатак*: У трећем разреду уче деца познавати рукописна и штампана велика писмена мађарска у вези са читањем и разумевањем речи и реченица и у опште прочитаних читалачких предмета, и у вези са вежбањем у мађарском говору о прочитаном односном градиву. Читање механично и логично, са особитом пажњом на добар мађарски изговор. — Учење на памет лакших песмица и мудрих изрека ради вежбања у изговору.

2. *Наставно време*: Седмично 2 получаса непосредно, и 6 получасова посредне наставе.

3. Средства наставна: Мађарско језикословље од Ј. Илијћа. — Свеска I.

4. Распоред наставног градива: I. половине школске године ученици уче познавати велика писмена и вежбају се у читању и разумевању речи и реченица под односнм великим писменима, (стр. 19—29.) а II. половине школске године предузима се читанка (III. део из наведеног уџбеника, стр. 42.—57.). — Друге половине школске године:

Фебруар: 1. A könyv. 2. A könyvecske. 3. A tábla. A palatábla. 4. Az írótoll. 5. Az iskola. 6. Az asztal. A szék. 7. Az ágy. A szekrény. 8. A szoba.

Март: 1. A ló. A tavasz. 2. A tehén. 3. Az istálló. 4. A kutya. Nyári dal. 5. Az egér. Egérke. 6. A tyúk. A lúd. 7. A galamb. Őszi dal. 8. A hal.

Април: 1. A növény. A tél. 2. A kabat. 3. A csizma. A kalap. 4. Az ember. Milyen leszek én? 5. Étel és ital. 6. Ki dondoskodik az ember élelméről.

Мај: 1. Mit csinálnak a kézmivesek? Nagy ez a föld. 2. A drágakő. 3. A kalász. 4. A kecske. 5.—8. A bánya.

Јуни: 1. и 2. Kedves hon.

5. Наставни поступак: Код сваке лекције после прочитања казује се значење непознатих речи и реченица, исте се уче на памет, и ученици вежбају се, да на питања учитељева садржај прочитаног градива у потпуним реченицама казују.

Примедба. Наставна основа прописује за неподељене српске основне школе, да се мађарски разговор уз очигледну наставу има продужити и у III. разр. Према времену, које у погледу школског рада на расположењу стоји учитељу неподељене основне школе, посве је немогуће одредити и за тај рад ма и један получас наставни недељно. — Обзиром на градиво, које у том погледу Наставна Основа прописује, да би се удовољило и том захтеву, у неподељеној основној школи учитељ се може једино послужити наставним уџбеником Илијћевим, а никако Коњовићевим, јер у овом последњем, Наставном Основом прописано градиво за мађарски разговор уз очигледну наставу, никако није обрађено; напротив у Илијћевом уџбенику и ако не потпуно, а оно бар у главном исто градиво обрађено је, те тако учитељ прописано градиво за мађарски разговор може предузети са ученицима на часовима, одређеним за мађарско читање и разумевање.

IV. разред.

1. Задатак: Ученици вежбају се у читању и разумевању самосталних читалачких предмета; о прочитаном градиву води се с њима разговор на мађарском језику, те се тако вежбају у говору мађарског језика. — Читање механично и логично. Учење на памет лакших песмица и изрека.

2. Наставно време: Седмично 2 получаса посредне, и 6 получасова непосредне наставе.

3. Средства наставна: Уџбеник: Мађарско језикословље од Јов. Илијћа. II. свеска.

4. Распоред наставног градива: Из наведеног уџбеника чита се II. одељак (стр. 25.—55.) и то:

Септембар: 1. и 2. A lakóház. 3. A jószivű leányka. 4. Miért örül a kis leány. 5. и 6. A család.

Октобар: 1. Zsófi. 2. A szülők iránti tisztelet. 3. и 4. Az udvar. 5. A juh. 6. A pulyka. 7. A pulyka és fiai. 8. A kert.

Новембар: 1. и 2. A fa. 3. A diófa. 4. A ribizke. 5. A cseresznye. 6. Az alma. 7. A rózsa. 8. A madarfészek.

Децембар: 1. и 2. A pillangó. 3. A méh. 4. A méhecske. 5. и 6. A mező.

Јануар: 1. A magszem. 2. A búza. 3. A rozs. 4. A len.

Фебруар: 1. A nyúl. 2. A pacsirta. 3. A fürj. 4. A rét. 5. Az engedelmesség jutalma. 6. и 7. Az erdő. 8. Mikor szép.

Март: 1. A tölgyfa. 2. A bükfa. 3. A szamócza. 4. A gyöngyvirág. 5. A kigyó. 6. A bagoly. 7. A mókuska. 8. A patak.

Април: 1. A méh és a galamb. 2. A nefelejts. 3. и 4. A hegy és a völgy. 5. Az utcza. 6. A város és a falú.

Мај: 1. A szülőföld. 2. Kiből lesz jó magyar polgár? 3. Tavaszkor. 4. A nyár. 5. Ősz. 6. Madárkák búcsúja. 7. Téli vigasz. 8. Az évszakok.

Јуни: 1. Az evszakok. 2. Szent fogadás.

5. *Наставни поступак:* а) Ученици пре читања односног читалачког предмета уче на памет и преписују речи из речника. б) На часовима посредне наставе вежбају се у течном и правилном механичном читању односног предмета. в) Чита се дотични предмет са разумевањем и води се разговор о прочитаноме на часовима непосредне наставе.

V. и VI. разред.

1. *Задатак*: Ученици усавршују се у правилном читању и разумевању читалачких предмета; о прочитаном градиву води се разговор на мађарском језику, те се тако ученици вежбају и усавршују у говору мађарског језика. — Уче на памет и декламују песмице и мудре изреке, изложене у стиховима.

2. *Наставно време*: Седмично 2 получаса непосредне, и 6 получасова посредне наставе.

3. *Средства наставна*: Уџбеник: Мађарска читанка и вежбовна књижица за српске народне школе од В. Гро-а.

4. *Распоред наставног градива*: Наставно градиво сваке друге године мења се:

А) Прве годинне читају се ови предмети:

Септембар: 1. A falitábla. 2. A vonalzó. 3. számológép. 4. A szék. 5. Az iskolai élet.

Октобар: 1. Az iskola. 2. Az iskolaépület. 3. A lakószoba. 4. A család. 5. Arva fiú és az árva madár. 6. Az ember. 7. A fej.

Новембар: 1. A szem. 2. A fül. 3. Az orr. 4. A száj. 5. A karok. 6. Az újjak. 7. A lábak. 8. Vigyázó légy!

Децембар: 1. A ruha. 2. A kabát. 3. A csizma. 4. A női ruha. 5. A leány és a cziczuska.

Јануар: 1. A konyha. 2. Táplálék. 3. Sovány étel.

Фебруар: 1. A kenyérsütés 2. Egerecske. 3. Nem kell gyufával játszani. 4. Az udvar. 5. A szekér. 6. A kút. 7. A viz.

Март: 1. A kert. 2. A kis virág. A kis kertésznő. 3. Az almafa. 4. A körte. Mi ez? 5. A szilvafa. 6. A diófa. Mi ez? 7. A mogyorócserje. 8. A méhecske.

Април: 1. A fiú és madárka. 2. A házi állatok. 3. A kutya. 4. A tolvaj és a kutya. 5. A ló.

Мај: 1. Kis lovag dala. 2. A veréb és a ló. 3. A tehén. 4. Bárányka. 5. A disznó. 6. A kecske. 7. A lúd.

Јуни: 1. и 2. Hazi madarak.

Б) Друге године читају се ови предмети:

Септембар: 1. и 2. A falusi piacz. 3. A templom. 4. Vasárnap. 5. A tavasz.

Октобар: 1. A földmivelő tavaszi foglalkozása. 2. и 3. Aratás. 4. Nyári dal. Őszi dal. 5. и 6. A földmives őszszel. 7. Téli dal.

Новембер: 1. и 2. A gazda télen. A tél. 3. A tél örömei. 4. A malom. 5. и 6. Népdal. 7. A kerékgyártó. 8. A kovács.

Децембар: 1. и 2. Kik építik a házat. 3. A fazekas. 4. A len és a kender. 5. A takács.

Јануар: 1. и 2. Iparosok 3. A mesteremberek.

Фебруар: 1. и 2. A város. 3. и 4. A vásár. 5. Az utak. 6. A póstalegény. 7. Vándor dala.

Март: 1. A tölgyfa. 2. A fenyőfa. 3. Az elégedetlen fenyőfácska. 4. A nyirfa. 5. Az erdei fák vitája. 6. A fiú az erdőben. 7. A mókus. 8. A mókuska.

Април: 1. и 2. A föld. 3. Szülőföld. 4. и 5. Haza.

Мај: 1. Magyar polgár. 2. A haza. Levegő. 3. и 4. Az ég. 5. Reggeli ima. 6. Ima tanitás előtt. 7. Ima tanitás után.

Јуни: 1. и 2. Isten műve.

5. *Наставни поступак* онај је исти, као и у IV. разреду.

Примедба: Наставна основа овде наведени уџбеник прописује уједно и за уџбеник IV. разреда; но обзиром на читалачко градиво овога уџбеника, с једне, а с друге стране обзиром и на мали број читалачких предмета, што их прописује Наставна Основа за V. и VI. разред, пошто је и Илијћев уџбеник одобрен од Школскога Савета и уврштен међу уџбенике српске основне школе, држимо да је много боље у IV. разреду употребити II. свеску уџбеника Илијћева, а прописану читанку мађарску од В. Гро-а оставити за V. и VI. разред, чије се читалачко градиво у ова два разреда врло лако и добро може обрадити.

В) Мађарско писање и писмени састави.

Смер: Вежбање ученика у писменом изражавању мисли на мађарском језику.

II. разред.

1. Задатак: Ученици се вежбају у писању и преписивању речи и реченица са малим рукописним писменима из буквара и са школске табле. — Вежбање у лепом писању малих мађарских писмена по азбучном реду.

2. Наставно време: Седмично 4 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Таблица и пропис; школска табла и буквар мађарски.

4. Наставно градиво: Вежбање у писању иде упоредо са читањем. Писмена, поједине речи и реченице, у опште на часовима мађарског читања и разговора обрађено градиво јесте наставно градиво и за писање.

5. Наставни поступак: Ученици по упутству учитељеву вежбају се у одређено време у писању мађарском.

III. разред.

1. Задатак: Писање и преписивање речи и реченица са великим рукописним писменима; при чему се пази, да се по могућству свака реченица са другим почетним писменом почиње. — Списивање на памет научених реченица изрека и лакших песмица. Вежбање ученика, да о прочитаном обрађеном градиву према стављеним и написаним питањима ученици научене одговоре у простим реченицама на папир стављају.

2. Наставно време: Седмично 4 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Пропис; школска табла и прописани уџбеник мађарски.

4. Наставно градиво: Према свршеном градиву из мађарског читања и разговора и у вези са истим одређује се наставно градиво за писање.

5. Наставни поступак: Као и у II. разреду.

IV. разред.

1. Задатак: Преписивање из читанке без грешака. Списивање на памет научених изрека и реченица и песмица. — Према стављеним питањима писмено исказивање обрађепог читалачког градива.

2. Наставно време: Седмично 4 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Пропис; школска табла и одређени уџбеник мађарски.

4. Наставно градиво: Као и у III. разреду.

V. и VI. разред.

1. Задатак: Вежбање у лепом мађарском писању, са већом пажњом на мађарски правопис. — Писање већих реченица из памети. Усавршавање у писменом изражавању мисли на мађарском језику, према и у вези са свршеним и обрађеним градивом из читања и разговора мађарског.

2. Наставно време: Недељно 3 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Пропис; школска табла и уџбеник.

4. Наставно градиво: Као и у IV. разреду.

5. Наставни поступак: Као и у IV. разреду.

Г) Основи мађарске граматике.

1. Смер: Упознавање ученика са основним и најглавнијим правилима мађарског језика.

V. и VI. разред.

1. Задатак: На основу стеченог знања и окретности у говору мађарског језика, ученици на читалачким предметима индуктивним начином упознају се са основним правилима мађарске граматике.

2. Наставно време: Седмично 1 получас непосредне, и 1 получас посредне наставе.

3. Средства наставна: а) Мађарска читанка од В. Гро-а и свешчица за вежбање у граматичкој настави. — б) Спомоћна књига за учитеље: Мађарско језикословље од Јов. Илијћа. I. и II. свеска

4. Распоред наставног градива:

Септембар: 1. A tőmondat. Az alany és az állitmány. Főnév és ige. 2. A melléknév mint állitmány.

Октобар: 1. A főnév mint állitmány. 2. Jelen és múlt idő. 3. A többes szám. Az ige jelen és múlt ideje.

Новембар: A főnevek többes száma. 2. и 3. A birtokos szemelyragok.

Децембар: 1. A bővitett mondat. A tárgy. 2. Tulajdonitórag. Részes tárgy.

Јануар: 1. Az ige jövő ideje. 2. Nekem van és nekem nincs.

Фебруар: 1. A helyhatározó; 2. Az időhatározó. 3. Mód határozó.

Март: 1. Ok- és czélhatározó. 2. A jelző és a melléknév. 3. A melléknév és a fokragok.

Април: 1. A jelző és a számnév. 2. A névmások főbb fajtái.

Мај: 1. Az összevont mondat és a kötőszó. 2. и 3. Az összetett mondatok fajtái.

5. Наставни поступак: Наставни поступак је индуктивни и сродан ономе поступку код наставе у српској граматици.

(Наставиће се.)

ЗАБОРАВ.

Цртица из психологије.

Превео: **Вл. В—ћ Будимпешта.**

Заборавом називамо ону душевну појаву, која настаје када каква у заборав бачена представа због какве сметње при асоцијацији не може да нам дође на памет. Заборав дакле није ништа друго него последица, резултат спречене, предупређене асоцијације. Узрок овој сметњи асоцијације може бити разнолик. Тако може да буде сметња у самом живчаном елементу, дакле у можђаној ћелијици нпр. ако ова не прима довољно хране те тако нема ни потребне енергије; или сама живчана влаканца, која спајају живчане

елементе не доводе надражај, што бива како при изобилности крви у мозгу исто тако и при недостатку њеном. У оваким случајевима прекида се асоцијација, нема осећања, представа не долази у свест.

У таким приликама осећамо, примећујемо да нам тражена представа врло близу стоји самосвести, да нам је дотична реч што но веле на врху језика али зато ма како да се усиљавамо и напрежемо ипак нам не долази на памет. Код неких људи може овај заборав таку узрујаност да изазове, да дотичном хладан зној на челу избије те моли оне, који су око њега, да му помогну, како би му што пре заборављена тражена реч пала на памет, јер се боји да ће му позлити, да ће га капља ударити. Ова сметња асоцијације може да траје не само неколико минута него и дана, шта више и месецима може она да се вуче и протеже. Ограничити се може како на једну представу тако и на више њих па и на читав низ представа.

Најновијим истраживањима, особито патолошким испитивањима је пошло за руком те се дознало, да је дар за писање, за читање, дар говора, певања и др. скопчан за разна места у мозгу.

Има и такових случајева, да човек наједан пут изгуби способност за говор. Представама, мислима не може да нађе прикладне, одговарајуће речи ово је тако звана „афазија.“ Овој је сродна болест аграфија т. ј. када неко од једаред заборави писати и не познаје више писмена. Особена врста афазије је кад неко заборави један језик, чује — пре тога познате му — речи, али њему у ушима тако звуче, као да их није до сад чуо него да их сад први пут слуша. Неки је у стању да исте речи кад је чуо, да их и понови, али их не разуме. Шта више догађа се и то, да неко штампана слова зна прочитати, али што је писано то је њему што оно веле terra incognita.

Један је болесник нпр. заборавио именице. Тако кад је хтео да каже „маказе“ увек је у место тога казао „оно чим се шиша.“ Место да каже прозор, говорио је „оно кроз чега се гледа.“ Једном лечнику који је боловао од афазије у сну му се повратио дар говора. Има и такових случајева, да дотични само певајући зна изговарати речи.

Средиште, центрум дара за говор је код већине људи на једном извесном месту леве можђане хемисфере. Код шуваклија је исто средиште у десној хемисфери на одговарајућем месту. Све

оно што слаби, умара и болесним чини живчани систем то и заборав јача, унапређује. По томе дакле заборав слабе и унапређују: несаница, нередован, неумерен и развратан живот, даље прекомерно уживање алкохолних пића, као и свака већа узрујаност, раздражљивост а особито страх и уплашеност.

Навешћемо неколико врло занимљивих примера, који се на заборав односе.

Нека млада жена, која је свога мужа жарко љубила, пала је — усљед неке болести — у несвест, када је после тога дошла к себи заборавила је све оно, што се с њом од удаје па до болести догодило. На живот пре удаје са свим се добро и живо сећала. Одбила је од себе мужа и дете и никада се више није могла сетити на овај одсек живота т. ј. на брачни живот. Родитељима и пријатељима њеним тешком муком пошло је за руком те су јој донекле уселили у главу, да се она удала те да има мужа и дете. Она држећи, да ће пре истина бити, да је она изгубила један део памћења, него да су сви око ње саме варалице и лаже поверовала им је. Али до свог сопственог убеђења никад није дошао. Види свог мужа и дете без да зна, како је дошла до једног и до другог.

Нека млада американска госпођа после једног дугог спавања заборавила је све, што је научила тако да је морала све из нова да учи. Не само да је требала на ново да учи читати, писати, рачунати него јој се требало с околним предмета и људима по ново упознати. Након неколико месеци после тога пала је опет у дубок сан и кад се пробудила, дошла је у такво стање, као што је пре првог спавања била, али што се догодило између првог и другог спавања то је са свим заборавила. Више него кроз 4 године наизменце падала је из једног стања у друго увек после дугог, дубоког спавања. Интересантно је што је пре првог спавања имала леп рукопис, доцније пак са свим примитиван.

Сличан овом случају спомиње и Capertner. Једна млада енглеска дама на неколико месеци после удаје пала је у дуго и дубоко спавање. Када се иза двомесечног спавања, од сна пробудила (за то су је време вештачки хранили) све што је пре тога знала заборавила је. Све је на ново требала да учи.

ДИМИТРИЈЕ И. ТИХОМИРОВ

— руски педагог. —

Августа месеца т. г. навршује се равно тридесетипет година, од како је започео свој васпитачки и учитељски рад, знаменити, чувени и уважени руски педагог *Димитрије Ивановић Тихомиров.* Учитељство, као сталеж којему је свети позив оплемењавање и облагороћавање човештва, ваља и треба да се интересује за сваку пажње достојну појаву у сталешком животу својем, а још више дужно је учитељство једнога народа да се заинтересује и упозна са животом својим и са животом учитељства својих саплеменика. Па и српско учитељство, као огранак велике породице славенскога учитељства, не сме остати хладно према појавама, покретима и знаменитим догађајима у животу својих славенских сатрудбеника. Мар и интересовање за живот, напредак и деловање учитељâ остале нам славенске браће зближиће нас духовно, а на том духовном зближењу зидаће се и сазидаће се у току времена срећа, напредак и благостање наших саплеменика. У цељи да пробуди тај мар, и да подстакне живље интересовање у овом погледу, и писац ових врста у кратким потезима — по једном руском часопису — износи пред српско учитељство живот и обележје рада великог руског учитеља Димитрија Ивановића Тихомирова.

Родио се он године 1844. у забитном селу Рождествину у Костромској губернији где му је отац био сиромашан свештеник. Живећи међу сељацима млади је Димитрије Ивановић веома заволео тај најнижи сталеж друштвени, и већ у тим годинама се одлучио да му послужи чиме и како буде могао. Пошто је 1866. године као први ученик свршио у Москви војено-учитељску семинарију, постане одмах учитељем вежбаонице уз исту учитељску школу, на којој су у то доба учитељевали својега времена чувени педагози: Гедикс, Шуф, Зенгбуш и проф. Јурковић. За младог Димитрија Ивановића не могаше бити већег и лепшег одликовања од тога, што је постао сарадник и друг по позиву својим одличним наставницима, који одушевљаваху младе учитељске приправнике, да поверену им децу уче и васпитавају хумано, разумно и срдачно. Сем својих званичних дужности у вежбаоници Димитрије Ивановић је бесплатно настављао у вечерњој школи на фабрици Ф. С. Михајлова. Радом својим у тој школи обратио је био на себе пажњу многих те је 1870. године изабран био за правога члана у „Московски комитет грамотности.“

С годином 1870. започиње и педагошко-литерарни рад Димитрија Ивановића. Из његова пера изилазе многи чланци у педагошким часописима и први уџбеник „*Азбука правописанија*“. 1872. издаје он буквар — који се је по том у целој Русији употребљавао.

„Московски комитет грамотности“ шиље га за тим за руководитеља на педагошке курсеве у разне градове, а управитељи и управитељице московских градских и околних школа позивају га да надзирава њихове школе и да руководи учитеље у раду им. Да би овим новим дужностима што боље и савесније могао одговорити напушта он 1877. године вежбаоницу.

Први педагошки курс држао је Д. И. године 1873. у Ромнама, а сљедећих година руководио је исте курсеве у Серпухову, Москви, Чернигову, Конотопу, Полтави, Саратову, Курску, Чистопољу и Вјатки, сваком приликом одушевљавајући учитељство, да служи својему позиву идејално и са самопрегоревањем.

У току од тридесет година Димитрије Ивановић је написао до тридесет које уџбеника, које методичко-дидактичких руководстава уз исте уџбенике. Књижевна су му дела доживела од пет до стопедесет издања, тако да су до данас у целој Русији растурена у пет милијона егземплара.

Данашњим је даном Димитрије Ивановић у веома лепој и свежој снази, пун воље за рад и служи као лектор методике руског језика и као руководитељ практичних радова на педагошким курсевима у Москви. Сем тога издаје он два педагошка часописа, а то су: „*Дјетскоје чтеније*“ и „*Педагогическиј Листок*“ на којима раде као сарадници одлични руски педагошки писци.

Руско учитељство, међу којим је веома много ученика и ученица Димитрија Ивановића, веома уважава свога учитеља и признаје му велике заслуге стечене у раду на образовању и васпитању народне масе.

Том уважењу рускога учитељства уверен сам, да ће се са мном заједно прикључити и српско учитељство и пожелети честитоме јубилару Димитрију Ивановићу, још много живота на корист и понос школе и народа којему од свега срца и искрено служи.

Сомбор. **Ст. С. Илкић.**

СЛИКЕ ИЗ ШКОЛЕ.

Пише **Јелица Беловић-Бернадзиковска.**

Lapsus. Мала Нада бијаше врло расејано чељаде. Онај вијенац од злата око њезине главице вазда је стајао очитом тежњом у више сфере — никад јој пригладита косица! Никад мисли на окупу, никад!

Из тога родиле се често тешке неприлике. Погрешке падале јој као киша из устију и из пера. Кад ју видјех онако застиђену и скрушену при таким случајевима, вазда би ме сјетила на ону очарану краљицу, којој, кад би говорила — код сваке ријечи искочи крастава жаба из устију. И Нада бијаше така краљица са вијенцем од накострушена злата око главе. Чујте само што је једном у својој задаћи написала: „Драга пријатељице! Ох — Увијек, увијек ћу те вјерно и топло држати у сметишту свога срца (у мјесто светилишту!)

А други пут опет:

„Марија Антоанета умрије на свратишту... (мјесто стрчетишту.)“

Што смо је корили, опомињали — залуда! Је ли се икад поправила — не знам.

У њезиној крви бијаше обилна гоза талијанског „dolce far niente“; али њезина „papillone du logis“ (машта) бијаше уз то и пуна тако зване њемачке „Gemütlichkeit“; која је смјеса сентименталности, сањарија, флегме и материјалне насладе.

На бијелом чеоцу између обрвица бијаше императорски један набор — знак — да је Нада била тврде главице и своје вољице. Многи ју држаху и за прерано дозрелу кевицу.

Тек она то није била. Њезина привидна дозрелост није имала дубље корење, већ бијаше само њен крабуљни костим откан из искустава других, из лектире и посматрања околиша. Тек она је тај костим крај све накострешене ауреоле носила с неком грандезом и очитом дјетињом радости: преобући се у „велику“ — и пренијети се у мишљење великих. Зар то није било право стециште (или како је она једаред написала „спеciште“) контраста, та мала кевица Нада?“

(Свршиће се.)

НЕКРОЛОГ.

†

Његово Високопреосвештенство Господин

НИКАНОР ПОПОВИЋ

православни српски епископ тамишварски, преминуо је у Господу 26. јулија о. г. напрасном смрћу. Сахрањен је 28. јулија опојан од два епископа и многих свештеникâ, а испраћен до вечне куће молитвеним саучешћем свих верних подручне му дијецезе. Бог да му душу прости!

† **Вукосава Малеташки рођ. Аперлић** оспособљена учитељица, супруга г. Крсте Малеташког учитеља у Турији, преселила се у вечност после дужег боловања 30. јулија т. г. у Старом Стапару код својих родитеља. Вечан јој спомен!

БЕЛЕШКЕ.

Испити у православним срп. учитељским и учитељичким школама у Митрополији Карловачкој на крају 1900/1901. школске године одржани су сљедећим редом: У сомборској мушкој и женској учитељској школи у прва три разреда одржани су закључни годишњи испити у другој половини маја месеца Испити о учитељској способности пак започели су 4. (17.) јунија и трајали су сљедећих шест дана. На овима је председавао изасланик В. сл. Школског Савета високопречасни господин протопрезвитер *Јован Борота*. Испит овај полагало је 20 овогодишњих свршених приправника, 2 од лањских свршених приправникâ и један привремени учитељ по дозволи добивеној од Всл. Школског Савета. Од ових је проглашено за способне учитеље њих 17 и то: Константин Стојачић из Сомбора с одличним, тројица с врло добрим десеторица с добрим, и тројица с довољним успехом. — У женском оделењу полагало је испит о учитељичкој способности 32 кандидаткиње. Од ових је оспособљено 25. И то три с одличним, дванаест с врло добрим, седам с добрим и три с довољним успехом. У осталим разредима пак број ученика и успех био је овакав: У I. разреду мушком уписало се на почетку године редовних 22 ученика и један приватан. Од редовних изостала су у току године двојица. Испит је полагало њих 21 од којих су показали њих 8 добар, 2 довољан, 8 недовољан а 3 слаб успех. — У I. разреду женском уписало се на почетку године 41 редовна приправница, од тих су две изостале. Испит је полагало њих 39 и то са сљедећим успехом: 1 одлична, 14 врло добрих, 11 добрих,

1 довољна и 11 недовољних. — У II. разреду мушком уписало се на почетку године 27 ученика. У току године изостало их је 4, испиту се подвргло њих 23, од којих су заслужила 2 врло добар, 5 добар, 6 довољан, 5 недовољан и 5 слаб успех. У II. разреду женском уписало се почетком године 36 ученица од којих ни једна није изостала. Резултат испита је сљедећи: 3 одличне, 13 врло добрих, 7 добрих, 5 довољних, 7 недовољних и 1 слаба. — У III. разред мушки уписало се на почетку школске године 19 редовних ученика, пошто су у току године двојица изостала, подвргло се испиту њих 17. Од којих је један врло добар, 9 добрих, 3 довољна, 3 недовољна и 1 слаб. У III. разреду женском почетком године уписала се 41 редовна ученица, и 1 приватна; у току године изостало их је 2, према томе испит је полагало њих 40. Од ових показаше 5 одличан, 13 врло добар, 9 добар и 13 недовољан успех. У недељу 17. (30.) јунија одржано је свечано благодарење а после тога је прочитана разредница и објављено учитељско оспособљење.

У Пакрачкој мушкој учитељској школи испит зрелости је одржан 24. 25. и 26. маја по ст. календару пре и после подне. Председавао је главни школски референат г. Никола Ђ. Вукићевић. Духовни повереник био је впречасни г. протопрезвитер А. Зорчић. Испиту су се подвргли 12 свршених овогодишњих приправника и 1 приватан учитељ по претходној дозволи добивеној од Вел. Школскога Савета. Испит су овај положили сви кандидати и то петорица с врло добрим а осморица с добрим успехом. I. разред полазио је 21 ученик, II. 24, III. 11 а IV. 12 свега дакле 68 приправника беше ове године у поменутој учитељској школи.

У Горњо-Карловачкој учитељичкој школи испит зрелости је одржан 29. 30. 31. маја и 1. јуна т. г. по ст. кал. Председавао је гл. шк. референат г. Н. Ђ. Вукићевић. Испит зрелости полагало их је 13 кандидаткиња од којих су 6 православне, а 7 римокатоличкиња. — У осталим разредима број ученицâ беше сљедећи: у I. разреду 13 православних, 7 римкиња, свега 20; у II. разреду 7 православних, 11 римкиња, свега 18; у III. разреду 5 православних и 7 римкиња. Свега дакле 63 приправнице од којих су 32 православне а 31 римске вере. X.

Српски учитељски конвикт у Новом Саду. Из добивенога извештаја о овој лепој и хуманитарној учитељској установи сазнајемо, да је крајем 1900/1901. школске године друштвено имање износило 130,916.94 круна, по одбитку дуга од 20000 круна преостаје чисто имање 110,916.94 круна. Примање је износило 28732 круне 74 фил. а издавање исто толико. Чланова добротвора има ово друштво њих седам а почасних чланова такође седам. Чланова оснивача (учитеља) који су исплатили своју чланарину било је 79, а оних који нису исплатили своју чланарину било је 32. Чланова потпомагача који су исплатили своју чланарину било је 185, а оних који нису исплатили своју чланарину 40. Председник је: Аркадије Варађанин управитељ срп. више дев. школе у Новоме Саду; потпредседник: Гавра Путник учитељ из Руме; благајник: Ђока Милић учитељ из Н. Сада; тајник: Кузман Миловановић учитељ из Н. Сада. Управни Одбор се састоји из дванаест, а прегледачки из три лица. У мушком оделењу надзорник је Мита Ђорђевић учитељ у српској вишој девојачкој школи у Н. Саду, а у женском оделењу Јелка Лујановићева

учитељица у срп. више дев. школи у Новоме Саду. Лечник је др. Јован Велимировић: фишкали: Паја Гостовић из Н. Сада и др. Антоније Богдановић из Руме.

Јубилеум. У тешкој служби учитељској ретки су јунаци који наврше четрдесет година рада, и који дочекају четрдесетогодишњи јубилеј чили, здрави и свежи. Један од таквих ретких јесте и г *Живојин Бута* равнајући учитељ у Угриновцима, који је ове године навршио пуних четрдесет година учитељско-васпитачког деловања. Другови му по служби нису дозволили, да овакова ретка појава остане неопажена, те су приликом скупштине, што ју је држала учитељско друштво земунскога котара у Угриновцих, скромно одали признање овоме заслужном раднику. После свршенога скупштинскога рада, г. Б. Максимовић друштвени председник је красном речју поздравио слављеника и за спомен предао му је златан прстен, којега су му колеге на дар купиле. Слављеник се на пажњи, поздраву и поклону сузним очима и дирљивом речју захвалио. — Од своје стране и ми честитамо и поздрављамо јубилара с најлепшим жељама.

„Школски Лист“ изволеше за сиромашне школе и учитеље претплатити: Местни Школски Одбор из Сентомаша пет примерака, г. г. Лазар Дунђерски, Стеван Дунђерски, Аврам Ђорђевић и Лазар Гавански по један а гђа Милева удова Дунђерски два примерка Претплату за ове дарове, као и претплату на наш лист од славне Читаонице сентомашке и г. г. Аркадије Павловића и Милана Каћанског учитеља скупио и послао нам је тамошњи учитељ г. Милан Настић на чему изричемо благодарност.

РАЗНО.

Исказ скупљених прилога за свето-Савску беседу у Сомбору 1901. године. Добровољно приложише: *Бања Лука:* Евг. Летица митрополит 3 кр.; *Београд*: Евг. Вучић 200 кр.; *Беочин манастир*: Г. Живковић, В. Стакић, Ј. Баца 2 кр., Л. Бугарски, Б. Глумац 1 кр.; *Болман*: П. Хорват, Св. Зундановић 2 кр.; *Бремен:* С. Станковић, П. Весин, С. Гојковић др. 2 кр., Д. Верчевић, Ђ. 1 кр.; *Бршадин*: Т. Петровић, М. Кузмановић 40 пот., С. Кузмановић 20 пот.; *Будимпешта*: Л. Богдановић 50 кр.; *Вел. Бечкерек*: А. Поповић, М. Михајловић, М. Ђорђевић др., А. Васић др., С. Пешић 2 кр., Е. Мунчић, Д. Страјић, Ј. дра Петровића, О. Матејић, Л. Мучалов, Р. Крстић, О. Александровић 1 кр.; *Вел. Кикинда*: П пл. Еремић 60 кр. Народна привредна банка 10 кр., М. Лотић 4 кр, О. Телечки, Д. Богдан, П. Прекајски, Ђ. Недељков, Д. Јовановић, Л. Стојановић, Р. Гранић др., С. Лаковић, Љ. Лотић, Д. Јорговић, Ст. Манојловић, Ж Богдан др., В. Гајин, Л. Вајдић, С. Путник др, Рогатинчевић и Рогач, Д. Ружић др. 2 кр., А. Аћимов, М. Мирков, М. Видак, Ј. Радовић, С. Симић, Ђ Недучин, Д. Сремац, М. Мандић, К. Биримац, С. Коларовић 1 кр.; *Вршац*: Стојадиновић 3 кр., Н. Н., Љ. Рајић, Геогријевић, М. Петровић, Најштад 1 кр.; *Госпођинци*: Ј. Мошоринац, С. Вуков, Ђ. Црнобрња, М. Ковачев, Н. Арсеновић 2 кр, М. Главић, Д. Лакић, В. Димитријевић, М. Мишић, М. Вучић 2 кр; *Даљ*: М. Максимовић др. 10 кр., М. Лузминац 2 кр., С. Ковачевић, А. Бугарски, К. Бороцки, С. Дедић, М. Рајачић 1 кр.; *Ердевик*: Ј. Хелебрант, П. Араницки 2 кр., Б.

Поповић, Р. Швиг 1 кр., Н. Н. 25 пот.; *Ердут*: М. Стојшић, С. Марковић 2 кр., Т. Шајн, Хохенбергер 1 кр.; *Жабаљ*: М. Сарајлић, М. Милошевић, Т. Араницки, М. Папић 2 кр., И. Николић, Н. Н. кр.; *Инђија*: Ј. Оберлајтнер, М. Петковић, Н. Контић, Ђ. Живковић др., Р. Марковић, Женска Задруга 2 кр., Г. Бренер, С. Нонадовић, Ј. Ненадовнћ 1 кр.; *Карлово*: М. Трнфунац 5 кр., О. Попов 4 кр, М Јовановић 3 кр., Л. Терзин, Т. Ђукић, Св. Радашин, М. Пејић 2 кр, Н. Попов, Г. Весков, М. пл. Ђерђанфи, М. Попов 1 кр.; *Карловци*: Л. Секулић др. 6 кр, Уд. Шајковић, Д. Пантелић, Вл. Николић 4 кр, Ј. Живковић 3 кр, М. Хајдин, М. Јлковљевић, В. Радовић, В. Бошњаковић, Вд. Јовановић, А. пл. Николић, Ј. Симеоновић, Св. Коларовић, П. Станишић, Р. Малушевић, В. Тошић, С. Лазић, Карасовић, Л. Сбреновић, Д. Рајачић 2 кр., В. Попоиић, Г. Брановачки 1 кр.; *Мађ. Чанад*: П. Милетић, Св. Попевић 2 кр, А. Којић 1 кр.; *Модош*: М. Бранковић, Драг. Мојић, Црквена општина, Ђ Језовић, Вл. Рајин-Стојковић, Ж. Тодоров, 2 кр., В. Дабић, Ж. Лукић, В. Никић, М. Лукић, С. Лукић, К. Радосав, А. Радосав, Ж. Радосав, Б. Павловић, Драг. Гаћански, М. Стојковић, Е. Кохут, Бр. Стојковић, Ј. Павловић, И. Алексић, Ђ Фохс, С. Радосав, Ђ. Вујнов 1 кр, *Мохач*: Т. Андрић др. 3 кр, Г. Бољарић, Ј. Ајберковић, Бл. Јагић 2 кр., Т. Радић, Ј. Јовановић, Н. Н, Н Н. Св. Марковић, Л. Малешевић, Д. Бркић 1 кр.; *Н. Сад*: Централни кредитни завод 10 кр., Сриска Задруга за помагање и штедњу 6 кр, Шпаркаса, М. Шевић епископ, А. Пајевић 5 кр, М. Д. Јовановић, П. Георгијевић 4 кр., М. Полит-Десанчић др., А. Вараћанин 3 кр., Вл. Стратимировић, А. Јорговић, П. Попадић, Ш. Дусинг, Л. Вуков, А. Матић, Ал. Поповић, Ј. Павловић, Дицген, Уд Јефтићка, М. Ђорђевић, М. Станојевић, М. Крно, М. Давидовац др., Ф. Петрак, М. Јојкић др., Ј. Радовановић, Ј. Живојновић, Ем. Вујан, Г. Костић, П. Ракић, Хаџи Г. Плавшић, Ј. Чавић, Ј. Грозингер, Ј. Сремчевић Габор, Л. К. Алексијевић 2 кр., К. Стајић, Т. Мартоношки, Лазанова, С. Љубиша, Л Максимовић, Ј. Мунћан, Вл. Крецулов, Весело друштво код Н. Наодовић, Ј. Бокшан, К. Лазић, Н. Наодовић, Л. Поповић, У. Лугумерски, Г. Нецков, А. Леделбер, М. Манојловић Т. Лабурић, Либман 1 кр., Г. Маленчић, Ђ. Марић, М. Чупић 60 пот., Б. Вучковић 30 пот.; *Паланка*: Д. Јаблановић, Б. Берић 2 кр.; *Петрово село*: (Вачка) Школски одбор 4 кр.; *Сента*: Ст. Малешевић др., Ј. П. Вујића, Т. Влашић, Г. Кецели, Месарош др. 2 кр.; Ј. Поповић, К. Михајловић, М. Стајић, Г. Прекајски 1 кр.; *Сентомаш*: В. Дунђерски 6 кр., Црквена општина 5 кр., Ј. Пивнички, Ј. Георгијевић, Н. Н. 4 кр, В. Рунић, М. Нићин, И. Алексијевић, Ј. Теофановић, Св. Гавански, Ш. Манојловић, А. Р. Павловић, Н. Дунђерски, Ђ. Павић, С. Шијачић, М. Везилић, М. Рунић, М. Каћански, Ј. Манојловић-Успенски, С. Ђуричић-Љиљак, С. Загорица, И. Јанковић Н. Дињашки, Б. Продановић, С. Дунђерски, М. Павловић др., И. Иванић, С. Лесковац, Уд. М. Дунђерски, Е Дунђерски, М. Хаџић, А. Каћански 2 кр., С. Пивнички, Г. Белић, С. Јаснић, М. Лесковац, Л. Каћански, М. Ј. Настић, М. Д. Манојловић, С. Дебељачки, С. Николић 1 кр.; *Сомбор*: Барон Ст. пл. Војнић, С. Павловић др 20 кр., Ст. пл. Зако др., Н. Бикар др., Р. Симоновић др., М. Јовановић, М. Каракашевић 10 кр., Ж. Коцкар, Б. Фернбах Ј. Фернбах 8 кр., Н. Ђ. Вукићевић, М. Борђошки, Р. Бикар, Д. Георгијевић 6

кр., М. П. Бикар, Фернбах, Е. Ковачић, Бибра, С. Семзе, С. Ранковић 5 кр., Е. Жуљевић, Ст. Јовић, Д. Радић, С. Ползовић, М. Коњевић др., Љ Купусаревић, Д. Коњевић др, Алфелди, М. Хауке, Ј. Гергуров, Ђ Крагујевић, Ст. Ползовић, Л. Костић д.р, Ђ. Ђуришић, А. Деметровић 4 кр., Ј. Коста, С. Брук, Мајка Костинца, В. М Петровића, М. Попова, Љ. Јелачић, Д. Гергуров, Ст. Кронић др., Л. Којић 3 кр., Ј. Колар, Браћа Шлисер, Ф. Шефер, Н. Н., Ј. Лалошевић др, Алексијевићка, М Вујић, Уд. Гартнер, Б. Вукићевић, Г. Книпл, С. Фрејнд, С. Тарцаи, М. Ронаи, Ђ. Павковић, Б. Шандор, Ј. Лалошевић, С Бараш, Ђ. Николић др, Л. Хамедер, Ђ. Атанацковић, П. Б. Вукићевић, Р. Ковачевић, Уд Ј. Ракић, Цирфус, М. Гавриловић, С. Паланачки, Ф. Фодор, В. Грујић, Бугарски и Попов, И. Новаковић, Ђ Боднар, Н. Ковачић, П. Р. Стефановић, М. Коњовић, М. Силашки, Ј. Дунђерски, М. Павловић, Е. Коњевић, С Теодоровић, Вујић, Ст. Коњовић, З. Лудајић, С. Релић, С. Маширевић, К. Калић, Уд. Н. Малешевића, Ђ Бркић, Ђорђовански, Н. Н., Ј. Томић, Л. Цајзл др., Ж. Хенеберг, Т. и З. Кришанове, Н. Симендић, Ј. Бујак др., Ф. Беце, Ср. Гергуров, С. Врањешевић, Е. Шварц, М. Пандуровић, Ј. Коњовић, О. Павловић, Б Живановић, Ј. Јерасовић, К. Вукићевић, С. Манојловић-Рус, М. Поповић, Ђ Вујић, С. Арсеновић, Св. Берић, Б. Далмаи, О Халм, Сонди, Ј. Шпањол, Ј. Хубер др, Папхази, С. Поповић, К. А. Косанић, И. Фрај, Ј. Холендер, С. Вукићевић, Ал. Шпицер, Б. Димитријевић др., Ј. Духоњ др., С. Мајер, И Гомбош др., Н. Н., В Бикар др., Х. Шер, Н. Н., Н Максимовић, Х. Свирчевић, Вукићевић, Петровић, Станковић, Д. Бељански, Ж. Вукадиновић, Ђ Вујић, Илкић, Д Јанковић, Вл. Вароши, М. Гергуров др., Н. Н., Н. Н, Уд М. Бикар, Ш. Мојић, Ј. Ракин, Рохајм, Ж. Турски др., В Теодоровић, Љ Бранковић, Уд. Е Кронић, В. Бикар 2 кр; П. Димитријевић, Ђ. Ракић, М. Хушвет, Ј. Јовановић др., Е. Амброзовић, М. Гребер, А. Шер др, Т. Бикар, Уд. С. Станојевић, М. Паулине, Н. Н., П. Слави, Б Салкаи, М. Градић, Н. Вилман, Ј. Супек, А. Деметер, М. Пијуковић, Н. Н., Брук др, М Шпицер, Н. Н., Б. Раб, Сонди, С. Стричевић, К. Коњовић, К. Ђуричковић, П. Радојевић, Л. Главашки, Ј. Станковић, М. Ковачић, Т. Мандић, Будимлић, М. Јовановић, М. Барјактаровић, С. Јерковић, М. Станишић, Грос, Сока Ћосић, С. Илкић, А. Шерер, Уд. С. Стојачковић, Хенел, П. Коњовић, М. Зарић, С. Р. Пелагић, Л. Фењеш, Н. Н., С. Рајковић, М. Топаловић, Ј. Цинклер, Ђ Бељанеки, К. Келић, Т. Грујић, Љ. Паланачки, Д Јосић, Н. Чабдарић, Н. Лазић, Д. Даљчев, К. Шишковић, Ј. Дадић, В. Бајић, А. Туна, Т. Кронић, К. Раб, М. Латиновић, С Гутман др., Ј. Динер, С. Матраји, Ш. Рац, И. Барци, С. Меро, К. Вертеши, Л. Једличке, Л. Ланцкор, М. Богдан, Д. Витковић, Ј. Книпл, С. Сигети, Н. Н., Стојковићка, Сол, С. Уторник, Л. Стојков, А. Кириловић, Ф. Словтерски, Мали, Ђ. Ајсфеле, Халас, Прокоп, Н. Н., Е. Шварц, М. Протић, Ј. Темуновић, Недецки, П. Сентђерђи, С. Ивановић, М. Угри, Ф. Шефер, Ђ. Марковић, Н. Н., Л. Блументал, К. Бијелицки, Уд. Ал. Зотомањи, Фукс др, К. Панић, Валијент, Л. Дракслер, М. Силађи, Ј. Деспотовић, Н. Јајић, А. Тапаи, Холо, Ј. Енгус, А. Шен, Ј. Штејн, П. Лугумерски, Н. Н., Ј. Штеблер, Браћа Леви, М. Алексијевићка, К. Раданов, С. Мужи, Паулина Н. Радојевић, Л. Радишић, Ј. Бикар, Н. Н., С. Бастић, К. Лугумерски, Радочајски, Љ. Ранчин,

Вл. Момировић, Т. Ђурошев, К. Николић, Н. Н., Н. Н., С. Јовановић др., К. Блументал, П. Стојшић, М. Лукић, Ф. Сабо, М. Радовић, Ш. Шимоњи, И. Сич, А. Пекановић, К. Мајер, В. Јовановић 1 кр.; М. Шиматић, С. Галетин, 80 пот.; Н. Н., Т. Бркић, Ј. Киш, Ј. Стојшић, Уд. Ст. Гомбаровића, Ј. Пфајфенрос, А. Жамбокрети, Н. Н., Н. Н., А. Чељуска, Мадаи, Ј. Либхардт, Н. Н., Н. Н. 60 пот.; Т. Топалов, Н. Н, Н, Н., Ђ. Хушвет, К. Бернбат 50 пот.; К. Капетановић, Ј. Јерасовић, Лустиг, С. Мијић, Ф. Барна, Ш. Веселовски, Љ. Бирвалски, Н. Н, Борјанић, М. Чичовачки, Л. Чичовачки, Н. Н., Ј. Сигулински, П. Чабдарић, П. Валтер, С. Видаковић, Љ. Јелачић, В. Пастасић, К. Чабдарић, Н. Н., Ш. Манојловић, Робичек, Ш. Ракић, Ш. Шанчић, М. Велицки, Г. Шефер, Б. Зелдхеђи, Ђ. Чувардић, С. Пап, Уд. Клем, Н. Н., Томчањи, Л Вајганд, Л. Јановић, Т. Томашић, Облат, М Бик, Н. Н., Н. Н. 40 пот.; М. Секулић, Б. Телер, П. Огризовић 30 пот., Н. Н., Ј. Грин, Д. Лалошевић, Л. Рацић, В. Јелачић, Г. Гајић, Ф. Анђел, П. Терзин, Н. Н., Ј. Молнар, Ф. Лукић, Ј. Шијачић, М. Форо, Р. Ђуричек, Деагаро, П. Сентђерђи, Н. Н., М. Ђуришић, Ш. Партош, Н. Н, Л. Бурнаћ, М. Бурнаћ, Ш. Енгус, Љ. Хиђошки, Е Ваш 20 пот.; М. Поповић, Гланц, Н. Н., В. Бандобрански 10 пот.; *Ст. Кањижа*: В. Грегоровић, А. Ковачевић, М. Лунговић, М. Кнежевић 2 кр; М. Богосављев, Ђ. Богосављев, Н. Панић 1 кр.; Б. Крстеканић 40 пот.; Ђ. Летић, А. Могина 20 пот.; *Ст. Сивац*: Љ. Жупански 4 кр; Ст. Поповић, М. Рајић 2 кр.; Н Н., Ж. Браћевачки, М. Ђурић, М. Ђурић, А. Бањац 1 кр.; Ђ. Цвејанов 80 пот.; Д. Вертунски 40 пот.; *Суботица:* М. Ј. Радића, О. Д. Радића, Н. Максимовић др. 10 кр; Е. Шмаус, М. К. Манојловића, Милосављевићка 6 кр; А. Хаџић 4 кр.; М. Димитријевић, Ј. Недељковић, М. Крнајска-Пушкашева 2 кр; Л. Вујић 1 кр.

Приход од добровољних прилога . .	1637·00 кр.
„ „ проданих карата . . .	360·40 кр.
Укупно примање .	1997·40 кр.
„ издавање .	431·46 кр.
Чист приход .	1565·94 кр.

Од чистог прихода предано је Одбору за прикуљање добровољних прилога ради оснивања интерната српске учитељске школе у Сомбору 1400 круна; 100 кр. стављено је у заводску „Прихрану“ а 65·94 стављено је у фонд за оправку заводске заставе.

НАШИМ ДУЖНИЦИМА.

Учтиво опомињемо све дужнике наше, да се сете своје дужности те нам претплату што пре пошаљу. Ко је лист примао право је да за њ и плати. После ове опомене не примамо листа натраг, него ћемо се морати обратити другим срествима, која ће нам осигурати наша оправдана потраживања.

Администрација „ШКОЛ. ЛИСТА.“

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.

Бр. 8. и 9. Год. XXXIII.

Школски Лист.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шиљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору, за Август и Септембар 1901. године.

ШКОЛА ПОД УТИЦАЈЕМ РАЦИОНАЛИЗМА.

Свештеник Радослав М. Грујић.

(Свршетак).

Као први присталица Русо-а истиче се у Немачкој Базедов, који хтеде преобразовати сву систему васпитања.[7]) У осталом и њему самом врло је много недостајало у васпитању. Познато је како га је осликао знаменити немачки песник Гете. Слика та ни мало није ласкава: „У личности Базедова не беше ничег мање од друштвености, привлачности и хуманости, већ сама спољашњост његова одбијала је; понашање му беше надувено, његов карактер, као и глас, беше груб и непријатан.“ Али у њега беше енергија и ентузиазам за идејом својом и тиме је он успео пробудити заинтересовање и других његовом идејом. У том му је помагала и његова дрскост. Његово познато дело: „Представка на људске пријатеље и богата лица о школама и наукама, те о њиховом утицају на друштвено благостање“ од 1768. год. с којим он директно се обраћао на владаре, све светске и духовне власти и друга знатна лица и друштва, са чисто пазарском хвалом свога еспапа, покренуло је такав опћи и живи педагошки интерес, какав давно већ од времена реформације нигде приметио се није.

Године 1774. пође му за руком основати у Десау завод под називом „Филантропин“; овај завод требао је да буде пример, из ког је имала синути зора новога времена. Он је обећао чуда од тог завода и многи му вероваху. Године 1776. одржан је велики

7) О Базедову и његову Филантропину види у Raumer-а у споменутом делу стр. 242. и даље, Baur-а, споменутом делу стр. 81. и даље; чланак о Базедову у Енциклопедији Шмида. Göthes Urtheil über Basedows Persönlichkeit in Dichtung und Wahrheit, св. III. стр. 273. и даље. Осим тога у Историји XVII-ог века од Schlosser-а св. IV. стр. 100. и даље, те у Историјама педагогике Милићевића, Dr. Štiglića i Bosaričeka и т. д.

испит, на који позвани беху „разумни старатељи човештва из Копенхагена, Петрограда и других далеких крајева.“ „Боже, Ти Оче потомства, дај — молимо Ти се — да нас чују мудри грађани света.“ Тако се наиме говорило у том позиву. Базедов је прочитао извештај у ком наравно све беше изврсно. Али нама остаде још и други извештај од професора Шумела из Магденбурга у облику писма дванаестогодишњег дечака. Тај извештај преврађа се у чисту иронију или сатиру, а због површности и без садржаности метода васпитања у „Филантропину.“

А у чему је дакле лежала основна мисао педагогике Базедова? Док је Русо држао центар тежине у природи, дотле је Базедов најглавнији значај давао идеји хуманости. Он је хтео да васпитава не Немце, већ Европејце, светске грађане, људе у опће. Не без религије, али без одређене вероисповеди.

Но такове врсте човек није фактичност, већ просто резултат мисли. Истим начином и религија, која је тобоже имала владати у „Филантропину,“ престављала је само апстракцију. У то време, док је свештенство проповедало народну религију, у том заводу предавала се свеопћа религија, чије богослужење „морало је бити слободно од свих богословских закључака у корист хришћанства против Јудеја, Мухамеданаца, Деиста“ и т. д. Ту се ми први пут сретамо с мишљу о религији педагошкој, у разлици од у опће владајуће религије, — с мишљу, која је од то доба имала даљу историју. Та посебна педагошка религија представљала је спој природне религије и природног морала, који никад и нигде нити су постојали нити постоје, до ли у теорији. То је религија без икакове историјске одређености и садржаја, те је престављала нешто сасвим непостижно, ни црно, ни бело, већ нешто без боје, без душе, сока, силе и живота. Такову религију може сматрати истинитом и довољном само онај, који избављење и примирење с Богом сматра сасвим ненужним, јер ни мало не схваћа значење греха. Из таковог гледишта лако је за тим разјаснити и то, што у „Филантропину“ сматраше се излишном свака казна и строга дисциплина. Та, ако је човек по природи добро биће, то он треба само да им разјасни, шта је добро, па да тако поступа. По педагогици овој све се на разум ослањало, јер разум чини све. Ето то је трећи принцип рационализма. Али тај разум био је врло прозаичан и својевољан. Основна тачка гледишта у свем предавању беше корист. Та филистерска тачка гледишта, која је све сводила на корисност и угод-

ност овог телесног живота и његовог материјалног благостања — и владала је над свим у његовој школи.[8])

Нема спора, да је нова педагогика, коју је завео Базедов, открила и одстранила читав ред ненормалних појава старе педагогике; но владајући у њој дух отуђења од Хришћанства беше чисто рационалистички дух. Заслуга те педагогике беше у принципу, да би младеж и у оделу и у начину живота владала се онако као што јој као младежи приличи. Нечувена дотле новост беше и то, што су у „Филантропину“ у Десау васпитаници трчкарали гола врата, без овратника и с кратко остриженом и не увијеном нити напудрованом косом; а ученици Базедовљеви уведоше за тим у школу и гимнастику. Истина је и то, да су контра пређашњем механизму, у овој школи давали знатан значај методу. Али помоћу метода они мислише постићи све, а уз то не даваху никакова значаја личности ученековој, нити учитељевој. Метод, који су хтели једнако примењивати свима, може бити згодан само за оне, који имају једнак разум и мора остављати без икакове пажње оно што је у васпитању најглавније: душу, правац воље и расположење срца. Ту видимо онај једнострани интелектуализам, који чини основну погрешку рационалистичког гледишта. Ту бездушност оправдано је осуђивао још славни Хердер, говорећи у једном свом писму: „.... све то постаје ми страшно. Недавно су ми причали о начину, како за десет година може се подићи борова шума. Ако се у младих борова посече главна жила под земљом, то ће сва снага поћи у стабло и гране. Сва тајна Базедовљева, чини ми се, састоји се баш у том, и ја му не бих дао ни телета да га васпита,

---

[8]) Баур у својим Основима . . . на стр. 82. вели: „Играјући, без икаквих казни и без строге дисциплине, помоћу те тобоже и нелажне и једино спасоносне методе деци се може саопћавати знање у предметима и језику и уливати религија подједнако згодна за јевреје и хришћане, католике и протестанте. Немогуће је било, да у резултатима те тенденције не покаже се исто тако тривијална и самодовољна просвећеност, наиме у схватању хришћанства, а колебљива безоснованост у науци. У опће много тога, што се радило у заводу Базедова, у наше време, научено просветним искуством, показује се гадним и глупим. Но у оно доба, то је значило корак у напред, што доказује већ сами онај интерес, који је Кант узимао у Филантропину (сравни чланак, који је он штампао 1777. год. у „Кенигсбершком Листу“ у Raumer-a ibid. св. II. стр. 287. и даље). „Но и ако су крајње и чудне тежње Базедовљеве погореле у огњеној пећи историје, морају му се ипак признати и заслуге, јер он је пре свију научио давати дужну цену телесном здрављу, вежбању и јачању, и то не само речју и схватањем већ и живим очигледним искуством. Али главни недостатак његова Филантропина је у томе. што је сврху своју он тражио само у материјалном добру човека и људског друштва, те на тај начин преводио ентузиастички рационализам Русовљев у филистерски спољашњи утилитаризам. Најзнатнији педагози, који изађоше из школе Базедове, те који далеко надмашише свога учитеља у практичким талентима беху Кампе († 1818.) и Салцман († 1811).

и не говорећи о људима.“ — Заиста оправдана је била тежња довести школу у најближу свезу са животом. Но на жалост, што ту свезу међу њима видеше само у непосредно практичном и корисном, а сасвим заборавише на значај бриге о моралној и идеалној тежњи у опће, па и за практичку страну живота.

Зацело, да смо сви у младости својој, са заносом читали „Робинзона Крузо.“ Ученик Базедова Кампе, прерадио је то дело, и оно постаде главном књигом за младеж. Али оно, што нас је заносило у тој књизи беху баш само романтични догађаји у животу Робинзона; дочим оно, што нам најдосадније у њему беше, беху оне корисне примене и практичке примедбе, које је у своју причу увео Кампе. Међутим он је баш томе давао особити значај. Тај трезвени смисао најкарактеристичније изражава се у изјави Кампеовој, да је изумилац добре машине за предиво учинио много више по добро човештва, него ли Хомер са свом својом поезијом. Ту се пак сама собом показује сва грубост теорије користи.

Какав је значај, при таковом правцу, имала религија по Кампеа, лако је представити. Он је хтео, да би велика тајна о бићу Бога откривала се само одраслим младићима и девојкама. Као да дете ништа не схвата када му говоре о Оцу небесном, и као да он у свету Божјем не осећа се исто тако добро, као и у својој рођеној кући! Жан Пол на једном месту вели: „у сваком детету дрема религиозна метафизика.“ Отуд он изводи, да религиозне осећаје треба будити рано. Ружно је оно гледиште, које држи, да дете још то не схвата. Дете потпуно схвата, само наравно по своме. У облику рефлексије, као што схватамо и дужни смо схватати предмете ми старији, оно, наравно да их не схвата. Но детету и није потребе тако их схватати; то би било противно његову дечјем смислу. Дете од самог почетка има непосредни нагон религији; с тога га и треба васпитавати ненарушавајући његове непосредности рефлексијом.

Ето такова је била рационална педагогика прошлога века с њеним светлим, а још више с њеним тамним и грубим странама.

Неправедно би било с тим представницима века просвете равнати и знаменитог Песталоциа.[9]) У његову срцу живела је

---

[9]) О Песталоциу (1746—1827.) види у Raumer — ibid. стр. 287—394. Baur — ibid. стр. 85—89. чланак Палмера у Енциклопедији Шмида. У поменутим Историјама педагогије: Милићевића, Štiglića и Bosaričeka, а нарочито у Blochmann-a, Heinr. Pestalozzi, Züge aus dem Bilde seines Lebens und Wirkens (Leipzig 1846.) v. Zezschwitz Der Pädagog Heinr. Pestalozzi, ein Mann der Hoffnung unseres Volkes in grossen „Tagen.“ Vortrag (Erlangen 1871.)

љубав, која га је и присилила, да цео живот свој посвети народу, а нарочито најмањим члановима у народу, без обзира на многе неудаће у његовим животним покушајима. И његовог „Леонарда и Гертруду“ не можеш читати и без узбуђења. Али тим не мање, проводећи цео живот свој на пољу опће религиозности и на крају живота свога посетивши завод за поправљање чувеног Целера у Бајглину, близу Базела, где је у свем животу и правцу тога завода сретао се на сваком кораку са потпуним изразом позитивног хришћанског духа, он није могао да не засузи и кроз плач рече: „ето то је баш оно, што сам желео и што сам тражио.“ Тиме је он означио ону сврху, којој је имала тежити педагогика, па да буде у истину корисна. И ако је његов метод имао у виду не само посебну страну, једнострани разум, већ и целог човека, полазећи с гледишта на фактичко стање ствари, и тим начином хтео постепено водити васпитаника даље да се самостално користи својим силама, да би тако према сврси постигао спајање способности са знањем — показиваше се ту принцип његов потпуно верно. Но низводећи све на апстрактно схватање броја, облика и речи, он је ипак и сам опет падао у пусти формализам, чинећи тиме васпитање механичким. Ето тако, он је показао праву сврху, али ни сам није дело приводио к њој. У доба дубоког пада немачке Фихте се надао, да ће Песталоцијева педагогика препородити немачки народ. „Али страшно је и помислити у каквом би положају данас ми били вели Немац Dr. Luthardt, да нашем народу не беху откривени дубљи

Његов народни роман „Леонардо и Гертруда“ појавио је 1781. год. Baur о њему на стр. 86. вели ово: „Он је сматрао матер првом и главном васпитачицом, родитељски дом — првим и од највећег утицаја местом за образовање деце и младежи; тамо пре свега морало би бити израђено све што је боље, и на тај начин Песталоци је тражио опћег у правом смислу народног образовања, те се за њега цела живота свога мучио и трудио.“ Што се пак тиче метода, он је давао пуни значај очигледном динамичком методу, наиме држећи, да предавање мора полазити од посматрања фактичности, а не просто од умарајућег и расејавајућег гледања облика, као што то беше у Базедова, и у постепеном прогресу елементарно развијати васпитаника, да се може самостално користити својим силама и по том спајати способност са знањем. Но напокон и он сам пао је у механизам, који је баш сâм свим силама хтео истиснути из школе. К Песталоцију приближаваху се Јакотот († 1840.), који је градио свој метод на сасвим лажној предпоставци, да „сви људи имају једнак разум,“ и Фребл († 1852.), који се старао да Песталоцијева основна начела примене на децу, која још нису дорасла за школу, а у својој „Дечјој башти,“ у којој до душе све што је дечје губило се у недечјој рефлексији, у вештачки измишљеном забављању и дечјим шалама. Права дечја башта то је несташна а не шкодљива игра веселе удружене деце, која се слободно а не принуђено, забављавају, и уз то су ипак под потпуним надзором. Сравни о томе у Piepenberger, — Die Fröbelschen Kindergärten, Drei Vorträge (Nürnberg 1870.), и Fehr. Ad. r. Bissing — Beerberg, — Die christl. Kleinkinder-Schulen, ihre Entstehung und Bedeutung. Eine Denk-Schrift (Leipzig 1872.).

извори за повратак Еванђељу, него што их он тада предлагаше.“

Од то доба, може се рећи, у школи се опажају упоредо два правца. С једне стране свесан и чисто хришћански правац који налази себи израза у читавом реду школских установа и представника у знатном броју учитеља.[10]) А с друге стране, тече пространи поток рационалистичког гледишта, као што се то већ често опажало на опћим учитељским зборовима и педагошкој преси. И ту се истичу три позната основна правца: апстрактни индивидуализам, лажни оптимизам и једнострани интелектуализам. Те нас то и приводи да разгледамо оне утицаје, које дух тих педагошких реформаторских тежња показује још и у данашње време.

Разгледајмо прво начело. Апстрактно ослобођење од великих историјских сила живота показује се нарочито у оном принципу, које заузима тај правац према цркви. Широко распрострањено, премда и не увек свесно проводи се мишлење, које гледа на школу као на самосталну величину, која има једнаки значај упоредо са остала три велика основна реда у животу: породицом, државом и црквом, и која заузимајући самосталан положај, исто тако мора налазити и норме за свој рад у сама себи. А у истину школа није такова самостална величина, већ је само помоћница споменуте три велике величине и одређена је на службу њима. Та она мора имати посла са људима, који припадају породици и цркви, а једном ће дужни бити послужити и држави. На тај начин, дакле, школа је овисна од те три величине. Заборављати то и радити, као да је школа потпуно самостална, значило би проповедати протуисторијску апстракцију. То је особито примењиво односно одношаја школе цркви, не само с тога, што је она обвезана својим најбољим садржајем цркви, већ и с тога, што она мора имати посла са крштеном децом хришћанских породица, којих је природна представница црква.

Тај тесни одношај школе према цркви, као што је историјски и фактички основан, нашао је одавна себи израза у оном уређењу, да свештенство има месни надзор над школом, нарочито по селима, где су ти одношаји простији; дочим сложнија организација те ствари

---

[10]) Овамо се поред других нарочито односе школске уредбе у Немачкој од Фридриха II. Пруског, чији дух признаде и знаменити академик француски покојни епископ орлеански Феликс Дипанлу у свом делу: „Школско образовање у Пруској,“ те их у свези са каснијим школским уредбама у Немачкој, као пример истине и препоручује својим сународницима.

по већим градовима, доноси са собом сасвим природно и разне измене у том одношају. Ну, баш против тога надзора у новије доба опажала се и опажа жива агитација, која по кат-кад и постиже сврху своју. Међутим нпр. у Бадену чују се жалбе; тамо је већ дошло било до свачега. И то је сасвим природно. Да надзора мора бити, — разуме се само по себи. Сваки, ко се налази у служби друштву, налази се под непрестаним надзором, па ма ко и какав он био. Учитељима, и врло често баш младим учитељима, поверавамо ми на неколико сати сваки дан нашу децу у затвореним просторијама школских соба, куда не прониче никаково туђе око, осим ока остале деце. Да ли ту контролу да оставимо самој деци? И зар да се родитељи упознају са неопходним знањем стања школског рада само испитивањем деце своје? Или можда да сами прате рад у школи и лично разбирају жалбе и неспоразуме, који се у школи догодити могу? Јасно је, да месни свештеник, који је на првом месту позван да буде повереником свих под његов духовни надзор спадајућих породица, да је више сваког у стању чувати и пазити интересе родитеља, а исто тако с друге опет стране, чувати право и углед учитељâ против незаконитих захтевања неразумних и често злих родитеља. „И то је много природније, вели Dr. Luthardt, него дати надзор у руке каквом месном старешини, окружном начелнику или можда још и каквом другом лицу, која ни изблиза не ће моћи, усљед недостатка спреме, искуства у познавању за то нужних ствари — онако успешно деловати на корист школе, као што то може месни свештеник.“ Та већ сâм позив свештенички ставља га у најближи одношај са школом. И то не само да је потпуно природно, но ту се истиче такође и принцип, који захтева тесну узајамну свезу међу школом и црквом. Ну, баш против тога и подизала се агитација. Многи баш због тога што не хтедоше признати те свезе, не хтедоше признавати ни месног надзора свештених лица над школама. „На развалинама вероисповести мора се подићи права човечност; судба људи може се побољшати само у том случају, ако хришћани постану људи.“ Тако наиме гласи програм тога правца. Ну, ту је одмах лако увидети оно старо протуисторијско гледиште, које се баш истиче са таковим апстракцијама, као што су човечност и опћа религија, и тежи да их постави на место позитивних историјских величина фактичког живота.[11])

---

[11]) Односно месног надзора свештенства над школама сравни дивне примедбе у Harms – Pastoraltheologie (Kiel 1834.) 3 Buch: der Pastor, стр. 98. 1. „Ми смо проповед-

У свези с тим стоји такође и основни принцип лажног оптимизма. У новијој педагогици врло радо шири се девиза: „развитак сходан с природом,“ „слобдан и нестешњен развитак природе.“ Ако се под тим разумева супротност механизму, те снисходјење духовно-моралној природи детета и постепено, унутрашње несвезано кретање у напред при предавању, то нико не ће порицати прогреса, који се садржи у том методу. Ну ако тај нестешњени развитак природе схвата се у смислу непризнавања греха, који је присутан нашој природи, и неопходности благодати у којој се налази извор нашег спасења, то је онда тај принцип судбоносна заблуда.[12]) Ко не узима у обзир грех, тај такође слабо пази и на закон и важност казне, која треба да угушује зле испаде грешне природе. Познато је да је стара школа одвећ сурова била у примени казне. Касније, од Базедовљева филантропизма и његова правца, школа је ударила у противну крајност лажне и увеле хуманости, која држи да се деца могу ваљано васпитати и без строгих казнâ. И та лажна хуманост још и данас постоји. Владајући у друштвеном животу, она подједно отештава и неопходну дисциплину у школи. Да такою гледиште није у стању код деце одржати свест авторитета, то је јасно само по себи. Младеж данас, за то, и врло слабо осећа над собом власт учитеља свога.[13])

Црква учи, да се закон и Еванђеље морају увек налазити у међусобној свези. Воља човекова не треба да се обуздава и гуши

ници целе парохије, и наша дужност мора обухватати све душе у њој, а ту се наразно разумеју и деца. 2. Сама школа, т. з. народна школа, по свом пореклу потпуно, а по својој сврси понајвише јесте установа црквена, чији органи, а у извесном смислу и представници јесмо ми. С тога нам и припада неко учешће у њој, наиме надзор и више старање, да се не би школа отуђила од цркве, или можда чак и ишла против цркве. 3. Али не само чуварски надзор, већ и суделујући, управо онај који уводи живот црквени у школу, мора потицати из саме цркве. 4. Па пошто се школи дозвољава, или, што је овде свеједно, заповеда да заједно о тим ради и за друге опће човечанске грађанске сврхе то да би она као што треба испуњавала их, имају је надгледати и по већим и мањим опћинама проповедници, који су за то једини способни у правом смислу.“ Полемика против тога схватања обично има основ свој у унутрашњем отуђењу од исповедања цркве. Главни пак и први противник те месне школске инспекције свештенства био је Дистервег. Види о њему у Baur, — ibid. стр. 344. и др.

[12]) Сравни н. пр. извадак из Дистервега у „сагласном с природом развитку“ у Dr. Luthardt-a, — ibid. I. стр. 13. и даље.

[13]) Сравни н. пр. наредбу Нирнбершког магистрата. Лајпцишке новине од 1877. год. у 121. бр веле: „Магистрат нирнбершки узимајући у обзир све то већма ширење „неморалног, грубог и непослушног владања дорашћујуће младежи, а нарочито школске деце,“ да би учинио крај тако јадној појави, не само да је дао полицији право „на енергично поступање с таковима,“ већ такође захтева, да би „родитељи, старатељи и опће лица, којима је младеж на васпитање предана,“ и од своје стране свим силама „протуделовали ширењу грубости и неморалности младежи.“

само дисциплином закона, већ упоредо с тим мора бити и обнављана проповеђу о благодати Божјој у Христу. Баш усљед сједињења те две стране, хришћанство је и постало великим васпитним средством по човештво. И према томе, како оно служи силом васпитања човештва у Божјој руци, тако исто треба оно да буде и сила васпитања младежи у рукама учитељским. Прави учитељи знају, какова огромна сила васпитна по школу налази се у Хришћанству, знају, дакле, да религија мора бити душа школи. Али да би у истину таковом била, она мора бити не само основ свега васпитања, већ и сама мора у предавању заузимати најзнатније место.[14])

Базедов је хтео увести неку посебну религију за школу. А та мисао игра врло важну улогу и у Дистервега.[15]) С обзиром на онај силни утицај, који Дистервегове мисли имају на учитељске кругове, не треба се дивити, што и данас још у многим главама ниче мисао о посебној школској религији. Али мисао је та не једанпут отрпела пораз при дотицају са реалношћу. Школа не може имати никакове друге религије осим оне, коју исповеда сав народ. Прилазећи и сами томе гледишту, представници разгледаног правца стараху се, да бар ограниче обим религиозног предавања, да би тиме добили више времена, за друге тобоже неопходне предмете предавања. „Народна школа, — веле они — у данашње време захтева виши степен знања и спреме.“ С том сврхом пре свега и беше знатно ограничен религиозни материјал, који се учио на памет. Тај захтев старали су се обично да оправдају показујући наравно с грдним увеличавањем, на превелику масу религиозног материала, који се тобоже само на памет учити мора. Хришћанство је, истина, позитивна религија, која се састоји из факата и учења Божанског откровења, каје је заиста нужно унутрашње усвојити, али која у исто време неопходно је нужно прво знати и изучити, да би их могли унутрашње усвојити. Када би она састојала се у опћим цртама т. зв. природне религије, коју ми од природе носимо у себи, то би је могуће било развијати у детета и помоћу вештачки уде-

---

14) На крају живота свога Фридрих Велики уверивши се о неопходности по добро и срећу народа — ширење и јачање хришћанске религије — овако је говорио: „Најбољу победу своју ја бих дао, кад бих могао религију и морал у народу моме опет подићи бар на онај степен, на ком сам их нашао кад сам на престо ступио. Ја сад врло добро и потпуно схваћам, шта сам све требао у том погледу чинити. А француски филозоф Кузен рекао је: „човека чини моралним не образовање, већ васпитање, и то пре свега религиозно васпитање,“ док велики Гете рече: „Све што ослобађа нам дух, а не даје му силе да влада над самим собом, делује по добро и срећу нашу убитачно.“

15) Види у Baur, — Grundzüge der Erziehungslehre стр. 347. и даље.

шених питања т. з. сократског метода. Али она је нешто позитивно, које је прво нужно детету казати, па да оно о њој штогод знаде. Ну ту не стоји посве онако, да је материал за учење на памет у религиозној обуци преогроман, и ако је до душе с обзиром на позитивност наше религије учење на памет нужно. Прави и озбиљни педагог не ће у том наћи камен спотицања за успешан рад свој, већ на против увидиће огромну моралну и материјалну корист од праве религиозне обуке хришћанске младежи. А ко љуби свој народ, тај ће свим силама настојавати, да би сва племенита ризница науке Христове што потпуније народу предана била; јер то је капитал, који приноси богате проценте.

Време и место, које су добили ограничењем религиозне обуке, новији педагози употребили су и попунили су осталим предметима, који сад уведоше се у народну школу. И ту се указа трећи основни принцип рационалистичког гледишта, које придаје једнострано значење интелектуалној страни и умножењу знања. „Најближа задаћа народне школе састоји се у том, да би деца добила одређену меру научних и практичких познавања, а потребе данашњег времена дижу ту меру доста високо“, тако се наиме новији педагози изражавају у том одношају. Ми не говоримо сада о оним школама, које иду за вишим сврхама и којих се ученици налазе у згоднијим породичним одношајима; већ говоримо о обичним народним школама, које посећују деца средњих и нижих сталежа, који и сачињавају већину народа, те који дакле треба и да служе за мерило свега образовања. Често се у наше доба чују жалбе, да се предмети предавања распоређују и увећавају тако, да све то не одговара ни животном положају, ни будућем позиву ученика, нити схватљивости и способности к преради дечијег ума, и усљед тога подвргава се опасности постојаност целога и темељитост најнеопходнијег знања. У опће, остављајући на страну, многе примере грозне крајности, морамо споменути бар само то, да реалне науке, нарочито природне, у свези са апаратима и коленцијама, често заузимају толику опширност, да је врло близо опасност штетне многопредметне учености и наравно крајње површности, са њиховом познатом морално врло сумњивим последицама. Новија педагогика битно је кренула напред методику предавања. У тој методици с тога мисле наћи ограду против споменуте опасности. Но ми сви знамо добро, да само непрестано понављање и вежбање осигурава нас у духовном владању знањем. Позната изрека: repetitio est mater stu-

diorum т. ј. понављање је мати наукâ, јесте изрека, чију истинитост знају и признају сви, а она има у великој мери свој значај и за народне школе. И никаква метода не може заменити такове вежбе. Сасвим је природно, да према томе како се увеличава број предметâ, оно што је најнеопходније, као читање, писање и рачунање (и не говорећи већ о катихизису, црквеном Богослужењу, појању и Библији) при томе силно страда и постаје непотпуно и несавршено. С разних страна и то не једанпут изношени су приговори, да је у последње време школа одвећ заостала у најпростијим, али најважнијим предметима, а наиме; читању, писању и рачунању. Један референат, на једном пруском генералном конгресу признао је то јавно, и ако му је до душе протуречио министар просвете; на слични начин изразио се и један референат на конференцији у Штетину, и између 45 школских надзорника с њиме не беху сагласни само тројица.[16]) Ми овом приликом показујемо само на факта у немачком народу, али их не ћемо подврћи суђењу. Како је код нас у том погледу, знаће добро сви, који у пракси озбиљно служе педагошкој науци!

ВАСПИТАЊЕ ЖЕНСКИЊА.

Једно од најважнијих питања новије педагогије јесте васпитање женскиња. Па вредно је и достојно је о том питању говорити, јер свима нам је врло добро познато од каквог је утицаја жена на друштво и околину, па и на само људство.

Ипак је још много њих, који не одобравају и противни су позиву женских, што га оне врше на свеопште добро породице и народа. Не одобравају, да женске могу у друштву заузети ма какав самосталан положај и да се посвете каквој струци ученој. Такови иду за тим, да у срцу женскиња убију морални напредак, а убити морал код њих, значило би пропаст нашу, јер жена морално не васпитана у највише случајева је од штете а не од користи према својој породици и околини.

---

16) Већ одавно споменути Хармс у својој пастирци (Кил 1834. св. III. стр. 100) говорио је лепо о резултатима школе на овај начин: „Ја слободно исказујем, као истинито то, да школе у опће не дају оно, што се очекиваше од њих још пре тридесет година и о чему се толико лармало пророчким тоном Нису се испуниле наде чак ни у научном одношају и не говорећи већ о моралном и религиозном. Гласници нове школе обећали су за кратко време препородити цео наш народ помоћу школе; а у ствари, и ако је с једне стране младеж и постала нешто боља, то с друге стране постала је много гора.“ У новије доба често се чују слични гласови, а због силног умножавања предмета предавања и узвишавања образовне сврхе, а на грдну штету темељитости основног и неопходног знања.

Из чега се управо састоји то васпитање женскиња? У том, да од девојке васпитамо за породичан живот — способну а за народну идеју одушевљену Српкињу, која ће моћи и друге за општу ствар одушевити. Ово нека је идеал васпитања код женскиња.

На основу горњег јасно се даје видети, да се васпитање женскиња и мушкиња у многоме разилази, јер код женских је моћ уображења и осећај, мали свет за себе — породица, док је удео мушких дело и борба за живот. Ово разилажење од природе човечије управо је она копча, која везује мушко за женско и која жену у очима мушкарца тако високо диже.

Данашње васпитање у највише случајева одступа од ове идеје и тежи само за тим, да што око види, оним да се задовољи. Код њих недостаје *права побожност*, *племенито срце*, *смерност*, *скромност*, *доброта и тежња за свачим што је лепо узвишено и племенито.* Више вреди у очима неких матера, кад јој кћи уме вешто забављати се, раскошно се облачити и кад од свачега по нешто знаде. Нпр. на гласовиру свирати, више језика говорити. А баш у овом и лежи погрешка, јер од овакe девојке никад неће бити ваљана мати, која ће схватити своју узвишену дужност. Њој ће и после пречe бити курисање и друге забаве, него васпитање своје деце. Посљедице овога зла неће осетити само породица и друштво, већ и цео нараштај. Дакле већ и у интересу будућег нараштаја треба пазити на основу животног искуства, на етику.

У здравом телу здрава је и душа! — Ову необориву истину треба нашим девојкама предочити и тежити за тим, да и оне за њом теже и да у њој очврсну, да би могле дужности матере и добре Српкиње одговорити, јер у слабом телу ретко се кад развије јаки и чврсти карактер, дух или узвишеност.

Васпитајмо девојчице наше *у правој побожности.* Васпитање побожности код женских је од већег значаја него код мушких, јер у највише случајева само помисао на Бога, даје нам самопоуздања, да можемо и најтеже ударе мирно поднети. Жена, која је сама себи остављена много више пати, него човек, који нађе разбибриге у друштву и на сваком месту. Нарочито мати, у више прилика, долази до таких душевних и телесних тешкоћа, да би под тим теретима пала, да у њој нема чисте и праве побожности, поуздања у Бога, и кад неби знала, да она то све сноси ради узвишене идеје, за коју је само она женска опредељена, коју кад се у бури живота сама нађе, остављена од оца и мајке, од љубљених својих, или као удова

са нејаком децом — сирочади — шта би је одржало, да није чисте и искрене вере у Бога? Зато још у раном детињству улевајте им у срце побожност и веру у Бога, од кога добијамо све што нам је за живот нужно и коме имамо за сва та добра да благодаримо. Учимо децу од малена да се моле Богу, јер је молитва од великог утицаја на побожност. Но будимо на опрезу да са великом и прекомерном побожношћу не васпитамо лицемере. Зато учимо децу разумљивим молитвама, које они могу схватити и разумети. Навикавајмо их, да с Богом говоре, као са родитељем, коме имају да благодаре за сва добра, која од њега моле и која им Он милостиво даје.

Немојмо допустити, да се у деци развије мржња наспрам друге вероисповести, већ их учимо, да свачију веру поштују, јер сви се једном Богу молимо, само сваки другом језику. Својој вери да су верни и ни зашто да је не дају, па ма и глава у питању била, али и туђу нека не исмевају. Тим ћемо начином спречити ону вечиту мржњу, која постоји толико векова међу народима разних вера.

Нарочито женску децу, треба овом васпитавати, јер она су племенита и осетљива срца, за које пријања све што је лепо, племенито и узвишено. Њима дакле пружимо чисту и праву побожност. Безбожна жена губи своју чедност и образ, те није вредна, да буде васпитач деце и друштва.

Са побожношћу је скопчано *милосрђе*. Зато учимо наше кћери да буду милосрдне, да умеју сажаљевати сиротињу и болеснике и да за оваке сву своју снагу жртвовати знају. Обавестимо их, да је сваки човек Божије створење, да нам је брат, те нам је онда дужност, да помажемо нарочито оне, који нашој народности припадају. Ово је једна од најлепших врлина, која треба да краси сваку Српкињу.

Треба их учити, да је грех мучити животиње, да је то нечовечно. Овде нам се пружа широко поље да у разним причама оплеменимо чувство, срце и нарав детета, које је највеће благо и чију вредност доста проценити не можемо. Треба се трудити да племенито срце буде основ душе женскиња, јер јер то њој много више потребно него мушкарцу, пошто је она позвана, да породици, мужу и деци учини овај живот пријатним. Ко добро срце има, тај је увек задовољан, не тужи се на тегобе, јер анђео хранитељ, душа и добро срце чини сношљивом судбу човечју.

Добро срце и душу развити може само онај који их и сам има и који је спрам сваког расположен, па и према целој околини. „Веселост је небо, под којим све роди осим отрова“ — рекао је Жан Пол. Деца и у опште младеж по себи су весели, па то очекују и од свог васпитача. Душа треба да је чиста и простодушна, јер се онда деца и малим стварима радују и њима су задовољна. Кад се ово из малена научи, онда ни код одрасле девојке неће бити таких жеља, које се не могу задовољити.

Весело срце отвара вољу за рад, јер радња пружа човеку пријатну забаву, која јако упливише на моралан живот човечији. Навикавајмо женску децу на рад, да се увек нечим занимају, да помажу матери у домазлуку, да им се развије љубав спрам рада, који је тако потребан женској. Мушкарци, који су одати каквој струци, мање су изложени нераду и опасностима дугог времена, него многа девојка. Врло јако греши свака мати, која допусти да јој кћи у нераду проводи време, јер досадност је извор многог зла. Много пута усљед досадности развије се прекомерна сујета, а да се њен захтев задовољи много је породица и њених чланова дошло до руба пропасти. Сваки се држи да је нешто више, него што је. Сироти теже да се обогате и на једанпут лаћају се таких средстава које ценом свога поштења постигну. Овом злу најчешће су жене потчињене. Зато треба за времена да предупредимо лакомост и да их упознамо: да је унутрашња вредност чистог срца и душе куд и камо већа од спољашњег сјаја и лепоте, која само за кратко време траје.

Нека мати никад не да прилике, да јој се кћи раскошно облачи, већ нека се носи према своме чину. Нека је учи ово ради њезине среће. Нека је учи да се скромно и прикладно облачи, али увек укусно и чисто.

Чистота и уредност потребна је свакој женској, јер „ред је душа куће.“ Девојку треба васпитати, да најмањи неред и нечистоћу спреми и у ред доведе. После употребе какве ствари, да је одма на своје место остави, како би је после могла наћи. Ово ће спречити многе неприлике у кући, а овако опхођење упливисаће и на чељад, те ће се ред у кући лакше и боље одржати. Овако чешће привикавање на уредност, прећи ће полако и у крв и после ће само од себе ићи.

Жена свесна своје дужности благослов је за породицу. Зато још у раном детињству привикавајмо женску децу на уредност и

тачно извршивање дужности и не допуштајмо, да се због какве забаве и уживања иста пренебегне.

Лепа врлина код женске је још и штедња, јер од ње зависи материјални опстанак породице. Није дакле добро изгубити из вида сва она сресства, која служе за развиће штедње. Тако је добро кад још за младости девојка сама управља новцем и о њему књигу води. Само морамо бити јако смотрени, јер женско хоће лако да падне у претераност, да постане раскошна или тврдица. Обоје су велике погрешке. И почне ли се једна или друга јављати, у клици је треба угушити. Тако нпр. распикућу треба предупредити тим, ако је пустимо, да игра активну улогу у домазлуку, да увиди како много коштају непотребне ствари за кућу, па ће после боље умети и знати поштовати новац, предочити јој шта је потребно а шта није. Ако пак нагиње тврдичлуку, треба је за времена упозорити на речи Фенелона: *„да што грамзивошћу добијемо, мало је; али што за то време од поштења изгубимо, много је!“*

Са штедњом је у свези умереност, која не треба да је само у јелу и оделу, већ у свачему.

За образовање ових врлина позвана је у првом реду мати, да лепим примером предњачи. Бадава би хтела мати, да јој је кћи побожна, ако сама није и Богу се не моли; бадава опомиње кћер, да је милосрдна, кад је она немилостива спрам људи и животиња; бадава би хтела, да јој је кћи добра и племенита срца и благе нарави, кад је она одвратна.

Бадава се труди, да јој кћи буде проста и без икаквог приговора васпитана, кад сама за празним уживањем трчи и само у спољашњем уживању налази радости; бадава упозорује кћер на уредност и чистоту и на извршивање дужности, кад јој сама не предњачи добрим примером.

Све ове врлине треба да красе сваку српску женскињу, а поред овога још и оно, што је најсветија дужност Српкиње, а то је: да схвати своју дужност као супруге, као добре матере. У овом треба да је свака мати учитељ свога женског детета. Не треба јој ништа затајати, како се после не би догађали несретни догађаји, који би проузроковали рђав живот, па и саму смрт.

Девојкама подајмо да читају књиге познате садржине и никад не допуштајмо да читају онаке књиге, чија је садржина двосмислена, јер би се од рђавих књига душа девојачка заразила. Нека читају дела у којима се цртају светли и чврсти карактери Срп-

киња, у којима се уздиже љубав женских спрам рода свога и своје отаџбине — једном речју онаке књиге, које ће је васпитати, као добру Српкињу и патриоткињу, а таке су нам женске врло потребне, ако хоћемо да се у данашњем времену одржимо. Бирајмо им добре другарице. Само их пуштајмо, да се са онакима друже у које смо поуздани, да их неће са доброг пута свести.

Човек је друштвено биће, воли да је у друштву, то је његов природни нагон, зато негујмо дружевност код младих девојака, водимо их у друштва, на забаве, јер је и то од утицаја на спољње изображење, само пазимо да ово не пређе у претерано уживање.

Ако овим начином будемо тежили, да горе споменуте врлине у души девојачкој развијемо, онда чинимо срећним породицу и друштво, које ће она једном основати, а таких више породица учиниће сретним један цео народ, јер ваљане и честите породице су добробит отаџбине и човечанства.

Долово, 1901. год.

Посрбио: **М. Новаковић**, учитељ.

КО ДА ПРЕДАЈЕ НАУКУ ВЕРЕ У ПРАВОСЛАВНИМ СРПСКИМ ОСНОВНИМ ШКОЛАМА?

I.

Исус Христос благи Спаситељ и Откупитељ рода људскога завршивши на земљи стварну (објективну) страну божанствене економије у погледу људскога спасења и узневши се на небо, поверио је благодетно руковођење људи ка вечноме спасењу својим апостолима, преневши на њих и своју тројаку пастирску власт: *власт учења, свештенодејствовања и управљања над вернима* (Мат. 28, 18—20). Власт ову пренели су апостоли на своје прејемнике и насљеднике по служби (I. Петр. 5. 2), те је она и до данашњега дана неокрњено сачувана у цркви Христовој у тајни свештенства.

Речма: „*идите* **научите** *све народе*“ (Мат. 28. 19.) у првоме је реду поверена свештенству *власт проповедања* слова Божјега и поучавања верних у истинама слова Божјега. Но сем власти, тим речма је свештенству наложена и света *дужност*, да обучава људе у верским истинама. Ту своју власт и ту своју дужност свештенство не сме и не може скинути са себе, а да се тешко не огреши о свети смер својега позива.

Поменуту прву и најсветију дужност свештеничке службе има да врши свештенство двојаким начином, и то *обучавањем малолетних у вери* — под којима се разумеју некрштени, које треба за крштење спремити и *хришћанска деца* — *и поучавањем пунолетних* т. ј. оних који су у основним верским истинама обучени и благодаћу утврђени, усљед чега се и пастирско деловање свештеничко у првоме реду назива *катихетичким* а у другоме *омилитичким.**

На основу дакле божанскога права, обучавање људи у вери — били ови мало- или пунолетни — јесте битни саставни део пастирске службе свештеничке и позива свештеничког, те су према томе једино и искључиво свештеници позвани, да свугде т. ј. и у храму, и у школи, и на дому, и на сваком месту, поучавају верне у вери и њезиним истинама.

„Уредба за српске народне школе“ у митрополији Карловачкој од године 1872. §§. 18. и 23. поверава и у дужност ставља учитељу вероисповедне нам основне школе, да овај предаје наставу у вери и хришћанском благочашћу ученицима своје школе, те тиме одузима то право од свештенства. Поменути параграфи уредбе те, која је донесена по нашем Црквено-Народном Сабору, добили су implicite пристанак јерархије, која је како у Сабору, а тако исто и пре Сабора, могла ставити свој *veto*, у интересу обране и очувања најкардиналнијега права и најсветијега позива својега, те спречити да се исти преда и повери непосвећенима, лајицима.

Огрешио бих се о правичност, када бих категорички тврдио, да су тадањи чланови Светога Синода, као и остали свештени чланови Црквено-Народнога Сабора, били кратковиди или необазриви, када су тако — привидно бар олако — дозволили, да се власт обучавања и упућивања верних у верским истинама и побожном хришћанском животу у нашој хришћанској православној српској основној школи преда у руке људима световњацима. Познат ми је дух рада тих мужева, а особито чланова Светога Синода, за које знам, да су истински и одлучно стајали на браничу необоривих права цркве и јерархије јој, те с тога не могу никако бити тога уверења, да су недостатак ширег и дубљег погледа на права и дужности својега позива, односно малодушност у обрани својих права и равнодушност према вршењу својих дужности били узроци, због којих је предавање науке вере у нашим основним школама предано учитељима световњацима. Напротив смело могу тврдити, да су ти

*) B. Schüch J. A lelkipásztorkodástan kézikönyve I. §. 38. стр. 96.

прави поборници светога православља, — узимајући у обзир тешке околности у којима се налази наша света Црква и наш народ у овим крајевима, и пророчки прозирући у даљу будућност, — у томе баш видели један веома јак услов, да се очува и одржи вероисповедни карактер народне нам школе, тога једнога између најглавнијих фактора за буђење и одржање народне нам индивидуалности. Да се пак јерархији не би могло пребацити, да је уступањем катихетске дужности учитељима световњацима, у једноме делу напустила прво право и пренебегла прву дужност своју, свештеноначелство је — сасвим оправдано — задржало себи право, да бдије и води надзор над учитељством у погледу тога, да ли оно обавља вероучитељске дужности тако, да се не огреши о чистоту догматичког, моралног и литургичког учења свете православне источне Цркве.

Из до сада реченога јасно је, да данашње стање, по којем у нашим вероисповедним основним школама науку о вери предају учитељи и ако је донекле *формално* противно јерархичком карактеру православне Цркве, ипак му се у *суштини* својој ни мало не противи.

*

Од најновијега доба како у свештеничким тако исто и у учитељским круговима нашим поново избија на површину мисао и тежња, да наставу у вери у нашим вероисповедним основним школама ваља и у формалном погледу предати свештеницима, као што је то било и до 1872. године.* Свештенство још није изашло на среду са категоричким потраживањем својим у овоме погледу, али су за то ово питање стали живо претресати учитељски зборови наши, од којих су неки већ и усвојили горње мишљење.

Као најглавнији разлог за усвајање овога мишљења износи се то, што је учитељ и сувише оптерећен наставним градивом, те да му се ма и с једне стране олакша, ваљало би га решити дужности, да предаје науку вере, а исту предати ономе коме је то и право и дужност, т. ј. свештенству.

---

*) И ако су до 1872. год. у *смислу закона* и наредаба духовних власти, свештеници дужни били предавати наставу у вери у нашим основ. школама, ипак они фактично нису то чинили. Они су фунгирали само као *званичне катихете*, али је и тада у самој ствари учитељ вршио катихетске дужности, које за то, што су свештеници занемаривали ту своју дужност, које опет с тога што су и сами увиђали, да је целисходније по успех школске наставе, када сâм учитељ предаје овај наставни предмет. Држим, да је поред већ наведених разлога, и ова околност много допринела, да се учитељима повери предавање науке вере. Писац.

Од своје стране ја се никако не слажем са овим мишљењем из два разлога и то: у првоме реду из обзира према тешким приликама и околностима у којима се налази наша овострана вероисповедна народна школа данашњим даном,* а у другоме из разлога чисто педагошких.

Пре него што бих опширније изложио горње разлоге, нека ми је дозвољено, да бацим један осврт на разлог, да би учитеља требало ослободити од предавања науке вере у главноме због тога, што је оптерећен градивом из осталих наставних предмета. Признајем да наша наставна основа много захтева од учитеља вероисповедних основних нам школа, али ипак за то не могу пристати, да се из тога чисто личног и сталешког учитељског интереса и олакшице, одузме света основа и сјајна круна наставничко-васпитачкога му деловања — предавање науке вере. Разлог овај сведочи само о малодушности учитељства, јер би оно смело и могло изнети сваки други разлог за предају науке вере свештеницима, само не тај, који сведочи да учитељство заборавља на светост и идеализам својега позива и да олакша себи, напушта један од најдрагоценијих прстенова у ланцу узвишених задатака својих. Та баш предавањем науке вере хришћанске освећена је цела наша служба, узвишено нам је деловање. Каква велика морална снага лежи у рукама учитељевим када предаје науку о вери, доста је ако наведем само то, да он тиме врши према деци *дужност анђела хранитеља*, који их руководи путем идејалне земаљске среће — душевнога мира и задовољства —, и путем који води вечноме спасењу, што све даје учитељскоме позиву двоструку важност, особито у јадним приликама и околностима у којима се данашњим даном налази религијозни живот нашега народа, када овај ван школе — с малим изузетком — скоро нигде, никада и ни од кога не чује свету, спасоносну и утешну реч Божју. А да то уједно служи и на подизање моралнога угледа учитељскога, држим, да после реченога нико не ће посумњати. И још нешто. Држим да се не варам када тврдим, да горњи разлог за предају науке вере свештеницима није изнео на тапет један део учитељства нам једино због тога, што му предавањ науке вере тешко пада и што га оно квантитативно терети. Моје је мишљење, да је поменути разлог избио и под утицајем једног настраног психичког момента, а тај је: тежња, да будемо

*) Разлог овај усвојио сам од впречасног протопрезвитера г. Јована Бороте, када сам с њаме о тој ствари разговор водио.

модерни, савремени и слободоумни. Како је пак религија по мњењу „слободоумњака,“ особина људи наивних, а и како је њезина наука — предрасуда и сујевера, а спољашња јој форма — непотребно измотавање, то је разумнога и слободоумнога човека недостојно, да се занима „мрачњачким“ пословима, већ исте треба предати — да се вулгарно изразим — људима од тога заната т. ј. свештеницима. На расположењу су ми многи разлози и факта, којима бих могао побити наведена мишљења, но ја ћу да рефлектујем на њих само речма двојице слободоумних педагога, од којих први Ф. Вис вели: „На науку вере, која треба *из учитељевог живог убеђења да извире,* ваља највећу бригу полагати,“* а други A. Goerth изражава мишљење да „*и најслободоумнији учитељ може бити добар вероучитељ*, ако је у истини побожан и ако зна суштину религије разликовати од облика, а ове опет ако уме сматрати за појаве које се оснивају на неопходној унутарњој религијозној потреби и религијозним идејама појединих општина, друштава, народâ па и целога рода људскога.“**

А сада да опширније објасним остале разлоге.

Према постојећим државним законима, у отаџбини нашој има разних врста школа као: вероисповедних, општинских, државних и приватних.

Свима нам је и то добро познато, да наша школа у овим крајевима постоји као црквенска установа, те је тако као школа једне конфесије, вероисповеди призната за школу којој је циљ и задатак, да стоји у служби дотичне вероисповеди, — у овоме случају у служби интереса свете православне Цркве — те да се пашти, обзиром на захтеве општих државних закона, да своје васпитанике однегује за ваљане чланове своје црквенске заједнице.

Од најновијега доба опажа се, да држави не иду у прилог школе разних карактера, те у свом тесно-грудосебичном интересу тежи за тим, да школе ове одузме од дотичних им поседника, и да прогласи школу за једноставну државну установу, која ће васпитавати подмладак чисто и једино у духу државних интереса, без обзира на специјалне захтеве и потребе појединих, данашњим даном правно признатих издржавалаца школâ. Ову тежњу и намеру своју остварује држава постепено и са веома смишљеном тактиком, којом

*) В. *Поуке из педагогије* с немачког превео М. Радивојевић стр. 42.

**) В. A. Goerth: A tanitás művészete német eredetijéből forditotta dr. Havas Gyula стр. 113.

осигурава себи успех. Наиме, она гледа, да поједине муниципије, евентуално вероисповедне црквене општине својевољно одустану од права на издржавање школа, те да — бајаги — спонтано пристану и траже, да се на место досадањих општинских, евентуално вероисповедних школâ у средини им подигне школа државна, којој ће наставну основу прописивати, учитеље постављати и над њоме сву законодавну и административну страну вршити држава, као једини на то позвани форум. Наставу у вери, као сасвим специјалну ствар појединих вероисповеди, држава оставља преставницима дотичних вероисповеди recte свештенству, које ће се само старати, да својој цркви однегује и подигне побожну и привржену паству; у ту сврху она уступа и нешто времена у распореду наставних часова својих школа, а такође даје и просторије у школским заградама за држање часова из науке вере, али хоће и жели, да сама школска настава и дух исте буде изолован од утецаја религије. И у овако тешким и акутним приликама, у којима треба да смо по речма Светога Писма *чисти као голубови а мудри као змија*, ми сами устајемо, да — ма и посредно — рушимо вероисповедно обележје наших школâ, које и ако су у смислу закона чисто вероисповедне школе, уједно су — обзиром на одношај у којем се налази наша народност према вери, — и школе народносне (нацијоиалне), у којима се подмладак наш, сем духа религијознога, васпитава и у духу српских народних идејала. Одузимајући науку вере из руку учитељевих и предајући ју и формално у руке свештенику, тиме ми сами и нехотице нудимо наше школе држави, која нам у томе случају лако може довикнути: шта се плашите мојих школа, у њима вам је вера сачувана, и у њима може и мора вам свештеник обучавати децу у истинама вере ваше; видите, да вам оне не ће ништа нашкодити! И тако ће нас које милом, које силом принудити, да останемо без вероисповедних нам школâ, тога, у данашњем добу нацијонализма, прокушаног и најчвршћег ослонца за очување пијетета према народним нам традицијама и за развијање народних нам индивидуалних особина. Но данас, када нам учитељи предају науку вере, Црква наша с правом може устати у заштиту својих вероисповедних школа као такових, износећи за разлог, да је учитељ њезиних школа, њезин веран служитељ и званичник, који под надзором свештенства обучава младеж у истинама свете нам вере православне, те предајући исту пружа деци, на темељу њезинога учења основану наставу и њоме прожето васпитање, васпитавајући

тако ваљане чланове Цркви, а честите и домољубне грађане држави, која штити и промиче интересе наше Цркве. Ово ми је први разлог због којега не могу пристати, да се наука вере у нашим основним школама одузме од учитеља, јер бих иначе и себи може бити већ у скорој будућности могао сматрати за гробара школе нам вероисповедне — те расаднице народносне нам свести, — а то би био тежак грех и пред Богом и пред Српством и пред Славенством, који нити ми савест, нити образ може поднети.

Други ми је разлог чисто педагошки. Циљ је народне школе, да васпитном наставом развије код васпитаника религиозно-морални карактер. Према томе је школа у првоме реду *васпитаоница*. Васпитна настава, да би одговорила својој сврси, мора се предузимати помно и са разумни планом, зарад чега се предпоставља, да иста настава мора бити *концентрисана*. Концентрација школске наставе пак има се извести на темељу онога наставнога предмета, који има највише религиозно-моралне садржине, а тај је предмет свакако наука вере. Наука вере, у нашим приликама наука вере хришћанско-православне, мора бити основа и темељ, на којем се има зидати васпитање школских втспитаника. Духом вере Христове ваља да је задахнуто сво наставно градиво у школи нашој, јер по речма Цилеровим „љубити Хришћанство, значи више, него све знање, које остаје без утецаја на светињу живота“ и „ученик ваља да присвоји такву образованост воље, која ће га приближити божанском идејалу, приљубити га Спаситељу Христу, да у себе прими његово Божанско биће и да се у њему оваплоти дух Христов.“* Питам сада, може ли учитељ тим духом задахнути своју васпитну наставу, када је баш обука у самим предметима вере узета му из руку? Да ли ће учитељ бити у стању, када не предаје науку вере, увек довести у складну и тесну везу лекције осталих наставних предмета са лекцијама из науке вере, те тиме унети у целокупну наставу прави, прикладни и животворни дух вере? Да ли се — обзиром на педагошко начело слободнога рада васпитачева, а често и усљед слабости људских н. пр. суревњивости и т. д. — може извести свагда и досљедно права концентрација наставе тамо, где у једном и истом послу васпитачком делују два васпитна чиниоца, често и веома често раздвојена у начину примењивања општих педагошких и дидактичко-методичких начела? Одговор је негативан. Најзад да ли ће у дечјим очима, када их у вери не наставља учи-

*) В. Поуке из педагогије с немачког превео И. Радивојевић стр. 57.

гељ, рад његов — као душе школе — имати онакве вредности, какве у самој ствари треба да има? Категорички велим, да не ће, јер та подела не ће измаћи испред будне и оштре моћи дечјега посматрања, те ће у очима дечјим изгледати, да им учитељ није дорастао, recte да *не зна* предавати науку вере, јер мора то свештеник да чини. Формалним уступањем науке вере, као наставнога предмета основне нам школе, — свештеницима, осујетили би дакле кардинални педагошки принцип концентрације наставнога градива, оборили би донекле углед учитељев, а то би свакако било на уштрб циља, смера и рада школинога.

Из наведенога не могу примити предлог, да се предавање науке о вери уступи свештеницима, те се придржавам данашњега стања т. ј. да и на даље учитељи предају у основним школама нашим наставу у вери, видећи у томе најсигурнији услов за очување вероисповедно-народносног карактера наших основних школа и најбоље јемство за постизавање васпитне сврхе школине.

Што год написах довде, написах sine ira, те с тога молим, да ме нико криво не разуме. А сада да завршим речма светога апостола Павла: Браћо! *Све учините без роптања и* сујетног *премишљања, да будете прави и цели* у друштву *којему* сте постављени, *да светлите као видела на свету.* (Филип 2, 13 и 15).*

Сомбор. **Ст. С. Илкић.****

НАЦРТ
специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Наставак.)

IV. Рачун и геометријски облици.

Смер: Стварање јасних представа и појмова о количинама и облицима; развијање осећања тачности и правилности у говору и мишљењу. — Вежбање у усменом и писменом решавању рачунских и простијих геометријских задатака из свакидашњег живота.

---

*) Расправа ова на усмен предлог и разлагање расправљачево, већином је гласова усвојена на учитељском збору сомборског протопрезвитерата, одржаном у Парага 16. августа т. г. Сама пак расправа у овоме облику, накнадно је послата председништву дотичнога збора. Писац.

**) Сличну расправу послао нам је и г. Ђ. Терзин учитељ из Темишвара коју ћемо отштампати у наредном броју, јер у овом броју не беше места, због раније учињенога распореда чланака. Ур.

А) Рачун.

I. Разред.

1. Задатак: Очигледно упознавање бројева и четири основне рачунске радње у бројном простору од 1—20. — Очигледно упознавање с новцима и мерама (метром, килограмом и литром) све до броја 20.

2. Наставно време: Седмично 2 получаса непосредне и 4 получаса посредне наставе, свега 6 получасова наставних.

3. Средства наставна: Школска табла и таблица; рачунаљка и прутићи. — Новци и мере.

4. Распоред наставног градива:

Септембар и Октобар: Очигледно показивање и упознавање бројева 1—3. — Четири основне рачунске радње са истим бројевима.

Новембар: Развијање бројнога простора од 4—6, и четири основне рачунске радње у истом.

Децембар: Упознавање бројева 7—8, и основне рачунске радње у истом бројном простору.

Јануар: Упознавање бројева 9 и 10. — Понављање и утврђење свршеног градива

Фебруар: Бројеви 11—13.

Март: Бројни простор од 14—16.

Април: Развијање и четири основне рачунске радње у бројном простору од 17—18.

Мај: Бројеви 19 и 20.

Јуни: Израчунавање лакших примера у бројном простору до 20.

5. Наставни поступак: 1. Код свакога броја: а) Очигледно показивање бројева на стварима (рачунаљци и прутићима), и цртама на табли и таблицама. — б) Четири рачунске радње најпре на стварима, за тим с именованим бројевима без ствари и напослетку с чистим бројевима. — в) Написивање бројака.

2. Код примењених задатака: а) Учитељ јасно и разумљиво казује задатак (у вишим разредима евентуално ученици читају задатак дотични из својих рачуница). — б) Ученик исти понавља. — в) Уз припомоћ учитељеву ученик развија и решава задатак. — г) На получасовима посредне наставе вежбање у решавању задатака.

Примедба: Писмено рачунање (с бројкама) из овога разреда изоставља се.

II. разред.

1. Задатак: Постепено упознавање бројева од 20 до 100, рачунање с именованим и чистим бројевима, усмено и писмено, у све четири рачунске радње. — Познавање новаца, мêра и њихових делова до 100.

2. Наставно време: Као и у I. разреду.

3. Средства наставна: Школска табла и таблица; руска и Борнеова рачунаљка, Песталоцијева јединична таблица и Питагорина штица. — Рачуница од Аркадија Вуковића. I. свеска.

4. Распоред наставног градива:

Упознавање бројева и четири основне рачунске радње са целим бројевима у бројном простору од 20—100 предузима се целе године; почињући октобра месеца иде се свакога месеца са једном десетицом у напред.

Септембра месеца утврђује наставно градиво, свршено у I. разреду.

5. *Наставни поступак*: Као и у I. разреду.

Примедба. У II. разреду постепено саставља се таблица множења и учи се на памет.

III. разред.

1. *Задатак*: Упознавање са стотинама до 1000; усмено и писмено рачунање у све четири рачунске радње; рачунање с разноименим вишеименованим бројевима. — Очигледно упознавање с мерама у том кругу и рачунање с њима.

2. *Наставно време:* Седмично 2 получаса непосредне и 6 получасова посредне наставе.

3. *Средства наставна*: Школска табла, таблица, односно пропис. Рачунаљка. — Рачуница од Аркадије Вуковића. II. свеска.

4. *Распоред наставног градива*:

Првог течаја учи се по наведеном уџбенику усмено и писмено сабирање и одузимање најпре именованих, па затим неименованим (чистих) бројева; — другог течаја пак множење и деленье, најпре са једно-бројним а затим са двобројним множитељем и делитељем. Другога течаја предузима се и рачунање са вишеименовавим (разноименим) бројевима.

5. *Наставни поступак:* Као и у II. разреду.

Примедба. При писменом рачунању из примера постепено изводе се рачунска правила.

IV. разред.

1. *Задатак*: Очигледно представљање бројева преко 1000; усмено и писмено рачунање са целим бројевима преко хиљаде. Рачунање с разноименим бројевима и десетичним разломцима. — Упознавање новаца мêра и рачунање с њима.

2. *Наставно време*: Као и у III. разреду.

3. *Средства наставна*: Школска табла и пропис. — Рачуница од Арк. Вуковића. III. свеска.

4. *Распоред наставног градива*:

Првога течаја предузимају се четири основне рачунске радње са целим бројевима; другога течаја пак рачунање са разноименим и десетичним бројевима.

5. *Наставни поступак*: Као и у III. разреду.

V. разред.

1. *Задатак*: Усавршавање у све четири рачунске радње са целим једно- и разноименим бројевима са обзиром на све мере и новце, што у грађанском животу у нашој домовини долазе — Рачунање са обичним и десетичним разломцима. — Решавање задатака из простог правила тројног свођењем на јединицу усмено и писмено.

2. *Наставно време*: Седмично 2 получаса непосредне и 4 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Као и у IV. разреду.

4. Распоред наставног градива:

Прва три месеца вежбају се ученици у рачунању са целим једно- и разноименим бројевима; од децембра до марта предузима се рачунање са десетичним и обичним разломцима; последња три месеца пак предузима се решавање задатака из простог правила тројног.

5. Наставни поступак: Као и у IV. разреду.

VI. разред.

1. Задатак: Усавршавање у све четири основне рачунске радње са целим, једно- и разноименим бројевима, обичним и десетичним разломцима. — Просто и сложено правило тројно; талијанска практика. Каматни рачуни. Поделно правило и рачун мешања.

2. Наставно време: Као и у V. разреду.

3. Средства наставна: Као и у V. разреду.

4. Распоред наставног градива:

Прва два месеца усавршују се ученици у четири основне рачунске радње са целим бројевима, обичним и десетичним разломцима. — Новембра, децембра и јануара предузима се талијанска практика, просто и сложено правило тројно. — Фебруара и марта предузимају се каматни рачуни, а априла, маја и јуна поделно правило и рачун смесе.

5. Наставни поступак: Као и у V. разреду.

Примедба. Почињући од III. разреда у сваком разреду при писменом рачунању из примера изводе се дотична рачунска правила.

Б) Геометријски облици.

I. и II. разред.

Уз вежбање у посматрању, мишљењу и говору (очигледној настави) добивају ученици основне појмове о линијама, угловима тро- четвороугловима и т. д. — На часовима цртања пак цртају разне тро- и четвороуглове.

III. и IV. разред.

Уз очигледно посматрање ствари и њихових облика, при употребљењу рачунских задаћа за израчунавање површина и садржине у правилних тела проширују се основни појмови о линијама и угловима, ученици упознају разне тро- и четвороуглове, квадрат, правоугаоник, ромб и ромбоид, трапез и трапезоид, многоугао и круг, вежбају се у мерењу и израчунавању површина и садржине правилних тела (осим кугле) — На часовима цртања вежбају се у цртању разних геометријских облика и грађењу истих од картона.

V. и VI. разред.

На часовима, одређеним за рачун и цртање понавља се и проширује стечено знање из геометрије. Вежбају се ученици у познавању геометријских тела и на њима облика, углова и линија, вежбају се у мерењу и израчунавању тро-, четворо- и многоуглих површина, стичу појам о запремини, израчунавају садржину правилних тела.

(Наставиће се.)

ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА ХРВАТСКОГА ПЕДАГОШКО-КЊИЖЕВНОГА ЗБОРА.

Азгуста месеца т. г. прославило је хрватско учитељство тридесетогодишњицу својег педагошко-књижевнога збора, скромно али достојанствено.

Хрватски педагошко-књижевни збор је рукосад покојног Ивана Филиповића по позиву својему пучкога учитеља, а по заузимању за интересе учитељства и оца хрватскога пучкога учитељства. Он је замислио и уз припомоћ неколицине својих другова по служби и основао овај збор у цељи, да подигне учитељство и морално и интелектуално на висину позива му и на ниво правих просветних раденика, те тиме да потпомогне и унапреди народ свој и домовину своју.

И заиста хрватски педагошко-књижевни збор тридесетогодишњим животом и радом засведочио је, да је у својем делокругу учинио много.

Сљедећи мудрој изреци „прут сам слаб у снопу јак“ — и сазнавајући важност њезину — збор је ујединио собом и у себи, с малим изузетком, сво хрватско учитељство, задахнувши га идејалним одушевљењем за свети и узвишени позив му.

Као пород сталешке свести педагошки је збор у току минулих тридесет година, вазда будио исту код хрватскога учитељства и својим систематским и разумним радом подигао је учитељски углед и створио од њега културан сталеж, којега мора уважавати сваки који разуме важност и коме је позната узвишена сврха рада учитељскога.

Као најјаснији доказ савесног, родољубивог и интензивног рада хрватског педагошког збора, нека нам послуже сљедећи статистички подаци, по којима је збор до данас издао: 61 *књигу за учитеље* (педагошке класике у преводу и оригинална педагошка дела) у 122,000 примерака и *43 књиге за младеж* у 130,000 примерака, свега 104 књиге у 252,000 примерака а у вредности 250,000 круна. Сем тога збор издаје веома ваљан педагошки часопис „Напредак,“ месечни лист за младеж „*Смиље*“ и веома красан илустрован часопис за породицу „*На домаћем огњишту.*“ Кад још уз то узмемо у обзир, да је збор подигао „Учитељски дом,“ установио „Посмртну и припомоћну задругу,“ као и „Штедну и предујмовну задругу,“ па „Конвикат за учитељску децу,“ богату „педагошку

књижницу“ којом се учитељство може увек користити, своју „Читаоницу“ и „Госпођински клуб учитељске читаонице“ и на послетку на дан овога славља основано и отворено мезимче му „Школски музеј,“ — онда се морамо дубоко поклонити свима онима, који су ма којим начином допринели, да успех рада хрватскога педагошко-књижевнога збора, тог највернијег зрцала учитељске свести, племените сталешке амбиције и мушког прегалаштва, буде тако велик и тако сјајан.

Рад овај сам собом се хвали и нису му потребне никакве нарочите похвале, већ нам остаје само пожелети, да се и српско учитељство у овоме погледу угледа на своју браћу хрватске учитеље, те да на тако скроман али озбиљан, узвишен, племенит и уважења достојан начин поради на подизању сталешког угледа свога и промицању својих моралних, интелектуалних и материјалних интереса.

Честитајући овом приликом хрватско-књижевноме збору ово лепо славље, желимо, да му рад и од сада као и до сада буде прожет племенитим духом оснивача му Ивана Филиповића, искреног поборника браства између Срба и Хрвата, те да и на даље на напредак, на дику, на понос и на славу учитељства живи, напредује и цвета!

Сомбор. **Ст. С. Илкић.**

СВЕЧАНО ОТВАРАЊЕ АЛЕМНЕУМА СРПСКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ СОМБОРСКЕ.

По живот Српске Учитељске Школе Сомборске значајан дан беше други септембар ове године. Тога дана после свете литургије свечаним начином у присуству многобројних родољубивих чланица Добротворне Задруге Српкиња Сомборкиња, отменог српског грађанства овомесног, славног професорског збора, вредних ученика и ученица Српских Учитељских Школа, положен је темељ племенитој и родољубивој установи Добротворне Задруге Српкиња овдашњих, алемнеуму Српске Учитељске Школе.

Још пре годину дана Добротворна Задруга овдашња прожмана искреном љубављу према српском учитељском подмлатку с једне, а с друге стране уверена и о великој потреби и оскудици у потребним учитељским кандидатима за српске народне школе, покренула је питање остварења установе интерната или алемнеума уз Српску Учитељску Школу Сомборску. Једино чисто родољубље и племените уверење, да би се овим начином, установама оваке врсте знатно могао олакшати живот и издржавање мвогом сиромашном ученику Српске Учитељске Школе, руководило је племениту Добротворну

Задругу Српкиња Сомборкиња у раду и подхвату јој овом, и ми данас заиста само честитати морамо јој на постигнутом неочекивану успеху, морамо јој из свег срца уз израз особитог признања пожелети, да отпочети рад оснивања алумнеума, остварен овако, како га сада племените и родољубиве госпође у живот спроведоше, још дуго времена служи на дику и понос онима, који све своје силе уложише, да се корисна установа ова оствари.

Тачно после свете литургије високопречасни господин Љубомир Купусаревић, окружни протопрезвитер и парох сомборски осветио је водицу у трапезарији алемнеумској, једној великој и пространој дворани зграде српске православне црквене општине сомборске, која је исту дворану и потребне још просторије на молбу Добротворне Задруге, обзиром на племениту сврху установе, бесплатно уступила овоме алумнеуму, што јој свакако служи на част и у име чега јој припада велика и искрена захвалност са стране оних, којима на корист има да послужи ова установа.

После обављеног свечаног чина освећења заслужна председница Добротворне Женске Задруге, гђа Катинка Вукићевићева бираним речима поздравила је искупљене, а по том предала реч господину Николи Ђ. Вукићевићу, управитељу Српских Учитељских Школа Сомборских, који нам је у језгровиту говору свом предочио важност оваке установе по српску народну школу, бацивши уједно ма и летимично поглед и на историјски развитак установе алумнеума уз Српску Учитељску Школу Сомборску.

Из говора његова разумедосмо, како се у више пута покушавало, да си уз Српску Учитељску Школу Сомборску подигне установа ради потпомагања сиромашних ученика исте школе. Тако одма при пресељењу Српске Учитељске Школе из Сентандрије у Сомбор, већ године 1820, а за тим и 1826. и 1827. видимо да је уз Српску Учитељску Школу у Сомбору основано „препитаније“ (алумнеум) за сиромашне ученике истог завода. Тадањи професорски збор и родољубиви Срби сомборци стараху се за издржавање ове установе. — Но после смрти Несторовићеве, када је наступила опасност по ову Српску Учитељску Школу, када се и сами професори исте школе разиђоше, престаде и „препитаније.“

После обновљења ове Учитељске Школе, заузимањем и живим настојањем неумрлог Ђорђа Натошевића покренуто је поново питање и подизања установе ради потпомагања сиромашних ученика, на знаменитом великом феријалном течају учитељском 1858. године, када је велики овај муж сваком учитељу на срце метнуо, да се сети и сиромашне младежи, која се у Српској Учитељској Школи учи, и да сваки српски учитељ сматра за своју најпријатнију дужност, да позове народ, да приложи што и на сиромашне приправнике.

Блажене успомене епископ Бачки Платон Атанацковић сетивши се сиромашне младежи онога завода, у коме је и сâм неко време као катихета и професор делао, основао је закладу „ради исхрањивања сиромашних ученика,“ т. зв. Платонеум, којом закладом у смислу основног писма рукује данас српска правосл. црквена општина сомборска и из које закладе данас уживају месечне потпоре њих 15 учитељских приправника. Првих година по жељи завештатељевој основао се био алумнеум, али због многих тешкоћа морало се од тога одустати, те су установљене месечне стипендије.

Настојањем госп. Јована Живојновића, бившег професора Српских Учитељских Школа Сомборских, а сада професора Српске Велике Гимназије у Новом Саду пре годину дана узела је у руке ово питање Добротворна Женска Задруга, и што у два пута не даде се остварити, то оствари родољубиви рад племенитих госпођа, које не презајући никакових тешкоћа делом показаше, колико су свесне свога хуманога и родољубивога позива!

Удруженим силама, употребивши у сврху издржавања алумнеума, по пристанку Платонеумског Одбора, и месечне стипендије Платонеумске закладе, а уз саизволу професорског збора Српских Учитељских Школа употребивши у горњу сврху и чист приход од прошле године приређене светосавске беседе, Добротворној Задрузи Српкиња Сомборкиња пође за руком, да ове школске године отвори алумнеум са 27 питомачких места.

*

Од народа српског и особито од српског учитељства зависи, хоће ли моћи установа ова све више напредовати, једино на корист и бољитак сиромашних српских учитељских приправника и српске народне школе, а ми са своје стране поздрављајући са радосним срцем ову племениту и корисну установу, из дубине душе своје кличемо јој: Vivat, crescat, floreat!

Censor.

БЕЛЕШКЕ.

Бројно стање ученика-ца у православним српским учитељским и вишим девојачким школама у митрополији Карловачкој почетком 1901/902. школске године. У мушко оделење **сомборске** учитељске школе уписан је свега 101 ученик и то у први разред 42, од којих 24 имају потпуну квалификацију, а остали су примљени на основу дозволе в. Школског Савета, односно на основу строгог пријамног испита; у други разред 22 ученика; у трећи разред 19 ученика и у четврти разред 18 ученика. — У женском оделењу исте школе уписано је свега 145 ученица и то у први разред 41, у други 36, у трећи 35 а у четврти 33 ученице.

У пакрачку мушку учитељску школу уписано је свега 70 ученика и то у први разред 16, у други 20, у трећи 24 а у четврти 10 ученика.

У горњо-карловачку женску учитељску школу уписано је свега 82 приправнице, од којих су 62 православне вере, а 22 римске вере.

У сомборску вишу девојачку школу уписано је 96 ученица, у **новосадску** 143 од којих су 126 редовне, а 17 приватне ученице, и најзад у **панчевачку** вишу девојачку школу уписано је 72 ученице.

Учитељски збор сомборског протопрезвитерата одржао је своју редовну летњу скупштину 16. августа т. г. у Парага. Сем неколицине сви су чланови били присутни. На овој скупштини читали су своје радове сљедећи чланови: из педагогике М. Лесковац, из практичног рада Д. Димићева, из пчеларства Д Шикопарија, а из пољопривреде Б. Поштић. Најзад збор се изјаснио на предлог Ст. С. Илкића, да у нашим вероисповедним основним школама науку вере предаје учитељ, а тако исто на предлог г. Срдана Ува-

лића, да се и на даље одржавају полугодишњи испити. Идући састанак заказан је за ускршњи одмор у Станишићу.

Отварање православне српске вероисповедне школе у Сантову свечано је обављено на дан прве храмовне славе о Малој Госпођи ове године. Свечаном акту отварања школе присуствовао је главни школски референат г. Н. Ђ. Вукићевић, који је држао прикладан говор и побуђивао тамошње православно српско становништво, да љуби своју свету веру и да се стара за своју школу, у којој ће им се деца побожности, мудрости и свакој другој врлини хришћанској обучавати и упућивати. — За учитеља је постављен свршени приправник г. Свет. Поповић родом из Сомбора. Сама црквена слава била је одржана по старом српском начину с резањем колача напијањем у славу Божју и за здравље претпостављених духовних и светских власти, као и побожног православног српског народа тамошњег.

Личне вести. За учитеља у Старом Стапару изабран је г. *Коста Стојачић*; за учитеља у Загребу изабран је г *Лазар Кекић* досадањи учитељ Осечки; за учитеља у Ковиљ-Сентивану постављен је г. *Божидар Стојановић*; за учитеља у Тителу постављен је г. *Марко Трумић*. — Наша уважена сарадница управитељица више женске школе у Бањој-Луци гђа *Јелица Беловић-Бернадзиковска* разболела се и услед тога је стављена у мировину. Желимо да ју што пре опорављену по ново видимо као радницу на светој ствари народнога образовања.

Гуслар на збору слика младог српског уметника А. Боцарића изашла је умножена накладом загребачког трговца Петра Николића. Израда је веома лепа. Цена је слици са лепим оквиром 24 форинта. Топло ју препоручујемо за набавку српским породицама.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Уредништво нашега листа примило је на приказ сљедеће књижевне новине:

Апостоли празнични и недељни који се читају преко целе године, за српске православне ученике основних школа приредио протојереј *Василије Николајевић* парох иришки и члан конзисторије. Издање и наклада српске Манастирске Штампарије у Карловцима 1901. Цена је књизи 1 кр. 50 пот. или 2 динара. — Трудом г. проте Николајевића угледала је ево света једна веома потребна школска књига, у којој су разговетним шрифтом одштампани сви одељци из апостола, што се читају на богослужењима у недељне и празничне дане православне цркве. Текст апостолâ заједно са прокименом одштампан је крупним, лепим и читким слогом прво црквенском славенском азбуком, а затим је одмах тај исти *славенски* текст одштампан *грађанском српском* азбуком. По нашем мњењу ово је не само излишно, него по добар успех у славенском језику и штетно, јер се у школи мора строго захтевати, да ученик који чита апостол мора добро знати читати, не само *потпуно* одштампане славенске речи (као што су у овој књизи), већ и оне које су у црквеним књигама, а титлама су скраћене. Ученици ће поред овога српскога текста само занемарити славенски текст, што не би требало и не би смело бити. Држимо да би много практичније било, да је уз сваки славенски одељак, одштампан и веран српски превод истога, са кратким кементарима, који би објаснили тежи смисао текста. Сем тога у поменутој књизи у одштампаном српском

тексту, који ваља по интенцији г. скупљача, да покаже како треба правилно прочитати славенске речи, на много је места баш произношење славенских речи неправилно одштампано. Да наведемо неколико примера: всиновленије у место всиновљеније (стр 2); пријемлет у место пријемљет (стр. 3.); немже у место ньемже (ib.); ревнители у место ревнитељи (стр. 5.); спасителем у меото спеситељем (ib.); озлоблени у место озлобљени (стр. 73.) и т. д. није дакле пажено на правилно произношење корена и облика дотичних речи, као што то захтевају граматичка правила славенскога језика. Још једна примедба. Одштампане одељке из апостола ваљало је започети са апостолом ускршњим као апостолом онога празника, на којем се оснива вера наша и од којега цео круг празника наше цркве добија важност и освећење, те да се тиме већ и у овој књизи означи да *духовно ново љето* цркве Христове почиње са највећим празником Пасхе, значај којега почињемо већ да заборављамо и занемарујемо. Техничка израда књиге је у свакоме погледу изврсна, а цена веома умерена.

Ст. С. Илкић.

Православна Далмација. Историјски преглед. Написао Епископ Никодим Милаш. Нови Сад. Издавачка књижарница А. Пајевића 1901. Цена 6 круна, вел. 8 стр. VI и 603. — У овом знаменитом књижевном делу изнесен је пред ширу публику нашу мукотрпан и патнички живот православне цркве у Далмацији, која је од крштене браће претрпела више мука и горих гоненња него од некрштених. Подаци и рефлексије јасно су изложене, те се с њима може користити сваки добар православни Хришћанин, који жели да се упозна са историјом једнога дела православне српске цркве.

Летопис Матице Српске. Књига 208. свеска V. за годину 1901. Цена 1 круна. стр. 142.

Књиге Матице Српске бр. 2. *Аграрни покрети у старом Риму* с особитим обзиром на данашње наше пољопривредне прилике написао др. Ђорђе Дера. Цена 1·50 кр. стр. 202.

Хришћанска књижица. *Не лажи* бр. 8. 1901. Српска штампарија у Загребу. Цена 4 потуре стр. 15. добива се код писца свештеника *Ј. Петровића* професора у Зегребу.

Природопис (животињство). За ученике српских основних школа. Написао *Јован Јанко Ђ. Ђосић* срп. нар. учитељ у Сегедину. Цена је 40 потура стр. 32. добива се код писца у Сегедину.

НЕКРОЛОГ.

† **Драгиња удова Јаше Бркића рођ. Утвић** уважена грађанка сомборска, преселила се у вечност 18. (31.) августа т. г. у 69. години живота. Покојница је од својег скромног имања оставила главницу од 8000 круна, приход које се имају употребити на потпору учитељских приправника и приправница. Овим својим делом покојница је ступила у ред племенитих добротвора српскога учитељства.

† **Радивој Матић** учитељ вероисповедне православне српске основне школе на селишту Келебији у Суботици, умро је напрасном смрћу — затрпан земљом — у другој половини месеца августа. Оплакује га болна супруга са четворо незбринуте сирочади.

† **Јелка Борић рођ. Николић** учитељица у Старом Стапару преселила се у вечност 28. септембра т. г. у 53. години живота, а 35. години савесног учитељског рада.

Мир праху њиховом! Вечан им спомен!

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у С[illegible]ру.

Бр. 10. Год. XXXIII.

Школски Лист.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шиљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору, 31. Октобра 1901. године.

КО ДА ПРЕДАЈЕ НАУКУ ВЕРЕ У ПРАВОСЛАВНИМ СРПСКИМ ОСНОВНИМ ШКОЛАМА?

Горње питање обрадио је г. Љ. Лотић у 6. броју „Школскога Одјека“ т. г. Потакао га је с намером, „шат би још ко о томе проговорио,“ — а решио га је тако, да су свештеници позвани и треба да преузму катихизирање и у нашим вероисповедним основним школама.

Расправа та угледала је света већ по одавна, и све сам ишчекивао, неће ли се у овом важном питању изјаснити ко од старијих колега, који учитељујући пре постанка „Школске Уредбе,“ имадоше можда удела баш у присвајању катихизирања у учитељски делокруг.

Али време пролази, питање то прошло је већ и неке среске учитељске зборове, — а у штампи нико не рефлектује на мисли г. Лотића ни „за“ ни „против.“ И криво ми је, што се тако важна унутарња школска ствар са тако мало интересовања и јавне критике расправља и решава, — тако рећи преко колена ломи!* С тога сам уграбио ево времена од многих својих дужности, да изложим своје назоре о горњем питању у толико пре, што се са предлогом г. Љ. Лотића не слажем.

Могуће је, да питање ово у облику самосталне расправе није потицано у штампи нашој, од кад су ступиле у живот „Уредбе Школске,“ али је доста опширно обрађено у II. и III.

* При писању ове расправе г. писцу није било познато, да је питање о предавању науке вере у нашим основним школама расправљано на летошњем састанку учитељског збора сомборског протопрезвитерата и да је поменуто питање на предлог г. Ст. С. Илкића решено у са свим противном правцу од закључка г. Лотића, у коме је смислу г. Илкић одмах и расправу написао и спремио за штампање у нашем листу. Ур.

поглављу расправе госп. Мите Нешковића „О управи и надзору школском“ год. 1885. — и то у правцу диаметрално противном са схватањем г. Лотића.

Па ипак акција г. Лотића није усамљена. Познато ми је и то, да и у кругу свештеничком постоји покрет у правцу предлога г. Лотића. Високопречасни архимандрит и професор богословије др. Г. Летић од неколико година амо одушевљава свештеничке кандидате, да преузму у своје руке службу катихетску у свима основним школама. Претходи им примером својим, у колико их не упознаје само са теоријом педагогије и катихетике, него и сам седи с њима недељно по чечир часа у прашњавом школском ваздуху, предавајући сам и надзиравајући катихизирање богослова. И мисао његова налази све више присташа у колу млађе генерације свештеничке. Имао сам прилике у овом предмету говорити са више богослова и млађих свештеника, и уверио сам се, да реч њихова професора није пала на камен.

Према томе предлог г. Лотића био би врло лако остварљив. Учитељи ево нуде, а свештеници иштy и примају, — и промена би била готова. Али ја, као учитељ налазим, да је предлог г. Лотића основан на разлозима веома једностраним и погрешним, те да би извођењем тога предлога била како школа са гледишта чисто педагошког, тако и учитељство са становишта свога сталешког угледа — у великој штети! Циљ ових редака је, да докажем своју тврдњу.

Г. Лотић навађа за разлоге предаје катихизирања свештенству: преоптерећеност учитеља 1. градивом важеће наставне основе 2. дужностима, које га терете као видног члана друштва нам, а које потребује и учитељску интензивну сарадњу. Уступањем катихизиса нада се г. Лотић, да би се постигла „разумна подела наставне грађе,“ као и да би се дошло „до потребног времена,“ у коме би се остали школски предмети рационалније могли обрађивати.

У томе се слажем са г. Лотићем, да је данашња „Наставна основа“ нарочито за неподељене школе преопширна, те у целости неизведљива. (? Ур.). Али високославни Школски Савет, као највиша школска власт наша, нигде није побио мишлење, да се данашња „Наставна основа“ наша има сматрати као максимум градива, које се има у нашим школама обрадити. Локалну примену исте „Наставне основе“ може сваки учитељ извести према специјалним околностима, у којима му се школа налази израдом „Специјалног наставног плана,“ који, када је и од сл. Епархијског Школ-

ског Одбора одобрен, штити учитеља против свих личних ћефова. Према томе увек остаје учитељу законити пут редуковања наставног градива у обиму изведљивости за време од 25 часова седмичног школског рада,* од кога времена није дужан више радити, а што се још не сме преоптерећеношћу назвати.

Но све кад би се извела предаја катихизације свештенству, нема сумње, да би за науку о вери морали и на даље уступити баш први час предавања, дакле од 8—9 часова. То излази из природе саме ствари, јер у вероисповедним школама од катихизиса нема важнијег предмета, те му по томе одговара време, док су деца најсвежија. Учитељима би дакле остало за обраду свих осталих предмета — као и до сад — дневно 4 часа. Не видим дакле, да би се тим начином „дошло до потребног времена“ за рационалније обрађивање осталих предмета. Шта више по негде ћемо са временом остати у чистом губитку! Јер у неподељеној школи са 4 и више разреда на катихизис данас не дође више дневно од 30—40 минута. Такав распоред на четврто- и получасове изведљив је тачно само при јединству у вођењу наставе, и тада претпоставља учитеља дорасла своме послу, који располаже потребном дидактичном окретношћу и практичном рутином, како би то саразмерно кратко време што боље употребити могао. А може ли се очекивати од свештеника такова предавачка вештина? Ја велим одлучно: не! И то моје „не“ оправдава већ и та околност, што сва богословска спрема из педагогије (коју г. Лотић за предавање овог предмета „са свим довољном“ налази) црпљена је из слушања педагогике за једну годину дана и то првог полугодишта седмично 1 час, а другог полугодишта седмично 2 часа, за које време свладали су богослови: I. Теорију о васпитању, II. Теорију о настави (дидактику) и III. Историју педагогике (види извештај богословије за 1900—1901. год. стр. 11.). Оволико спреме ја не бих смео прогласити довољним ни за предавање предмета од мање важности, а код науке о вери у толико мање, јер је ово најапстрактнији предмет у основној школи, који се најмање даје „очигледисати,“ те се невежа предавач у њему најпре може спотаћи и пребацити.

И помислите, поштотане колеге, после таковог (!) првог часа улазимо ми, учитељи у школу, да рационалније, него досад, предајемо рачун и остале предмете. То ће ми ваљда сваки колега

* в. 33. §. Шк. Ур. г. 1872.

поверовати, да ће деца после свештеникова предавања много заморенија бити но до сад, те за рад у осталим предметима мање пријемљива него до сад. Па хвала лепо на таком олакшању! Искијаћемо ми тај одмор потенцираним радом око заморене деце!

Не води дакле предаја катихизиса ни „разумној подели наставне грађе,“ нити рационалнијој обради осталих предмета. Не добија се тиме ни у времену, осим ако се новијим каквим наређењем школско време не би проширило до 12 сахати пре подне, чиме би учитељ био још више оптерећен, те бисмо баш противно постигли но што хтедосмо! А да би надлежна власт заиста могла и имала права да број седмичких часова јоште и повиси, навађам за пример вис. министарством одобрени штатут за чивутске вероисповедне основне школе, где су учитељи дужни седмично чак до **33** сата радити, а местимице раде и више!! (види Néptanitók Lapja“ тек. год. бр. 39. стр. 13).

Но за случај, да се број седмичних радних часова не повећа, не заборавимо још на ово: Хришћанска педагогика, која се у карловачкој богословији предаје, очекује у катихизирању хармоничан рад свештеника и учитеља. Исти би се имао минифестовати не само провејавањем хришћанског духа кроз све школске предмете, него још и *обавезним* присуством учитеља на сваком часу катихизиса. Па кад већ морамо присуствовати, и то као штатисте, зар није лепше да предајемо и то како у интересу бољег успеха деце, тако и у интересу свога угледа?

Кад сам већ додирнуо питање о угледу учитељском, не могу прећутати и ово: Јако би ми неправо било, кад би се учитељство у одбрани ове своје дужности тако млаким показало. Учитељство се не може похвалити јаким сталешким угледом пред широм публиком. Тек млађе поколење нас памти оваке какви смо данас, а трагови негдашњег мишлења о нама показују се и данас. Зар нисмо пре годину дана дошли у јавности у један ред са „лицидерима.“ Но и оваке појаве ваља посматрати хладнокрвно, па ћемо доћи до оваког закључка: Ми живимо у веку озбиљног рада; хоћемо ли угледа, то треба да се *грабимо* за дужности, да *радом* извојујемо себи угледа и поштовања од сваког члана друштва. Али олако напуштање једног школског предмета не само да не би ишло у прилог угледу нашем, него би се — и то с правом — баш обратно тумачило. Ради избегавања сваког неспоразума дужан сам истаћи да поуздано знам, да је сам предлагач г. Лотић веома

вредан учитељ, али ме ни та околност није могла омести у исказивању овог мога убеђења.

Да објасним још мотиве, који нукају свештенство да од нас преузме катихизацију. Оно видећи све већу апатију верних спрам цркве; као и то, да углед свештенства пред народом тавни: хоће ту болест регенерисањем, хришћанским васпитавањем новог поколења да излечи. Намера свакако похвале достојна и ако ми много наличи на неповерење спрам „цивилних“ учитеља. Али је моје неповерење у педагошку спрему, те и сам успех господе свештеника много веће! Јер лајик у школској струци нека се не обмањује, да ће га дете разумети, ако не влада дечјим речником и дечјом синтаксом. А то господа свештеници, као лајици у школи, не могу имати. Парох у мојој општини јесте ретко интелигентан човек и спреман богослов; проштудирао је многе дебеле педагошке књиге: проповеда са амвона ванредно занимљиво; сам је катихета на комуналним основним школама и ради са великом амбицијом: па се ипак тужи на несаразмер између уложеног свог труда и ђачког успеха из катихизиса.

Преузимањем дакле катихизације постићи ће свештеници баш мање успеха него до сад, и не само то, него ће се тиме пореметити и сам унутарњи живот школе, пошто се такав поступак коси са главним једним начелом педагогије: са начелом концентрације основне наставе, а то је така погрешка, која ће се осветити на самој деци. Јер унашањем новог аукторитета у школу; цепањем школских предмета у две групе: увлачи се и нехотице ривалитет међу њима. Једна школа са два предавача и нехотице повлачи за собом два центра у самој настави, који дај Боже да ходе увек паралелно! Но људи смо, грешни смо. Догоди ли се међу њима ма најмање сукоба? Да ли сте мислили на посљедице?.... То је заиста најдиректнији пут, да нам се школе по духу приближе комуналнима! Баш противно но што хтедосмо!

И још се нечега бојим. Ривалитет међу ова два предавача на једној школи на брзо ће резултирати природну потребу, да се утврди њихов међусобни одношај. И ја се јако бојим, да ће се из тога јајета излећи природно управитељство свештеника. Већи део свога службовања провео сам под управитељством пароха; и данашњи месни школски управитељ ми је парох; и где год је парох за таковога *изабран*, без сумње да је то тако најбоље, јер у месту за цело да није било погодније личности. Али вирилно управитељ-

ство ће бити — јако се бојим — камен спотицања, који ће стварати несугласице између ова два автономна фактора и онемогућавати успешан рад обојице.*

Него хоће ли се интензивнијег рада и бољег успеха у катихизису, има томе могућности и у данашњим приликама. Зар учитељи наши не свршавају нашу вероисповедну учитељску школу? Зар није свештеник вирилни члан месног школског Одбора? Зар није окружни прота властан обилазити школе у своме срезу? Зар школски надзорници нису наши вероисповедни. чиновници? Заиста, гвоздене су то вериге. које потпуно обезбеђују вероисповедни карактер наших школа, докле год оне као такове постојале буду, само строго треба пазити, да сваки орган своју дужност савесно испуњава. У осталом, ако у овоме погледу на учитељство наше пада ма и најмања сенка сумње (што нећу ни да претпоставим), питам ја, а како се сме поверити предавање свих осталих предмета истом том учитељству? Зар та фиктивна опасност не прети код сваког предмета без разлике? Заиста, то би био празан страх, али са кобним посљедицама.

Него овим против предлогом својим нисам намеран да свештеницима апсолутно негирам способност учења у основној школи. Само сам хтео извести да преузимање катихизације у руке свештеника — школских лајика, значило би према данашњем стању назадак, пошто се настава у катихизису данас налази у стручнијим рукама. Нека свештенство катихизира у комуналним школама, где то друкче не може бити. У вероисповедној школи нека почне тек у пофторној школи, а може се увек сејати реч Господња у разним приликама пастирске службе у парохији, где су изгледи за разумевање, те и сам успех много већи, него код ситних малишана у школи.

Предлажем дакле да се досадање стање у катихизирању одржи. Нека буде једно стадо и један пастир, — у једној школи, један предавач.

Темишвар, (Фабрика) 19. септембра 1901. год.

Ђура Терзин, учитељ.

---

* У овом погледу не делимо мишљење г. писца. Ур.

О УТИЦАЈУ ДИСЦИПЛИНЕ НА НАСТАВУ.

Обично се може чути у животу, па чак и у педагошким књигама читати, да је дисциплина некако веома широк и различит појам. Тако: скуп правила, појмова и закона, који би чинили у науци један систематски ред, звали би научном дисциплином. С друге стране с погледом на ширину тога појма, ми чујемо како се говори о војничкој, друштвеној, кућевној, школској итд. дисциплини. Међутим, све то још не значи, да је тај појам у ствари различан. Не, то је један појам, само, који се простире или односи на разне уредбе, на разне позиције, једном речју на разне представе. Јер у сваком случају мора се извести, да појам дисциплина мора имати шире обележје, један шири обим, али у исто време мора дакле имати само једну заједничку садржину, управо оно што чини битност тога појма, што чини заједничко обележје за све случајеве — и ништа више. Садржина пак тога појма „дисциплина“ јесте дакле једина: *одржање реда или поретка.* Друга је то ствар што се то одржање реда или поретка може односити на: појмове, законе и правила, на друштво, кућу, војску, школу итд., појам (у овом случају кад није релативан) мора имати само једно опште обележје, мора имати своју садржину сталну и непроменљиву, која се *мора односити на више објеката* било конкретних или апстрактних. — Тако мора бити, у противном случају извесна реч не би означавала појам.

Да дисциплина зацело има само једно обележје: одржање реда или поретка, можемо се лако уверити, кад мало размислимо, управо, кад доведемо у свезу све представе, све појаве, све позиције на које се дисциплина простире. Пођимо још од рођења детета. Док не пође у школу, прати га кућевна дисциплина и ова још није престала, а са ступањем у школу долази школска дисциплина. За овом војничка па онда и друштвена дисциплина.

Закони школски, закони војнички, закони грађански и устави нису ништа друго него средства да се одржи извесан ред и поредак у школи, војсци, друштву или држави. — Даклем с тим смо ваљда на чисто.

Али од куда дисциплина?

Дете по својој душевној енергији чини шта хоће, не знајући да ли је то добро. Младић и човек чини поступке по квалитету и

квантитету свога убеђења. Ти поступци не иду рецимо на добро куће, школе, војске, државе, или се напослетку некоме, у чијој је руци дисциплина, не допадају и онда се ти поступци спречавају разним мерама. А како обично те мере бивају насилне, принудне, то оне неминовно изазивају, да се при употреби дисциплине мора доћи у судар, у конфликт. Из тога се развија велики антагонизам, читава борба, али то се овде мене не тиче. Главно је овде то, да се у овоме може наћи узрок што је сама реч дисциплина некако тугаљива ствар, некако непријатна и за онога у чијим је рукама, а још непријатнија за онога над киме се врши. Дакле услед овог конфликта у извршењу дисциплинских мера о дисциплини се некако створио појам више накарадан и погрешан. Чим се чује реч дисциплина, одмах се ту подразумевају какве принуде, казне, насилне мере, да се извесна особа мора кретати по убеђењу старије особе — управо особе у чијим је рукама дисциплина. Како се то дешава у породици, у војсци и друштву и да ли је оправдано то мишљење нећу се упуштати, али дисциплину у школи не треба ни у ком случају тако схватити, а још мање у том смислу је примењивати. О важности пак умесне школске дисциплине, колико је она потребна и оправдана на психолошким законима, које су њене добре стране, у чему се она састоји и како је треба руководити нећу говорити, пошто се може читати у разним педагошким листовима и свакој педагошкој књизи, која је намењена као уџбеник. Али схваћајући дисциплину онако, како сам горе изнео, обично ми имамо негативну корист од дисциплине, управо штету или боље рећи веома рђав утицај на образовање и у првом реду на васпитање. Овај разлог руководио ме је да напишем овај чланак и да изнесем неколике своје рефлексије о утицају дисциплине на наставу, кад се она схвати и употребљује погрешно, како сам горе навео.

Према начелима новије педагогике, која се базира на психологији и етици и као таква стављена је у научну систему, дели она теоријски у своме обиму сва васпитна средства на три главна чиниоца: *дисциплину, наставу и васпитање у ужем смислу или непосредно васпитање моралног карактера.*

Сва три ова васпитна чиниоца су за васпитање од вредности. Па и ако се један више употребљује него други, и ако је један више етични и психолишки оправдан него други, и ако један више изгледа споредан од другога — ипак се не сме ниједан потцењивати, него се сваки мора узети као чинилац, који има битне вредности

по васпитање. Исто тако не сме се схватити ова теоријска подела као и практичка подела, т. ј. да у пракси ови чиниоци долазе један за другим. Треба имати на уму, да се најчешће сва три ова чиниоца спроводе у васпитању у једно исто време и да један други допуњују и чине једну целину у погледу на сврху васпитања т. ј. на стварање моралног карактера. Само дакле тако, ако се ови васпитни чиниоци узму у целини, да чине једно јединство, онда ће и васпитање имати јединства, а то је један од битних услова за правилно васпитање.

Предмет васпитања је *воља*, дакле у опште активност васпитаникова. Разуме се, да та воља мора бити образована у правцу етичких идеја — мора дакле бити *морална воља*. Као таква она се образује само из *моралног убеђења*. Убеђење пак у опште, образује се наставом, а кад та настава буде се кретала у правцу моралности онда се образује *морално убеђење*. Између наставе и убеђења а овог и моралне воље постоје као веза *осећање и интерес*, па да се створи морална воља. Морална воља је веома важна јер се из ње ствара *саморадња*, из ове *самопоуздање* и још као најважније *етичко суђење* самог васпитаника о објектима, разним акцијама и моралним поступцима у друштву и историјским личностима. Ово етичко суђење мора бити полуга на коју се ослања целокупно васпитање из кога се дакле развијају *теоријска* па затим *практична начела*, а доцне и *морални карактер* као сврха васпитања. — Тако се у главном врши васпитање.

Морална воља може се дакле развити самом активношћу ученика, својим етичким суђењем — *драговољним потчињавањем „свога“ убеђења „својој“ вољи.*

Међутим шта је дисциплина?

То је у главном потчињавање у једном случају воље, а у другом убеђења и воље васпитаникове вољи васпитачевој — учитељевој. Дакле, у овом случају нема активности ученикове, нема саморадње, самопоуздања; нема што је најглавније расуђивања — етичког суђења из кога се развија карактер. Без тога изгледа као кад би некоме свезали очи па га водили не казавши му, ни где га, ни зашто га водимо. С тога гледишта, дисциплина није оправдана ни психолошки ни етички. Из тога разлога ова педагогика дисциплину сматра само као помоћно и привремено средство док не дође настава и васпитање у ужем смислу, а колико се у њих улази у

толико се дисциплина губи т. ј. ако се настава и васпитање у ужем смислу буду добро изводили.

Ну, међутим имамо ми још једну вољу, која није створена убеђењем. Та воља би нам на супрот оној сметала извођењу васпитне сврхе. Та воља се развија још из најранијег доба, а то је код деце. То су они прохтеви, који се развијају на основу телесне и душевне живости или другче на основу телесне и душевне енергије. Дакле, то је активност детиња, која потиче из чежње, жудње, похотљивости и других урођених диспозиција. Управо та врста воље у обичном животу и назива се чежња, жудња, похотљивост итд. И, ето, та воља је обично накарадна, која само може ићи на штету васпитања, зато је нужно *обуздати ту вољу. Код мале деце, где тако рећи све потиче из ове воље, где дакле нема убеђења, где се не може о тим вољним акцијама судити, ту мора доћи дисциплина, ту се мора дакле воља дечија покорити, потчинити вољи старијих у корист васпитања.* Доцне кад се дечији разговор може узети за предмет и основицу мишљења и суђења, долази настава и васпитање у ужем смислу. И, у колико се, као што сам већ рекао, правилније наставља и врши васпитање у ужем смислу у толико се губи дисциплина и задржава се само толико, колико да се одржи ред, да се одржи васпитни поредак, те отуда дисциплину би у настави боље било звати *васпитним поретком.* Као такву једино је треба и сматрати у школи у опште, а нарочито у настави.

(Свршиће се.)

НАЦРТ

специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Наставак.)

V. Стварна (реална) настава.

А) Земљопис.

Смер: Познавање своје домовине и буђење љубави према њој. — Познавање суседних земаља, преглед осталих држава у Европи и осталим деловима света. Основи математског земљописа.

I. и II. разред

Уз вежбање у посматрању, мишљењу и говору (очигледна настава) упознају се деца са местом рођења свога и најближом околином. — Цртањем школе, двориштa и најближе околине на школској табли, припремају се за разумевање карата и уопште цртежа, који представљају земљиште.

III. разред.

1. Задатак: Понављање и сређивање појмова, стечених у I. и II. разреду. Даље посматрање околине. Упознавање са земљописним знацима и престављање околине тим знацима. — Упознавање жупаније у којој се место рођења налази. — Подела, управа и грб краљевине Угарске.

2. Наставно време: Седмично 1 получас непосредне и 2 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Нацрт школе и школске дворане, двориштa. Нацрт места и мапа дотичне жупаније. — Учбеник: Земљопис за III. разред српских основних школа, Бач-Бодрошка жупанија. Сомбор.

4. Распоред наставног градива:

Септембар: 1. Видокруг и стране света. 2. Нацрт школске дворане, школе и двориштa. 3. Место пребивања.

Октобар: 1. Власт и занимање. 2. Језик и вера становника у месту. 3. и 4. Земљиште и нацрт околине родног места.

Новембар: 1 Појаве у ваздуху. 2. Суседна места, општина. срез, жупанија. 3. Путеви, поште и брзојави. 4. Мапе или земљовиди.

Децембар: 1. Сомборски срез. 2. и 3. Апатински срез.

Јануар: 1. и 2. Кулски срез.

Фебруар: 1. Оџачки срез. 2. Паланачки срез. 3. Нови Сад. 4) Новосадски срез.

Март: 1. Тителски и жабаљски срез. 2. Старобечејски и сенћански срез 3. Тополски срез. 4. Суботица.

Април: 1. Аљмашки срез. 2. Баја. 3. Бајски срез.

Мај: 1. Границе, земљиште и воде Бач-Бодрошке жупаније. 2. Производи, привреда и занимање. 3 Становници и управа жупаније. 4. Подела, управа и грб краљевине Угарске.

Јуни: Понављање и утврђивање свршеног градива.

5. Наставни поступак: а) Очигледно посматрање и престављање на школској табли односне методичке јединице. — б) Испитивање обрађеног градива. — в) Утврђење свршеног градива на получасовима посредне наставе помоћу ручне мапе и учбеника.

IV. разред.

1. Задатак: Физични и политични земљопис краљевине Угарске и здружених земаља.

2. Наставно време: Седмично 1 получас непосредне и 2 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Мапа краљевине Угарске. Учбеник: Земљопис за српске народне школе. Панчево.

4. Распоред наставног градива:

Септембар: 1. и 2. Бачка жупанија. 3. Пештанска жупанија.

Октобар: 1. Пештанска жупанија. 2. Острогонска, Ноградска и Хонтска жупанија. 3. Баршка, Зволенска, Липтовска. и Оравска жупанија. 4. Турчанска, Тренчинска, Њитранска и Пожунска жупанија.

Новембар: 1. Барањска županija. 2. Шомођска, Толнанска, Столно-Београдска, Коморанска и Ђурска županija. 3. Веспримска, Залајска, Жељезна, Шопронска и Мошонска županija. 4. Прва половина županija с ове стране Тисе.

Децембар: 1. Друга половина županija с оне стране Тисе. 2. Торонталска županija. 4. Тамишка и Крашовско-Северинска županija.

Јануар: 1. Чонградска, Бикишка, Чанадска и Арадска županija. 2. Остале županije с оне стране Тисе.

Фебруар: 1. Првих пет županija у Ердељу. 2. Других пет županija с оне стране Краљевог Брда 3. Остале županije у Ердељу. Угарско приморје. 4. Величина, равнице и планине у Угарској.

Март: 1. Реке, канали, језера и поднебље у Угарској. 2. Производи земаљски, становници, радиност и трговина у Угарској. 3. Загребачка, Вараждинска и Беловарска županija 4 Модрушко-Речка и Личко Крбавска županija.

Април: 1. Вировитичка županija. 2. Пожешка županija. 3. Сремска županija.

Мај: 1. Сремска županija. 2. Манастири фрушкогорски. 3. Хрватска. 4. Славонија.

Јуни: 1. Краљевина Угарска и здружене краљевине. Земаљски устав и грб краљевине Угарске.

5. *Наставни поступак:* Начином путовања упознају се ученици са суседним županijama итд. — а) Очигледно престављање на школској табли и мапи. б) Читање из учбеника и утврђење обрађеног градива на получасовима посредне наставе.

V. разред.

1. *Задатак:* Утврђење и проширење познавања државе Угарске. Познавање Аустријског царства и суседних земаља, особито Балканског полуострва.

2. *Наставно време:* Као и IV. разреду.

3. *Средства наставна:* Као и у IV. разреду.

4. *Распоред наставног градива:*

Септембар: 1. Краљевина Угарска. Границе, подела њена; равнице, планине и реке у Угарској. 2. Поднебље, радиност и производи у Угарској. Становници Угарске. 3. Округ с ове стране Дунава.

Октобар: 1. Округ с ове стране Дунава 2. и 3. С оне стране Дунава. 4. С ове стране Тисе.

Новембар: 1. и 2. Округ с оне стране Тисе. 3. и 4. Ердељ. Угарског приморје.

Децембар: 1—3 Хрватска и Славонија.

Јануар: Понављање свршеног градива.

Фебруар: 1. Долња и Горња Аустрија. 2. Војводства: Салцбург, Штајарска, Корушка и Тиролска-Форалберг. 3. Крањско и Аустријско приморје. 4. Краљевина Далмација.

Март: Чешка, Моравска и војводство Слеско. 2. Галиција, Лодомерија и Буковина. 3. и 4. Аустријско царство.

Април: 1. Краљевина Румунија. 2. Краљевина Србија. 3. Турско царство.

Мај: 1. Бугарска 2. Босна и Херцеговина. 3. Црна Гора. 4. Грчка краљевина.

Јуни: Понављање свршеног градива.

5. Наставни поступак: Као и у IV. разреду.

VI. разред

1. Задатак: Утврђење већ стеченог знања из земљописа. Преглед европских земаља и осталих делова света. Основи математског земљописа.

2. Наставно време: Као и у V. разреду.

3. Средства наставна: Као и у V. разреду.

4. Распоред наставног градива:

Септембар: 1—3. Краљевина Угарска.

Октобар: 1. и 2. Краљевина Угарска. 3. и 4. Хрватска и Славонија.

Новембар: 1—4. Аустријско царство.

Децембар: 1—3 Државе на Балканском полуострву.

Јануар: 1. и 2. Царевина Немачка и република Швајцарска.

Фебруар: 1. Италија. 2. Француска, Шпањолска и Португалска. 3. Белгија, Холандска и Данска. 4. Британија, Шведска и Норвешка.

Март: 1. Русија 2. Положај Европе; Планине и реке у Европи. 3. Производи и становници Европе 4. Азија.

Април: 1. Африка. 2. Америка. 3. Аустралија и Полинезија.

Мај: 1. Облик земљин. 2. Земаљски појасеви. 3. Васиона и сунце. 4. Месец. Помрачење сунца и месеца.

Јуни: Понављање свршеног градива.

5. Наставни поступак: Као и у V. разреду.

(Наставиће се.)

ШКОЛЕ КОД БУРА.

У републици Бура школовање деце је са свим слободно т. ј. сваки може своје дете школовати где хоће, кад хоће и како хоће. Држава само од приватних захтева да их под извесним условима потпомаже и да води надзор над њима. У целој републици има 6 школских надзорника. Ови путују по срезовима својим, подстрекавају учитеље на рад, становнике саветују да подижу нове школе, подносе извештаје државним властима о успеху у школама и стању школа. Званични је језик холандски и то држава захтева да се у свакој школи учи, али је зато дозвољено оснивање чисто енглеских, немачких и француских школа и те школе држава потпомаже, само морају по два часа седмично холандски језик учити у тим школама. У Јоханесбургу имају Немци своју немачку школу, којој

је држава дала велико земљиште и коју је држава знатном свотом новаца потпомогла. У Преторији још су и у почетку рата садашњег отворили Немци једну школу, коју је држава такође новцем потпомогла.

Тамо, где за странце није било довољно приватних школа, тамо је држава подизала државне школе, али су деца поред холандског језика на свом матерњем језику учила поједине предмете. Учитељи оваких школа добијају плату из државне благајне, ма да већи део тих учитеља и не говори државни језик. За две године основано је 12 таких школа, у којима је било 40 учитеља са 1499 ученика.

Сваку школу, у којој се учило на холандском језику, потпомагали су са 6—8 фунти стерлинга по сваком ученику. Нису штедили новац при зидању школа и учитељских станова, богато су снабдевали своје школе школским училима, одличне ученике и вредне учитеље су награђивали.

За васпитавање деце и даље образовање народно постоје сеоске књижнице. У Преторији основана је државна књижница. Овде се још налази државни музеј и збирка животиња. Сама држава расписује награде за добро написане поучне књиге. Најбоље школе су биле у Преторији, где су врло одлични учитељи васпитавали малене Трансвалце. Ту се налазила учитељска и учитељичка школа, виша девојачка школа са интернатом, државна гимназија, реална школа, рударска академија, и напослетку 4 државна интерната. У овима су ученици из околине за малу своту све имали што им треба.

Статистични искази сведоче, да се није само држава и народна скупштина бринула о подизању и унапређењу школа, него и сам бурски народ је био за то у највећој мери заузет, и старао се да му деца најуредније школу полазе. Кад помислимо само колико бурних времена преживео овај узорити народ, зачудити се морамо да је још и 1898. године 85—91% децо школу похађало.

Број ученика се врло брзо множио у њиховим школама. Тако је у школама, које је држава потпомагала, било 1882. год. 875 ученика, 1886. год. већ 2555 ученика, 1890. год. 6989 ученика, а 1898. год. 14,700 ученика. У овој години било је 47 сеоских и 462 салашке школе. Учитеља и учитељица на вишим школама било је 27, на основним школама било је 578 учитеља и 252 учитељице. Од броја учитеља 67% добило је оспособљење у

иноземству. Али и број учитеља, који су у домовини оспособљени, непрестано расте.

Наставни предмети у основној школи су: Библичне повести, читање, граматика, писање, очигледна настава, декламовање, земљопис, историја, цртање, ручни рад и један стран језик. У средњим школама.: Библичне повести, читање, декламовање, рачун, граматика историја јужне Африке и осталих делова света, земљопис, геометрија, цртање, ручни рад и страни језици. У вишим школама: Библичне повести, читање, декламовање, алгебра, виша геометрија, историја јужне Африке и осталих делова света, земљопис, страни и стари језици, физика и хемија, природопис, књиговодство, наука о васпитавању и ручни рад.

И за слепе и глухонеме су се посгарали Бури, јер су и за ове несретне установили завод, на који су 1898. године 14.600 круна потрошили. Колико су они заузети за напредком њихових школа сведочи и то, што они врло велике материјалне жртве приносе на издржавање школе. Године 1882. издали су на школе 2753 тамошњег новца, а већ године 1898. издали 230.000 тога новца, што би у нашем новцу износило 5 милијуна круна. Из тога се види, колике материалне жртве приносише Бури на просвету.

М. Б.

БЕЛЕШКЕ.

Православна српска основна школа у Сантову, као што у прошломе броју саопштисмо отворена је 8 септембра т. г. У школу се уписало 96 ученика-ца. Велика је незгода што је школа смештена у једној обичној сељачкој кући, која ни у којем погледу не може удовољити захтеве педагошко-хигијенске. Школска је соба малена, тескобна, непатосана и без довољно светлости. Деца су подељена на два разреда, од којих први долази у школу пре, а други после подне. Велику задужбину, Православљу и Српству учинио би онај родољуб, који би се решио, да о своме трошку подигне овој општини школску зграду. Према тамошњим местним околностима лепа и за школу целисходна зграда могла би се подићи за 4000 круна.

Освећење основне српско-народне вероисповедне школе у Помазу. Пишу нам из Помаза: Још у почетку ове године разнеше листови наши радосну вест, да ће браћа Петар и Веселин Луппа, велепоседници Помашки ново здање за основну српску вероисповедну школу о свом трошку подићи. Што је тада речено, то је ево на радост народа нашег у општини Помашкој у дело приведено. Баш сада, када се у општини Помашкој пошто по то државна основна школа диже, а поглавита цијел подизања те државне школе беше, да Србе у исту увуче, — подигоше гореречена честита браћа красну зграду за основну српску вероисповедну школу, — која се 8. септембра о. г. на празнични дан Мале Госпојине, после свете литургије уз присуство лепога броја народа нашег и осветила. — Свечаном овом приликом лепо је издекламовао један ученик основне школе ове красну песму омиљеног народног песника нашег Чика-Јове Змаја: *„Дижите школе деца вас моле.“* Затим пак

овдашњи парох Ђорђе Голуб, држао је врло леп говор о значају и важности српске народне вероисповедне школе, поглавито код народа нашег, амо горе на мртвој страни живећег После обављене свечаности ове отишла је изаслана депутација црквене општине Помашке благородној браћи Петру и Веселину Луппи, да им благодаре на племенитом доброчинству, — лепом дару — што подигоше просветни храм народу свом — српску вероисповедну школу. Нека је и овде изречена слава и похвала честитој браћи Србима Петру и Веселину Луппи. Живили!

Развитак школа у Србији. Године 1845. било је у Србији 170 школа са 6000 ученика и 187 учитеља; године 1875. било је 534 школе са 23,900 ученика а 667 учитеља; године 1885. било је 565 школа са 41,703 ученика и 925 учитеља, а године 1899, било је 1105 школа са 86,000 ученика и 1921 учитељским лицем.

Из руског школства. У Русији се ради на преустројству средњих школа. Руководно начело овога преустројства је национализирање руске средње школе у којој се до сада у многоме осећао утецај страног, духу руског народа неприкладног елемента. Према новом устројству средњих школа, учење у њима ће трајати седам година. Од класичних језика задржаће се латински у четири горња разреда, а грчки ће се сасвим изоставити. У толико ће се већа пажња обратити на матерњи језик, модерне живе језике, са природне науке и познавање домовине. По једна чисто класична гимназија може остати у Петрограду, Кијеву, Варшави и Дорпату. На извештају министра просвете, цар је сопственом руком написао: „Надам се, да ће се поклонити озбиљна пажња јачању *верског и моралног васпитања* наше младежи“ — У Кијеву се спремају, да отворе педагошки музеј у којем ће бити заступљене збирке: а) наставна средства за основне, средње и обртничке школе; б) предмети који се односе на школску архитектуру, хигијену и телесно васпитање; в) збирка уџбеника за руски језик и за стране језике и засебна педагошка библиотека.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Примили смо на приказ:

Књиге за народ издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића:

— Свеска 93. *Мали пчелар* кратко упутство за пчеларе написао Иван Маширевић.

— Свеска 94. *Свети апостол Павле* живот му и рад написао Милутин Јакшић.

— Свеска 95. *Занати, занатлије и наш народ* написао Љубомир Лотић I свеска.

— Свеска 96. *Косово* народне песме о боју на Косову 1389. године, за народ и школу приредио *Тихомир Остојић*.

— Свеска 97. Симо Матавуљ. *С мора и с планине* приповијетке — Цена је свакој књизи 20 потура (10 новчића).

Календар Матице Српске за годину 1902. — с богатом поучном садржином и лепим сликама. Цена 1 круна.

Буквар за први разред основне школе саставио Љубомир Јовановић управитељ учитељ. Цена?

Молимо дужнике, да нам дугове намирити изволе.

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.

Бр. 11. и 12. Год. XXXIII.

Школски Лист.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шиљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору 31. Децембра 1901. године.

ЈОВАН РАЈИЋ

архимандрит ковиљски.

1726.—1801.

11. децембра т. г. навршило се равно сто година од онога дана, у који је животом својим смерни калуђер, а књижевним радом својим велики и чувени књижевник српски, архимандрит ковиљски Јован Рајић у вечност се преселио.

И након стотину лета од смрти му, када за име обичног смртног човека нико и не зна, народ се српски сећа Јована Рајића, с благодарношћу и хвалом спомиње име његово и с признањем приклања главу пред великим трудовима његовим.

У тешким данима искушења, које пре подругога столећа преживљаваше свето православље у овим крајевима, једино се учености и марљивости Јована Рајића има благодарити, што је православном српском подмлатку, а уједно и целоме народу овамошњем, пружен катихизис са науком чистога православља. Једино Рајићу, — који је на извору православља у светој Русији, у Кијеву матери градова руских, и у присенку свештенога Кремља Московскога поцрпао истину православне вере, — имамо благодарити, што је овопредеона Црква наша спасена од напасти унијатске.

Историјом разних славенских народа, упознао нас је он први са давном старином нашом, и тиме допринео, да се у нами пробуди дух славенске узајамности, те да сазнамо и осетимо е нисмо самохрани у овоме свету, да будемо свесни величине и моћи славенскога племена.

Патњама, бедама и гонењима овоземнога живота напаћени дух Рајићев, зацело се данас радује, гледајући, како га се народ његов сећа, али зацело и тужи видећи, да идеали, за које се он

одушевљавао и које је он у народ ширити желео, а који су љубав према светој Цркви и народу, оличене у свесном, тактичном и систематском раду на славу Цркве и корист народа, — не да нису остварени, него је данашњи нараштај од њих даље, но што беше савремено му поколење. И са висина небеских, указујући прстом на православну српску народну школу, говори нам он: ту, у том расаднику мудрости и благородства, има да започне преображај народа нашега, тај извор нека буде вером освећен, родољубљем надахнут, чист, бистар, непомућен — и народ ће мој брзо постати срећан!

Учитељство српско, које такође слави и поштује успомену великога Јована Рајића, најбоље ће то учинити, ако рад свој задахне духом поменутих идеала Рајићевих, те ће тада достојно моћи кликнути:

Нека је слава Јовану Рајићу!

Ст. С. Илкић.

О УТИЦАЈУ ДИСЦИПЛИНЕ НА НАСТАВУ.

(Свршетак.)

Све ово што сам до сада навео, изнео сам навлаш, јер мислим, да неће бити никоме од штете ако се мало боље оријентише у педагошким начелима, а мени је ово било веома нужно изнети, да буде јасније оно што ћу ниже изнети као рђаву страну грубе дисциплине.

Морам нагласити још и то, да ја нећу овде говорити у опште о школској дисциплини. Као што се већ видело, ја ћу се задржати овде само на уском обиму дисциплине, дакле као што сам у наслову рекао само на дисциплину која прати наставу.

Рекао сам да дисциплину треба сматрати као васпитни поредак, и као допуну и помоћно средство васпитању. Ну, на жалост, тако се дисциплина не схваћа.

Дисциплина, и то најгрубља дисциплина провлачи се у свој својој сили кроз дуги низ наставе и у опште школовања. Она је до скора била, а и данас је на многим местима једино васпитно средство, као што се у старо време сматрало и вршило.

Кажњавање и бијење без икаквог педагошког основа, давање последњег реда оцена, то се протеже и у средње па чак и у стручне

школе, као највећи чинилац дисциплине, у чему се уједно састоји сва методика васпитања и образовања.

Али, ако се хоће успеха у настави, ако се хоће да настава послужи намењеној сврси, онда наставу не сме пратити груба дисциплина. Она треба да је одмерена, да је блага и да прати наставу само у толико у колико јој може бити од користи. Дисциплина се у том случају мора свести на најужу границу.

Пре свега, као најважније и најблаготворније средство дисциплинарско у настави јесте сама *настава.* Није ми се у педагогици ни један као овај, чини ми се, израз више допао. Ако се дакле буде по методу, живо, јасно, предано, слатко и одушевљено предавало ученицима, настава ће створити осећање и јако интересовање код ученика, да ће свака дисциплина бити излишна. Буде ли пак учитељ невешт, набусит, неодмерен, свом предавању не предан, ладан и као да га назор изводи, онда се ту мора појавити дисциплина. Ту онда, место, наставник да тражи узрока у себи, он га тражи у деци и лаћа се дисциплинарних средстава и тако понова пада у грешку. Настаје крута, груба и несавесна дисциплина: *викање, дерање, исовање, претња, кажњавање, давање рђавих оцена, ругање и исмевање и напослетку бој и то све на штету наставе па и самог наставника.* Међутим с правом је казано хиљаду пута, да је учитељ душа школи. Кад је учитељ тих, благ, умиљат, жив у раду, правичан, једнак према свима, савестан, сталан и у опште исправан онда ће он сам својим ученицима бити једно јако дисциплинарно средство. А грубо понашање, кажњавање а нарочито бој је највећи непријатељ настави па по том и васпитању. Бој се у крајњим случајевима може и допустити у границама, кад деца муче животиње и томе слично, да и она осете немилосрђе, али у настави ни у ком случају. Јадна је то школа где наставник бојем хоће да натера децу на учење, на ред и понашање при настави, — да дакле наставник своју празнину, незнање, бојем попуни, хоће дакле место осећања и интереса да дисциплином натера на рад.

Некако још из народа пренесена је и у школу она народна изрека: „Батина је из раја изишла.“ Али, оно, што вреди за неваљале људе, који неваљалства раде по убеђењу, по смишљеном плану своме, који су дакле свесни неваљалства свога, то се не може и не сме у школу, а нарочито у наставу унети и применити. Искуство народно не сме се погрешно схватити и примењивати.

У крутој дисциплини обично се само меморира, јер ту влада

страх, деца се и не усуђују питати васпитача да им што разјасни. А док се представе, које се дају наставом не разјасне не може бити ни образовања ни васпитања. Само из јасних представа, кад се зна садржина њихова, само из тога велим развија се воља јер се зна чему се тежи. Иначе циљ васпитања па и образовања биће промашен.

Исмевање ученика, багателисање и немарност, индиферентност наставникова убија сваки интерес и вољу. Шта више прелази то у личну мржњу, а где је мржња ту нема оне потребне духовне везе између деце и учитеља, па потом још мање везе између деце и наставе јер је настава оличена у наставнику. Треба љубави и ауторитета, треба знања, треба методичког рада итд. ако се хоће успеха у васпитању. *Из љубави и ауторитета треба дакле да се рађа дисциплина, а не из дисциплине љубав и ауторитет. Назор и насилно још нико није добио ауторитет а још мање љубав.* А љубав и ауторитет су полазне тачке за васпитање.

И тако дакле, место да се лепим опхођењем, лепим предавањем и учтивим методичким држањем и умесном дисциплином ученицима школа омили, и напослетку место да се дисциплина и кад се употреби веже за садржину преступа, погрешке, да и ученик сам увиди, да је дисциплина била неминовна и да ју је заслужио, велим место свега тога, грубом дисциплином се стварају потреси, афекти, мржња према наставнику и школи тако, да *школа постане права тегоба и терет.* И на тај начин дисциплина урнише и руши у самој основи васпитање.

Ну ја још нисам све казао о боју и у опште крутој дисциплини. Оно што је најважније ја сам оставио напослетку.

Крутом дисциплином ствара се ограниченост у понашању и држању, а из тога стегнутост у самим мислима, јер је сва духовност управљена на бојазан и страх да не буде деге строго кажњено. Мислим, да неће нико порећи, да је ово једна највећа сметња у васпитању и образовању. У страху и стегнутом држању и бојажљивом кретању *нема ни слободног мишљења*, док околност слободног мишљења је неминовно потребна. Јер, само слободно мишљење даје саморадњу ученику, чини ученика активним у настави. А опет без активности, без рефлексија ученикових не може се ни замислити учење, нити се може, што је најглавније извршити *цео процес учења.* Без тога не постоји васпитање, отуда нова педагогика и јесте савршенија од старе, јер онде где је стара стајала — завршивала наставу, ту нова педагогика наставља и ту удара темељ васпитању.

Дакле из активности рађа се *саморадња*, из саморадње *самопоуздање* а из овог развија се *воља, знање и умешност*. Развија се оно, што је битно и по живот и васпитање. *Док знање не пређе у умење, оно не вреди ништа.* Треба дакле развити свест о узрочној вези између успеха у школи са праксом, са потребама, са радном снагом коју човек доцне мора употребити.

Али осим овога, из саморадње и умења развија се оно што чини основ стварању карактера. — Развија се *расуђивање ученика*, затим се почну вежбати у *изрицању својих судова* о појединим објектима, правилима, законима, појмовима и у опште предметима учења, и људског а *највише свога делања*. Сва тежина педагогике лежи у овом изрицању судова и она сматра то као основу, мост преко кога треба настава да пређе. Управо ово расуђивање и изрицање судова чини она полугом у настави на којој се ослања цело васпитање, јер се само из тога могу развити *теоријска*, а из ових *практична начела* и тиме утрти пут за образовање *моралног карактера*. — То и јесте сврха васпитања. Буде ли се тако изводила настава она ће спремити земљиште само за добре врлине. Свакој реакционарној струји или најезди моћи ће се ученик одупрети, и у свом социјалном животу створити карактер.

Ну све ово, као што казах, не може бити под крутом и грубом дисциплином, која убија сваку живост и духа и тела, а у духу је живост и слобода мишљења. Без овога пак не може се ни замислити васпитање и образовање.

Треба знати још и то, да лепо понашање и опхођење наставника са ученицима често пута заглади и незнање његово, те тако то понашање чини му услугу, јер би иначе могла наступити немарност, монотоност и непажња, када се слабо предаје. — Све ово што сам изнео, било би за препоруку, да сваки наставник зна·

Завршујући ове своје рефлексије, могу слободно из свога искуства рећи, да добар и благ васпитач или наставник оставља увек дубок утисак у души учениковој. Са задовољством се таквог наставника омладина сећа, лик му остаје урезан у души њиховој кроз цео живот њихов, а то је уједно и најлепша и једина награда за једног доброг наставника.

Милисав Д. Марковић.

JEAN DE LA SALLE

француски педагог.

Написао: **Ст. С. Илкић.**

Међу многим мужевима, који су озбиљно настојавали, да човештво васпитањем усреће и унапреде знаменито место заузима ремски каноник Жан де ла Сал. Сав живот свој посветио је он школи и васпитању и након себе оставио је дружину, — конгрегацију школске браће — која и данашњим даном по његовим назорима и у његову духу васпитава и обучава људски подмладак.

И ако је васпитачки рад Жана де ла Сала искључиво посвећен интересима римо-католичке цркве, ипак он у основи својој садржи најлепша начела опште-хришћанскога васпитања, те према томе може и нас да заинтересује. Сем тога јединсгвена љубав и одушевљење према учитељскоме позиву, пожртвовност и самопрегоревање у тешком учитељском раду јесу оне одличне црте Жана де ла Сала, са којих га можемо за углед ставити свакоме ономе, који се посвећује учитељској служби.

Из тих разлога сам и написао ову кратку расправиц у о животу и раду педагога Жана де ла Сала, те ју овим приказујем српском учитељству.

Жан де ла Сал рођен је 1651. године у Рајмсу. По свршеним наукама посвећен је био за свештеника 1678. године. На високом достојанству каноника рајмскога каптола, он се поглавито занимао питањима о васпитању младежи и буђењем религиозно-моралних чуствовања код школских ученика.

1680. године изнајми он о своме трошку једну кућу у Рајмсу, скупи у њу младе учитеље, оснује с њима општежиће и пропише правила за исто; за тим отвори школу за малену децу у којој је поред осталих учитеља и сам као узор-учитељ радио.

1684. године лицем на Спасов дан, пошто се претходно одрекао од каноничкога достојанства и сав свој иметак сиротињи поделио, са дванаест одличнијих својих учитеља оснује *конгрегацију (друштво) школске браће*, положивши с њима заједно поред осталих монашких обета, и обет на *сталност и истрајност у обучавању омладине.*

Ова установа Жана де ла Сала, није наишла на одобравање код учитеља световњака, те су ови гонили и ружили рад школске браће, а самога основатеља предали су суду, оптужујући га, да он нема

права на отварање школа. Суд је Жана ослободио од оптужбе и тако је он могао продужити свој благодетан васпитачки рад.

1688. године видимо га у Паризу, где у први мах отвара основну, а за тим недељну и шегртску школу, а на послетку поправилиште за покварену и неваљалу децу. 1700. године основао је он у Паризу учитељску школу, у којој су се спремали учитељи световњаци.

Енглески краљ Јаков II. прогнан из Енглеске, настанио се у Паризу, где је у то доба било око 50 младих Ираца. Све ове младиће повери краљ Жану де ла Салу, ставивши му на срце, да их васпита и обучи, како би касније могли користити човештву. У ту сврху основао је краљ опште жиће за исте ученике и надзор над њима поверио је Жану.

Касније видимо Жана де ла Сала у Ретелу, Лаону, Шартрезу, Калеу, Троајеу, Авињону, Марсељу и Булоњи, где оснива школе и поверава их својој браћи по обетима. Да би пак сачувао своју дружину од прекора и неоснованих нападаја световних учитеља, хтеде он захвалити на звању старешине друштвенога, те предложи браћи, да сами из своје средине бирају себи начеоника. Но браћа му о томе не хтедоше ништа знати. Кад већ у том погледу није могао успети он их примора и закуне, да у друштвени устав унесу, да после његове смрти не ће више свештеника бирати ни за старешину нити га примити за члана, те то и данас важи у поменутом браству.

Племенити човекољубац овај није дочекао да му папа одобри друштвена правила, него је умро много раније и то 1719. године, а друштво му је као таково од папе признато и потврђено тек 1724. године.

*

Друштво школске браће састоји се само из мушких чланова, који полажу монашке обете чистоте, сиромаштва и послушности, а сем тога и обет на бесплатно обучавање и васпитавање мале деце.

Обет се полаже прво привремено, а по навршеној 28. години живота на свагда. Ни један од браће ове дружине не може, као такав, бити уједно и свештеник. Само им је духовни отац свештеник.

Сврха је ове дружине дакле, да васпитава и обучава децу у строго и чисто хришћанском духу, да буди у њима дух љубави

према Богу, вери и ближњима. Сврху ову остварују школска браћа посреством школе, и то основне школе, одричући се свију блага, радости и задовољстава која пружа овај свет, живећи једино позиву своме и молећи се Богу, да им се успех рада не осујети.

Ево начина живота школске браће.

Лети и зими сваки дан се устаје у ½5 часова. Када се браћа искупе на молитву старешина их поздравља речима: „Да живи Исус у срцима нашим!“ на што му дружина одговара: „На веки.“ За тим долази од

5—6 молитва са побожним размишљањем

6—½7 св. литургија

½7—½8 спремање за предавање

½8—8 доручак за време којега један брат чита на глас одломак из каквог педагошког дела. После доручка опет тиха молитва, која се може читати и путем идући у школу.

8—11 обучавање у школи.

11—½12 спремање за предавање што ће бити по подне.

½12 размишљање о својој савести, а за тим обед. За време обеда чита се који одељак из св. евангелија или из житија светих.

У 1 час молитва у општој молитвеној сали.

½2—5 обука у школи.

5—½6 размишљање о поступку у школи и о својој савести.

½6—6 читање духовних књига

6—½7 побожно размишљање (медитација)

½7—7 наука вере

У 7 часова вечера, за време које бива читање, а после вечере разговор.

у ½9 часова вечерња молитва, затим

у 9 часова легање.

Овај се распоред дневног занимања по некада мења, те кад нема предавања у школи, више се времена посвећује на читање и одмор.

Из изложеног види се, да браћа 7 часова спавају, 4 часа се моле Богу и проводе у побожном размишљању, 6—7 часова употребе на обуку, 3 на сопствено учење, а 3 на хранење и одмор. Молитви се посвећује с тога тако велики број часова, што се молитвом добија небесна крепост за истрајност у тешком учитељском раду, и што се тек молитвом низводи благослов божји на труд људски, те му се тиме и успех осигурава.

И на самоусавршавање се много пажње полаже, те је за то браћи дозвољено, сем књига побожне духовне садржине, читати само стручне педагошке књиге, помоћу којих се учитељ у својему позиву дотерује и усавршава.

*

Као педагог Жан де ла Сал с правом може заузети место међу одличним педагозима као што су: Бакон, Ратих, Коменски, Локе, Русо, Базедов, Рохов, Хајнике, Песталоци, Франке и други. Он се може сматрати за оснивача *народне основне школе* у Француској, јер се он ставио на то становиште, да се у основној школи мора обучавати на *матерњем*, а не на латинском језику. У школама Саловим ученици су се једино обучавали на матерњем језику, латински језик је био из њих са свим искључен.

За главни услов успеха школскога рада сматрао је ла Сал *тачан и уредан* полазак школе. С тога је и издао наредбе у томе погледу. Браћа његове дружине дужна су била *убеђивати родитеље* о користи школског васпитања и наставе, па ако то све није помагало да деца уредно иду, онда су дужни били паросима подносити списак оне деце, која школу нису полазила, па како су таква деца била обично из сиромашних породица, то се таквима ускраћивала помоћ коју су добивали из црквене благајне. Да би пак деца што марљивије школу полазила, препоручивао је он учитељима, да својим благим и човечним опхођењем, те занимљивом наставом деци омиле полажење школе.

С тога и препоручује он својим учитељима да се чувају од 1. многог говора: — 2. од претеране живе и пргаве ревности, — 3. од лакомислености и расејаности; — 4. од нестрпљења, суровости и гнева; — 5. од освете; — 6. од пристрасности; — 7. од немарности; — 8. од малодушности и слабости; — 9. од очајања и апатије; — 10. од велике поверљивости; — 11. од ругања; — 12. од непостојаности; — 13 од осетљивости и суревњивости; — 14. од велике неповерљивости; — 15. од трајења времена — и 16 од претераног самопоуздања. Препоручивао им је пак следеће врлине: 1. понизност (вољи Божјој); — 2. разумност; — 3. мудрост; — 4. самопрегоревање; — 5. ревност; — 6. побожност; — 7. постојаност; — 8. чврстину; — 9. великодушност; — 10. готовност на принашање жртве; — 11. присебитост; — 12. правичност и т. д.

За основу васпитања сматра ла Сал *науку вере*, с тога је и

нагласио, да у његовим школама мора владати дух страха Божјега и дух љубави Христове, у чему наставници морају примером претходити својим ученицима.

Љубав према ученицима од стране учитеља и обратно љубав и поштовање учитеља од стране ученика, држи за један од првих услова успешнога рада школинога.

Награде и казне сматрао је ла Сал за веома потребна средства при васпитању.

По његову мнењу при награђивању учитељ ваља да се држи ових начела: а) највећа награда припада за добро владање и понашање; б) затим треба награђивати успех у наукама и в) прилежно похађање школе и пажљивост. *Добру вољу и труд треба више ценити од природнога дара.*

У заводима ла Саловим казнило се веома благо и хумано, што беше реткост у школама XVII. и XVIII. века, у којима се немилосрдно грдило, ружило и било. Ла Сал на против овако говори: „Ако хоћемо да нам је школа добро уређена, морамо смањити казне. Авторитет у школи може се много боље одржати чврстим карактером, сталношћу, озбиљношћу и ћутљивошћу учитељевом, него батинањем, грубошћу и суровошћу. *Главни је узрок многог изостајања дечјег од школе: множина казни.*“ Телесна казна и ако није сасвим искључена из његових школа ипак је дозвољена била само у веома ретким случајевима. Саветујући учитеље како треба да поступају при кажњењу ученика говори ла Сал: „Ради љубави Божје молим вас не туците децу. Батине не привлаче Богу и не побуђују на врлине. — Нека са срами и сваки онај, који се руга деци, јер је то само давање примера, да и деца чине то исто.“ — Касније је телесна казна сасвим искључена из братских школа.

Да је ла Сал био и психолог дубокога погледа доказује то, што он препоручује учитељима, да проучавају нарав сваког појединог детета, те на темељу резултата добивених путем таквога проучавања, нека удесе своју наставу и васпитање.

Ученици у школама ла Саловим подељени су били по *разредима*, што у оно доба беше новина. Ученици појединих разреда пак подељени су били у три групе и то: у групу слабих, средњих и добрих ученика, — свака је група имала засебно место али су се све три заједно обучавале.

Као главно сресто за одржање реда и дисциплине сматраше ла Сал: непрекидно занимање ученика, мир и ћутање. Ово се пак даје

постићи занимљивом наставом, која се предаје лаганим, тихим али разговетним говором. Помоћници, цензори и шедатори — као оно по Бел-Ланкастровој методи — били су у употреби и у братским школама.

По мишљењу ла Салову главна пажња при обучавању ваља да се обрати на *вежбање памћења* и на *развијање разума*. Захтева се, да ученици оно што уче и науче, али уједно схвате и разумеју. Од особите су важности у овом погледу целисходна питања.

Међу наставним предметима на првоме је месту *наука вере*, за тим краснопис с особитим обзиром на правопис, те основи граматике, рачун и мерење, цртање, појање и певање, трговачке ствари. — Као што видимо ла Сал није узео међу наставне предмете. природопис, природословље, повест и земљопис, што у осталом није ни чудо, јер наведене науке у оно доба не беху од тако општег интереса и важности као што су данас. Данашњим даном, према духу времена, и ти су предмети стављени у ред наставних предмета у братским школама, те су оне на истој висини, као и све друге јавне школе, шта више, оне духом еванђеоским који провејава целу наставу и васпитање им, стоје изнад савремених модерних државних и општих школа.

*

Жан де ла Сал не беше само школник практичар, већ и теоретичар. Написао је неколико ваљаних педагошких дела. Дела су му сва прожета духом еванђеоске љубави и хришћанског братољубља и пуна су богатих педагошких истина и целисходних дидактичких упустава. Ево их:

1. „*Правилник.*“ У овом су делу изложена правила заводска.

2. „*Руковођа за хришћанске школе*“ (La Conduite des ecoles chrétiennes).

3. „*Правила пристојности и хришћанске учтивости*“ (Les régles de la bienséance et de la civilité chretienne).

4. „*Хришћанске дужности.*“

5. „*Збирка примера,*“ „*Регистер*“ и други уџбеници.

6. „*Упутство за визитаторе.*“

7. „*Размишљања о недељним и празничним еванђелијама.*“

8. „*Кратка размишљања за учитеље и васпитаче.*“

9. „*Савети о предавању појединих предмета, написано за браћу.*“

10. „*Дванаест врлина доброга учитеља.*“*

Сомбор.

НАЦРТ
специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Свршетак.)

Б) Отачаствена повесница.

Смер: Познавање прошлости своје домовине и буђење домо- и родољубивих осећаја.

V. и VI. разред.

1. Задатак: Познавање најважнијих догађаја из прошлости Угарске. — Преглед најглавнијих права и дужности грађанских, као и уређења државног наше домовине.

2. Наставно време: Седмично 1 получас непосредне и 1 получас посредне наставе.

3. Наставна средства: Уџбеник: Слике из угарске повеснице. Панчево. — Мапа државе Угарске.

4. Распоред наставног градива:

Септембар: 1. Угарска у старо време. 2. и 3. Хуни и Авари. Словенска племена у овим земљама.

Октобар: 1. Стара постојбина Мађара; живот, вера и обичаји.и 2. Сеоба и освојење ове домовине. Први кнезови. 3. Св. Стеван. 4. Насљедници св. Стевана на престолу угарском

Новембар: 1. Св. Ладислав и Књиж. Коломан. 2. Насљедници Беле II. и Беле III. 3. Поход татарски. 4. Последњи краљеви из дома Арпадова.

Децембар: 1. Карло Роберт и Лауш Велики. 2.—3. Жигмунд и доба Хуњадијево у Угарској.

Јануар: 1. Матија Корвин. 2 Навала турска и пропаст на Мухачу.

Фебруар: 1. Фердинанд I. и Мађсимилијан. 2. Рудолф и Матија II. Фердинанд II. Фердинанд III. 3. и 4. Леополд I.

Март: 1. Јосиф I. и Карло III Марија Терезија. 2. Јосиф II. и Леополд II. 3. и 4 Франц I. и Фердинанд V.

Април: 1. Општина и општинска власт. Велике и мале општине, срез. 2. Жупаније и жупанијска власт. Вароши. 3. Држава и државна власт.

---

* Кратка расправа ова написана је по делу A. Fischer-a „De la Salle sz. János az iskolatestvérek alapitója.“ Bpest 1901.

Мај: 1. Краљ угарски, права и достојанство његово. 2. Земаљски сабор угарски. Ко има право бирачко и ко може бити изабран за земаљског посланика. 3. Земаљска влада или министарство у Угарској. 4. Две врсте правосуђа и краљевски судови. Поротни судови

Јуни: Понављање свршеног градива.

5. Наставни поступак: а) Причање и саопштавање односног градива. б) Читање и тумачење одређеног наставног градива из уџбеника. в) Усавршавање на часовима посредне наставе.

В) Основи природних наука.

Смер: Упознавање ученика са важнијим природним предметима и појавама, као и са главним деловима живота и чувања здравља човечијег.

I. и II. разред.

Овај предмет у најнижим разредима учи се у очигледној настави.

III. и IV. разред.

1. Задатак: Познавања корисних и шкодљивих животиња, растиња и ископнина; главни услови човечијег здравља; познавање главнијих природних појава.

2. Наставно време: Недељно 1 получас непосредне и 1 получас посредне наставе.

3. Средства наставна: Уџбеници: Читанке за III, односно IV. разред српских основних школа од Ђ. Натошевића. — Природописне слике и збирке ради очигледног приказивања.

4. Распоред градива:

5. Наставни поступак: Наставно градиво сваке друге године мења се: А) Прве године из читанке за III. разред предузима се:

Септембар: Разговор о домаћим животињама: 1. Коњ. Говеда. (Бр. 85. и 86. 2. Овца Коза. (Бр. 88. и 89.). 3. Свинче. Пас. (Бр. 91. и 92.).

Октобар: 1. Преглед и разредба корисних домаћих животиња. 2. Преглед шкодљивих домаћих животиња. 3. Земља с поља. (Бр. 134.). 4. Земља изнутра. (135.).

Новембар: 1. Креч, креда и мрамор (Бр. 137.). 2. Со. (Бр. 138.). 3. Драго камење. (Бр. 139.). Руде. (Бр. 140.). 4. Угаљ. (Бр. 141.).

Децембар: 1. Ветар. (Бр. 151.). Магле и облаци. (Бр. 152.). 2. Роса, иње и снег. (Бр 153.). 3. Очни вид. (56.). Како се чува вид? (Бр. 58.).

Јануар: 1. Вика квари слух. (Бр. 60.). Како се чува слух? (Бр. 61.). 2. Добар сан најбоље оснажи. (Бр. 66.).

Фебруар: 1. Зумбул, лала и љиљан. (Бр. 96.). Босиљак. (Бр. 97.). 2. Јоргован и зова. (Бр. 99.). 3. Трешња и вишња. (Бр. 101.). Кајсија и бресква. (Бр. 102.). 4. Јабуке и крушке. (Бр. 103.). Шљива. (Бр. 104.).

Март: 1. Виноград и вино. (Бр. 107.). 2. Варива. (Бр. 108.). Пчела. (Бр. 111.). 3. Јеж и кртина (Бр. 119.). Зец. (Бр. 120.). 4. Шева и чворак. (Бр. 121.). Лептири (Бр. 122.).

Апрал: 1. Шумска дрвећа (Бр. 124.). 2. Шумско биље (Бр. 126.) 3. Јелени и срне (Бр. 128.). Вук (Бр. Бр. 129.).

Мај: 1. Орлови и соколови (Бр. 131.) Славуј, кос и други певачи (Бр. 132.). 2. Жита (Бр. 114.) Кукуруз (Бр. 115.). 3. Рода (Бр. 146.) Жабе (Бр. 147.). 4. Рибе (Бр. 148.) Раци и пужеви Бр. 149.).

Јуни: 1. Стаза зунчева (Бр. 155.). 2. Како месец сија? (Бр. 158.).

Б) Друге године предузима се из читанке за IV. разред:

Септембар: 1. Разговор о корисним домаћим животињама. 2. Разговор о шкодљивим домаћим животињама. 3. Преглед и разредба домаћих животиња.

Октобар: 1 Оптока и преображај воде (Бр. 88.). 2. Наше рибе. (Бр. 89.). 3. Гвожђе (Бр. 91.). 4. Магнет (Бр. 92.).

Новембар: 1. Магнет (наст) (Бр. 92.). 2. Како се изводи топлота (Бр. 93.). 3. Топлота шири сва тела (Бр. 94.). 4. Како топлота пролази кроз тела? (Бр. 95.).

Децембар: 1. и 2. Топломер (Бр. 96). 3. Загревање, расхлађивање и оптока ваздуха (Бр. 97.).

Јануар: 1. и 2. Како се мери тежина ваздуха (Бр. 98.).

Фебруар: 1. и 2. Роса, магле и облаци, киша и снег. (Бр. 92.). 3. и 4. Муња и гром (Бр. 100.).

Март: 1. Громовод (Бр. 101.). 2. Брзојав (102.). 3. Како се очува мирис (Бр. 39.). 4. Како се сачува кус (Бр. 40.).

Април: 1. Неудесна одећа и обућа (Бр. 43.). 2. Ситно воће (Бр. 66.). Бостан. (Бр. 67.). 3. Поврће (Бр. 68.).

Мај: 1. м 2. Шумски зверови. (Бр. 84.). 3. Гуштери и змије (Бр. 86.). 4. Обртање земље Бр. 103.).

Јуни: 1. Помрачења (Бр. 104.). 2. Звезде (Бр. 105).

5. *Наставни поступак*: а) Очигледно саопштавање одређеног градива. б) Читање и тумачење односног наставног градива из читанке. в) Утврђење односног наставног градива на часовима посредне наставе.

V. и VI. разред.

1. *Задатак*: Понављање и раширење познавања производа из сва три царства природе са особитим обзиром на корист и употребу дотичних природних производа у домаћем животу, земљоделству, занатима и трговини. — Преглед и тумачење главнијих појава у природи, као и поуке о човеку и његовом здрављу.

2. *Наставно време*: Седмично 1 получас непосредне и 2 получаса посредне наставе.

3. *Средства наставна*: Уџбеници: Српска читанка за V. и VI. разред народне школе. Будимпешта 1899. — Осим тога читанка за III., односно IV. разред српске основне школе од Натошевића. — Природописне слике и збирке ради очигледног приказивања.

4. *Распоред наставног градива*:

Наставно градиво се сваке друге године мења: 1. године се предузима

Септембар: 1. Природна тела и подела ових у три царства. 2. Цар-

ство животиња. Звери или месождери. (Пас, вук, лисица, мачка, лав, тигар, рис, медвед, куна). 3. Лихопрсти. (Коњ, магарац, мазга, зебра).

Октобар: 1. Такопрсти. Преживари (Говеда, овца, коза, јелен, срна; камила). 2. Такопрсти. Непреживари (Свинче). Сурлаши. (Слон). 3. Глодари (Миш, пацов, хрчак, веверица, зец). Бубождери (јеж, кртина). 4. Љиљци (Слепи миш). Торбари (Кенгура).

Новембар: 1. Перонози (Морски пас). Китови. 2. Мајмуни. 3. У опште о сисарима. 4. Коке. (Кокош, ћурка, паун, препелица, морска кокош). Пливачице (Патка, гуска).

Децембар: 1. Штакарке (Рода, дропла, шљука) Трчуљице (Ној). Голубови. 2. Грабљивице (Орлови, соколови, сове). Пузавице. (Детлић, папагај, кукавица). 3. Певачице (Шева, славуј, кос, сеница, ласта итд.). Уопште о птицама.

Јануар: 1. Гмизавци (Гуштери, змије, корњаче, крокодили). 2. Водоземци (Жабе). Рибе. (Шаран, кечига).

Фебруар: 1. Преглед кола кичмењака. 2. Зарезници (Кокица, пчела, свилена буба, муха). 3. Пауци и раци. 4. Мекушци (Пужеви и шкољке). Црви. Преглед царства животиња.

Март: 1. Царство растиња. Воћке. (Кајсија, бресква, јабука, крушка итд.). 2. Џбунови и ситно воће (Винова лоза, рибизла, огроз, купина, малина итд.). 4. Жита. Варива и кромпир.

Април: 1. Конопља и лан. Пића. 2. Отровне и лековите биљке. 3. Цвеће.

Мај: 1. Маховина и гљиве. Преглед царства растиња. 2 Царство ископнина. Соли. 3. Угаљ; креч, креда и мрамор. 4. Драго камење. Руде и метали.

Јуни: 1. Преглед царства животиња. 2. Преглед царства растиња и ископнина.

Друге године предузимају се основи физике и хемије:

Септембар: 1. Природа и појави у природи. Тела и опште особине истих. Чврста, течна и ваздушаста тела. 3. Земља привлачи тела. Тежина и притисак тела. 3. Тежиште и равнотежа тела.

Октобар: 1. Машине, Озиб, котури итд. 2. Вода и притисак течних тела. Пливање. 3. Притисак ваздуха и како се мери тежина иаздуха? 4. Струјање ваздуха. (Ветрови).

Новембар: 1. Звук, брзина звука и одјек. 2. Извори топлоте. Како се шири топлота? 3. Топлота шири сва тела. Топломер. 4. Пара и парни стројеви.

Децембар: 1. Светлост и простирање светлости. 2. Светли зраци се одбијају, преламају. Мрачна комора. Боје сунчане светлости. 3. Огледала и сочива.

Јануар: 1. Електрика. 2. Муња и гром. Громовод.

Фебруар: 1. Магнет. 2. Брзојав. 3. и 4. Појаве у ваздуху и на небу.

Март: 1. Из чега се састоји ваздух? 2. Које су саставни делови воде? 3. Угаљ и угљена киселина. Како се гаси ватра?

Април: 1. Врење и алкохол. 2. Трулење и распадање. 3. Елементи и сложена тела.

Мај: 1. Створ човечијег тела. Шта вреди здравље? 2. Какав треба

да је ваздух, што га предишемо. 3. Какви треба да су станови, у којима живимо. 4. Храна човечијег тела.

Јуни: Чистота одржава здравље. 2. Нега чула човечијих.

5. *Наставни поступак*: а) Сређивање стеченог знања и очигледно саопштавање новог. б) Ученици на часовима посредне наставе читају са разумевањем одређени читаначки предмет, који је у свези са обрађеним градовима.

Г) Пољопривредне поуке.

Смер: Проширење знања о природи с применом на живот.

V. и VI. разред.

1. *Задатак*: Поучавање ученика у рационалним привредним радовима људским: пољоделству, сточарству, вртарству, воћарству итд итд.

2. *Наставно време:* Седмично 1 получас непосредне и 1 получас посредне наставе.

3. *Средства наставна*: Уџбеници: Читанка за V. и VI. разред народне школе. Будимпешта. — Читанка за IV. разред српске основне школе од Натошевића.

4. *Распоред наставног градива*:

Септембар: 1. Шта вреди земљорадња? Главне врсте ораће земље. 2. и 3. Ораница и здравица. Дубље и плиће орање. Орање пред зиму и у пролеће.

Октобар: 1. Брана; дрљача и восак. 2. Потреба ђубрења. Разне врсте ђубрета и ђубрења. 3. и 4. О семену и о сејању.

Новембар: 1. О жетви и вршидби. 2. Главне врсте жита. 3. и 4. Разне врсте пољских усева.

Децембар: 1. Како се држе ливаде? 2. Корист од воћака. Садите воћке. 3. Вртари и вртарство.

Јануар: 1. и 2. Главнији радови у врту.

Фебруар: 1. и 2. Како се држи виноград? 3. Користи од стоке. 4. Хранење и благо поступање са стоком,

Март: 1. Какве треба да су стаје за стоку? 2. Корист од шума и подизање истих. 3. и 4. Корист од пчела. Гајење пчела у Ђерзонкама.

Април: 1. и 3. Користи од свилене бубе и како се она гаји.

Мај: 1. Спремање зимнице и чување плодова преко зиме. 3.—4. Радиност и разни занати. 4. Важност промета и трговине у животу.

Јуни: Понављање свршеног градива.

5. *Наставни поступак*: Као и код природних наука у истом разреду.

VI. Вештине.

А) Цртање

Смер: Правилно схватање облика и вежбање руке у извођењу њихову. Развијање чула вида и осећања за тачност, правилност и лепоту.

I. и II. разред.

1. Задатак и наставно градиво: Вежбање у повлачењу правих црта и углова. Основни облици ствари с правим цртама.

2. Наставно време: Сваки разред по 2 получаса посредне наставе.

3. Средства наставна: Прегледалице и узорци из Буквара, односно Читанке. — Школска табла и цртанке.

III. и IV. разред.

1. Задатак и наставно градиво: Продужење онога из млађих разреда. — Облици за украс с разним правим цртама. Основни облици с кривим цртама.

2. Наставно време: Као и у I. и II. разреду.

3. Средства наставна: Прегледалице и узорци. — Школска табла и цртанка.

V. и VI. разред.

1. Задатак и наставно градиво: Продужење онога из млађих разреда. Слике с мешовитим цртама. Развијање кривих црта у облику листа и цвета и других разних предмета.

2. Наставно време: Као и у III. и IV. разреду.

3. Средства наставна: Као и у III. и IV. разреду.

Б) Краснопис.

На получасовима, одређеним за српско и мађарско писање вежбаће се ученици у *правилном и лепом* писању појединих писмена, речи, реченица и читавих чланака. — При овоме особита пажња нека се обрати на правилно писање састојака појединих писмена, на везивање истих у целину, на везивање писмена у речи с особитом пажњом на једнакост у величини, дебљини, размаку и нагибу.

В) Певање.

Смер: Развијање слуха и гласа; неговање родо- и домољубивих осећаја и облагорођавање срца.

I. разред.

1. а) Задатак и наставно градиво: Уче се ове световне песме: 1. Весело сам дете. 2. Ми смо деца весела. 3. Благо нама птицама. 4. Лети пчела малена.

II. разред.

1. б) Задатак и наставно градиво: У овом разреду уче се певати ове песмице: 1. Ми смо деца весела, 2. Лети пчела малена, 3. Завет, 4. Голуб седи на стрејици, 5. Хајд' у школу, 6. Млади занатлија.

III. и IV. разред.

4. в) Задатак и наставно градиво. Уче се певати ове песме: 1. Мио је цветак, 2. Боже благи, 3. Сунце се рађа, 4. Пчела и голуб, 5. Народна химна, 6. Мајска песма, 7. О косидби, 8. Завет, 9. Песма ковачу.

1. У пролеће, 2. Домовини, 3. На уранку, 4. Где птичице, 5. Србин, 6. Песма тежакова, 7. Гусле, 8. Мајска песма, 9. Позив ђака на игру.

Примедба: Није главно да се све наведене песме пређу већ оне које се пређу да се добро и правилно науче певати.

2. *Наставно време*: Недељно за све разреде укупно 2 получаса непосредне наставе, осим тога згодном приликом и међу појединим получасовима може се отпевати по нека песма.

3. Средства наставна: Српске читанке, односно Песмарица од А. Јорговића.

Г) Гимнастика.

Смер: Снажење тела; развијање одважности и самопоуздања, гајење душевног и телесног здравља.

1. *Задатак и наставно градиво*:

а) Вежбања у реду. Постројавање редова. Ход и трчање у редовима. Окретање на лево и на десно.

б) Слободна вежбања у месту. Савијање, пружање, махање и окретање главе, удова и трупа

в) Скакање у висину и даљину.

г) Дечије игре: 1. Јагње и вук, 2. Жари, пали, 3. Пилићи, 4. Миша итд. итд.

III.—VI. разред

1. б) Задатак и наставно градиво: 1. Вежбања у реду, слободна вежбања, скакање и маршевање продужују се и даље; осим тога играју се разне дечје игре.

2. *Наставно време*: Овај предмет предузима се у ваншколским часовима.

ПРЕГЛЕД

наставних часова неподељене основне школе са шест разреда.

Наставни предмети	Број наставних часова на недељу по разредима																	
	I.			II.			III.			IV.			V.			VI.		
	н.	п.	у.	н.	п.	у.	н.	п.	у.	н.	п.	у.	н.	п.	у.	н.	п.	у.
1. Наука вере.																		
а) Наука вере	1	1	2	1	1	2	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
б) Црк.-слов. читање	—	—	—	1	1	2	1/2	1	1 1/2	1/2	1	1 1/2	1/2	1/2	1	1/2	1/2	1
в) Црквено појање	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Српски језик.																		
а) Очигледна настава	1	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
б) Српско читање	1 1/2	6	7 1/2	1	3	4	1	3	4	1	3	4	1	3	4	1	3	4
в) Српско писање	3 1/2	3 1/2		—	2	2	—	2	2	—	2	2	1 1/2	1 1/2		1 1/2	1 1/2	
г) Српска граматика	—	—	—	—	—	—	1/2	1/2	1	1/2	1/2	1	1/2	1/2	1	1/2	1	
3. Мађ. језик.																		
а) Мађарски разговор	1	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
б) Мађарско читање	—	—	—	1	1	2	1	3	4	1	3	4	1	3	4	1	3	4
в) Мађарско писање	—	—	—	—	1	1	—	2	2	—	2	2	1 1/2	1 1/2		1 1/2	1 1/2	
г) Мађ. граматика	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1/2	1/2	1	1/2	1/2	1
4. Рачун.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
5. Реална знања.																		
а) Земљопис	—	—	—	—	—	—	1/2	1	1 1/2	1/2	1	1 1/2	1/2	1	1 1/2	1/2	1	1 1/2
б) Повесница	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1/2	1/2	1	1/2	1/2	1
в) Природне науке	—	—	—	—	—	—	1/2	1/2	1	1/2	1/2	1	1/2	1	1 1/2	1/2	1	1/2
г) Пољопривр. науке	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1/2	1/2	1	1/2	1/2	1
6. Вештине.																		
а) Црт. (Краснопис)	—	1	1	—	1	1	—	1	1	—	1	1	—	1	1	—	1	1
б) Певање	1	—	1	1	—	1	1	—	1	1	—	1	1	—	1	1	—	1
в) Гимнастика	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Укупно	20			20			25			25			27			27		

ПРЕГЛЕД

непосредних наставних часова наподељене шесторазредне основне школе.

Наставни предмети	Број часова по разредима						Укупно
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	
1. Наука вере.							
а) Наука вере	1		1		1		3
б) Црквн.-слов. читање	—	1	½		½		2
2. Српски језик.							
а) Очигледна настава	1		—	—	—	—	1
б) Српско читање	1½	1	1		1		4½
в) Српска граматика	—	—	½		½		1
3. Мађарски језик.							
а) Мађарски разговор	1		—	—	—	—	1
б) Мађарско читање	—	1	1	1	1		4
в) Мађарска граматика	—	—	—	—	½		½
4. Рачун.	1	1	1	1	1		5
5. Реална знања.							
а) Земљопис.	—	—	½	½	½	½	2
б) Историја.	—	—	—	—	½		½
в) Природне науке	—	—	½		½		1
г) Пољопривредне науке	—	—	—	—	½		½
6. Певање.			1				1
Укупно	6½	8	7	7	8½	8½	27

РАСПОРЕД ЧАСОВА

за неподељену основну школу са шест разреда.

ЧАСОВИ	РАЗ.	ПОНЕДЕЉАК	УТОРАК	СРЕДА	ЧЕТВРТАК	ПЕТАК	СУБОТА
8—8½	I.	Н. вере	Н вере	Срп. чит.	Н. вере	Н. вере	Срп. чит.
	II.			Слав. чит			Слав. чит.
	III.	Пази	Н вере	Н. вере	Пази	Н. вере	Н. вере
	IV.						
	V	Н. вере	Пази	Н. вере	Н. вере	Пази	Н. вере
	VI.						
8½—9	I.	Рачун	Рачун	Рачун	Рачун	Рачун	Рачун
	II.	Рачун	Рачун	Пази	Рачун	Рачун	Пази
	III.	Рачун	Пази	Срп чит.	Рачун	Пази	Срп. чит.
	IV.	Пази	Рачун		Пази	Рачун	
	V.	Рачун	Срп чит.	Срп. чит.	Рачун	Срп. чит.	Срп. чит.
	VI						
9—9½	I.	Срп. чит.	Срп. чит.	Срп. чит.	Срп. чит	Срп. чит.	Срп. чит.
	II	Срп. чит.	Срп чит.	Срп. чит.	Срп. чит.	Срп. чит.	Срп. чит.
	III.	Срп. чит.	Срп чит.	Рачун	Срп. чит.	Срп. чит.	Рачун
	IV.			Рачун			Рачун
	V.	Срп чит.	Рачун	Пази	Срп. чит.	Рачун	Пази
	VI						
9½—10	I.	Срп. пис.	Срп. чит.	Срп пис.	Срп. пис.	Срп. чит.	Срп. пис.
	II.	Срп. пис.	Срп. пис.	Срп. чит.	Срп. пис.	Срп. пис.	Срп. чит.
	III.	Срп. чит.	Срп. пис.	Срп. пис.	Срп. чит.	Срп. пис.	Срп. пис.
	IV.						
	V.	Срп. чит.	Срп. пис.	Срп. пис.	Срп. чит.	Срп. грам.	Срп. пис.
	VI.						
10 – 10½	I.		Срп. чит.		Срп. чит.		
	II.		Мађ чит		Мађ. чит		
	III.	Мађ чит.	Мађ чит	Мађ. чит.	Мађ. чит	Мађ чит	Мађ. чит.
	IV.	Мађ. чит.	Мађ чит.	Мађ. чит.	Мађ. чит.	Мађ. чит.	Мађ. чит.
	V.	Мађ. чит.	Мађ. чит.	Мађ. чит.	Мађ. чит.	Мађ чит.	Мађ. чит.
	VI.						
10½—11	I.		Срп. пис.		Срп. пис.		
	II.		Мађ. чит.		Мађ. чит.		
	III	Срп. грам.	Мађ пис.	Мађ. пис.	Срп. грам.	Мађ. пис.	Мађ. пис.
	IV.		Мађ. пис.	Мађ. пис.		Мађ. пис.	Мађ. пис.
	V.	Мађ. пис	Мађ пис.	Срп. грам.	Мађ. пис.	Слав. чит.	Мађ. грам
	VI.						

11—11½	III IV V. VI.		Земљопис Пази		Историја		Пр. науке Пази
11½—12	III. IV. V. VI		Пази Земљопис		Пољопр.		Пр науке Пр. науке
2—2½	I. II. III. IV. V. VI.	Очгл. наст. Цртање Цртање		Срп. чит. Слав. чит. Земљопис Земљопис Земљопис Земљопис		Очгл. наст. Цртање Цртање	
2½—3	I. II. III. IV. V. VI.	Цртање Земљопис Земљопис Историја		Срп. пис. Мађ. пис Слав. чит. Пр. науке		Цртање Земљопис Пази Пољопр.	
3—3½	I. II. III. IV. V. VI.	Мађ. раз. Слав. чит. Слав. чит.		Срп. чит. Мађ. пис Мађ. чит. Мађ. чит. Мађ чит.		Мађ. разг. Слав. чит. Мађ. грам.	
3½—4	I II. III. IV. V. VI.	Певање		Певање		Срп. чит. Слав. чит. Мађ. чит. Мађ. чат. Мађ. чит.	

ПРЕГЛЕД

наставних часова неподељене основне школе са четири разреда.

Наставни предмети	Број седмичних наставних часова по разредима											
	I.			II.			III			IV.		
	п.	н.	у.	п.	н.	у.	п.	н.	у.	п.	н.	у.
1. Наука вере.												
а) Наука вере	1½	—	1½	1½	½	1	1½	1	2½	1½	1	2½
б) Црквн.-слав. читање	—	—	—	1	1	2	1	½	1½	1	½	1½
в) Црквн. појање	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Српски језик.												
а) Очигледна настава	1½	—	1½	1½	—	1½	—	—	—	—	—	—
б) Српско читање	2	5	7	1½	2½	4	1½	2½	4	1½	2½	4
в) Српско писање	—	3½	3½	—	2	2	—	2	2	—	2	2
г) Српска граматика	—	—	—	—	—	—	1	½	1½	1	½	1½
3. Мађарски језик.												
а) Мађарски разговор	1½	—	1½	1½	—	1½	—	—	—	—	—	—
б) Мађарско читање	—	—	—	1½	2½	4	1½	2½	4	1½	2½	3
в) Мађарско писање	—	—	—	—	2	2	—	2	2	—	2	2
4. Рачун.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
5. Стварна знања.												
а) Земљопис							½	1	1½	½	1	1½
б) Природне науке							½	½	1	½	½	1
6. Вештине.												
а) Цртање (Краснопис)	—	1	1	—	1	1	—	1	1	—	1	1
б) Певање	1	—	1	1	—	1	1	—	1	1	1	1
г) Гимнастика	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Укупно	20			24			25			25		

ПРЕГЛЕД

непосредних наставних часова неподељене основне школе са четири разреда.

Наставни предмети	Број часова по разредима				Укупно
	I.	II.	III	IV.	
1. Наука вере.					
а) Наука вере	$1^{1/2}$		$1^{1/2}$		3
б) Црквн.-слав. читање	—	1	1		2
2. Српски језик.					
а) Очигледна настава	$1^{1/2}$		—	—	$1^{1/2}$
б) Српско читање	2	$1^{1/2}$	$1^{1/2}$		5
в) Српска граматика	—	—	1		1
3. Мађарски језик.					
а) Мађарски разговор	$1^{1/2}$		—	—	$1^{1/2}$
б) Мађарско читање	—	$1^{1/2}$	$1^{1/2}$	$1^{1/2}$	$4^{1/2}$
4. Рачун.	1	1	1	1	4
5 Стварна знања.					
а) Земљопис	—	—	$^{1/2}$	$^{1/2}$	1
б) Природне науке	—	—	$^{1/2}$		$^{1/2}$
6. Певање.	1				1
Укупно	$8^{1/2}$	$10^{1/2}$	$9^{1/2}$	$9^{1/2}$	25

РАСПОРЕД ЧАСОВА

неподељене основне школе са четири разреда.

ЧАСОВИ	РАЗ.	ПОНЕДЕЉАК	УТОРАК	СРЕДА	ЧЕТВРТАК	ПЕТАК	СУБОТА
8—8½	I. II III. IV.	Н. вере Н. вере	Срп. чит. Слав. чит. Н. вере	Н вере Слав. чит.	Срп чит. Н. вере Н. вере	Н. вере Н. вере	Срп. чит. Слав. чит. Н. вере
8½—9	I. II. III. IV.	Рачун Рачун Рачун Рачун	Рачун Рачун Пази Рачун	Срп. пис. Срп. пис. Рачун Рачун	Рачун Рачун Пази Рачун	Рачун Рачун Рачун Пази	Рачун Пази Срп. чит.
9—9½	I. II III. IV.	Срп чит. Срп. чит. Срп чит	Срп. чит. Срп. чит. Срп. чит.	Рачун Пази Срп. грам.	Срп чит Срп. чит. Срп. чит.	Срп. чит. Срп. чит. Срп. чит.	Срп. чит. Срп чит. Рачун Рачун
9½—10	I II. III IV.	Срп пис. Срп. чит. Срп. пис.	Срп. пис. Срп. пис. Срп. чит.	Срп чит. Срп. чит. Срп. пис.	Срп. пис. Срп пис. Срп. чит.	Срп. пис. Срп. чит. Срп пис.	Срп. пис. Срп. пис. Срп. чит.
10—10½	I II. III. IV.	 Мађ. чит. Мађ. чит. Мађ пис.	Срп. чит. Мађ. чит. Мађ чит. Мађ. чит.	 Мађ. чит. Мађ. чит. Мађ. пис.	Срп. чит. Мађ чит. Мађ. чит, Мађ чит	 Мађ. чит. Мађ. чит Мар. пис.	 Мађ. чит. Мађ. пис. Мађ пис.
10½—11	I. II. III. IV.	 Мађ. пис. Мађ. пис. Мађ. чит.	Срп. чит. Мађ. чит. Срп грам.	 Мађ. пис. Мађ. пис Мађ. чит.	Срп. пис. Мађ. пис. Слав. чит	 Мађ. пис. Мађ пис Мађ чит.	 Мађ. чит. Срп. грам.
11—11½	III IV		Пр. науке				
11½—12	III. IV		Слав чит.				
2—2½	I. II. III. IV	Очгл. наст. Цртање		Очгл наст Цртање		Очгл. наст. Пр. науке	
2½—3	I. II. III IV.	Срп. чит. Слав чит. Земљопис Земљопис		 Цртање Земљопис Пази		Срп. чит. Слав чит. Срп. пис.	
3—3½	I. II III. IV.	 Мађ. разг. Мађ. чит. Мађ чит		 Мађ разг Мађ чит Мађ. чит		 Мађ. разг. Мађ. чит. Мађ. чит	
3½—4	I. II. III. IV.	 Певање		 Певање		 Цртање Земљопис Земљопис	

ПОГОВОР.

При изради овога нацрта придржавао сам се прописане Наставне Основе. У раду своме држао сам се одређенога реда, и пре свега при распоређивању наставног градива, пазио сам на концентрацију сродних наставних предмета, коју у првом реду у неподељеној школи ваља учитељ, баш ради успешности саме наставе да успостави.

Не може се порећи, да је данас веома тежак посао саставити такови специјални наставви план, који би у свему одговарао дидактичким захтевима успешне наставе у неподељеној српској основној школи, где има толико разноврсних предмета, те који би уједно био израђен и према Наставној Основи, издатој од всл. Школског Савета.

Ни на који начин нисам вољан да ласкам себи, е сам саставио такови специјални наставни план, који би у сваком погледу савршен био, коме се не би могло што-шта приговорити; али ипак држим, да нисам посве некористан посао вршио, када сам се латио израде овога нацрта; па ако ми је ма и најмање пошло за руком, да у главном утврдим оне тачке, на основу којих би ваљало свагда састављати специјалан наставни план, ако ми је бар у главном пошло за руком, да распоређивањем наставног градива ма и приближно успоставим толико наглашавану концентрацију наставних предмета, ако сам овим својим радом могао да подстрекнем ма и на размишљање позване факторе; бићу задовољан.

Када једном дође на дневни ред и код нас ревизија издате Наставне Основе, мораће се на сваки начин многа одредба изменути, наставно градиво у неколико смањити, тачно одредити одношај наставних предмета и сразмер наставних часова, мораће се много што-шта у неколико преиначити, и пре свгае узети у обзир рад учитељев у неподељеној шесторазредној школи! — До сада код нас овостраних Срба нису чињени покушаји ове врсте, — мени бар ни један није познат — у ком би било обрађено наставно градиво на методичке јединице према потребама неподељене основне школе, с тога и држим, да ће овај покушај израде нацрта специјалнога наставног плана добро доћи свакоме учитељу, а особито млађим учитељима и учитељским приправницима.

На овом месту дужан сам у главним потезима уједно и да оправдам свој поступак, којим сам у неколико одступио од прописане Наставне Основе. — Измене те врло су незнатне природе, али морадох их учинити, пошто друкчије никако нисам могао распоредити наставно време, односно наставне предмете, који се у смислу прописане Наставне Основне имају предавати у шесторазредној неподељеној школи. Ко ма и летимичан поглед баци на преглед непосредних наставних часова у неподељеној шесторазредној основној школи, уверће се, да је свугде код сваког предмета узет минималан број часова, наставни предмети, у колико се могло, контраховани су; па ипак и поред тога седмични број часова од 25 није довољан, да би се сви, Наставном Основом прописани наставни предмети у оквиру реченога броја седмичних часова предузети могли у шесторазредној основној школи; с тога морадох — хтео не хтео број седмичних часова за V. и VI разред са 2 повећати; али из истог узрока ради олакшања рада учитељског, односно ради што интен-

зивнијег употребљавања наставног времена на више разреда, без икакове опасности по успех наставни, могао се с друге стране узети и за II. разред онај број седмичних часова I. разреда у износу 20. — У осталом строго придржавао сам се прописане Ниставне Основе, како у одредбама наставног времена, тако исто и наставног градива.

Када сам састављао распоред часова, особито сам пазио на дидактичко-методичке прописе којим редом ваља да долазе наставни предмети један за другим, осим тога на хармонију поделе наставних предмета на поједине чосове, у опште узео сам у обзир све прописе педагошке састављања распореда часова, те сам на основу свега тога израдио приложене распореде часова; колико сам у том погледу удовољио захтевима, пресудиће можда најбоље сама пракса г. г. учитеља. — Но једно свакако морао сам учинити, — а то сам и овде дужан навести, — баш у погледу самога успеха наставног у нашим школама. Код нас обично узимао се четвртак као феријалан дан, а субота после подне свагда рачунала се у школско време, те су и суботом после подне увек одређени и на распореду часова назначени били извесни наставни предмети. Ко сада узме у обзир карактер наших основних школа, па онда хладно размисли, колико је у истини у самој настави употребљавано било речено наставно време, тај ће ми на сваки начин дати за право, када сам после подне сасвим оставио слободно, односно када сам за тај получас пре почетка вечерња назначио предузимање црквеног појања пошто то после подне и тако потпуно никада није се могло употребити на школску наставу. На основу тога ја сам и за четвртак пре подне у распореду часова назначио извесне наставне предмете, у два после подна пак били би ученици сасвим слободни, што и опет тако исто чини један феријалан дан.

Оволико ради образложења свога поступка. **Д. Р.**

ДИРЕКТРИСА И ДИРЕКТОР.

Савремени диван.

У великом кору женског питања ето опет слаб гласић. Бијах не давно у друштву интелигентне господе и госпођа, па се заметнуло питање: директриса или директор. *Тко је од ово двоје вјештије да управља женским заводом — женском школом, на којој раде саме женске или главне предмете настављају женске?* (Лицеје, женске гимназије и учитељске школе *амо* не мислим). Настала врућа дебата са рпом *про и контра*. Кад су се валови разговора мало стишали, испливало је на површје ово неколико тврдња, које показују на први мах, да су расправљачи били листом душмани женског питања и жене као јавне службенице, жене као чиновника.

И ја нисам присташа женске еманципације у најстрожијем смислу, мени је женина дика у части највећа, ако ју она стекне у породици својој, а тек јој онда дајем право јавности, ако ју

потреба потјера на тај клизави пут, а не ако она постаје учитељицом, докторицом, поштарицом. само за то, да се може куповати љепше шешире и да је „слободнија.“

Ја покупих дакле оно неколико тврдња, па их турих у џеп. Ето их:

I. Директриса *није кадра* као директор, да држи дисциплину, а) у школи т. ј. са ученицама, б) са својим збором учитељица.

II. Директриса је нервозна, болешљива, па с тога да опростите — чангризава, а мушкарац то није.

III. Директриса је обично партајична, јер су женске партајичне у опће.

Усуђујем се рећи, да ово све не *стоји*. Нећу се служити теоријом a la: у кога је више *kg*. мозга у мушкарца или жена, већ ћу своје доказе вадити из праксе. Нека ми слободно свако у брк рече, што не буде право.

I. *Није кадра!* Како није? Није зар енергична, досљедна, ревна?

Ај, све су то озбиљне раднице куд и камо више од мушкараца, шта више видјех у многим заводима, гдје су код одраслијих дјевојчица насстављали професори и учитељице, видјех, да су дјевојке много више хунцутарије и шале дозвољавају под сатовима професора него под сатовима учитељица. Не код *свих*, али често је било и код многих је било.

А учитељички збор? Ако је директриса знањем и способностима надкрилила своје учитељице — онда ју оне поштивају и слушају радо и ревно — дакако, ако немају других тајних повода не слушати и бити немарне у служби. Честита учитељица не врши своју службу из страха под директором или директорицом, већ поред тога, јер јој је то прва дужност, а немарна учитељица, или такова, која служи тек од *шале* и обијести, та се не боји никога, јер та обично има протектора каквог за којима она гиздаво вели: Брига мене за мог директора или директорицу! Ту не одлучује спол.

У сваком учитељском збору има један мутикаша. Тај сије раздор у збору и дроби крупне комаде у кашу свог директора или директорице. Сад, ако тај мутикаша још има протекцију, онда збогом дисциплино у збору, па онда којега год спола био директор, бадава ће он настојати, да се на његовом заводу успјешно ради. Ту помаже само једно: мутикашин премјештај у добар час и заштита заводског угледа са стране школских поглавара.

II. Директриса је нервозна и т. д.

Дан данас су сви нервозни, мушкарци као и жене. Тко ми рекне, да није нервозан, тај је за цијело или велик флегматик или лакоумник најгоре сорте. Није дакле право, само жене кривити нервозитетом. Обредах ето у духу све директрисе и директоре,

које у животу познам и познавах. Па што? Нађох збиља да је женских *мање* нервозних било, него мушкараца! Но то им не служи на част. Биле су то даме, које су своју директорску службу врло комотно скратиле. Нашле су си моћне конексије, пријатеље, заштитнике, па се под њиховом фирмом лијепо мирно без бриге директоровале. Нико им се није усудио приговорити, бојећи се *онога*, а ако је и тко кадикад коју и пробијелио, тај је одмах од *онога* добио по зубима. Ето те даме или та господа, (не велим наиме, да и господа директори не умију себи наћи заштитника), живјела су угодно и нијесу били нервозни, али какове су им биле школе и какови ученици, то свако може замислити.

Нервозност долази од прекомјерна рада и шкоди вазда више онај особи, који је директор или директриса, него што шкоди заводу њиховом.

Сад, што се тиче овога „заштитника," то је заиста мучна ствар; директриса, која је мање подузетна, а уз то скромна, ревна и чедна, не долази у кавану, на куглану и т. ј. не састаје се приватно са поглаварима школе тако лако ко мушкарац директор. Она се у опће не састаје са том великом дасподом, они к њој не долазе, а ако ју к себи зову, то њој опето служи на част. Она само тихо и ревно ради, гради, а често и не слути, да други око ње дотле разграђују. Дакако, ова врста директриса не схваћа свој позив олако, комотно и за то не живи мирно и без бриге. Али баш за то, јер има посла и бриге, нема када за забаве и за примање визита, нема када да се одмори, забави и постаје тако — нервозна.

III. Што се партајичности тиче, не узимам жене у обрану, али реците ми зар на заводу, на ком службују саме учитељице младе и старе, лијепе и мање лијепе, љубазне и озбиљне, може ли ту директор мушкарац, па био и стар и ожењен, остати непартајичан или бар мање партајичан, него какова директриса?!

IV. На заводу женском главни је предмет ручни рад. Сад како ће тај ручни рад контролисати мушкарац директор?

Познавах учитељица ручног рада свакојаких. Једне су код куће изван школских сатова по вздан кројиле, везле, започињале, подцртавале ручне радове својих ученица, а друге су само шетале. Ове, које су шетале, ступиле би у школску зграду, тек када би чуле, да већ звони. Ако сретну на ходнику кога, онда буде и пола девет или пола три сата, док се оне појаве међу децом. Сад се тек носе и дијеле радови, прегледалице, ђерђефи, а око стола чека једно 10—15 ученица, са радовима, које треба кројити, започети, показати. Учитељица их ошине оком и изабере једну (ону из најотменије куће) па јој стане почињати, а оне друге отјера на мјесто. Тако ради сваки пут. А резултат је овај: Од свих ученица те школе 15 не ради никако, јер учитељица није започела рад и није га показала како треба, 15 не ради, јер не воли радити,

а нико их не нука, не упућује, а тек 7—8 из најбољих кућа *ради*. Па какове радове? Најлакше, најобичније. Директор то и онако не разумије, када и дође контролисати. Директриса пак може ручном раду посветити велику пажњу, а и мора. Та мајке и тете прије свега питају: „Ај кћерице, гдје ти је посао? Какав ти је посао?“ Од тога зависи углед завода, углед школе готово у првом реду.

Па онда, кад питамо директриса или директор код дјевојчица, зар не мислимо и на ћудоредност? Може ли мушкарац тако потпуно руководити узгој срца и душе у дјевојчица као жена што може? Може ли он тако искрено говорити са мајкама дјеце као што може жена? Могу ли и дјевојчице *саме* к њима ступити онаким повјерењем и искреношћу као што дођу женској и као што је потребито да дођу?

Не ваља дакле, када се дебатира о школи штилизирати питање овако: директриса или директор, већ га ваља окренути онако како одговара истини и правди не гледајући на спол. У једном и другом сполу има врсних и неврсних, али томе није крив спол, већ карактер.

...апс...

БЕЛЕШКЕ.

Богословски семинар задужбина Његове Светости Патријарха Георгија Бранковића, сасвим је готов, те га је Његова Светост дана 11. (24.) децембра т. г. предао Саборскоме Одбору, као заступнику овостранога народа српскога и руковаоцу црквено-народних фондова и фундација. Зграда је веома лепо и удобно саграђена, да ће потпуно моћи послужити оној цељи којој је намењена. Овим новим даром својим Његова је Светост по ново доказао, до сада већ прокушану, своју велику љубав према светој Цркви православној, на чему Му сваки добар православни хришћанин и родољубиви Србин мора с нами заједно одати најдубљу хвалу и благодарност. Да живи Његова Светост, велики народни добротвор Патријарх Георгије!

Личне вести. Уредник нашега листа Н. Ђ. Вукићевић управитељ сомборских учитељских школа, био је лако оболео у месецу новембру т. г. Сада се потпуно опоравио, али у школу не иде, јер по лечничком савету, мора се још кратко време чувати од промењивог времена, које ове зиме влада.

Избори учитеља. На сомборској српској вишој девојачкој школи изабран је за редовног учитеља мађарског језика и земљописа г. *Христифор Свирчевић*, досадањи суплент на истом месту. — За учитељицу средсредње основне женске школе у Сомбору изабрана је гђца *Иванка Малешевићева*, досадања привремена учитељица на истом месту.

Нов закон о умировљењу учитеља донесен је у Аустрији. Нов закон овај у многоме је побољшао стање тамошњега учитељства и оно му се само

радовати може. Према прописима истог мировинског закона, учитељ може ићи у мировину са потпуном платом иза навршених 35 године службовања. Иначе ако учитељ због телесне или душевне немоћи не буде способан за обављање своје службе, може се умировити и након навршене пете године службовања, којом приликом добива као мировину 40% од своје плате.

Основне школе у Бугарској. Школски закон од године 1885. наређује, да је полажење основних школа обавезно за сву децу од 6—12 година. Родитељи који не дају своју децу у школу, казне се новчаном глобом. Основне школе имају четири разреда. Године 1894/95. било је у Бугарској 3000 основних школа. Како у Бугарској има 3,154.375 становника, то долази једна школа на 1051. становника. Што се у Бугарској основно школство слабо развија узрок је мален број способних учитеља. Данашњим даном постоје тамо четири учитељске школе, а сем тога постоје уз неке средње школе учитељски или педагошки курсеви, на којима се такође спремају младићи за учитељску службу.

Напредак школа разним државама. — У Француској долази једна школа на 6 km² и 445 становника; у Северној Америци 1 школа на 260 km² и 285 становника; у Норвегији 1 школа на 55 km² и 438 становника; у Шведској 1 школа на 9 km² и 725 становника; у Немачкој 1 школа на 9 km² и 950 становника; у Аустрији 1 школа на 15 km² и 1038 становника; у Хрватској 1 школа на 30 km² и 1745 становника.

Кантине за школску децу. У Лондону се дознало, да 30,000 деце иду у школу, а без да имају у подне топле хране за ручак. С тога је школска власт тамошња закључила, да се оснују школске кантине у којима ће такви сиромашни ученици добивати на подне бесплатно топлу храну.

Школа за циганску децу. Управитељ основних школа у Батасеку (Барањска жупанија) *Фрања Дерњеи* покренуо је мисао, да се у месту његова службовања отвори нарочито школско оделење за школовање циганске деце. Не зна се за цело, да ли ће се ова племенита мисао моћи у дело привести.

НЕКРОЛОГ.

† **Младен Силашки** редовни учитељ основне школе у сомборском предграђу Црвенци, учитељ вежбаонице сомборске женске учитељске школе, преселио се у вечност 7. новембра т. г. у 45. години живота, а 29. учитељскога рада. Сахрањен је 8. новембра уз пратњу ученика основне и учитељске школе и многобројног грађанства.

† **Драгиња М. Петровића** супруга почившег заслужног професора српске учитељске школе Мите Петровића, преселила се у вечност 11. новембра т. г. у 43. години живота. Сахрањена је 13. новембра, испраћена од ученика и ученица учитељске школе те многог грађанства.

Покој им души!

НАШИМ ПРЕТПЛАТНИЦИМА.

На завршетку тридесет треће године живота „Школскога Листа,“ благодаримо свима онима који су било материјално, било морално допринели, да се лист овај одржи и послужи оним сврхама, које су услов среће и напретка школе нам вероисповедне православне српске и учитељства јој.

Овом приликом уједно најозбиљније опомињемо све наше многобројне дужнике, који су лист редовно примали, **да нам у најкраћем року изволе послати дужне своте,** јер су потраживања штампарије, у којој је лист штампан, велика и ми их нисмо у стању намирити, ако нам дужници претходно све дугове не исплате. Сем овог позива ми ћемо свима дужницима послати нарочите опомене, у којима ће означена бити и свота коју нам дугују, те ако нам и после те опомене дуг не намире, обратићемо се другим срествима, да до својега новца дођемо.

Са идућом 1902. годином „Школски Лист“ ће ступити у тридесет четврту годину свога живота и држаће се и надаље онога правца, којега се и до сада држао. Ну, обзиром на нагомилан дуг у штампарији први број тридесетпетог годишта не ће изаћи пре, него што се дугови у штампарији изравнају, те ће се тада издавање започети са новим рачунима и новим планом. С тога молимо све пријатеље овога листа, да нам и на даље остану наклоњени, а ми ћемо се постарати, да их у свему задовољимо.

У Сомбору, 31. децембра 1901. године.

Уредништво и администрација
„Школскога Листа.“

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“ БЕОГРАД